T. C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

SADETTİN NÜZHET ERGUN'UN HALK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
G. Nilgün AKGÜN

Tez Danışmanı
Yard. Doç. Dr. Mustafa TATCI

ANKARA – 2008

ONAY

Gülsüm Nilgün AKGÜN tarafından hazırlanan "Sadettin Nüzhet Egun'un Halk Edebiyatı Araştırmaları" başlıklı bu çalışma, …….tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda ……ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

(imza)
……

…..…….. (Başkan)

(imza)
……

..…….

(imza)
……

……..

ÖNSÖZ

Bu çalışma, ömrünü Türk edebiyatına vakfetmiş ve eserleriyle bu alanda yapılan diğer çalışmalara yol göstermiş önemli bir edebiyat tarihçisi olan Sadettin Nüzhet Ergun'un hayatını ve eserlerini tanıtmak; edebiyat tarihimizdeki yerini belirlemek ve özellikle halk edebiyatı ile ilgili görüşlerini değerlendirmek üzere hazırlanmıştır.

Edebiyat tarihimizde, mütevazı kişiliğiyle hep arka planda kalan Ergun, eserleri pek çok çalışmaya kaynaklık etmesine rağmen hâlâ pek az kişinin bildiği bir araştırmacıdır. Biz bu çalışma ile onu, bilmeyenlere tanıtmayı, bilenlere hatırlatmayı hedefledik.

Bu amaç doğrultusunda, hayatı ile ilgili bilgileri, sadece ansiklopediler ve antolojilerden bulabildiğimiz S. Nüzhet'in eserlerine de bu kaynaklardaki bilgilerden yola çıkarak ulaştık. Çalışmamızın sınırları çerçevesinde, Türk edebiyatının her sahasında eser vermiş olan müellifin, yalnız Türk halk edebiyatı sahasındaki düşüncelerini vermekle yetindik. Fakat kitaplarını tanıtırken ve eserleri bibliyografyasını hazırlarken, bundan sonra yapılacak çalışmalara ya da bu eserlerden faydalanmak isteyenlere yardımcı olması amacıyla, Ergun'un bütün eserlerini ele aldık.

Çalışmalarımız sırasında, yardımlarını esirgemeyen, sabır ve anlayışla çalışmamızın tamamlanmasını sağlayan herkese, özellikle de bilgi ve tecrübeleriyle yolumuza ışık tutan hocam Yard. Doç. Dr. Mustafa Tatcı'ya teşekkürü borç bilirim.

G. Nilgün AKGÜN

ANKARA- 2008

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ…….....i
İÇİNDEKİLER……..ii
KISALTMALAR…….....iv
SADETTİN NÜZHET ERGUN'UN FOTOĞRAFI
GİRİŞ……1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SADETTİN NÜZHET ERGUN'UN HAYATI.....5

İKİNCİ BÖLÜM

2. SADETTİN NÜZHET ERGUN'UN ESERLERİ……...13
2.1. KİTAPLARININ TAVSİFİ……17
2.2 ŞİİRLERİ…… 84
2 3 SADETTİN NÜZHET ERGUN BİBLİYOGRAFYASI…….94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SADETTİN NÜZHET ERGUN'UN HALK EDEBİYATI MAKALELERİ……..100
3.1. DİNÎ- TASAVVUFÎ HALK EDEBİYATINA DAİR MAKALELERİ……..100
3.2. ÂŞIK EDEBİYATINA DAİR MAKALELERİ…… 173
3.3. ANONİM HALK EDEBİYATINA DAİR MAKALELERİ…...279

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SADETTİN NÜZHET ERGUN'UN HALK EDEBİYATI HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ……...292
4.1. SAZ ŞAİRLERİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ……..292

4.2. CÖNKLER HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ…….294
4.3. HALK EDEBİYATI METİNLERİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ……...295
4.4. BEKTAŞÎLİK HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ…… 296
4.5. BEKTAŞÎ EDEBİYATI HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ… 298
4.6. TÜRK MUSİKİSİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ…… 301
4.6.1. Halk Musikisi Hakkındaki Düşünceleri…….302
4.6.2. Âşık Musikisi Hakkındaki Düşünceleri……..302
4.6.3. Bektaşî Musikisi Hakkındaki Düşünceleri…….303
4.7. FOLKLOR HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ…… 304

SADETTİN NÜZHET ERGUN HAKKINDA YAZILANLAR…… 306

SONUÇ…… 355

KAYNAKÇA……357

ÖZET……...359

ABSTRACT……360

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.y. : Adı geçen yazar

bkz. : Bakınız

C. : Cilt

ç.n. : Çevirenin Notu

N. : Numara

s.: Sayfa

S.: Sayı

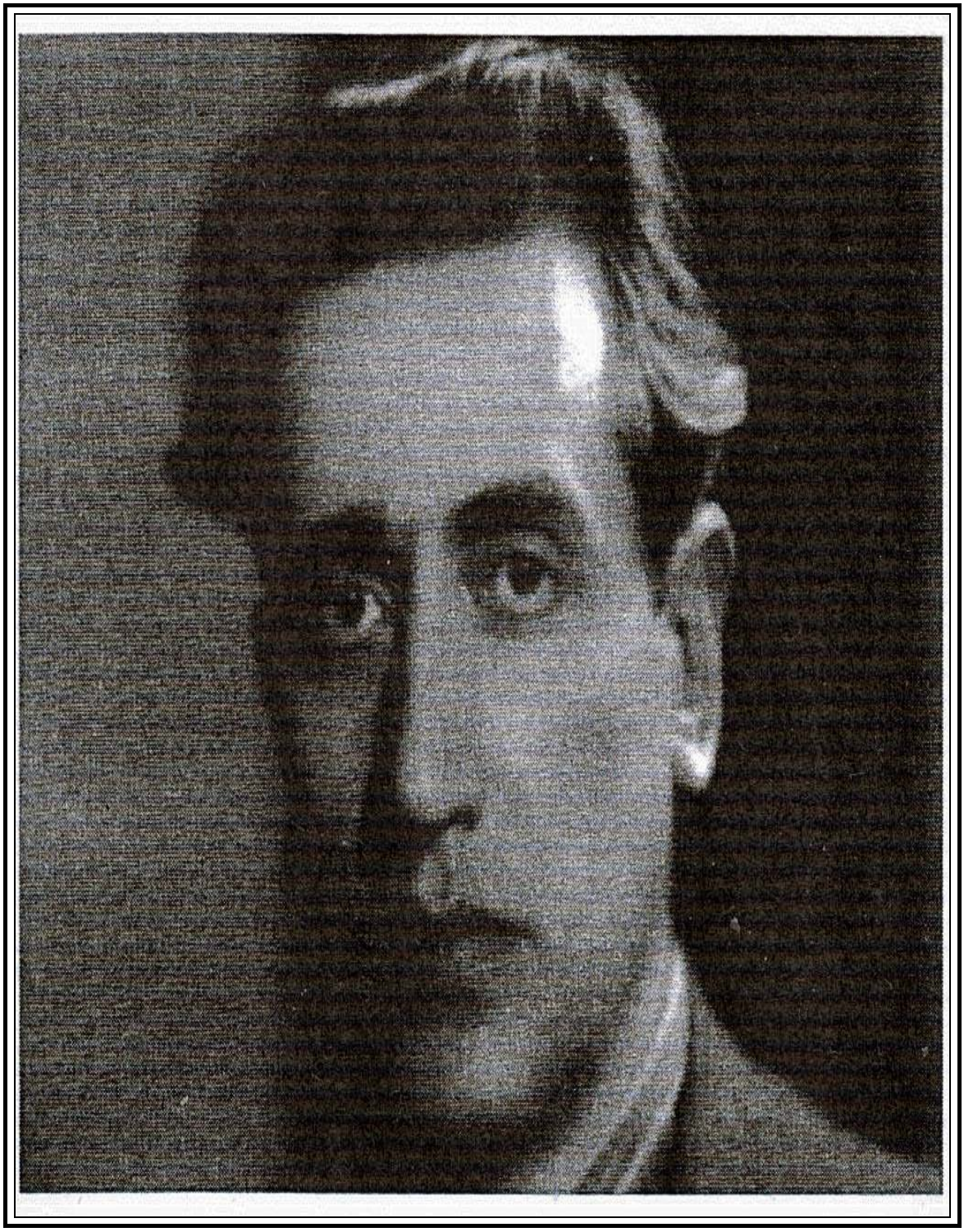

Hüseyin Sadettin Nüzhet ERGUN

GİRİŞ

Avrupa'da, 19. yüzyılın ikinci yarısında, bir ilim şubesi olarak tanımlanan folklorun Türkiye'deki mazisi, 20. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Folklorun bir ilim olarak tanınıp bu yolda değerlendirilmesinden çok önce de halk kültüründen yararlanılarak yazılan eserler ya da bire bir halk mahsullerini toplayan şahıslar mevcuttur. Fakat bu çalışmalar, hem bir ilim dalının yönteminden ve amacından uzak hem de ferdi kalmış, sınırlı faaliyetler olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de folklor araştırmalarının 150- 200 yıllık tarihini- Tanzimat'ı hariç tutarak- beş devreye ayıran Dursun Yıldırım[1]; "Türkçü" ve "Sentezci" devre olarak tanımladığı ikinci ve üçüncü devrelerle, Türkiye'de folklorun terim olarak kullanılışından Cumhuriyet'e kadar geçen dönemi özetlemektedir. Buna göre, folklorun "Türkçülerin milli ruhu ateşlemede bir silah olarak kullanıldığı" ikinci devre ile "çağdaş Türk devletinin kültür yapısını oluşturmada yararlanılacak bir ham madde ambarı" şeklinde değerlendirildiği üçüncü devre; bu sahadaki bireysel çalışmalardan, devlet eliyle yapılan teşkilatlanmalara uzanan 30 yıllık dönemi içine almaktadır. İmparatorluktan yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne geçilen bu dönem içinde, ortaya atılan ideolojiler, "halka yöneliş" noktasında yol göstermiş ve değişen sosyokültürel çevrede önemli bir yer edinmiştir.

Bu dönemde özellikle, folklorun tanımı, çerçevesi ve önemi üzerinde durulduğu ve daha önce klasik edebiyat taraftarlarınca küçümsenen halk mahsullerinin gerek konuyla ilgilenenler, gerekse okuyucular tarafından derlenmeye başlandığı ve bu derlemelerin usulü hakkında yayınlar yapıldığı görülmektedir.

Bizde folklor çalışmalarının Cumhuriyet devrinin kültür hareketleri içinde geliştiğini belirten M. Şakir Ülkütaşır; folklorun, daha önce yapılan çalışmalarda, yalnızca merak uyandırıcı özelliği dolayısıyla bulunduğunu söylerken, Cumhuriyet'le uyanan ve halkı uyandırma malzemesi de olan

[1] Dursun Yıldırım, "Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri", Türk Bitiği, Ankara, 1998, s.61- 75.

folklor çalışmalarını şöyle özetlemektedir: "….bizde, bilimsel anlam ve mahiyeti bakımından folklor çalışmaları ve yayınları ancak şu son yirmi iki yıllık devrenin, yani Cumhuriyet devrinin gerçekten feyizli bir eser ve muhassalası olmuştur. Cumhuriyet, siyasal halkçılık yanında, ilmi halkçılığı da esas prensipleri içine almış olması dolayısıyladır ki yurdumuzda folklor bir bilgi ve sıfat haysiyetiyle, layık olduğu önem ve değeri bu zamanda alabilmiştir. Çünkü folklora ait çalışma ve araştırmaların, aynı zamanda siyasal halkçılığın vücut ve inkişafı için en sağlam bir yol, bir ışık hizmetini gördüğü ve göreceği muhakkaktır. Cumhuriyetin ilanından sonra, yurdumuzun birçok köşelerinde folklor işleriyle uğraşmak hususunda şuurlu hareketler, hedefi az çok tebellür etmiş çalışmalar başladı."[2]

Türkiye'de folklorun öncüleri sayılan Ziya Gökalp, Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik, konuyla ilgili ilk makalelerde folklor terimi, folklorun içeriği ve önemi üzerinde dururlarken; 1920 yılında, Ankara'da Maarif Vekâleti tarafından kurulan Hars Müdürlüğü, bu alanda gerçekleştirilen ilk resmi faaliyet olması açısından önem taşımaktadır.[3]

Kurum, 1922 yılında Rıza Nur'un bakanlığı sırasında, yayımlanan bir genelgeyle öğretmenlerden ve isteklilerden halkiyat çalışmaları yapmalarını ister ve türkü derlemeleri yapmak üzere, Seyfettin ve Sezai Asaf kardeşleri de Batı Anadolu'ya gönderir.

Bundan sonra sırasıyla 1926- 29 yılları arasında düzenlediği derleme gezileriyle türküler ve oyun havaları derleyen İstanbul Devlet Konservatuarı, 1930 yılında halka açılan ve halk kültürüne ait pek çok parçanın toplanıp sergilendiği Ankara Etnografya Müzesi ile ağız derlemeleri yapan ve sözlükler yayımlayan Türk Dil Kurumu, bu alanda çalışmalar yapan kurumlar arasına girer.

Bu dönem içerisinde, özellikle 1927 ve 32 yılları oldukça önemlidir. 1927'de, Anadolu Halk Bilgisi Derneği kurulur- daha sonra Türk Halk Bilgisi

---

[2] M. Şakir Ülkütaşır, Cumhuriyet Devrinde Folklor Hareketlerine Toplu Bir Bakış, s. 414- 415.

[3] "3 Mayıs 1920'de ilk hükümet ve Maarif Vekâleti kurulunca bakanlık bünyesinde, Türk Asar-ı Atikası Müdürlüğü adıyla kurulan kurum, kısa süre sonra Hars Müdürlüğü adını almış, müdürlüğüne Besim Atalay atanmıştır." Bkz. Nail Tan, Cumhuriyet Dönemi Kültür Çalışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını,, İstanbul, 2003.

Derneği adını alır- ki bu dernek Türkiye'de folklor alanında kurulan ilk bilimsel dernektir. Dernek tüzüğünün ikinci maddesinde, derneğin amacı şu şekilde bildirilmektedir: "Cemiyetin gayesi Türk Halkiyat ve harsiyatına mütealik tetkiklerde bulunmak, halk bilgisine dair neşriyat yapmaktır."[4]

Bu amaçlar doğrultusunda, öncelikle derleme yapacaklara bir "Halk Bilgisi Rehberi" çıkaran ve yurdun çeşitli yerlerine ekipler göndererek derlemeler yaptıran dernek; çıkardığı Halk Bilgisi Mecmuası ile de yayın sahasında faaliyet göstermiştir. Tek cilt (yıllık) olarak çıkan Halk Bilgisi Mecmuası'nda, "folklorun konu ve içeriği ile yöntemlerini tanıtan yazılar ya da çeviri yoluyla hazırlanmış birçok incelemeler bulunduğu gibi; halk ozanlarına, sözlü halk yazınına, halk âdetlerine ve inanmalarına ve dil konularına değinen ve nicel olarak oldukça kabarık bir toplam tutan malzeme bulunmaktadır."[5]

Halk Bilgisi Mecmuası'nın yerini, bir yıl sonra (1 Kasım 1929) çıkarılmaya başlanan Halk Bilgisi Haberleri alır. 1931 yılına kadar 19 sayısı çıkan dergi, 1933 yılında Eminönü Halkevi'nin bir organı olur ve halkevi tarafından 1941 yılına kadar yayınlanır.

Halk Bilgisi Derneği, yayım çalışmalarının yanı sıra, düzenlediği konferans ve gezilerle de halkbilimine ait malzeme toplamıştır.

1931 yılında, kuruluş amacı ve ideolojisinden saparak, Cumhuriyetin yeniliklerine karşı çıkmaya başlayan ve bu yolda bir engel teşkil eden Türk Ocakları'nın kapatılmasından sonra, 1932 yılının Şubat ayında, Atatürk'ün önderliğinde açılan ilk Halkevi, yıllarca sürecek bir seferberliğin ilk meşalesi olmuştur. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin halkını eğitmek ve çağdaşlaşma yolunda giden bir devletin halkını da bu yolda geliştirmek amacıyla açılan Halkevleri, kapatılmasına kadar geçen 20 yıllık ilk döneminde folklor ve etnografyayla ilgili genel çalışmalar yanında, bölgesel folklor araştırmaları, halk şairlerine ait tetkikler ile halk edebiyatı ürünleri, halk müziği, halk

[4] Levent İpekkan, "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Halkbilim Alanında Çalışma Yapan Kuruluşlar", Halkbilim, S. 44- 46, s.28.
[5] Levent İpekkan, a.g.m., S. 44- 46, s. 36.

oyunları ve halk seyirlik oyunlarına dair çalışmalarda da bulunmuş ve bu çalışmaları yayımlamak üzere birçok dergi çıkarmıştır.

Boratav'ın 1939 yılında Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi'nde kurduğu halk edebiyatı kürsüsünde ise, kapatılmasına kadar(1948) geçen dönemde halk edebiyatı ve halkbilimi ile ilgili ciddi bir malzeme toplanmıştır.

İşte bir yandan devlet eliyle, öbür yandan da bilimsel yöntemlerle toplanmaya ve yayımlanmaya başlanan halk mahsulleri, o dönemde yaşamış bütün meraklı araştırmacıları ve heveskârları olduğu gibi, Sadettin Nüzhet Ergun'u da yakından ilgilendirmiş; o da gerek kütüphaneleri dolaşarak gerekse bulunduğu yörenin halkından topladığı her malzemeyi değerlendirerek kitap ve makaleleriyle okuyucuya ve araştırıcıya sunmuş, bu alanda gücü yettiğince hizmete çalışmıştır. Bu anlamda, Cumhuriyet dönemi aydınlanma hareketine eserleriyle pek çok fayda sağlayan Ergun, Türk edebiyatı tarihinde de unutulmaz bir isim olarak yerini almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SADETTİN NÜZHET ERGUN'UN HAYATI

1.1. Doğumu, Ailesi, Çocukluğu

Hüseyin Sadettin Nüzhet Ergun, 1901'de Bursa'da doğmuştur.[1] Babası, Yemen'de şehit olan Kolağası Ali Efendi, dedesi Müftü Abdullah Efendi'dir. Annesi Sadiye Hanım, Yenişehir Fener Sadi Dergâhı şeyhi ve divan şairi Mehmet Vehbi Efendi[2]'nin kızıdır. Annesinin dayıları Lütfi ve Muhiddin efendiler de basılmamış birer divanları olan şairlerdir.

İçine doğduğu aileye bakılınca, Sadettin Nüzhet'in manevi dünyasını ve bu dünyanın kendisine kazandırdıklarını anlamak hiç de zor değildir. Şüphesiz ki tarikat kültüründen gelen, şiirle uğraşan ve durmaksızın üretmeye çalışan Ergun'un kişiliğinde ve hayat felsefesindeki zemin, ailesi ve bu aileden getirdiği özelliklerdedir.

Ali Bey ve Sadiye Hanım'ın dört çocuğundan biri olan Sadettin Nüzhet Ergun'un ağabeyi Abdullah Gürsel emekli bir binbaşı, küçük kardeşlerinden Osman Gürsel Üsküdar Üçüncü Selim İlkokulu'ndan emekli bir öğretmendir. Diğer kardeşi ise Avni Gürsel'dir.

İki defa evlenen Ergun, beş çocuk sahibidir. 1937'de ayrıldığı ilk eşi Nezahat Dilek'ten Solmaz (d. 11 Ocak 1928) ve Suna (d. 5 Mayıs 1940) isimlerinde iki kız, Ergun Celal (d. 2 Şubat 1932) isminde bir erkek çocuğu; ikinci eşi Şerife Şâhende Hanım'dan ise Muhiddin Özden (d. 27 Ekim 1938) isminde bir erkek çocuğu vardır.[3]

---

[1] Sadettin Nüzhet'in doğum tarihi, İslam Ansiklopedisinde 1899 olarak kaydedilmişse de diğer kaynaklarda bu tarih 1901'dir. Bu farklılık, Hicri yılın Miladi yıla çevrilmesinde doğmuş olabilir.

[2] "Yenişehir Fener'de doğmuş(1837), İstanbul'da(1885) ölmüştür. Babası, Sadiye meşayihinden Şeyh Hafız Muhiddin Şevki Efendi'dir. Hoca Mahmut Efendi'den icazet almıştır. Hacca gidip İstanbul'a dönüşünde Abdüsselam Dergâhı Şeyhi Koğacızade Galib Efendi'den hilafet alır. Yenişehir'in işgali üzerine İzmir'e gider; daha sonraları Bursa ve İstanbul'da bulunur. Küçük bir divanı olup 1870'te basılmıştır." Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 8, s. 527.

[3] Musiki Mecmuası'nda, çocuklarının o gün için hayatta olduğu yazıyorsa da bugün için bu bilginin doğruluğunu bilmiyoruz. Bkz. Musiki Mecmuası, "Sadettin Nüzhet Ergun Kimdir?", S. 463, s. 38.

1.2. Öğrenim Hayatı

İlk tahsilini Üsküdar İttihat ve Terakki Numune Mektebi'nde tamamlayan Sadettin Nüzhet, bu arada Arapça ve Farsça öğrenir. Daha sonra Üsküdar Sultanisi'ne, oradan da Darülfünun Edebiyat Fakültesi Türk Edebiyatı Bölümü'ne devam eder. Burada Fuat Köprülü'nün öğrencisi olan Ergun'un, bazı kaynaklarda, "bir öğretmenin kaprisi üzerine" diploma alamadığı bilgisi kayıtlıysa da, Saim Sakaoğlu, Şükrü Elçin'in bu bilgiyi düzelttiğini, Sadettin Nüzhet'in diplomasını alarak mezun olduğunu bildirmektedir.[4] Nitekim "Şeyh Galip Hayatı ve Eserleri" başlıklı tezinin de kabul edilmiş olması, bu bilgiyi destekler niteliktedir.

Çocukluk ve gençlik yılları Üsküdar'da, Hallaç Baba Dergâhı içinde geçen S. Nüzhet, İstanbul dışına ancak memuriyet hayatına atıldığı zaman çıkar.

1.3. Tarikatı ve Şeyhliği

Sadettin Nüzhet Ergun, annesi tarafından Sâdîye[5] tarikatına mensuptur. Üsküdar'da Sâdîye tarikatı Hallaç Baba Dergâhı[6] şeyhi olan

---

[4] Saim Sakaoğlu, 1 Şubat 2001'de Türk Dil Kurumu'nda verdiği konferansta, bazı kaynaklarda Sadettin Nüzhet'in diploma alamadığı bilgisinin bulunduğunu söylemiş fakat konferans metninin sonuna düştüğü notla bu bilginin Şükrü Elçin tarafından düzeltildiğini bildirmiştir: " Sadettin Nüzhet, ülkenin içinde bulunduğu şartlar sebebiyle, başka gençlerimiz gibi, fakülteyi bitirememişti. Aldığı görevlerde hızla yükseliyor, ancak diploması olmadığı için daha üst makamlara gelemiyordu. Üniversite öğrencisi olduğumuz yıllarda, şöyle bir olayı yaşamıştık: Bir gün hocamız Prof. Köprülü sınıfa girdi: "Arkadaşlar, bugün ders yapmayacağız, bugün diploma merasimi yapacağız." dedi. Sonradan öğrendik ki dönemin üst yöneticileri, Ergun ve benzeri durumda olanların hak ettikleri diplomalarına kavuşmalarını istemişler. O gün yapılan pastalı diploma merasiminde, Ergun'dan başka Rıfkı Melul Meriç de belgesine kavuşmuştur." Bkz. Saim Sakaoğlu, " Yazılışının 75. Yılında Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı", Türk Dili, Nisan 2001, S.592, s. 496.

[5] "Sadeddin Cibavî tarafından Şam'da kurulmuş, Arap kökenli bir tarikattır. Kurucusunun Cibalı olması dolayısıyla, Cibavîlik olarak da anılır. Taglebîlik, Âcîzilik, Vefaîlik ve Selamîlik olmak üzere, yaygın şekilde örgütlenmiş dört kolu vardır. Sadîlik, İstanbul'un gündelik hayatına, Şeyh Ebu'l Vefa-i Şamî'nin temsil ettiği Vefaîlik ile Seyyid Abdüsselam Şeybanî'nin temsil ettiği Selamîlik vasıtasıyla, 18. yüzyılın başlarında girebilmiştir." Ekrem Işın, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 6, s. 391 - 394.

[6]" Üsküdar Toptaşı'nda İnkılap Mahallesi Çavuşdere Caddesinde yer almakta olan, kaynaklarda "Abdülhay Efendi" ve "Gani Efendi" adlarıyla da anılan Hallaç Baba Tekkesi, Celvetî tarikatı mensuplarından Şeyh Abdülhay Efendi tarafından, 16. yüzyılın sonlarında veya 17. yüzyılın ilk çeyreğinde kurulmuştur. 19. yüzyıldan itibaren Sadî tarikatına bağlı olarak görülen tekkenin, hangi

dayısı Ahmed Ferid vefat ettiğinde, kendisinin erkek çocuğu olmadığından – tarikatlarda şeyhlik veraseti gereği- dergâhın şeyhliğine getirilir. Fakat bu görev verildiğinde henüz çok küçük yaşta– çeşitli kaynaklarda 6, 7, 8, veya 9 yaşlarında olduğu kaydedilmiştir– olduğundan kendisine önce Koska'daki Abdüsselam Dergâhı Şeyhi Yahya Efendi, onun ölümünden sonra da Şeyh Ali Fakrî Efendi[7] vekâlet ederler.

Nihayet 1921 yılında, 20 yaşında iken, Meşihat Dairesi'nce imtihan edilen ve şeyhliğe liyakati anlaşılan Sadettin Nüzhet, kendisine yıllar önce verilen sıfatı alarak, "Şeyh" Hüseyin Sadettin olur. Ali Fakrî'den taç ve hırka giyer, tarikat tabirince "postnişin-i irşâd" olur ve Hallaç Baba Dergâhı'nın son şeyhi olarak görev yapar. Üsküdarlı Talât, onun şeyhliğine şu dörtlüğüyle tarih düşmüştür:

"Bugün seccâde-i irşâda geçti
Tarîkat ehlinin bir ser-bülendi
Dedi tarihini Dervîş Tal'ât
Cenâb-ı Şeyh Sâ'düddin Efendi
1340 (1921)

Tarikatta Ali Fakrî'den "Vefî" mahlasını alan Ergun, Sâdîye tarikatının yanı sıra Rifâî ve Nakşibendî tarikatlarından da icazetname alır.[8]

Sadettin Nüzhet'in tarikattaki şeyhlik serüveni, 1925 yılında tekkelerin kapatılmasıyla son bulur. Bu tarihten itibaren memuriyet hayatı başlar.

---

tarihte bu değişikliği geçirdiği tam olarak bilinmemektedir. Ancak tekkeye adını vermiş olan Şeyh Gani Efendi'nin veya Hallaç Baba lakaplı şeyhin, tekkeyi ihya etmiş ve Sadîliğe intikal ettirmiş olması muhtemeldir. 1925'ten sonra bakımsızlıktan harap düşmüş, tevhidhane ile türbe 1963'te; mesken olarak kullanılan harem ve selamlık ise bundan sonra tarihe karışmıştır." M. Baha Tanman, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 3, s. 530 – 531.

[7] Şeyh Ali Fakrî'nin tercüme-i hâli ile 12 şiiri ve bir fotoğrafı Türk Şairleri'nin birinci cildinde mevcuttur. Bkz., Sadettin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri C. 1, s. 437 – 441.

[8] Bu konuyla ilgili, Son Asır Türk Şairleri'nde şöyle bir latife kayıtlıdır:"Şeyh Ali, fakrî olmayıp da ganî olsaydı, kim bilir daha neler verecekti?" İbnülemin, Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri, C. IX, s. 1550.

1.4. Memuriyet Hayatı

Stajyerliğini Ankara Erkek Lisesi'nde tamamlayan Sadettin Nüzhet'in öğretmenlik hayatının büyük bir bölümü Konya'da ve İstanbul'da geçer. Konya'da Erkek ve Kız Muallim mektepleriyle, Konya Erkek Lisesi'nde dört yıl kadar görev yapar. Ardından, 1927'de tekrar döndüğü Ankara'da, önce Erkek Öğretmen Okulu'nda, daha sonra da Orta Muallim Mektebi'nde edebiyat tarihi ve metinler şerhi derslerini verir. Buradan İstanbul'a tayin edilir ve Erenköy Kız Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak görev yapar. İstanbul'da ayrıca, Haydarpaşa Lisesi, Maltepe, Halıcıoğlu ve Kuleli Askeri liselerinde de beş yıl aynı dersi verir. Yine bir yıl kadar Kadıköy Erkek Lisesi'nde, kısa bir süre de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışır.

Bu yoğun öğretmenlik hayatının ardından, 1935 yılında İstanbul Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde memur olarak çalışmaya başlayan Ergun, bu görevi sürdürürken hastalanır ve İkinci Dünya Savaşı sırasında, hükümetin- tedbir olarak- isteyenlerin İstanbul'dan Anadolu'ya gidebileceklerini duyurması üzerine, hastalığının da verdiği endişeyle ailesiyle birlikte Çankırı'ya gider.(1941)[9]

30.6.1943 günü başladığı Beyazıt Devlet Kütüphanesi müdürlüğü Ergun'un son görevidir.

1.5. Vefatı

Sadettin Nüzhet Ergun, Çankırı'da bir süre kaldıktan sonra, İstanbul'a dönüşünde sıkıntılı bir hayatla yüz yüze kalır. Gerek ilerleyen hastalığının verdiği acı ve ıstıraplar gerekse yoksulluk ve maruz kaldığı rekabet, kıskançlık ve iftiralar bu sıkıntıları artırır. Hatta denilebilir ki bu sıkıntıların asıl sebebi, iftiralar olmuştur. Çünkü bu sebeple kimi zaman sekteye uğrayan

[9] Ekrem Bektaş, "Ergun, Sadedin Nüzhet", İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyatnet Vakfı Yayınları, C. 11, s.300.

çalışma hayatı, yoksulluk ve maddi sıkıntıları beraberinde getirirken; onun manevi dünyasında da onarılmaz yaralar açmıştır.

Bu zor günlerde çektiği sıkıntıların büyüklüğünü, öğrencisi Bedii N. Şehsuvaroğlu şöyle nakletmektedir: ”İkinci Dünya Harbi ve hemen onu takip eden zaman, son ayları imiş. Birçok ilaçları, Kalsiyum Sandoz ve emsali güç bulunuyordu. O sıralarda İstanbul sağlık müdür muavinliğine baktığım için dostlarıma rica minnet bulabildiğim kadarını zaman zaman hocama götürürdüm. Bir gün yine pek bunalmış bir ânı olacak ki götürdüğüm ilaçlar daha uzaktan şifakâr bir tesir yaptılar ve yüzü güldü. Memnuniyetinin maddî bir delili olarak bana bir eserinin yeni çıkan ikinci cildini hediye etti ve ”Birinci cildi bende de kalmadı, şurada sahaflara bak. Bulabilirsen üstüne bir iki satır yazı yazmak isterim.” dedi. Ne yazık ki ne ben günlük işler arasında vakit bulabildim, ne de onun ömrü beklemeye vefa etti ve bu da son görüşmemiz imiş. Bu hatıra bana öyle acı oldu ki seneler sonra şu satırları yazarken bile yüreğim aynı ıstırapla dolmaktadır.”[10]

Yine arkadaşı Ali Nihat Tarlan’ın ifadesine göre, Sadettin Nüzhet yalnız bu sıkıntılara göğüs germek zorunda kalmamış, çalışmaları esnasında ortaya çıkan yanlış anlaşılmalar da başının derde girmesine sebep olmuştur: “Eski tezkirelerden fişler çıkarıyor, bu fişleri karşılaştırarak her şair üzerinde esaslı çalışıyordu. Lüzumu kalmayan bazı atılmış fişleri, Üsküdar’daki evinin arkasındaki arsada bulan zabıta memurları, eski yazıyı okuyamadıkları için bunları siyasî birtakım yazılar sanmış, toplamışlar ve zavallı Sadettin Nüzhet’i karakola götürmüşler. Hakikat anlaşılıncaya kadar onu üzüntü içinde bırakmışlardı.”[11]

Bir taraftan rekabetle diğer taraftan bürokrasiyle böylesine uğraşmak zorunda kalan Sadettin Nüzhet’e bu zor zamanlarında, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel yetişmiş ve kendisini Beyazıt Devlet Kütüphanesi müdürlüğüne getirmiştir. Sadettin Nüzhet gibi araştırmaya meraklı, çalışmayı seven, gayretli bir insan için bulunmaz bir nimet olan bu görev bile, ne yazık

[10] Bedii N. Şehsuvaroğlu, “Sadettin Nüzhet Ergun”, Bilgi Mecmuası, C. 13, S. 145, s. 13, 16.
[11] Ali Nihat Tarlan’ın makalesi, Bedii N. Şehsuvaroğlu ve Muzaffer Gökman’in yayımladıkları Öğretmen- Edebiyat Tarihçisi- Yazar ve Kütüphaneci Sadettin Nüzhet Ergun başlıklı kitapta yer almaktadır. Makalenin tamamı için Sadettin Nüzhet Ergun Hakkında Yazılanlar bölümüne bakınız.

ki, dış etkenler yüzünden istediklerini yapamadığı bir mevki haline gelmiştir. Bunun canlı bir örneği, ölümünün 30. yılında, İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nde düzenlenen anma töreninde aktarılır: "…Beyazıt Devlet Kütüphanesi o zaman da derdi çok bir müessese idi. Adeta bir üniversite ders çalışma yeri olarak işleyen, iç yönetmeliği olmayan, hedefi ve tarifi saptanmamış olan bu müessesede devamlı huzur bozan olaylar çıkar; bir idareci olarak yetişmemiş, insanları yalnız iyi yönleriyle gören bu insanı hayli üzerdi. Bu da onun esasen bozuk olan sağlığını etkilerdi. İyi niyetlere rağmen, bu kütüphaneye tayin hatalıydı. Hoca, müşavir benzeri bir kadro ile tayin edilecek, araştıracak, yazacak, Türk milli kütüphanesini zenginleştirecekti. Hâlbuki idareci olarak imkânsızlıklar içinde bocalıyor, maddi sıkıntılar içinde çırpınıyordu. O kadar ki notlarını, düzenli kâğıt bulamadığından gelen mektup zarflarının içine, resmi gazetelerin kuşaklarına kadar yazardı. Batılı bir ilim adamı olarak sistemli çalışmadığından ölümünden sonra iki çuval dolusu tür ve benzeri, her birine hocanın göz nuru dökülmüş kâğıt parçaları ailesi tarafından alınıp götürüldü. Hocayı çalışmasından alıkoyan devamlı misafirleri de vardı. Masasının üzeri kitap ve notlarla dolu olduğu zamanlar dahi gelip saatlerce otururlar, Beyazıt Çınaraltı kahvesinden devamlı taşınan çay, kahve kütüphanenin okuma salonundan müdür odasına getirilir ve bu misafirler ikramdan sonra da bir türlü gitmeyi bilmezlerdi. Oysaki hocanın kaybedecek hiç vakti yoktu. Zaman ölçüleri devamlı aleyhine işleyip duruyordu……"[12]

Bu son görevini sürdürürken, 25.04.1946 günü henüz 45 yaşında iken, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Validebağı Prevontoryumu'nda veremden ölen Sadettin Nüzhet; ömrünü geçirdiği Üsküdar'da, Yeni Cami'de kılınan namazın ardından, Karacaahmet mezarlığına, şair Nedim'in yakınlarına defnedilmiştir.

[12] Bedi N. Şehsuvaroğlu, Muzaffer Gökman; Öğretmen- Edebiyat Tarihçisi-Yazar ve Kütüphaneci Sadettin Nüzhet Ergun, İstanbul Şehir Kütüphanesi Kurma ve Yaşatma Derneği Yayınları, İstanbul, 1976, s.

1.6. Kişiliği

Sadettin Nüzhet hakkında yazılanlar arasında, sesinin güzel olduğu ve bu sebeple erken yaşta musikiye başladığı bilgisi bulunmaktadır. Bu vadide, Şeyh Said Özok'un[13] öğrencisi olan ve kendisinden ilahiler meşk ettiği kaydedilen Ergun'un, az sayıda olmakla birlikte, bestelediği eserleri de bulunmaktadır. Şiir, musiki ve edebiyatla yaşayan Sadettin Nüzhet'in bu ilgi alanları, herhalde, hassas bir ruha, ince bir zevke sahip olduğuna delildir.

Bütün bu hassasiyetine, kırılganlığına rağmen, bir yanı hep mücadelede olan ve yaşadığı bütün olumsuzluklara, kendisini çekemeyenlerin yaptıkları haksızlıklara rağmen, her zaman çalışmalarına devam eden ve durumundan hiçbir zaman şikâyetçi olmayan Ergun; kendisi hakkında anlatılanlara göre; mütavazı, çelebi, hayatın her türlü sillelerini yemiş bir kişi olmasına rağmen bu durumdan şikâyet etmeyen, olanları bir alınyazısı olarak kabul eden birisidir. [14]

İlim alanında ise, ne olursa olsun çalışmayı terk etmemiş, hastalığının en ileri safhalarında bile çalışma isteği, azmi kaybolmamıştır. [15] Kendisinden aruz ve divan şiiri konularında özel ders alan Yılmaz Öztuna; hocasını, asabi[16], fevkalade çalışkan ve Osmanlı şiirinin her üç çeşidinde de mütehassıs bir bilgin olarak tanımlamaktadır.[17]

Şahsî özellikleri konusunda söylenenler ne kadar doğrudur, bunu elbette herkes kendi anlayışınca yorumlayacaktır. Fakat Sadettin Nüzhet Ergun'un en önemli özelliğinin çalışkanlığı ve azmi olduğuna şüphe yoktur.

---

[13] Üsküdar Doğancılar Safvetî Dergâhı Şeyhi Abdürrahim Şükrî Efendi'nin oğlu olan Şeyh Said Özok, İstanbul'da doğmuş ve 23 yaşındaki iken bu dergâhın şeyhliğine geçmiştir. Özok, 47 yıl şeyhliği sürdürmüş, uzun müddet Hüdâyî ve Nasûhî dergâhlarında da zâkirbaşılık yapmıştır. 90 yaşında ölen bestekârın, eserlerinin çoğu unutulmuştur. Bkz. Yılmaz Öztuna, Türk Musikisi- Akademik Klasik Türk Sanat Musikisinin Ansiklopedik Sözlüğü, C. 2, Orient Yayınları, Ankara, 2006, s.180

[14] Bedi N. Şehsuvaroğlu, Muzaffer Gökman, Öğretmen- Edebiyat Tarihçisi- Yazar ve Kütüphaneci Sadettin Nüzhet Ergun, İstanbul Şehir Kütüphanesi Kurma ve Yaşatma Derneği Yayınları, İstanbul, 1976, s. 5

[15] Bedi N. Şehsuvaroğlu, Muzaffer Gökman a.g.e, s. 4

[16] Musiki Mecmuası'nda, Sadettin Nüzhet'in oğlu Prof. Dr. Özden Erguner'den alınan şifahî bilgilerde, Ergun'un "asabi" ve musiki alanında "biraz" bilgisi olduğu gibi "ansiklopedik" bilgilerin yanlış olduğu ve düzeltilmesi gerektiği kayıtlıdır. Bkz. Musiki Mecmuası, S. 463, s. 38.

[17] Yılmaz Öztuna, Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi, C. 1, s. 261.

Nitekim herhangi bir eserini, önyargısız ele alıp inceleyenler, bu kanaatin doğruluğunu tasdik edecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SADETTİN NÜZHET ERGUN'UN ESERLERİ

Edebiyat hayatına, Darülfünun'da öğrenci iken, aynı okuldan arkadaşı Mehmet Mesih'in çıkardığı Milli Mecmua'da yayımlanan şiirleriyle giren Sadettin Nüzhet Ergun; burada Şeyh Hüseyin Sadeddin imzasıyla şiirler yayımlar. Eski tarzda yazılmış bu mutasavvıfane gazellerin yanı sıra, Yeni Fikir'de de garamî şiirler başlığı altında yayımlanmış şiirlerine rastlanmaktadır. Bu şiirler, halk edebiyatı nazım şekilleriyledir.

Milli Mecmua'daki ilk şiirlerin ardından, yine aynı gazetede makaleleri yayımlanır. Burada ilk olarak, Türk tasavvuf dünyasında derin izler bırakmış İmâm-ı Rabbanî'nin felsefesine dair bir dizi makalesi çıkar. 1341'de yayımladığı ilk eseri ve Yeni Fikir'de yayımlanan Fahreddin-i Irakî'ye ait makaleleri, müellifin bu dönemde "tasavvuf" çalışmaları üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Daha sonra gelen çalışmalar ise, divan edebiyatı ve özellikle halk edebiyatı sahasındadır. Nitekim 1926'da yayınlanan Halk Şairleri'nin ilk kitabı ve aynı yıl Mehmet Ferit'le müşterek hazırlanan Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı ile yine bu sırada Yeni Fikir'de yayımlanan Karacaoğlan makalesi, halk edebiyatı sahasında yapılacak yeni çalışmaların habercisidir. Yeni Fikir'deki bu makaleden bir yıl sonra, Halk Şairleri serisinin ikinci kitabı (Karacaoğlan) yayınlanır. Karacaoğlan şiirlerini bir araya getiren bu ilk eserin ardından, yine Yeni Fikir'de yayımlanan "Bektaşî Edebiyatı Hususiyetleri" başlıklı yazı, Ergun'un Bektaşîlik üzerine yayımladığı ilk çalışmadır.

1928 yılında, Halk Şairleri'nin üçüncü ve son kitabı olan "Gevherî" yayınlanır. Bu yıl içinde ayrıca Gençlik, Babalık, Yeni Fikir, Milli Mecmua ve Halk Bilgisi Haberleri'nde, halk edebiyatı metinlerinin toplanması, Bektaşî şairleri ve divan edebiyatı üzerine yazılmış makaleleri görülmektedir. Bir yıl sonra "Pir Sultan Abdal"ı ilim dünyasına sunan müellif, bu arada Halk Bilgisi Haberleri ve Kervan'a da yazılar gönderir. Kervan'ın ilk sayısının ilk sayfasında, dergiyle aynı adı taşıyan şiir, dergiyi çıkaranların hedeflerini

gösterir niteliktedir. Yine ilk sayıda ve daha sonraki iki sayıda divan edebiyatı ile ilgili makaleleri yayımlanır.

1930'da, o güne kadar Bektaşî edebiyatı ile ilgili yapılmış en hacimli çalışma, "Bektaşî Şairleri" yayımlanır ki bu eser aynı zamanda içerdiği nefeslerin sayısı ve Bektaşî nefeslerinin ilk defa toplu halde sunulmuş olması açısından da ayrı bir öneme sahiptir. Bu dönem içinde makalelerden çok kitaplarına ağırlık veren Ergun, bir yıl sonra Türk Edebiyatı Tarihi'ni, 1932'de ise Mevlânâ ve Şeyh Galip monografileri ile Mezar Kitabeleri'ni yayımlar.

1933 yılı, çoğu yalnız isimleri bilinen, karanlıkta kalmış pek çok saz şairinin gün ışığına çıktığı yıldır. Bu yıl içinde Âşık, Beşiktaşlı Gedâî, Hengâmî, Silleli Sürurî, Kâtibî, ve Kuloğlu'nu tanıtan ve topladığı manzumelerle her birinin monografisini hazırlayan S. Nüzhet; Halk Bilgisi Haberleri'nde de Âşık Kerem'in şiirlerini yayımlar. Âşıkların yanı sıra divan şairleri hakkında da çalışmalar yapan müellif, aynı zamanda Neşatî, Rami Paşa, Sabuhi ve Şeyhülislam Bahâyî divanlarını, yeni harflerle Türkçeye kazandırır. Bu arada, Namık Kemal'in Hayatı ve Şiirleri adlı eseri de yayınlanır.

1934'te "Cenap Şehabettin" ve "Samih Rifat'ın" hayatı ve eserleri yanında, "Fehim-i Kadim" divanı da yeni harflerle ilim dünyasına kazandırılır. Bir yıl sonra, "Baki divanı" Latin harfleriyle basılır ve liseler için "Edebiyat ve Edebiyat Tarihi Özü" ile ilkinden daha detaylı bilgiler sunan "Şeyh Galip-Hayatı ve Eserleri" yayımlanır.

1936 yılında "Âşık Ömer" ile ilgili önemli eseriyle, daha sonra âşık hakkında yapılan pek çok çalışmada adından söz ettirecek olan Ergun, belki de bu eserden çok daha fazla ilgi görecek ve takdir toplayacak olan "Türk Şairleri"nin ilk fasikülünü çıkarır. Müellifin ölümüne kadar çıkmaya devam edecek bu fasiküller, yıllar içinde üç büyük cilt kalınlığına ulaşır ve yarım kalmış haliyle bile Türk edebiyatının önemli kaynakları arasındaki yerini alır. Aynı yıl Ülkü Mecmuası'nda da Âşık Halil hakkındaki yazısı yayımlanır. 1937'de ise, art arda "Ali Canip", "Aka Gündüz" ve "Ali Nihat Tarlan" monografileri yayınlanır. Ardından, 1938'de "Halk Edebiyatı Antolojisi" ve

1941'de "Namık Kemal'in Şiirleri" basılır. Bu arada, biri Türklük'te, ikisi Çınaraltı'nda olmak üzere üç makale daha yayımlanmıştır.

Müellifin iki cilt halinde yayımlamayı düşündüğü "Türk Musikisi Antolojisi"nin dini eserler bölümünün ilki 1942 yılında, ikinci ise bir yıl sonra yayınlanır.

Bu arada Bektaşî edebiyatı ile ilgili çalışmalarını sürdüren Ergun, topladığı nefesleri, 1944'te Bektaşî Şairleri ve Nefesleri adıyla, iki cilt bir arada olduğu halde sunar. Bu yayından iki yıl sonra ise Hatâyî'nin nefesleri yayımlanır. Bu eser, müellifin son eseridir. Ölümünün ardından, Bektaşî Nefesleri, üç cilt halinde yine aynı adla (Bektaşî Şairleri ve Nefesleri) tekrar basılır. İlk kez 1926 yılında basılan Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı ise, ilk baskısından ancak 76 yıl sonra yeni harflerle yayınlanır.

Daha kitapları yayınlanmadan pek çok gazete ve dergide, farklı alanlara ait yazıları çıkmış, kitaplarının basımından sonra ise olumlu ya da olumsuz tenkitlerle çok yerde adı ve eserleri zikredilmiş olan Sadettin Nüzhet; bu eleştirilere, yine gazete veya dergilerde cevap vermek durumunda kalmış, yanı sıra yeni çıkan eserlerle ilgili tenkit ve tahlil yazıları da kaleme almıştır.

Türk edebiyatının her sahasıyla yakından ilgilenmiş ve yoğun mesailer sonucu elde ettiği bilgileri yeni çalışacaklara vesika olması amacıyla, cömertçe sunmuş olan Ergun'un, bugün elimizde- tekrar baskıları hariç- 40 kadar kitabı bulunmaktadır. Bunların yanı sıra, İslam Ansiklopedisi (MEB yayını), İslam- Türk Ansiklopedisi gibi bazı ansiklopedilerde de yazıları bulunmaktadır.

Neredeyse ömrünün her yılına bir kitap sığdıran bu araştırmacı ruhun eserlerinde göze çarpan en önemli nokta, yorumdan çok belgelerin sunulmuş olmasıdır. İkinci bir hususiyet ise, müellifin bir plan dâhilinde hazırlayıp, sonunu getirmeyi düşündüğü pek çok eserinin yarıda kalmasıdır. İlk eserden itibaren başlayan bu talihsizlik, edebiyat hayatı boyunca müellifin peşini bırakmamıştır. Gerek Türk Musikisi Antolojisi gerekse Türk Şairleri gibi birkaç cilt büyüklüğünde düşünülmüş birçok değerli çalışma, ne yazık ki ömrün vefasızlığı, belki en çok da maddi imkânsızlıklar yüzünden yarıda kalmıştır. Zira "Türk Şairleri'nin matbaadan gelecek formasını, hasta yatağında

beklerken bakkala satıldığını duymak talihsizliğine de"[1] bu maddi sıkıntılar yüzünden uğramıştır.

[1] Bedii N. Şehsuvaroğlu, Muzaffer Gökmen, Öğretmen- Edebiyat Tarihçisi- Yazar ve Kütüphaneci Sadettin Nüzhet Ergun, İstanbul Şehir Kütüphanesi Kurma ve Yaşatma Derneği Yayınları, İstanbul, 1976, s.6.

2. 1. KİTAPLARININ TAVSİFİ

1- İLM-İ TASAVVUF

1341 yılında, Kader Matbaası tarafından basılan "İlm-i Tasavvuf", Sadettin Nüzhet Ergun'un, Şeyh Hüseyin Sadettin namıyla yayımladığı ilk ve tek eseridir. Bu eserden sonraki yıllarda şeyhlik unvanını kaybeden yazar, daha sonra yaptığı bütün çalışmalarında Sadettin Nüzhet Ergun imzasını kullanacaktır.

Eser, bir buçuk sayfalık "İfade"nin(s.3-4.) ardından, "Dibace"(s. 5-8) bölümü de dâhil olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

"Dibace"de, kısaca, "tasavvufun tarifi", "mevzuu ve mesâili", "mertebesi", "faydası" konularına değinen müellif; eserin devr-i risalet, devr-i sahabi, devr-i tabiîn, devr-i mütekaddimîn ve devr-i müteahhirîn olmak üzere beş bölüme ayrıldığını belirtilmişse de, bunlardan yalnız ilk üçü mevcuttur. Diğer bölümlerin içerikleri şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Birinci Fasıl

1- Devr-i Risalet (s. 9- 13)

2- Nübüvvet, risalet, vilayet(s. 13- 15)

İkinci Fasıl

1- Devr-i Sahabî(s. 16- 21)

2- Telkin-i zikr(s.22- 23)

3- Fazilet-i zikr(s. 24- 34)

4- İctima-i zikr ve hâlât-i zikriyye(s. 34- 47)

5- Hırka(s. 47- 62)

Üçüncü Fasıl

1- Devr-i tâbiîn(s. 63- 66)

2- Esbab-ı ilm(s. 66 -80)

Bu üç bölümde ele alınan her bir konu, ayetler ve hadislerden örnekler vermek suretiyle açıklanmıştır.

Eserin kapağında yer alan “birinci cilt” ibaresi ve 80. sayfada, yarım kalmış bir ifadeyle bitirilmiş olması, S. Nüzhet’in tamamlanamamış eserlerinden olduğunu göstermektedir. Zira müellifin “İfade” başlığı altında belirttiği üzere, elde edilen bilgiler doğrultusunda 7 cilt olarak düşünülen İlm-i Tasavvuf; birinci ciltte, hem de yarım kalmıştır.

Yine müellifin bildirdiği üzere, tasavvufun zuhur ve intişarı ile erbab-ı velayetin marifetteki mütefâvit-i idrakatını ihtiva eden ve ihsâri mahiyette olan birinci cildin ardından; diğer ciltler sırasıyla “tarikatlar”, “ahlakiyat ve sırriyat”, “itikadiyat”, “edebiyat ve tevhit” konularını içerecektir. İslam tasavvufunun burada son bulacağını belirten Ergun, yedinci ciltte Garp filozoflarının vahdet-i vücut ve vahdet-i mevcut nazariyelerini ve Şark tasavvufu ile aralarındaki farkı göstermek gayesindedir.

Hem Şark tasavvuf tarihine ışık tutmak hem de Şark ve Garbın düşünüş ve duyuştaki farklarını ortaya koyarak tasavvuf tarihi açısından önemli bir eser oluşturmak hedefinde olan müellif, amacına ulaşmış olsaydı hiç şüphe yok ki pek çok tasavvuf çalışmasına kaynaklık edecek mahiyette büyük bir esere imza atmış olacaktı.

2- KONYA VİLAYETİ HALKİYAT VE HARSİYATI

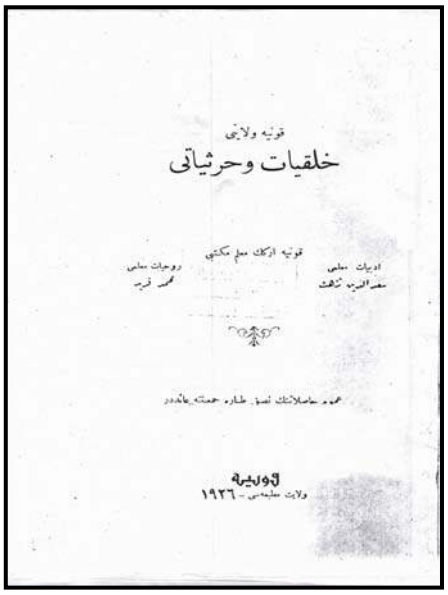
قونیه ولایتی
خلقیات وحرثیاتی
قونیه ارکك معلم مکتبی
ادبیات سلمی
روحیات سلمی
قونیه
ولایت سلمیسی - ۱۹۲۶

Sadettin Nüzhet Ergun'un Konya Erkek Muallim Mektebi edebiyat öğretmeni iken, aynı okulun ruhiyat muallimi Ferit Bey'le birlikte yazmış olduğu Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı, 1926 yılında, Vilayet Matbaası'nca yayımlanmıştır.

Müellifler "Başlangıç" bölümünde, Avrupa'da çok önceleri başlayan fakat ülkemizde ancak Cumhuriyet döneminde önem kazanan halkiyatın, "milletlerin iç yüzlerini, halis özlerini tanımak ve geçirdikleri devre ve yükselişleri öğrenmek için" toplanması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Aynı bölümde, halkiyat terimi açıklanmış ve halkiyata ait mahsulleri toplamanın önemi üzerinde durulmuş; bu işin ise zaman zaman gazetelerde halk şiiri ya da halk hikâyesi yayımlamaktan öte, bilimsel bir inceleme ve bu incelemelerin yazıya geçirilmesi şeklinde yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda, Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı'nı, Konya için ileride vücuda getirilecek büyük halkiyatın ilk çekirdeğini teşkil edeceğini umarak yayımlamışlardır.

Başlangıcın ardından, on bölüme ayrılan eserin ilk bölümü "Konya İli Şairleri"ne ayrılmıştır. 86 şairin kısa hâl tercümeleriyle eserlerinden örneklere yer verilen bu bölümde, şairler Arap alfabesi harf sırasına göre dizilmiştir. İçlerinde, o dönemde hayatta olanların yanı sıra Mevlana gibi, Konya'da yaşamış ve adı Konya ile bütünleşmiş büyük şahıslar da vardır. Fakat 147 sayfalık bu bölümün, herhalde en önemli yanı, o dönemde isimleri bile duyulmamış; köylerde, kasabalarda yaşayıp şiir söyleyen pek çok halk şairini tanıtması ve onların şiirlerinden örnekler sunmasıdır. Kitabın belki de en fazla tenkit edilen bu bölümünde, öncelikle "Konya İli Şairleri"nden kastedilen gaye açıklanmış olsaydı, belki de tenkit sebebi olan pek çok konuya açıklık getirilmiş olurdu.

İkinci bölüm “Mani”lere ayrılmıştır.(s.149 – 177). Manilerin şekil özellikleri ve halk arasında nerede, ne amaçla ve nasıl söylendikleri hakkında beş sayfalık bir açıklama yapılmış, toplanan 345 mani örneği, alfabe sırasına göre ve numaralandırılarak sunulmuştur.

“Ninni” bahsine ayrılan üçüncü bölümde, ninnilerin konuları üzerinde durulmuş ve 60 ninni örneği verilmiştir.

Dördüncü bölümde “türkü”ler (s.185- 207) ele alınmış; türkünün türleri, şekli, okunduğu zamanlar ve türkü sahibi âşıklarla ilgili olarak kısa bilgiler verilmiştir. İki sayfalık bu açıklamaların ardından, elde edilen 57 türkü örneği sunulmuştur.

Beşinci bölümde “ağıt”ların hangi olaylar üzerine yazıldığı, Türk edebiyatındaki eskiliği, özellikle cenaze ağıtları şekline dönüşmesi gibi konulardan bahsedilmiş ve ağıtların halk edebiyatımızdaki yerini vurgulamak açısından cenaze evlerine çağrılan ağıtçı kadınlarla kız kınalarında söylenen beyitlerden söz edilmiştir. Bu bölümde 19 ağıt örneği yer almaktadır.

Altıncı bölümde “bilmece”den bahseden müellifler, örneklerden önce verilen iki sayfalık açıklamada, bilmecelerin hangi amaca hizmet ettiği, divan edebiyatında aldığı isimler, çocukların öğreniminde üstlendiği görevler hakkında bilgi vermekte; Âşık edebiyatında, “muamma asma”dan bahsederek Kenzi’ye ait bir örnekle bilmecenin bu sahadaki yerini belirtmektedirler. Bugünkü anlamda “bulmacalar”, gençlerin zihinlerinin açılmasına, bilgilerinin gelişmesine yardımcı olacak bilmeceler olarak tanımlanmış; gazetelerden, bu tür bilmecelere örnekler verilmiştir. Bu bölümde, bilmeceler ve âşık muammaları bir arada olduğu halde, toplam 133 örnek bulunmaktadır.

Yedinci bölüm “atasözleri(darb-ı meseller)”, “emsalî fıkralar”, “tabirler” ve “tekerlemelerden” oluşmaktadır. Diğer bölümlerde olduğu gibi, burada da her bir konu hakkında kısa bilgiler ve örnekler mevcuttur. 2058 atasözü örneği ile Levnî’nin atalar sözü destanı, 81 fıkra örneği, 279 tabir ve 65 tekerleme örneği yer almaktadır.

“Kinaye” bahsinin ele alındığı sekizinci bölümde, kinayelerin hangi amaçlarla kullanıldığı ve özellikleri hakkında bilgiler verilmiş ve 59 kinaye örneği sunulmuştur.

Dokuzuncu bölümün başlığı olan “dilekler- ilençler”le ilgili olarak, “dinî ve toplumsal hayatımızın bir gereği oldukları ve seçkinler arasında değil, daha çok Konya halkı ve özellikle Konyalı kadınlar arasında yaygın oldukları” belirtilmiştir. Bu bölümde de örnek olarak, 86 dilek, 111 ilenç örneği verilmiştir.

Son bölümde ise, başlangıç kısmında belirtildiği üzere, “milliyetçilik akımının öğrenilmesi gereken konularından olduğu düşünülen Türk adlarından, okuyucuları şevke getirmek amacıyla” örnekler verilmiştir. Bu bölümde, 49u hanımlara, 143ü erkeklere ait olmak üzere 192 Türk adı yer almaktadır.

“İlaveler” bölümünde, eserin ilk bölümünde yer almayan 11 Konya şairinin hâl tercümeleri ile eserleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ilk bölümde yer almalarına rağmen, bir şiiri unutulan Naim Hazım, destanının son bendi yanlışlıkla yazılmayan Şem’i, daha sonra üç koşması daha elde edilen Zehri ile eserin tabından sonra ölen Gufrani de bu bölümde bulunmaktadır.

Eserin sonuna, Konya’da kullanıldığı şekliyle okuyucunun anlayamayacağı düşünülen 92 kelimenin açıklandığı küçük bir sözlük konulmuştur.

347 sayfalık Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı, derlenen folklorik malzemeyle ilgili yeterli bilgi verilmemesine rağmen, “Cumhuriyet döneminde yayımlanmaya başlayan bölge ve illerin folklorik monografilerine öncülük ve örneklik etmiş olması bakımından büyük bir öneme sahiptir.”[1]

Eserin ikinci baskısı, ilk baskıdan yıllar sonra, 2002’de, yayımlanır.

---

[1] Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. 5, s.393.

3- HALK ŞAİRLERİ (Birinci Kitap)

Bir külliyat halinde yayımlamayı düşündüğü "Halk Şairleri" serisinin ilk kitabını 1926 yılında ilim dünyasına sunan Sadettin Nüzhet Ergun, eserinde – çoğu 19. yy. sonlarında yaşamış- 19 şairi ele almıştır. Bu şairlerin bir kısmının şiirleri yanında hâl tercümeleri de mevcutken; bazılarının-Benli Halime, Ravzi gibi- yalnızca şiirleri verilmiştir. Fakat bu şiirlerden elde edilen bazı çıkarımlarla şairlerin –en azından- yaşadıkları dönemle ilgili tespitlerde bulunduğu görülmektedir. Şüphesiz ki o dönem için önemsiz görülebilecek bu çıkarımlar, daha sonraki çalışmalara veya elde edilecek yeni belgelere ışık tutabilmek açısından oldukça önemli tespitlerdir.

Eserin "Başlangıç" kısmında cönkler, tezkireler, sefineler, menakıpnameler, tarihler, yaşayan ihtiyar âşıklar ve ağıtçı kadınlardan aldığı notları kaynak olarak gösteren müellif; bu bölümde ayrıca, halk şairlerinin tasnifi üzerinde durur. Milli vezinle yazan her şairi, halk şairi sayan ve bu itibarla âşıklar, Batıniler ve halk şairlerini bir bütün olarak gören Ergun, bunların hepsini halk şairi olarak kabul eder ve bu şairleri dört zümreye ayırır.

Halk şairleri külliyatını bu tasnife göre düzenlediğini belirten S. Nüzhet, görülüyor ki bu tasnifte özensiz davranmış; yapmış olduğu tasnifin yeterince açık ve anlaşılır olmasına dikkat etmemiştir. Nitekim Türkiyat mecmuasında bu önemli eserle ilgili kaleme alınan yazıda[1], olumsuz olarak eleştirilen tek taraf, "tasnif" meselesidir. Yazıda, birinci ve üçüncü sınıfa dâhil edilen şairlerin "halk" ve "tekke" şairleri şeklinde kolayca ayrılabileceği; fakat ikinci ve dördüncü kısımlarda bahsedilen şairlerin ayırt edilemeyeceği belirtilmiştir. Böyle bir tasnif yerine, milli şekil ve vezinle yazan şairlerin mensup oldukları

[1] Türkiyat mecmuası, C. 2, İstanbul, 1928, s.545- 546.

sosyal sınıf, hitap ettikleri muhit ve edebi şahsiyetlerine göre sınıflandırılabileceği fikri ortaya atılmıştır. Bunun yanı sıra, tasnifin uygulamadaki zorluğu ve yetersizliği üzerinde de durulmuş ve bu zorluk örneklerle ortaya koyulmuştur.

Arap harfleriyle düzenlenmiş olan eserde, şairlerin sırası da Arap harfleri düzenine göre verilmiş, bu konuda başka bir düzenleme yapılmamıştır. Oysa başlangıçta "halk şairleri" serisinin, yapmış olduğu tasnife göre yayımlanacağını belirten yazar; yaptığı tasnife göre bir yayım sırası izleseydi, hem tasnifle ilgili akıllardaki soru işaretlerine bizzat şairlerden örneklerle cevap verebilir hem de daha derli toplu bir yayım sırası izlemiş olurdu. Bununla ilgili izlenebilecek başka bir yol da; ya eserde yer alan şairleri yapmış olduğu tasnifte belli bir yere oturtmak ya da eserdeki isimleri başlangıçtaki tasnife uygun olarak dizmekti.

Eserde yer alan şairler, sırasıyla Ülfeti, İmdadi, Emine Hanım, Benli Halime, Pesendi, Çeşmi, Hüzni, Deli İbrahim, Rasim, Ravzi, Sünbül Kadın, Şöhret Hanım, Şeyh Ana Ahmet Ağa, Tahir, Âşık Mehmet, Uryani, Gufrani, ve Fil Ahmet'tir. Bunlardan özellikle Deli İbrahim'in şiirlerini, bizzat kendi ağzından yazdığını belirten müellif, bir halk şairinin eserlerini kaybolup gitmekten kurtarmış olmanın yanında, halk edebiyatı sahasına- belki de karanlıkta kalabilecek bir ismi - çıkarmış olması sebebiyle de önemli bir hizmette bulunmuştur.

Şairlerle ilgili bölümün ardından "Tashihat" ve "Fihrist" bölümleriyle sona eren eser; içersinde yer alan destanlar, manzumelerde geçen mahalli kelimeler, yer adları ve o yerlere mahsus bazı durumları açıklaması ve yazıldığı döneme ışık tutabilecek manzumeler sunması dolayısıyla son derece önemlidir.

4- KARACAOĞLAN

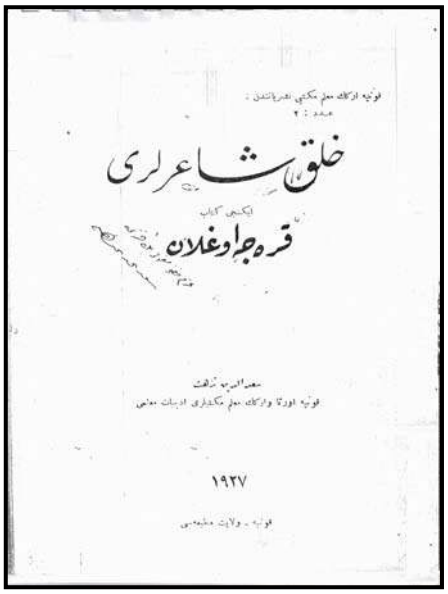
خلق شاعرلری
ایکنجی کتاب
قره جاوغلان
۱۹۲۷

"Halk Şairleri" serisinin ikinci kitabı olan "Karacaoğlan", 1927 yılında, Konya Vilayet Matbaasınca yayımlanmış ve daha sonra pek çok kez basılmış önemli bir eserdir. Bu önem, Karacaoğlan şiirlerinin ilk kez bir araya getirilmiş olması dolayısıyladır. İlim dünyasına F. Köprülü tarafından tanıtılan ve daha sonra şiirleri pek çok yerde yayımlanan Karacaoğlan, alanın ilk eseri olan bu kitapla okuyucuya tanıtılmıştır.

Yedi sayfalık küçük bir Başlangıç(s.3 -10) bölümü, Karacaoğlan'ın 273 şiiri ve Lügatçe bölümlerinden oluşan bu ilk baskıda, Karacaoğlan'la ilgili bilgilerden ziyade, elde edilen şiirlerin toplu halde sunulması amacı göze çarpmaktadır. Zira başlangıç kısmında, "halk edebiyatının en kuvvetli bir mümessili olan Karacaoğlan hakkında vereceği malumatın pek noksan olduğunu"(s.3) belirten müellif; âşığın nereli olduğu, hangi devirde yaşadığı ve ölümü ile ilgili olarak, ancak yazılanları karşılaştırmak suretiyle ve elde ettiği şiirlerden hareketle bazı çıkarımlarda bulunabilmiştir.

Bu bölümde ayrıca, eserde mevcut olan şiirlerin yalnız müellif tarafından değil, başkaları vasıtasıyla da toplandığı bildirilmiş ve bu şahısların gönderdikleri de dâhil 500 şiir elde edildiği belirtilmiştir. Bunlar içinde mükerrer olanlar elendiğinde, bu sayı 300'e inmiştir. Buna rağmen müellif, toplamış olduğu bütün şiirlerin Karacaoğlan'a ait olmayabileceği gerçeğini de göz ardı etmemiştir.

Eserin amacının "nazariye serdetmek ya da kanun çıkarmak değil, vesika toplayarak daha sonra bu konuda çalışacaklara malzeme sunmak" olduğunu belirten Ergun, eserin daha sonraki baskılarında da görüldüğü üzere, başladığı işin peşini bırakmamış ve her baskıda Karacaoğlan ile ilgili yapılan yeni çalışmalardan söz etmiştir.

Başlangıç bölümünün ardından âşığın şiirleri, ilk harfleri dikkate alınarak, alfabetik sırayla sunulmuştur. Dipnotlarda, nüsha farkları ile bazı kelimelerin açıklamaları yapılmış; lügatçe kısmında ise bazıları geniş açıklamalarla olmak üzere 51 kelimenin açıklaması verilmiştir.

5- GEVHERİ

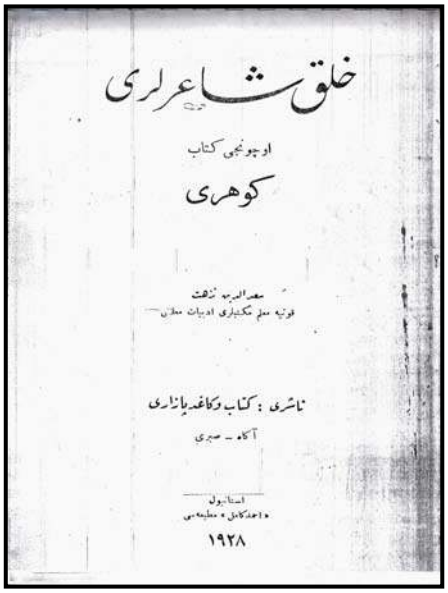
خلق شاعرلری

اوچونجی کتاب

کوهری

ناشری : کتاب وکاغد یاپاری

آکاه - صبری

استانبول

۱۹۲۸

"Halk Şairleri"nin üçüncü kitabı olan "Gevheri", 1928 yılında, Ahmet Kâmil Matbaası tarafından basılmıştır.

Eser, dört sayfalık "Başlangıç" bölümü(s.3 -7) ile Gevheri'nin şiirlerini(s. 8-80) içermektedir. 80 sayfalık risale, Gevheri'nin divançesi niteliğinde, âşığın şiirlerini bir araya getiren ilk eser olması açısından önemlidir.

Başlangıç bölümünde, Gevheri'nin 17. asrın şöhretli âşıklarından olmasına rağmen, hakkında bilinenlerin çok az olduğunu bildiren müellif; o güne kadar âşıkla ilgili yayımlanan tek kaynak olarak Köprülü'nün makalesini[1] aynen nakletmiştir. Hadikatü'ş-Şüheda ve Tuhfetü'l-Hattatîn'den alıntılarla, Gevheri hakkında bazı bilgilerin ortaya koyulduğu bu iki makaleden, âşığın yaşadığı yüzyıl, tahsili, şöhreti ve tarikatı tespit edilmekte ve serhat illerinde bulunduğu neticesi çıkarılmaktadır. Şiirlerin verildiği ikinci bölümde ise Sadettin Nüzhet, âşığın bir mısrasından hareketle, adını da kaydetmektedir.(s. 25)

Eserde, 162'si hece vezniyle, 8'i aruzla yazılmış olmak üzere, Gevheri'nin 170 şiiri mevcuttur. Bu şiirlerden 115'ini, 60 -70 kadar cönk ile daha önce yayımlanmış iki eserden (22 tane) topladığını belirten müellif; 60'ını da Kayseri Müdde-i Umumi Muavini Ahmet Bey'in gönderdiğini

[1] "Âşık Gevheri'ye Ait İki Mühim Vesika",Yeni Mecmua, S. 86.

bildirmektedir. Dolayısıyla, eserde yer alan şiirlerden 22'si daha önce kaydedilmiş, 148'i ilk defa bu eserde kaydedilen şiirlerdir.

Şiirler, koşmalar(137), semailer(26) ve divanlar(7) başlıkları altında sınıflandırılmış ve ilk harfleri dikkate alınarak Arap alfabesi harf sırasıyla, numaralandırılmaksızın sunulmuştur. Dipnotlarda- varsa- nüsha farklılıkları gösterilmiş ve açıklanmaya muhtaç kelimeler izah edilmiştir. Fuat Köprülü, eserin yayınlanmasından bir yıl sonra, Edebiyat Fakültesi mecmuasında yayımladığı makalede, burada bulunan 10 şiiri, başka kaynaklarda başka âşıklar adına kayıtlı olarak gördüğünü bildirmektedir.[1]

Eserin sonunda verilen "Fihrist"te şiirler, "heceler" ve "aruzlar" başlığı altında, her bir şiirin ikinci mısraı, eserdeki sayfa numaraları da gösterilerek, kaydedilmiştir. Bu kısımdaki sıralamada, eserdekinden farklı olarak, mısraların son harfleri dikkate alınarak yapılmıştır. Eserde yer alan bir şiir(s. 40) fihristte gösterilmediğinden, bu kısımda 169 şiir kayıtlıdır.

6- XVII. ASIR SAZ ŞAİRLERİNDEN PİR SULTAN ABDAL

Sadettin Nüzhet

XVII inci asır Sazşairlerinden

PIR SULTAN ABDAL

İstanbul
Evkaf Matbaası
1929

İstanbul Üniversitesi Türkoloji Enstitüsü'nün "Türk Saz Şairlerine Ait Metinler ve Tetkikler" serisi arasında çıkan "XVII. Asır Saz Şairlerinden Pir Sultan Abdal", 1929 yılında Evkaf Matbaası'nca yayımlanmıştır. Daha önce Karacaoğlan, Gevheri gibi büyük isimleri inceleyen Sadettin Nüzhet Ergun, Pir Sultan Abdal hakkında da verdiği bilgilerle yeni araştırmalara ışık tutmak istemiştir.

Kitabına kısa bir ön sözle giriş yapan müellif, Pir Sultan ile ilgili olarak verdiği bibliyografyada, hem o güne kadar bu

[1] " Gevheri", Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, C. VII, S. 1, s. 38- 80.

büyük şair ile ilgili yazılıp çizilenlerden bahsetmiş hem de bazı yerlerde başka isimlerle kayıtlı fakat kendisinin Pir Sultan namına kaydedilmiş olarak gördüğünden söz ettiği bazı nefesleri de- karşılaştırma açısından- okuyucuya sunmuştur.

Şairin hayatı ile ilgili bilgilerin noksan olduğunu belirtilmişse de, şiirlerinden yola çıkarak ortaya koyulan bazı çıkarımlar "Pir Sultan'ın Hayatı" başlığıyla, ikinci bölümde vermiştir.

Üçüncü bölüm olan "Şöhreti" kısmında, şairin özellikle Batıni bir zümrenin reisi olması ve şiirlerinde de bunu vurgulaması yönünden bahsedilmiş; buradan hareketle, dördüncü bölümde Batıni şahsiyeti üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde de şairin eserleri ve edebi şahsiyeti üzerinde duran müellif, elde ettiği şiirlerden hareketle, Pir Sultan'ın hangi vezinle, hangi konularda, hangi amaçla, nasıl yazdığı gibi konuları ele almış ve daha sonra nefeslerini neşretmiştir. Nefesleri verirken, Derviş Ruhullah ve Besim Atalay'ın eserleriyle karşılaştırmalar yapılmış, farklılıklar dipnotlarda gösterilmiş, bazı yerlerde açıklamalar sunulmuştur.

Eserin sonunda, nefeslerin eserdeki numaraları ve ilk beyitleri kaydedilmek üzere hazırlanan şiirler dizini ve fihrist bulunmaktadır. Kitabın, ilave olarak değerlendirebileceğimiz bölümünde ise, Pir Sultan'ın bestelenmiş nefeslerinden altısının notaları, makamları ve nefes numaralarıyla birlikte sunulmuştur.

Pir Sultan Abdal gibi büyük bir halk şairinin o güne kadar elde edilmiş bütün şiirlerini bir araya getirip toplu halde araştırmacılara sunan bu kitap, Fuat Köprülü'nün ilim dünyasına tanıttığı büyük ozan ile ilgili olarak yayınlanan ilk araştırmadır. Fuat Köprülü, Hayat mecmuasının 64. sayısında yayımladığı "Bir Kızılbaş Şairi: Pir Sultan Abdal"[1] başlıklı yazısında, Pir Sultan'ın iki manzumesinden yola çıkarak, şairin yaşadığı dönem ve memleketi ile ilgili bazı bilgileri ortaya koymaya çalışmış; onun H.10.yüzyıl sonu ile 11. yüzyıl başlarında yaşadığı sanılan büyük bir Kızılbaş şairi, "ateşîn bir propagandacı" olduğu üzerinde durmuştur. Buradan olarak şunu

[1] Hayat, C. 3, S. 64, 16 Şubat 1928, s. 223- 224

söyleyebiliriz ki Köprülü'nün bu yazısı, Pir Sultan'ın edebî şahsiyetinden çok siyasî ve dinî yönüyle ilgilenmiştir. Fakat buna rağmen, Pir Sultan Abdal adını duyurmada, ilk ve önemli bir çalışmadır.

Daha önce Derviş Ruhullah'ın "Bektaşi Nefesleri" ve Besim Atalay'ın "Bektaşilik ve Edebiyatı" adlı eserlerinde toplam 21 nefesi kaydedilen şair ile ilgili olarak o güne kadar derli toplu bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu eserlerde kayıtlı manzumelerin de bazıları, başka yerlerde başka şairlere ait olarak kaydedilmiştir. İşte Sadettin Nüzhet Ergun hem bu 21 manzumeyi hem de mecmualarda Pir Sultan adına kayıtlı diğer manzumeleri bir araya getirmiş ve elde ettiği toplam 105 manzumeyi ilim dünyasına sunmuştur. Kitabına aldığı bütün manzumelerin Pir Sultan'a ait olduğu ile ilgili bir iddiası bulunmadığını da belirten müellif, Pir Sultan'la ilgili olarak yapılacak bir çalışmada, başvurulacak ilk kaynaklardan biri olması açısından şüphesiz ki çok önemli bir esere imza atmıştır.

Bu eserden sonra, uzunca bir süre, 1943'e kadar, Pir Sultan'la ilgili bir eser yayınlanmaz. Bu dönemde Abdülbaki Gölpınarlı ve Pertev Naili Boratav "Pir Sultan Abdal"[1] başlığıyla yayımladıkları eserlerinin ön sözünde kitabın gayesini şu şekilde ifade etmektedirler: "Kitabımızın gayesi, her şeyden evvel, Pir Sultan'ın yazılı kaynaklarda bulunmayan ve dilden dile dolaşan, onun adına izafe edilen şiirlerden onun olabilecekleri toplamak oluyor. Bu kitabın bundan önce yapılmış Pir Sultan tetkiklerine ilave ettiği şey bundan ibarettir. Bu yeni malzemeyi verirken, diğer taraftan da Pir Sultan'ın hayatına ve menkabelerine ait malumatı ve hayatındaki mühim hadiselere telmihleri ihtiva eden şiirleri ayırıp tebarüz ettirmeyi ve asırlar boyunca Anadolu Kızılbaş zümrelerinin Osmanlı saltanatına karşı aldıkları tavrı, bu zümrenin edebiyat eserleriyle menkabelerinden bize kadar gelmiş olanlarında göstermeyi denedik. Bunda muvaffak olduysak, bu küçük eserimiz bundan evvelki denemelere nazaran daha etraflı bir tetkik sayılabilir." Yazarlar, daha etraflı bir tetkik sunma ve Pir Sultan'ın menkıbevî hayatını tespit konusunda elbette başarılı olmuşlardır. Fakat kendilerinin de belirttikleri gibi, Pir Sultanla

[1] Abdülbaki Gölpınarlı-Pertev Naili Boratav, Pir Sultan Abdal, Ankara, 1943

ilgili yapılan tek çalışma olması dolayısıyla, Sadettin Nüzhet Ergun'un kitabını tenkit ve tahlil yoluna da sıkça gidildiği görülmektedir. Bununla birlikte, eser ile ilgili olarak yaptıkları şu eleştiriyi oldukça gerçekçi olarak görüyoruz: "…..Ancak bu kitapta, Alevi- Kızılbaşlarca adeta bir destan sahibi olan Pir Sultan Abdal'a ait pek az malumat verilmiş, hakkındaki menkabeler tespit edilmemiş ve şiirleri çok muahhar mecmualardan toplanmış, toplanan şiirler de eda ve üslup bakımından isabetli bir itikatla ayrılmamıştır. …Sadettin Nüzhet'in kitabındaki şiirler içinde, cönklerde Balım Sultan, Abdal Musa, Hatayî, Kul Himmet, Derviş İbrahim, Veli, Yeksanî hatta Seyrani'ye ait olarak kaydedilen birçok şiirlerin Pir Sultan adına kaydedildiğini de söyleyelim. Evet, bu şiirler mutlaka bazı mecmualarda da Pir Sultan adına kayıtlıdır. Fakat her şiiri, dediğimiz gibi, üslup, eda, lisan ve ifade bakımından incelemek iktiza eder….."

Bütün bu eleştirilere rağmen şunu belirtmek gerekir ki, Sadettin Nüzhet'in diğer pek çok eserinde olduğu gibi, Pir Sultan da alanın ilk yayını olması ve dolayısıyla daha sonraki çalışmalara rehberlik etmesi bakımından büyük önem taşımaktadır.

7- BEKTAŞİ ŞAİRLERİ

Bektaşi şairleri: M. Fuat Köprülü
XIV. Asır Bektaşi Şairler
XVI. Asır Bektaşi Şairleri
XVII. Asır Bektaşi Şairleri
XVIII. Asır Bektaşi Şairleri
XIX. Asır Bektaşi Şairleri
XX. Asır Bektaşi Şairleri
Yaşayan Bektaşi Şairleri
Başlangıç
Bektaşi Şairleri

BEKTAŞÎ
ŞAİRLERİ
SADETTİN NÜZHET ERGUN
Erenköy Kız Lisesi Edebiyat Muallimi
Mf. V.
2310003515
1930
İSTANBUL
DEVLET MATBAASI

İlaveler
Lugatçe
Notalar
Şiirler
Şairler
Umumi Cetvel
Bibliyografya
Umumi Fihrist
Fotoğraflar

Sadettin Nüzhet Ergun'un Erenköy Kız Lisesi edebiyat öğretmeni iken yazdığı ve 1930 yılında Devlet Matbaası tarafından basılan Bektaşi Şairleri, ilavelerle birlikte, 190 Bektaşi şairi ile bu şairlere ait toplam 525 şiir örneğinin yer aldığı büyük bir külliyattır.

Eserin "Başlangıç" kısmından önce verilen "Bektaşi Şairleri" başlıklı yazıda M. Fuat Köprülü, öncelikle, "….ilim âlemine sunulan bu büyük cildin, Bektaşi edebiyatının en zengin kısmını oluşturan Bektaşi şiirinin zengin ve güzel numunelerini içerdiğini" belirtmiş ve "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar"dan bazı bölümler vermiştir. Bu alıntıda Bektaşiliğin menşei ve Bektaşilerin Yunus Emre'ye yaklaşmalarının sebepleri; Bektaşi edebiyatı şiir türleri ile Bektaşi edebiyatını oluşturan Batıni meslek grupları; ayrıca Bektaşi şiirine konu olan hususlar ve Bektaşi şiirleriyle Yunus Emre şiirlerinin farkları ortaya koyulmuştur. Bu açıklamalardan sonra, S. Nüzhet Ergun'un, Bektaşilikle ilgili daha önce yapılmış çalışmalarla- Derviş Ruhullah ve Besim Atalay'ın çalışmaları- karşılaştırılamayacak kadar büyük bir eser ortaya çıkarmış olduğunu belirten F. Köprülü; "yalnız milli edebiyat noktasından değil, Bektaşilik tarihi noktasından da önemli bulduğu" bu eserden dolayı eski öğrencisini kutlamıştır.

Bu yazının ardından, eserde mevcut 91 şair, yaşadıkları yüzyıllara göre bir sınıflandırılmış; şairler, "XIV., XVI., XVII., XVIII., XIX. Asır Bektaşi Şairleri" ve "Yaşayan Bektaşi Şairleri" şeklinde gruplandırılmıştır. Eserdeki bütün şairlerin yaşadıkları yüzyıllara göre ayrılamamış olması, o zamanki

bilgi yetersizliğinden olsa gerektir; nitekim yazar, bu büyük antolojinin devamında[1], şairlerle ilgili daha fazla bilgi edinerek bütün şairleri yaşadıkları dönemlere göre sınıflandırabilmiştir.

"Başlangıç" kısmında, o güne kadar Hacı Bektaşi Veli hakkında, gerek Doğuda gerekse Batıda yapılan çalışmaların yetersiz olduğundan, bu konunun M. Fuat Köprülü tarafından açıklığa kavuşturulduğundan, bunun yanı sıra Mehmet Sait Bey ve Besim Atalay gibi isimler tarafından da Bektaşilikle ilgili önemli çalışmalar yapıldığından söz eden Ergun; "Bektaşilik" hususunun, bu çalışmalarla birlikte menakıpnameler, tarihler ve velâyetnamelerle aydınlatılabileceği gibi, bu hususta önemli bir diğer kaynağın da "nefesler" olduğunu belirtmiştir. Bu düşünceden hareketle, bu zümre şairlerine ait eserleri toplayıp neşrederek harsî bir ihtiyaca cevap verme gayesinde olduğunu açıklamıştır. Yine bu bölümde, Bektaşi şiirinin hangi mevzular etrafında yazıldığı ve "Bektaşi edebiyatı"nı oluşturan zümrelerin, aslında, farklı meslek ve meşreplere bağlı olmakla birlikte, aralarında pek fark görülmediği için, bu edebiyatın muayyen bir zümrenin malı değil, farklı adlarda fakat benzer akidelere bağlı pek çok zümrenin ortak ürünü olduğu gibi - Köprülü'nün de açıklamış olduğu- konular üzerinde durulmuştur. Bu kısımda verilen dipnot da eserin önemini belirtecek niteliktedir.[2]

Eserde bulunan şairler, Abdal Musa'dan başlayarak, alfabe sırasıyla verilmiştir; bunlardan 20 tanesi ilaveler kısmında olup bu kısımda da aynı yöntemle sıralama yapılmıştır. Bu şairlerden altısı, o dönem hayatta olan şairlerdir.

Şairlerin çoğunun tercüme-i hâllerinin bulunmadığı, tercüme-i hâlleri olanlarla ilgili de pek fazla bilginin olmadığı söylenebilir. Zaten yazar da bu eksikliğin farkında olduğundan, başlangıç kısmında bunu belirtmiş ve bu eksikliğin sebebi olarak da şimdiye kadar bu Bektaşi şairlerinin ihmal edilmiş

[1] Bektaşi Şairleri ve Nefesleri 19. Asra Kadar, C: 1- 2, İstanbul Maarif Kütüphanesi, İstanbul, 1945?

[2] "Şimdiye kadar Bektaşi şairleri hakkında bir eser yazılmış değildir; yalnız, "Derviş Ruhullah" isminde bir zat "70" Bektaşi "nefes"i neşretmiş, "Süreyya Baba" da "Bektaşilik ve Bektaşiler" ve "Münci Baba Tarikat-ı Âliye-i Bektaşiye" adlı iki eserinde "25" kadar "nefes" yazmıştır. Fakat bu üç eserde de Bektaşi olmayan şairlerin mesela "Fuzuli, Muhiti, Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi, Lâmekani" gibi zevatın manzumeleri vardır.", Başlangıç, s.3.

olmasını göstermiştir. Fakat eserdeki bazı isimlerle ilgili -Edip Harabi (s. 79-82), Muhiddin Abdal (s. 272-276), Ruhi Bey Baba (s.318- 320), Dertli (s. 53-54), Hatayi (s. 134-135), Şirî (s. 356), Türabi (s.376-378) gibi- oldukça fazla bilgiye yer verildiği de görülmektedir. Eserde ayrıca, şiirlerdeki mısraların nüsha farklılıkları gösterilmiş, eksik ya da fazla heceler/ mısralar/ bölümler belirtilmiş, bazı mısraların açıklamaları yapılmıştır.

Lügatçe kısmında, geniş açıklamalarla verilen toplam 210 tasavvuf ve Bektaşi terimi mevcuttur. Buradaki bazı kelimelerle ilgili açıklamaların yanı sıra, bunlarla ilgili başka kaynaklar da gösterilmiş ve pek çok kelimeyle ilgili olarak şairlerden örnek beyitler verilmiştir.

”Notalar” bahsinde ise birer tane Dertli, Edip Harabi, Hatayi, Mehmet Ali Dede Baba ve Nesimi’den, altı tane de- 2 tanesi aynı nefese ait farklı makamlar olmak üzere- Pir Sultan Abdal’dan toplam 11 nefesin notaları yer almaktadır.

“Şairler” bölümünde şairlerin isimlerini, eserde yer aldıkları sayfa numarası ile hece ve aruzla yazdıkları şiir sayısı şeklinde düzenleyen müellif; “Umumi Cetvel”de eserde geçen 379 özel ismi alfabe sırasıyla ve ismin geçtiği sayfa numarasıyla göstermiştir.

Bibliyografya kısmında basılı ya da basılmamış eserler, yazma nüshalar ile çeşitli mecmualardan alınmış ve yazarın elinde ya da hususi ellerde bulunan 100 kadar mecmuadan (“Mecmua” başlığında bu açıklama yazılmış fakat bu mecmuaların adları verilmemiştir.) yararlanıldığı görülmektedir.

Son olarak “Umumi Fihrist”(yukarıda verildiği şekilde) ve fotoğraflar kısmı yer almaktadır ki eserde fotoğrafları mevcut 7 şairin isimleri verilmiştir. Eserde yanlış yazılmış kelimelerin düzeltmeleri ve eksik olan cümleler de “Yanlışlar” başlığı altında düzeltilmiştir.

8- TANZİMAT'A KADAR MUHTASAR TÜRK EDEBİYATI TARİHİ VE NUMUNELERİ

Edebiyat tarihçiliğinde yeni bir yol açan Fuat Köprülü'nün ardından Türk edebiyatı tarihi ile ilgili irili ufaklı pek çok çalışmaya imza atılmış; bunlardan bazıları ders kitabı ölçüsünde kalırken, bazıları farklı yönleriyle ön plana çıkmıştır.

S. Nüzhet Ergun'un 1931 yılında yayımladığı "Tanzimat'a Kadar Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri" lise talebesinin istifadesine sunulmuş olmasına rağmen, Türk edebiyatını- Köprülü'nün yolundan- coğrafi ve tarihi bakımdan geniş bir çerçevede içermesinden dolayı, öne çıkan eserlerdendir.

İslamiyet'ten evvel ve İslamiyet'ten sonra Türk edebiyatı başlıklarıyla, ana hatlarıyla iki bölüme ayrılan eserin birinci bölümünde yer alan bilgiler, müellifin de belirttiği üzere, Fuat Köprülü'nün muhtelif eser ve makalelerinden alınan bilgilerdir. Bu bölümde özellikle, "Türk Edebiyatı Tarihi"nden alınan maddeler, amaca uygun şekilde, kısaltılarak ya da özetlenerek verilmiştir. "Din, Aile, Musiki, Ahlak ve Âdetler…"gibi başlıklarla edebiyatın yanı sıra, İslamiyet öncesi Türk milletinin yaşayışı da kısaca açıklanmıştır.

"İslamiyet'ten Sonra Türk Edebiyatı" başlığı altında, ilk olarak Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra bu yeni düşünce sisteminin edebiyata yansımaları üzerinde durulmuş, daha sonra Selçuklular devrinde, Harizm'de, Moğol devrinde ve Anadolu'da Türk lisan ve edebiyatından kısaca söz edilmiştir. Bu genel tablonun ardından, Türk edebiyatı asırlar dikkate alınarak sınıflandırılmış, hem Anadolu'da hem de Azerbaycan ve Orta Asya'da geçirdiği safhalar üzerinde durulmuştur. Bu coğrafya ve dönemlerle ilgili bilgiler sunulurken, o dönemden günümüze kalan önemli eserler ve eser sahipleri tanıtılmış, her asır sonrasında da o asra ait önemli eserlerden

parçalar verilmiştir. Bu eserlerden bazılarının izahlarının da yapılmış olması, talebeye faydalı olmak amacıyla meydana getirilen bir eserde, amacı gerçekleştirmek bakımından önemlidir.

Eserin sonunda "Yanlışlar" kısmı ile küçük bir "Lügatçe" de yer almaktadır. Eserde ayrıca bir lügatçe olması, izahı yapılmamış parçaların öğrenci tarafından anlaşılmasını sağlamak açısından önemlidir.

"Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri", verdiği pek çok bilgi tekrar olsa da, "numuneler" açısından dikkate değer bir eserdir. Bugün dahi edebiyat fakültelerinde okumalarına rağmen Türk edebiyatının pek çok önemli eserini görmemiş olanların çokluğu düşünülürse, o dönemde, en azından bu eserlerden parçalar sunmak, büyük bir hizmettir. Bunun yanı sıra verilen örneklerin çokluğu, bilgilerin ezberlenmesinden öte öğrenilmesi amacını taşımaktadır.

Eserde, içeriğin ve bilgilerin çoğunun F. Köprülü'den alınmış olmasına bakılarak denilebilir ki, Köprülü'nün yarım kalmış eseri, öğrencisi tarafından 19. yüzyıla kadar taşınmıştır.

9- MEVLÂNÂ

Milli Kütüphane külliyatından Mevlânâ, 1932'de Kanaat Kütüphanesi'nce yayımlanmış 78 sayfalık bir risaledir.

Mevlânâ'nın Hayatı (s.5-9),Tasavvufi Şahsiyeti (s.9-16), Edebi Şahsiyeti (16- 20), Eserleri (s.20- 28), Şöhreti ve Tesirleri (s.28- 37) başlıkları altında, Mevlânâ hakkında bilgiler verilen eserde; Mevlânâ'nın Türkçe manzumeleri ile Mevlana hakkında yazılan methiyelerden de örnekler sunulmaktadır.

MİLLÎ KÜTÜPHANE

Sadettin Nüzhet

MEVLÂNA

KANAAT KÜTÜPHANESİ — 1932

Eserin başında “Mevlânâ ve Şems-i Tebrizî”ye ait bir resim ile Mevlânâ’nın han-gâhı, Mevlânâ’nın metfeni, Mevlânâ türbesinin kapısı ve Şems-i Tebrizî’nin Konya’daki makamının fotoğrafları bulunmaktadır. İlk bölümde, Mevlânâ’nın doğumu, ailesi, seyahatleri, evliliği, çocukları, Konya’ya gelişi ve buraya yerleşmesi, tahsili, Şems ile tanışması ve fiziki özellikleri gibi konularda bilgiler veren müellif; bu arada, seyahatleri sırasında temasta bulunduğu büyük mutasavvıf ve ekâbirden şahsiyetlerin adları ile Mevlânâ’ya hocalık etmiş zatları da saymaktadır.

İkinci bölüm Mevlânâ’nın tasavvufi şahsiyeti üzerinedir ki Muhyiddin-i Arabî’nin Mevlânâ üzerindeki tesiri ile Mevlânâ’nın vücut-ı mutlak, aşk ve kemal-i mutlak için gerekenler hakkında düşünceleri, bizzat kendi dizelerinden örneklerle, açıklanmıştır. Bu bölümde ayrıca, Mevlânâ’nın tasavvuftaki telakkileri diğer mutasavvıflarla karşılaştırılarak, onun, bahsi geçen mutasavvıflardan farklı bir anlayışa sahip olmadığı da belirtilmektedir.

Üçüncü bölümde, yine Mevlânâ’nın kendi dizelerinden örneklerle, şiirlerinin dili, içeriği ve şekli ile ilgili bilgiler verilmiş ve kendisi, “İslami tasavvuf edebiyatının en büyük şairi” olarak tanımlanmıştır.

Mevlânâ’nın eserlerinin tanıtıldığı dördüncü bölümde, özellikle Divan-ı Kebir’i, Mesnevi’si ve Fihi Mafih’i hakkında geniş bilgiler olduğu halde diğer eserlerinin dilleri, vezinleri, konuları ya da bulundukları kütüphaneler/şahsi eller kaydedilerek, haklarında kısa bilgiler sunulmuştur.

Eserin en geniş başlığı “Şöhreti ve Tesirleri”nde ise, Mevlânâ’nın şöhreti, özellikle tarikatı ve Divan-ı Kebir ile Mesnevi’nin İslam dünyasında uyandırdığı büyük ilgiye bağlanmış; bu bağlamda, Mevleviliğin yayıldığı coğrafyalar ile Türkiye’de, İran’da ve Hindistan’da yapılan Mesnevi şerhleri ve şarihlerinden bahsedilmiştir. Bu bilgilerin yanı sıra Mevlana’nın siyasi ricalden de büyük hürmet gördüğünü belirten ve bu konuyla ilgili de örnekler sunan müellif; Mevlânâ’nın muakkibi olan Türk ve Acem şairlerini, Mesnevi’ye yazılan nazireleri ve Mevlânâ’nın şahsiyeti ile ilgili yazılmış eserleri de zikretmektedir. Bu bölümde ayrıca, Mevlânâ ve eserleri üzerine, Avrupa’da yapılan çalışmalar ve bu çalışmaların sahiplerinden de bahsedilmektedir.

Mevlânâ'nın Türkçe manzumelerinden örneklere geçmeden, bu konuda daha önce yapılmış eserlerden bahsedilmiş ve bu eserlerin ikisinde yer alan iki manzume kaydedilerek, manzumelerin Mevlânâ'ya ait olamayacağı ortaya koyulmuştur. Bir sayfalık bu açıklamanın ardından, Mevlânâ'nın kimi tamamen Türkçe kimi ise Türkçe mısralar ya da sözcükler içeren 11 şiiri/şiirlerinden parçalar sunulmaktadır. Bu örneklerde, yalnız Türkçe kelimeler Latin harfli, diğerleri Arap harflidir.

"Mevlânâ hakkında yazılan methiyelerden numuneler" başlığı altında Sultan Velet, Camî, Nefi, Cevri, Neşati (2), Nabi, Şeyh Galip (2), Esrar Dede, Fazıl-ı Enderunî, Vasıf-ı Enderunî, Şeref Hanım, Leyla Hanım, Yenişehirli Avni (3) ve Hersekli Arif Hikmet'e ait, 18 şiir örneği yer almaktadır.

10- ŞEYH GALİP

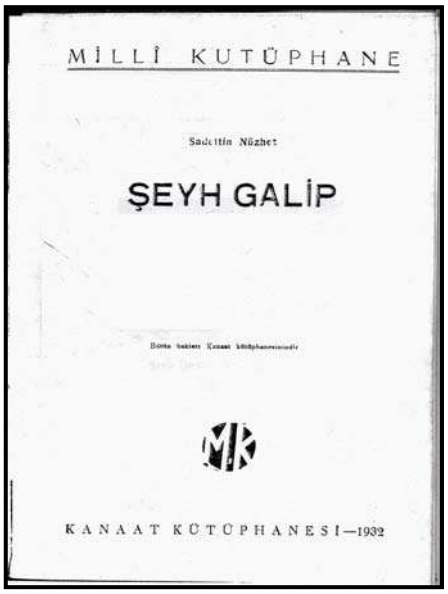

Milli Edebiyat serisinin 14. kitabı olan ve Kanaat kütüphanesi tarafından 1932 yılında basılan Şeyh Galip, şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgilerle şiirlerinden örneklerin bulunduğu bir monografidir.

Eserin başına, şairin kabrinin fotoğrafını koyan müellif, dört bölüme ayırdığı çalışmasında, "şairin hayatı"(s. 5- 13), "edebi şahsiyeti(s. 14- 16)" "eserleri(s.16- 27)" "şöhreti ve tesirleri(s.27- 30)" başlıkları altında, şairle ve eserleriyle ilgili bilgiler sunmakta; "Galip'ten numuneler(s.33- 61)" başlığında da şairin şiirlerinden örnekler vermektedir.

İlk bölümde, şairin hayatı ile ilgili- genel olarak hâl tercümelerinde yer alan- doğumu, ailesi, tahsili, vefatı gibi konular ele alınmakla birlikte, şairin hocasıyla ve devrin padişahıyla ilişkileri, şeyhliği esnasındaki faaliyetleri, Hüsn ü Aşk'ı yazmaya karar verişi gibi daha özel konulardan da

bahsedilmektir. Bu bölümün sonunda, şairin ölümüne düşülen tarihlerden üç örnek yer almaktadır.

Şeyh Galip'in edebi şahsiyeti, dil ve üslubunun diğer şairlerle karşılaştırılması suretiyle açıklanmaktadır. Müellif, şairin "edebiyata yeni bir renk ve çeşni verebildiğini(s.15) belirtmekte; ayrıca "kelime ve şekilde değilse de fikir ve manada hususiyet gösterdiği" fikrini savunmaktadır. (s.16)

Üçüncü bölümde, "Eserleri" başlığıyla, şairin eserleri şekil ve içerik açısından incelenmekte ve bazı eserlerin kütüphanelerdeki yerleri de kaydedilmektedir.

Şairin şöhreti de yine diğer şairlerle karşılaştırılarak, bu konuda onlardan daha aşağıda olduğu fikri ortaya atılsa da, buna sebep olarak şairin anlaşılamamış olması ve değişen edebi zihniyet gösterilmektedir. Bunun yanında, şairin Tanzimat'tan sonra şöhret kazanmış olduğu, hakkında yazılanlar ve yapılanlar örnek gösterilerek savunulmaktadır. Bu bölümde ayrıca, şairin pek çok kişi üzerinde önemli etkileri olduğu kendisine nazire yazanların isimleri zikredilerek gösterilmiştir.

Galip'ten numuneler başlığı altında ise, şairden 2 kaside, 10 gazel, 2 terciibent, 1 mersiye, 1 şarkı ve Hüsnü Aşk'tan parçalar sunulmuştur. Eserin sonunda, şairin "Mevlana'nın şiirlerini ihtiva eden mecmuasından alınmış" el yazısı örneği mevcuttur.

Eserde dikkati çeken nokta, şair hakkında verilen bilgilerin kaynak gösterilmeden sunulmuş olmasıdır ki müellif bu eksiğini, üç yıl sonra yazdığı "Şeyh Galip Hayatı ve Eserleri"nde giderecektir.

11- MEZAR KİTABELERİ
İstanbul'da Metfun Meşahire Ait

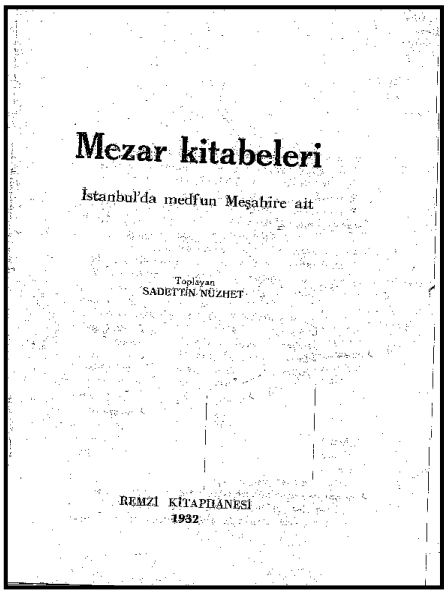

Kitabının "Mukaddime" kısmında, son zamanlarda kitabelerin toplanmaya ve neşredilmeye başladığını; fakat bu çalışmaların daha çok abideler ve mebani-i hayriyye üzerinde yapıldığını belirten Sadettin Nüzhet Ergun; mezar kitabeleri üzerine yapılan çalışmalardan birkaç örnek vermiş ve bunların günün ihtiyacına cevap veremeyecek kadar yetersiz olduğunu belirtmiştir. Oysa mezar kitabelerini inceleyerek elde edilecek verilerin de en az diğer kitabelerdeki veriler kadar değerli ve faydalı olacağını belirten yazar; ayrıca mezar taşlarının da gerek şekil, yazı ve nakışları gerekse süslemeleri açısından sanat tarihçilerine önemli ipuçları ve bilgiler veren vesikalar olduğunu da hatırlatmaktadır.

Bu düşüncelerden hareketle neşrettiği eserinin yazılış sebebi olarak, İstanbul'da defnedilmiş meşhur şahsiyetlere ait mezar kitabelerini sunarak, bu yolla tarih, arkeoloji, dil bilimi, edebiyat, güzel sanatlar ve coğrafya ile meşgul olanlara yardımcı olmak istediğini göstermiştir.

Esere başladığında, kitabeleri şahsiyetlerin ölüm tarihlerine göre geçmişten güne sıralamak istediğini belirten Ergun; bunun –daha sonra- imkânsız hale geldiğini, bu sebeple de kitabelerin bulunduğu yerlere göre bir tasnif yapmaya karar verdiğini belirtmiştir. Bu ifadeden ve eserin, adına rağmen, yalnızca "Üsküdar"da yatan meşhur şahsiyetlerin kitabelerini ihtiva ediyor olmasından anlıyoruz ki müellif, İstanbul'un başka yerlerindeki mezar kitabelerini de toplamış fakat bunlardan sadece Üsküdar'dakileri bastırmış ya da bastırabilmiştir.

Eserinde, daha önce yapılmış çalışmalarda olduğu gibi, mezar taşları üzerindeki yazıları istinsah yoluna gitmediğini; zaten mezar taşlarının fotoğrafları yeterince okunaklı olduğundan böyle bir uygulamaya da gerek olmadığını belirtmiştir. Ancak bazı kitabelerin çeşitli sebeplerle okunmaz hale gelmesinden dolayı, yazılara aynen yer verdiği(Halil, Hanife Hatun kitabeleri gibi) ve Arapça Farsça kitabeleri de-Arap harfleriyle- aynen yazdığı görülmektedir.

Ayrıca, eldeki bütün belgelerin ortaya konulmasından sonra oluşturulacak indekslerde, kitabelerin tarihi bir sıra izlenerek sıralanacağı ve yazılarının türleri ile ait oldukları şahsiyetlerin mesleklerinin de bulunacağı bildirilmiştir.

Eserinde, meşhur olmayan bazı şahsiyetlere ait kitabelere de yer verdiğini belirten yazar, buna gerekçe olarak taşlardaki yazıların değeri, taşın şekli ve eskiliği gibi sebepleri göstermektedir.

Eserde, kitabelerin yanı sıra mezar taşlarının mevkileri de tespit edilmiştir. Tarihlerde ve tezkirelerde yerleri belirtilen bazı mezar taşlarının- gerek yeni yolların açılması gerekse bakımsızlık gibi sebeplerle- yerlerinden kaldırılmış ya da kaybolup gitmiş olmalarından dolayı, bu tespit oldukça önemlidir.

Eser; Ali Ağa, Fatma Hatun, Halil, Hanife Hatun, Nabi, Mustafa Ağa, Hamit, Nedim, Saliha Kadın, Atıf, Mehmet Şehri, Neyli, Hattat Hafız Osman, Hasan Baba, Mehmet Sait, Halil Ağa, Ali Efendi, Lebip, Mirzazade Sait, Hüseyin Ağa, İbrahim, Selim Baba, Selim Ağa, Ahmet Nazif, Vakanüvis Edip, Hıfzı, Hayali, Enderuni Vasıf, Dürrizade Abdullah, Rasim, Nabizade Nazım ve Hicri isimlerine ait, Üsküdar'da yatan toplam 32 meşhur şahsiyetin kitabelerini içermektedir. Bu kitabelerle ilgili bilgiler, genel olarak, mezar taşının bulunduğu mevki ve mezar taşındaki kitabedir. Bazı kitabelerde ise bu bilgilerin yanı sıra, kitabenin ait olduğu şahısla ilgili bilgiler de bulunmaktadır. (Ali Ağa, Hamit, Saliha Kadın kitabeleri gibi.) Bazı kitabelerdeki yanlış bilgilerin de başka kaynaklarla karşılaştırılarak düzeltildiği görülmektedir. (Nabi'nin mezar taşında yanlış kaydedilen kıta, Nabi divanındaki kıtayla

karşılaştırılmış ve hem mezar taşındaki hem de divandaki kıta aynen kaydedilmiştir.)

Eserinde Sicil-i Osmanî, Şakayık Zeyli, Osmanlı Müellifleri, tarihler (Çelebizade Asım ve Cevdet tarihleri), salnameler ve divanlardan (Keçecizade İzzet Molla ve Nabi divanları) yararlanan Sadettin Nüzhet, kitabın sonuna eserdeki kitabelerin fotoğraflarlarını da koymuştur. Eserin sonunda toplam 34 fotoğraf bulunmaktadır.

12-BEŞİKTAŞLI GEDÂÎ

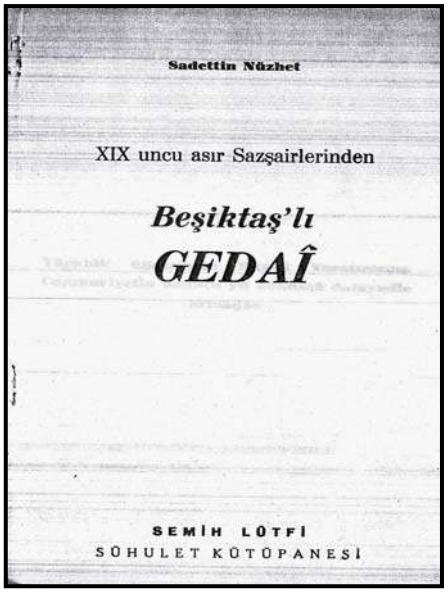

Sühulet matbaasınca basılan ve yayın tarihi bulunmamasına rağmen, eserin başındaki "Cumhuriyetin onuncu yıldönümü dolayısıyla Türk ülküsünün büyük yaratıcısına armağan" ibaresinden 1933'te yayınlandığı tahmin edilen eser, "Bibliyografya", "Gedâî'nin Hayatı", "Edebi Şahsiyeti" ve "Şöhreti" başlıkları ile âşığın 73 şiirini içeren 106 sayfalık bir risaledir.

Bibliyografya bölümünde(s. VII- VIII), âşığı ilim dünyasına ilk tanıtan isim(Köprülü) ve adının geçtiği ya da şiirlerinden örneklerin bulunduğu eserler kaydedilmiştir. Buna göre, Köprülü'nün makalesi de dâhil altı eserde, çeşitli vesilelerle Gedâî'den bahsedildiğini bildiren müellif; o güne kadar 3'ü kendisinin yayımladığı 6 şiirinin yayımlandığını belirtmektedir. Bu üç şiirin âşığa ait olmadığını düşünmesine rağmen eserine almış, 69 şiiri ise çeşitli mecmualardan toplamıştır.

Gedâî'nin Hayatı (s. IX- XI) başlığıyla ikinci bölümde, âşığın doğumu, mesleği, saraydaki yeri, fiziksel özellikleri, giyim kuşamı, tarikatı ve ölümü

hakkında tespitlerde bulunan müellif, Ahmet Talat Bey'in eserinde verilen malumatı yorumlayarak bu iddianın imkânsızlığı sonucuna varmaktadır. [1]

Üçüncü bölümde (s. XII- XIV) âşığın kullandığı nazım şekilleri, manzumelerinin konusu şiirlerinden örneklerle belirlenmiş, müteessir olduğu âşıklar ve divan şairleri zikredilmiş manzumelerinin dili üzerine yorumlar yapılmıştır.

Âşığın şöhreti ile ilgili olarak(s. XV-XVI), gerek İstanbul'da gerekse Anadolu'nun muhtelif sahalarında şiirlerinin okunduğu, kendisine nazireler yazıldığı, manzumelerinin mecmualarda yer aldığı ve bazı parçalarının bestelendiği gibi gerçeklerden hareketle devrinin meşhur bir şahsiyeti olduğu neticesi ortaya koyulmaktadır.

Âşıkla ilgili on altı sayfalık tanıtımın ardından, elde edilen manzumeler,"Şiirler" başlığı altında(s. 1- 95) ve nazım şekilleri itibariyle sınıflandırılmıştır: destan(4), koşma(28), divan(13), semai(17), yedekli semai(1), gazel(7). İlave olarak birer koşma, divan ve semai de "Şiirler" bölümüne dâhil edilmiştir.

"Şiirlerin fihristi", bazılarının mısrası bazılarının ise beyitleri verilmek üzere, bu mısra veya beytin son harfi dikkate alınarak alfabe sırasına konulan şiirlerin eserdeki sıraları, türleri ve bütün beyit sayıları da kaydedilerek hazırlanmıştır.

Kitabiyat ve umumi fihrist ile son bulan eserin sonunda ayrıca, müellifin o güne kadar yayınlanan veya basılma aşamasında olan eserlerinin listesi yer almaktadır.

XIX. Asır Saz Şairlerinden Beşiktaşlı Gedâî, âşıkla ilgili ilk monografi ve eserlerini toplu halde veren ilk çalışma olması açısından önemlidir.

---

[1] Ahmet Talat Bey "Tokatlı Âşık Nuri" adlı eserinde, Gedâî'yi, Emrah'ın çıraklarından biri olarak gösteren bir rivayete yer vermiştir. Bkz. A. Talat Onay, Âşık Tokatlı Nuri, Çankırı, 1933

13- HENGÂMÎ

"Türklük ülküsünün büyük yaratıcısına, cumhuriyetin onuncu yıldönümü dolayısıyla armağan" ettiği eserinde, 19. asır saz şairlerinden Hengami'nin hayatı ve eserlerini tetkik ederek küçük bir risale şeklinde yayına sunan Sadettin Nüzhet Ergun, eserini şu başlıklar altında toplamıştır:

I- Başlangıç
II- Hengami'nin Hayatı
III- Edebi Şahsiyeti
Bibliyografya
Şiirler
Şiirlerin Fihristi

Müellif, başlangıç bölümünde, "19. asırda genel bir görünüm kazanan ve pek çok önemli saz şairi çıkaran Âşık edebiyatında Mirati, Seyhani, Beşiktaşlı Gedai, Ceyhuni, Haki gibi şöhret kazanmış isimlerin yanında, ismi biraz daha gölgede kalmış olan Hengâmi'yi yaşatmak arzusunda" olduğunu belirtmiş, eserin yazılış amacını bu şekilde bildirmiştir.

İkinci bölümde Hengâmi'nin nereli olduğu, mesleği, tarikatı, ölüm yeri ve tarihi ile tahsili üzerinde durulmuş; bu konular çoğu zaman âşığın manzumelerine istinat edilerek, bazen de tanıklarla aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Âşığın "edebi şahsiyeti" ile ilgili olarak, çağdaşı âşıklar arsındaki yeri, kullandığı nazım şekilleri, aruz hataları, divan edebiyatı ile ilgisi, genel olarak ele aldığı konu ve şöhreti gibi konular üzerinde durulmaktadır. Özellikle kullanılan nazım şekilleriyle ilgili olarak, elde edilen manzumelerin haricinde; destan, yedekli divan, yedekli semai, yedekli kalenderi, yıldız gibi 19. asır saz şairleri arasında sıkça kullanılan nazım şekillerinin de kullanılmış olma olasılığı belirtilmiştir. Yine bu bölümde yazar, âşığın 194 beyit ve 1 mısralı 23

manzumesini elde edebildiğini bildirmiş ve bu manzumeleri beyit sayıları ve nazım şekilleri açısından tasnif etmiştir. Buna göre eserde, 28 beyitli 4 koşma, 42 beyitli 8 divan, 62 beyitli 6 semai, 8 beyitli 1 ayaklı semai, 5 beyitli 1 kalenderi ile 29 beyit ve 1 mısralı 3 gazel bulunmaktadır.

Bibliyografya kısmında ise, kitaplar ve makalenin künyesini vermiş olmasına rağmen; yararlanıldığı söylenen 20 kadar derginin künyeleri verilmemiştir.

14- SİLLELİ SÜRURİ

Sadettin Nüzhet

XIX uncu asır Sazşairlerinden

Sille'li

SÜRURÎ

SEMİH LÜTFİ

SÜHULET KÜTÜPANESİ

Sadettin Nüzhet'in halk şairlerine ait tetkiklerinden "XIX. Asır Saz Şairlerinden Silleli Süruri", Sühulet Kütüphanesi'nce yayınlanan monografilerden biridir. "Bibliyografya", "Süruri'nin Hayatı" ve "Edebi Şahsiyeti" bölümleri ile âşığın şiirlerini muhtevi eserde, Süruri ile ilgili olarak Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı'nda verilen bilgilerden fazla bir şey söylenmemişse de şiirlerinin toplu halde sunulması önemlidir.

Bibliyografya bölümünde, Süruri hakkındaki ilk bilgilerin Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı'nda verildiğini bildiren müellif, buradaki bilgilerle ilgili olarak M. Zeki Bey'in Yeni Fikir'de yayımlanan tenkitlerine yer verilmiştir. Konya'da yazılan mecmualardan topladığı manzumeleri neşreden Ergun, Zeki Bey'in neşrettiği bazı manzumeleri almakla birlikte, Nabi'ye ait bir beyti ve Zehri'ye isnat edilen bir koşmayı ise eserine almadığını belirtmiştir.

Süruri'nin hayatı ile ilgili olarak Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı'ndaki bilgilere karşılık Zeki Bey'in tenkitleri ve bu tenkitlere cevaplar verilmiştir. Bu karşılıklı tenkitlerden yola çıkarak âşığın tahsilli olup olmadığı,

softalığı, gurbet hayatı, sevgilisi, hastalığı gibi konularda, şiirlerinden hareketle, bazı açıklamalar yapılmıştır.

Âşığın edebi şahsiyeti başlığı altında, elde edilen şiirler doğrultusunda, kullanılan vezinler, şiirde başarılı olduğu ya da geri kaldığı hususlar, bazı şiirlerdeki taklitçilik ve şöhreti üzerinde durulmuştur.

Eserde 19 koşma, 1 türkü, 12 divan, 1 semai, 1 kalenderi olmak üzere 34 şiir yer almaktadır.

Şiirlerin fihristi, şiirlerin ilk beyitleri ya da mısraları verilerek rediflerin harf sırasına göre alfabetik olarak sıralanması şeklinde düzenlenmiştir

Eserin sonunda “Kitabiyat” ve “Umumi Fihrist” verilmiştir..

15- KÂTİBÎ

17. asır saz şairlerinden Kâtibi’nin eserlerini bir araya getiren eser, 1933 yılında Sühulet Kütüphanesi tarafından basılmıştır. Beş bölüm ve bir zeyilden oluşan eserde, 63’ü Kâtibi’ye, 6’sı Kâtip’e ait 69 şiir mevcuttur.

Bibliyografyada, Kâtibi’ye ait daha önce yapılmış hiçbir çalışmanın bulunmadığını belirten müellif, Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesinde ve Köprülü’nün makalelerinde âşığın yalnızca adının zikredildiğini kaydetmiştir. Bu bölümde ayrıca, eserdeki manzumelerin bazılarını farklı kaynaklarda farklı âşıklar adına gördüğünü bildiren Ergun, bu âşıkların adlarını ve manzumeleri de bildirmiştir.

Kâtibi’nin hayatı ile ilgili olarak yalnızca âşığın yaşadığı yüzyıl tespit edilmiş olup bu kanaate nasıl varıldığı, örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca, şiirlerinden hareketle “az çok tahsilli olduğu”, ve “müreffeh bir hayat yaşadığı” gibi bilgiler de verilmiştir.

Üçüncü bölüm, “Eserleri”nde, âşığın pek çok manzumesi olmasına rağmen bunlardan 62’sinin elde edildiği belirtilmiş ve eldeki bu manzumeler şekilleri dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca şiirler, dize sayıları açısından da sınıflandırılmış ve hangi vezin kalıplarının tercih edildiği de belirtilmiştir.

“Edebi Şahsiyeti” başlığı altında, âşığın hece aruz ile yazdığı şiirlerdeki başarısı karşılaştırılmış, üzerinde müessir olan şairler dile getirilmiş ve âşığın asıl başarı gösterdiği konular üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak, Kâtibi’nin “milli Türk zevkini ihtiva eden lirik veya didaktik eserlerde başarılı, özellikle teşbihlerinde samimiyet gözlene, klasik edebiyattan etkilenmekle birlikte bu sahada yazdıklarında başarısız olan fakat hece vezniyle yazdığı koşma ve semaileri kıymete değer bir âşık olduğu” yorumu yapılmıştır.

16- KULOĞLU

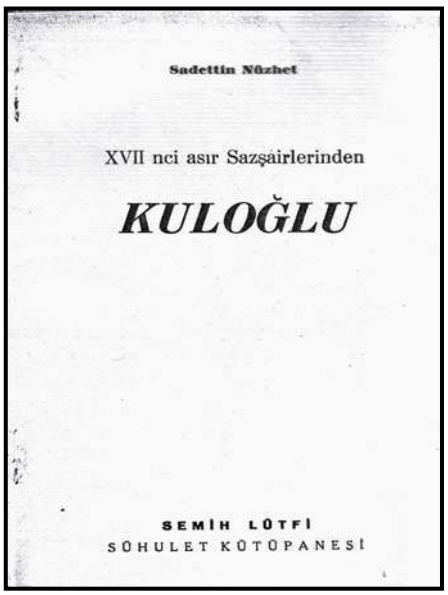

17. asır saz şairlerinden Kuloğlu hakkındaki tetkikler ve âşığın şiirleri, S. Nüzhet’in diğer pek çok saz şairi hakkında yayımladığı monografiler gibi âşık hakkındaki ilk çalışmadır. Bibliyografya, Kuloğlu’nun Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Şöhreti ve Şiirleri bölümlerinden oluşan eserde, âşığın 19 şiiri yer almaktadır.

Bibliyografya bölümünde Kuloğlu’yla ilgili daha önce yazılanlardan bahseden müellif, bu çalışmalardaki şiirlerin kimler tarafından hangi isimler adına kaydedildiğini belirtmekte ve eserindeki şiirleri hangi vasıtalarla, nerelerden topladığını kaydetmektedir.

İkinci bölümde, âşığın hayatı ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Yalnız, Evliya Çelebi’den ve Köprülü’nün makalelerinden parçalar sunularak, yaşadığı yüzyıl tespit edilmiş; şiirlerinden hareketle de Kâtibi, Kayıkçı Kul

Mustafa ve Gedai ile arkadaşlığı, Kul Mustafa ile arasının açık olduğu gibi sonuçlara varılmıştır.

Edebi şahsiyeti başlığı altında, kısaca âşığın etkisinde kaldığı şairler, şiirlerinde ele aldığı konular ve tekniği üzerinde durulmuştur.

Kuloğlu'nun 17. yüzyılın hatırı sayılır şairlerinden olduğu, Seyahatname'de adının geçmesi, bazı eserlerde manzumelerinin bulunması ve diğer âşıkların kendisine nazireler yazmış olmalarına istinaden söylenmişse de âşığın sınırlı sayıda manzumesi mevcut olduğundan kesin hükümler verilemeyeceği de belirtilmiştir.

Şiirler, koşma(9), mersiye(1), semai(7) ve divan(2) şeklinde ve numaralandırılarak sunulmuş; şiirlerin fihristi ise ilk beyitleri veya mısraları alınarak, eserde yer alış sıraları ve türleriyle birlikte sıralanmıştır.

Eser, "Kitabiyat" ve "Umumi Fihrist" ile son bulmaktadır.

17- NAMIK KEMAL- HAYATI VE ŞİİRLERİ

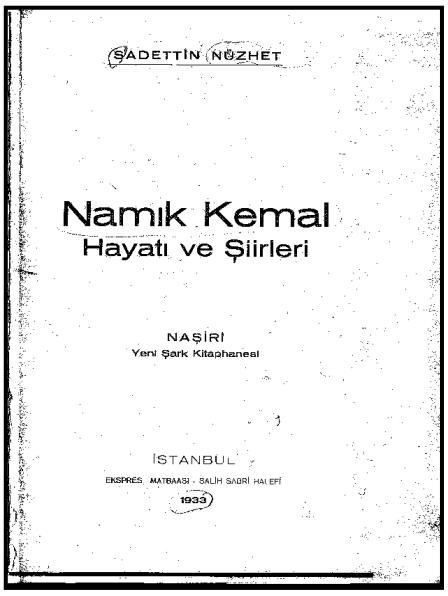
SADETTİN NÜZHET

Namık Kemal

Hayatı ve Şiirleri

NAŞİRİ

Yeni Şark Kitaphanesi

İSTANBUL

EKSPRES MATBAASI - SALİH SADRİ HALEFİ

1933

1933 yılında Yeni Şark Kütüphanesi tarafından yayınlanan "Namık Kemal- Hayatı ve Şiirleri", eserden sekiz yıl sonra yayımlanan "Namık Kemal'in Şiirleri[1]"nde S. Nüzhet'in kendi kaleminden şöyle tanıtılmaktadır: "Namık Kemal'in birçok şiirlerini ilk defa olarak matbu bir halde ihtiva eden bir eserdir. 1933'te İstanbul'da neşredilmiştir. 390 sahifeden ibaret olan bu kitap, iki kısımdır. 139 sahife tutan ilk kısmı şu bahisleri muhtevidir: Namık Kemal'in ecdadı, hayatı, ilmi şahsiyeti, siyasi şahsiyeti, edebi şahsiyeti, şiirleri, şöhreti ve tesirleri. İkinci kısım- ki 252 sahifedir- Namık Kemal'in şiirlerine tahsis

[1] a.g.e., İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1941.

edilmiştir. Bu kitapta Kemal'in 2535 beyitli 353 manzumesi vardır. Bu esere Ali Emirî nüshası esas tutulmuş ve bir hayli mecmua ile edebiyat ve kıraat kitaplarında görülen manzumeler de "Vatani şiirler" ve "Muhtelif şiirler" başlıklarıyla kitabın sonuna ilave edilmiştir."(s.XXVI.)

Eserin ilk bölümünde, Namık Kemal'in en büyük ceddi olarak gösterilen Topal Osman Paşa'dan babasına kadar, ecdadın tercüme-i hâlleri bir silsile halinde ve kaynaklardan alıntılarla aktarılmıştır.(s. 5-29.)

Namık Kemal'in hayatı ile ilgili olarak, hayatında önemli bir yere sahip olan bazı şahıslar ve onun hayatındaki yerlerinden bahsedilmektedir. Bu şahıslar, bir yönleriyle daha sonra Kemal'in yazdıklarında ya da yaşadıklarında yer bulmuş insanlardır. Şahısların yanı sıra, onun edebi hayatında önemli bir yere sahip olan Encümen-i Şuara ve fikir hayatını şekillendiren Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nden de bahsedilmiş; ölümüne kadar süren serüveni mektuplarla ya da eserlerinden alıntılarla sunulmuştur. Bu bölümde verilen belgelerle Namık Kemal'in özel hayatı, kişiliği, hatta fiziksel özelliklerine kadar pek çok konuda bilgi edinmek mümkündür. (s. 30- 103)

İlmi şahsiyeti başlığı altında ise N. Kemal'in, "pek çok ilimle ilgilenmesine rağmen, bir konuda mütehassıs olamamış; dolayısıyla bir âlim değil, tetebbu sever bir ilim meraklısı" olduğu sonucuna varıldığı görülmektedir. (s. 106- 107.)

Siyasi şahsiyeti noktasında, Kemal'in en mühim hususiyeti olarak "İslami ve Osmanlılığın tesiri altında kalan fakat ilhamını Fransız edebiyatından alan bir "vatan edebiyatı" vücuda getirmiş olması" gösterilmektedir.

Milli şahsiyeti ile ilgili yaptığı yorumlarda N. Kemal'in mektupları ve eserlerini delil olarak gösteren müellif, onu "hem ırk hem de lisan noktasında bir milliyetçi değil, ümmetçi" olarak görmektedir. (s. 113.)

Edebi şahsiyeti başlığı altında, N. Kemal'in ilham aldığı şairler, divanında yer alan mazmunlar, beyitlerinde öne çıkan bazı noktalar, tasavvufla ilgisi… gibi bazı konularda çıkarımlar bulunmaktadır. Burada özellikle, Kemal'in mevzu itibariyle değil, üslup açısından ve şiirden ziyade nesir alanında başarılı olan bir edebiyat adamı olduğu vurgulanmaktadır.

Şiirleri bölümünde, elde edilen şiirler; divan, vatani şiirler ve muhtelif şiirler başlıkları altında tasnif edilmiş, kullanılan vezin kalıpları gösterilmiş ve eserde yer alan bütün şiirler bu vezin kalıplarına-eserdeki numaralarıyla- taksim edilmiştir. Bu bölümde ayrıca, elde edemediği bazı şiirler olduğunu belirten müellif, ellerindeki şiirleri vermek istemeyenlere sitem ederken, bazı şiirlerin yalnız birkaç beytini ya da matlalarını bulabildiğini belirtmiş ve bunları da kaydetmiştir.

Şöhreti ve tesirleri bölümünde, Kemal'in tesirinde kalmış isimler zikredilirken, bugün için hem fikri gayesinde hem de edebi anlamda bir şöhretinin olmadığı fikri ortaya koyulmuştur.

18- NEŞATİ- HAYATI VE ESERLERİ

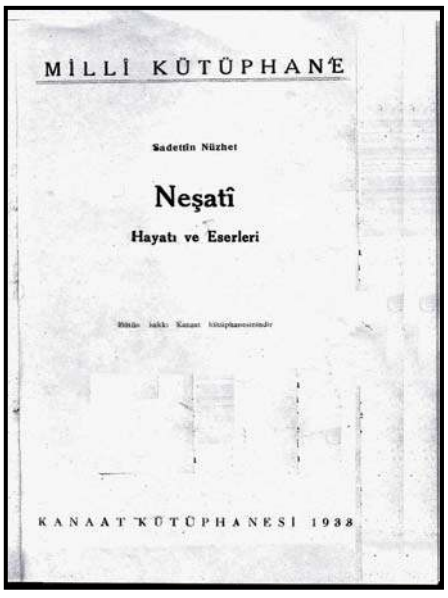

Kanaat Kütüphanesince yayınlanan ve Milli Kütüphane serisinden olan "Neşati Hayatı ve Eserleri", şairin hayatı hakkında bilgilerle divanı ve Hilye-i Enbiya'sının yayımlandığı bir monografidir.

İki bölümden oluşan eserin ilk bölümünde "Neşati'nin Hayatı"(s. V- XIII), "Edebi Şahsiyeti"(s. XIV- XX), "Eserleri"(s. XXI- XLIX), "Şöhreti ve Tesirleri"(s. L- LXI) başlıkları altında şair hakkında bazı bilgiler ve tespitler, ikinci bölümde ise Divan'ı ve Hilye-i Enbiya'sı yeni harflerle okuyucuya sunulmuştur.

Şairin hayatı ile ilgili olarak nereli olduğu, ismi, mahlası, mahlas alması ve değiştirmesi, Konya seyahati, şeyh oluşu ve şahsiyeti hakkında, tezkirelerdeki bilgiler karşılaştırılmış; mezar taşı yazıları, vefatıyla ilgili düşülen tarihler ve muasırı şairlerin divanlarında hayatına ışık tutacak bölümler örnek olarak alınmıştır.

Şairin edebi şahsiyetini ortaya koyabilmek amacıyla eserlerinin değerlendirildiği ikinci bölümde, şiirlerde kullanılan nazım şekilleri ve ele alınan konular üzerinde durulmuş, ayrıca şairin üslubu ve kendisine tesir eden şairler hakkında yorumlar yapılmıştır. Şairin nazire yazdığı şairler ve nazire yazılan şiirlerden örnekler verilerek şiirleri de nazım şekilleri açısından karşılaştırılmış ve başarılı olduğu tür ortaya koyulmuştur. Sonuç olarak bu bölümde, Neşati'nin bilhassa gazellerinde mümtaz bir hususiyet temin ettiği sonucuna varılmıştır.(s. XX.)

Üçüncü bölümde Neşati'nin eserlerini sıralayan müellif, bunlar hakkında, Divan'ı hariç, kısa bilgiler vermiş Divan'ı ise şekil bakımından ayrıntılı biçimde değerlendirmiştir. Divanda yer şiirler, nazım şekilleri itibariyle sınıflandırılarak beyit sayıları vezin kalıpları ayrı ayrı olduğu halde gösterilmiştir. Her bir nazım şekli ayrı başlıklar altında ele alınmış ve eserde yer alan şiirler mısraları ya da beyitleri örnek alınarak bu başlıklara dâhil edilmiştir. Özellikle gazeller, ayrıca, son harflerine göre Arap alfabesi sırasıyla tasnif edilmiştir. Müellif, eserine aldığı şiirleri nerelerden topladığını da her bir nüshanın bulunduğu yerler ve yer numaralarını vermek suretiyle belirtmiştir.

"Devrinin dürüst ve hürmet görmüş bir adamı" olarak tanımladığı Neşati'nin, bu özelliklerini göstermek üzere çeşitli tezkirelerde kendisi için yazılanları ve divan şairlerinin nazirelerini örnek gösteren müellif; şairin, muasırı şairler arasında mevki sahibi olmasına rağmen daha sonra ihmal edildiğini belirtmiş, bunun sebebi olarak da başarısızlığı değil talihsizliği göstermiştir.

Birinci bölümün sonunda, Neşati'nin Edirne'deki metfeninin fotoğrafı bulunmaktadır.

İkinci bölüm, "Neşati'nin Manzum Eserleri" başlığını taşıdığı halde, burada sadece- yukarıda da belirtildiği üzere- Divan ve Hilye-i Enbiya'sı bulunmaktadır. Eserin 57 sayfalık ilk bölümünden sonra, tekrar numaralandırılan ikinci bölümde(s. 1- 151) şairin divanı, Kasaid(25), Gazeliyat(127), Tarih(4) ve Rubaiyyat(11) başlıkları altında verilmiş ve dipnotlarda nüsha farklılıkları da gösterilmiştir. (s. 5- 133)

Hz. Âdem, İdris, İbrahim, İsmail, İshaki Lut, Yusuf, Eyüp, Musa, Davut, Süleyman, Yahya ve İsa peygamberlerle Hz. Peygambere yazılmış hilyelerin yer aldığı Hilye-i Enbiya da eserin ikinci bölümüne alınarak yeni harflerle ilim dünyasına kazandırılmıştır.

Eserin sonunda, birçok divan, tezkire ve mecmuanın kaynak olarak gösterildiği zengin bir bibliyografya ile fihrist verilmiştir.

19- RAMİ PAŞA

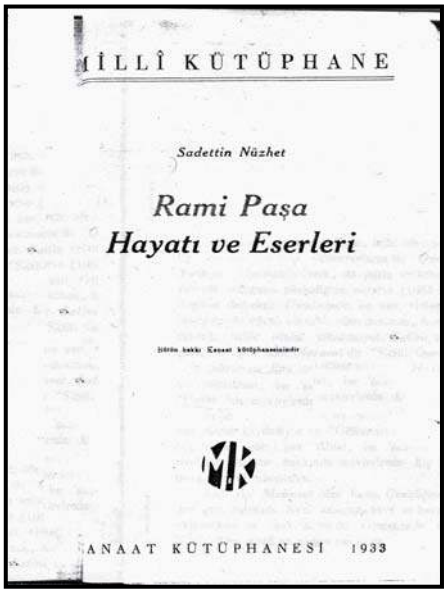

17. yüzyıl divan şairlerinden Rami Paşa'nın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler ile divanının yer aldığı eser, Milli Kütüphane yayınlarından olup 1933 yılında yayımlanmıştır.

Eserin 84 sayfalık ilk bölümü "Rami Paşa'nın Hayatı"(s.5- 29.), "Edebi Şahsiyeti"(s. 30- 37.), "Eserleri"(s.38- 51.) ve "Şöhreti"(s. 52- 77.) başlıklarıyla "Bibliyografya"ya ayrılmıştır.

Şairin doğumu, ailesi ve tahsili hakkında sınırlı bilgilerin bulunduğu ilk bölümde; özellikle, saraya girişi ve mevkiinde yükselişi- çeşitli kaynaklardan alıntılarla- detaylı şekilde verilmiştir. Sadrazamlığa kadar yükselen şair hakkında, bu mevkie ulaşana kadar yaşadıklarından, sadrazamlığı sırasında çıkan isyanlara kadar pek çok konuda bilgi verilirken; devrinde yaşanan bu olayların sebep ve sonuçları da ortaya konmaktadır.

Rami Paşa'nın "Nabi'nin mukallidi" olarak tanımlandığı ikinci bölümde, genel olarak eserleri ele alınmış; dili, üslubu ve tekniği ile ilgili yorumlar yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca, şairin nazire yazdığı şairlerle bu nazirelerden örnekler de yer almaktadır.

Şairin eserlerinin tanıtıldığı üçüncü bölümde, özellikle divanı üzerinde durulmuş; divan şekil itibariyle tam bir tasnife tabi tutulmuştur.

Şair ile ilgili çeşitli kaynaklardan alıntıların yapıldığı dördüncü bölümde, kendisine yazılmış 6 kaside örneği ile 2 gazeline yazılan taştir ve terbi' örnekleri yer almaktadır.

Şairin 64 gazel, 6 kıta, 1 tarih, 1 lugaz, 1 takriz, 4 rubai ve 2 beyittan oluşan divanında; gazeller, beyitlerin son harflerine göre sıralanmış ve numaralandırılmış, diğer türler de kendi içinde numaralandırılarak sunulmuştur.

Müellifin, "Şimdiye kadar tabedilmemiş hatta nazar-ı dikkati celp etmemiş" bu divanı, yeni harflerle okuyucuya sunması, edebiyat tarihi açısından önemli bir çalışmadır.

20- SABUHİ

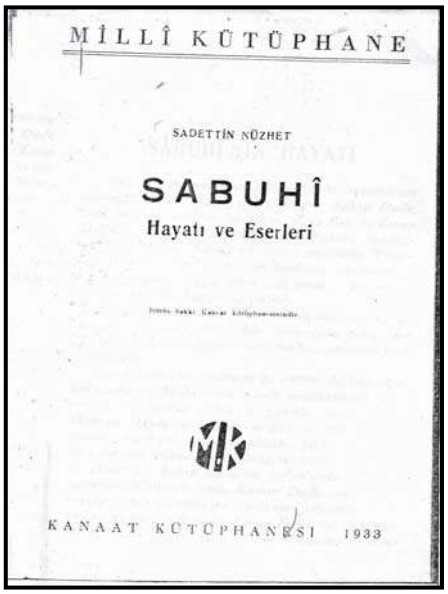

Sabuhi divanı ile şairin hayatı ve eserleri hakkında 26 sayfalık bir "Mukaddime"yi içeren eser, Milli Kütüphane yayınlarının "Ediplerimiz" serisindendir.

Şairin hayatı ile ilgili olarak pek fazla bilginin bulunmadığı ilk bölümde(s. 5- 9.), nereli olduğu ve tarikatı hakkında verilen bilgiler de, birbiriyle çelişen ifadelere sahip çeşitli kaynaklardan alıntılar yapılmak suretiyle verilmiştir. Müellif, bu konulardan yalnızca "tarikatı" meselesini değerlendirmiş ve kendince bir sonuca varmıştır. Sabuhi ile ilgili üç menkıbenin de örnek olarak verildiği bu bölümde, hem menkıbelerden hem de şairin yazdıklarından hareketle, şairin kişiliği hakkında yorumlar yapılmıştır.

“Edebi Şahsiyeti”(s.10- 13.) başlığı altında, şairin dili, üslubu, şiirlerinin konusu ve türleri üzerinde durulmuş; şairin müessir olduğu şairler de kaydedilmiştir.

Üçüncü bölümde, şairin üç eseri tanıtılmışsa da bunlardan özellikle divanı üzerinde durulmuş; divan şekil itibariyle tetkik edilmiştir. Müellif bu bölümde ayrıca, eserde mevcut olan şiirleri nerelerden, ne suretle tespit ettiğini de bildirmektedir. Buna göre eserdeki şiirler, biri Darülfünun Kütüphanesi’nde, diğeri Millet Kütüphanesi’nde bulunan iki nüshadan tespit edilmiştir.

İlk kez S. Nüzhet tarafından yayımlanan Sabuhi divanında 1 münacat, 1 naat, İmam Hüseyin’e yazılmış 1 mersiye, 1 sâkiname, 1 terci-i bent, 3 müseddes, 2 tarih, 77 gazel, 5 mesnevi, 2 kıta, 2 beyit, 4ü Türkçe 4ü Farsça 8 rubai, 6 Farsça gazel, 1 Farsça kıta ve 1 Farsça beyit bulunmaktadır. Bu şiirler, Türkçe ve Farsça olanlar ayrılmak üzere, yukarıda belirtilen tasnife uygun olarak, her biri kendi içinde ilk beyitlerinin son harflerine göre Arap alfabesi harf sırasıyla sunulmuştur.

21- ŞEYHÜLİSLAM BAHÂYÎ

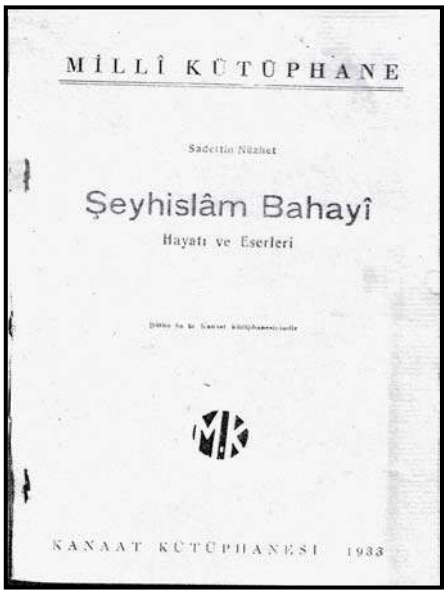

Milli Kütüphane külliyatının “Ediplerimiz” serisinden “Şeyhülislam Bahâyî - Hayatı ve Eserleri”, 1933 yılında, Kanaat Kütüphanesi tarafından yayınlanmıştır. Eser, “Bahâyî’nin Hayatı” (s. V- XIV.), “Eserleri ve Edebi Şahsiyeti” (s.XV- XXV.), “Şöhreti ve Tesirleri” (s. XXVI- XXXVII.) bölümleriyle bibliyografya, divan ve lügatçeden oluşmaktadır.

Eserin ilk bölümünde Bahâyî’nin ailesi, tahsili, memuriyeti, ölümü, kişiliği ve

tarikatı hakkında, tarihler ve tezkirelerden alıntılarla, bilgiler verilmiş; şairin hayatı boyunca çokça yaşadığı aziller de ayrıntılarıyla kaydedilmiştir.

Eserleri ve edebî şahsiyeti başlığı altında ise, şairin divançesindeki şiirleri, şekil itibariyle sınıflandıran müellif; ayrıca, kullanılan vezin kalıpları ve bunların eserdeki şiirlere dağılımı da gösterilmiştir.

Üçüncü bölümde, Bahâyî'nin muasırı olan ve daha sonraki dönemlerde yetişen şairlerin kendisini tavsif eden şiirleri ve hakkında yazılan methiyelerden örnekler verilmiş, kendisinden sonra yetişmiş şairlerin şiirlerine yazdıkları nazireler de kaydedilmiştir. Yine, bazı divan ya da tezkirelerde, şairi takdir eden parçalar da bu bölüme örnek olarak alınmıştır.

Şeyhülislam Bahâyî Divanı "kasaid", "mesneviyat", "mukataat" ve "gazeliyat" başlıkları altında sunulmuştur. Müellifin, eserin ikinci bölümünde bildirdiğine göre, "874 beyitten oluşan bu küçük divanda, biri kasidebeçe olmak üzere, 199 beyitli 6 kaside, 325 beyitli 2 mesnevi, 8 beyitli 4 kıta, 19 beyitli 2 tarih, 285 beyitli 41 gazel, 18 rubai ve 1 beyit" (s. XV.) mevcuttur.

Eserin sonuna 112 kelimelik bir de lügatçe konulmuştur.

22- ÂŞIK

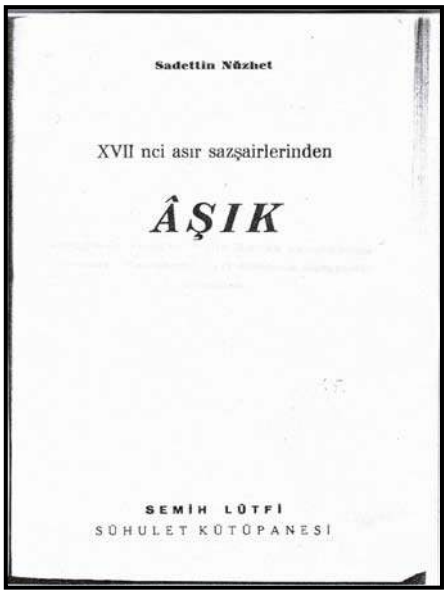
Sadettin Nüzhet

XVII nci asır sazşairlerinden

ÂŞIK

SEMİH LÜTFİ
SÜHULET KÜTÜPANESİ

Sühulet Kütüphanesi tarafından basılan ve müellifin "Türk ülküsünün büyük yaratıcısına Cumhuriyetin onuncu yıl dönümü dolayısıyla armağan" ettiği eser, 17. asır saz şairlerinden Âşık'ı ilim dünyasına tanıtmak ve şiirlerini sunmak gayesiyle hazırlanmış bir risaledir.

"Bibliyografya", "Âşık'ın Hayatı", "Edebi Şahsiyeti", "Şöhreti ve Tesirleri" bölümleriyle âşığın 22 şiirini muhtevi eserin bibliyografya kısmında verilen "Âşık'ın şiirlerinin daha önce hiç yayımlanmış olduğu" bilgisi, bu küçük eserin önemini

açıkça göstermektedir. Bu açıdan S. Nüzhet, karanlıkta kalmış saz şairini araştırmacılara tanıtan ilk isimdir. Bu bölümde ayrıca Âşık'ın ismini ilk zikreden Köprülü'nün "XVII. Asır Saz Şairlerinden Gevheri" adlı eserinde, âşığın bir manzumesini önce IV. Murat'a isnat etmiş olduğu, daha sonra bu yanlışın düzeltildiği bilgisi verilmekte ve Ergun'un Karacaoğlan adlı eserinde de Âşık'ın iki manzumesine yer verildiği bildirilmektedir. Müellif, bir Bektaşi cönkünde, Âşık Dede adına kayıtlı olarak gördüğü manzumeyi de bu bölümde vermesine rağmen, bunun Âşık'a ait olmadığını savunmaktadır.

Âşık'la ilgili daha önce hiçbir çalışma yapılmamış olmasından, hayatı hakkında pek fazla bilgi verilmemiştir. İkinci bölümde, âşığın bir varsağısından yola çıkarak, yalnızca yaşadığı yüzyıl tespit edilebilmiş; yine şiirlerinden hareketle sarayla alakası olduğu ve döneminin meşhur şairlerinden olduğu sonucuna varılmıştır.

Âşığın edebi şahsiyeti başlığı altında, kullandığı hece kalıpları, mahlasları, şiirlerinin konuları ve şiirlerindeki klasik edebiyat tesirleri üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde, "Âşık'ın 17. yüzyılın büyük şöhret sahibi şairlerinden olduğunu iddia eden müellif, bu görüşüne IV. Murat'ın kendisine yazdığı nazireyi kanıt olarak göstermekte; ayrıca, âşığın muasırı diğer âşıkların yazdıkları nazirelerden de bahsetmektedir. Müellif bu konuda kesin bir hükme sahipse de gösterdiği nazirelerin Âşık'a yazılmış olduğunu ispatın imkânsızlığını belirterek tedbiri elden bırakmamıştır. Bunun yanında, Âşık'ın bestelenmiş birtakım manzumelerinin de mevcut olduğu bildirilmiş ve Millet Kütüphanesi'nde bulunan bir manzumesi örnek gösterilmiştir.

Şiirler bölümünde koşma(13), türkü(1), semai(7) ve varsağı(1) başlıkları altında 22 şiir bulunmaktadır.

Şiirlerin fihristi, ilk beyitleri alınarak ve kafiyelerine göre alfabetik olarak sıralanmak suretiyle hazırlanmıştır. Kitabiyat kısmında, çoğu müellife ve F. Köprülü'ye ait olmak üzere 13 eser kaynak olarak gösterilmiş ve eserin sonuna müellifin o güne kadar yayımlanmış eserlerinin-eksik- bir listesi koyulmuştur.

23- SAMİH RİFAT

S. Nüzhet'in, İkinci Dil Kurultayı'na ithaf ettiği "Samih Rifat- Hayatı ve Eserleri",Sühulet Kütüphanesince yayınlanmıştır. Müellif, eserin baş tarafına koyduğu ve "Türk Dili Tetkik Cemiyeti Umumi Kâtipliğine" yazdığı notta; bu eseri, Birinci Dil Kurultayı'nda dinlediği fakat ikincisine ömrü vefa etmeyen Samih Rifat'ın boşluğunu doldurmak üzere kaleme aldığını belirtmektedir.

Samih Rifat'ın hayatı hakkında bilgilerin verildiği ilk bölümde, ailesi, tahsil hayatı, memuriyet hayatı ile ilgili bilgilerin yanı sıra, şiire başlayışı, etkisinde kaldığı şairler, şiirlerinin yayımlandığı dergiler hakkındaki bilgilerle de Rifat'ın edebi tarzı ve çalışmaları üzerinde durulmuştur. Bu bölümde özellikle, Türk Dili Tetik Cemiyeti'nin kuruluş aşaması ve ilk kurultayı hakkında verilen bilgiler açısından önemlidir. Hatıralarla nakledilen bu kısımlar, aynı zamanda yeni bir devletin ilerleme yolundaki atılımlarını göstermesi açısından değerlidir.

Bu kısımda müellif, S. Rifat'ın hayatını şu sözleriyle özetlemektedir: "….gençliğinde kuvvetli bir şairdi, Meşrutiyet devrinin kıymetli bir mütetebbii oldu, Cumhuriyet feyizleri ise onu bize olgun bir müteferrik ve âlim olarak tanıtmıştır. Türk dili ve Türk tarihi, bu fedakâr adamdan daha pek çok şey bekleyebilirdi."(s. 118.)

Samih Rifat'ın eserleri, "Samih Rifat'tan Seçme Manzumeler" ve "Seçme Nesirler" başlıkları altında sunulmuştur. Manzumeler ayrıca, "Divan Edebiyatı", "Bektaşi Edebiyatı", "Teceddüt Edebiyatı", "Milli Edebiyat" ve "Vatanî Şiirler" alt başlıklarıyla sınıflandırılmış, her manzumenin yayım yılı ve yayımlandığı dergi/ gazete adı da kaydedilmiştir. Buna göre eserde, 19u divan edebiyatı, 4ü Bektaşi edebiyatı, 29u teceddüt edebiyatı, 4ü milli

edebiyat, 7si vatanî şiirler başlıkları altında olmak üzere, toplam 63 şiir örneği verilmiştir. Seçme nesirler kısmında ise, - yayımlandıkları gazete ya da dergi adları ile yayım yılları kaydedilmiş olmak üzere- 9 nesir örneği bulunmaktadır.

Eserde ayrıca, Samih Rifat ve ailesine ait 12 fotoğraf ile Ali Rifat Bey'in (Samih Rifat'ın abisi) şairin bir manzumesine yapmış olduğu bestenin notaları da yer almaktadır.

24- CENAP ŞEHABETTİN

SADETTİN NÜZHET

Cenap Şehabettin

Tabi ve naşiri:
Yeni Şark Kütüphanesi

Güneş Matbaası
1 9 3 4

S. Nüzhet'in "Kelime ve zekâ oyunlarıyla, hatta tablolarıyla, muhakkak ki Türk edebiyatının en kuvvetli bir şahsiyeti" olarak tanımladığı Cenap Şehabettin hakkındaki monografisi, 1934 yılında, Yeni Şark Kütüphanesi tarafından yayınlanmış, 297 sayfalık kapsamlı bir çalışmadır.

Şairin hayatı ile bilgiler ve şiirlerinden örneklerin sunulduğu eserin ilk bölümünde, C. Şehabettin'in doğumu, tahsili, ailesi hakkında verilen klişe hâl tercümesi bilgilerinin yanında; Cenap'ın şiire başlayışı hatıralarla kaydedilmiş, yazı hayatına girişi, Avrupa'ya gönderilişi, buradan dönüşünde değişen fikirleri, Servet-i Fünun'a dâhil oluşu, zamanla muhaliflerinin ortaya çıkması vb. pek çok konu ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Verilen bilgilerin, gerek Cenap Şehabettin'in yazdıklarıyla gerekse kendisine yazılanlarla desteklenmiş olması, bir taraftan bu bilgileri sağlamlaştırırken, diğer taraftan da okuyucuya Cenap'ın yaşadıkları etrafında dönemin edebiyat âlemini sunması açısından önemlidir. Ayrıca, çeşitli kaynaklardan yapılan bu alıntılar, eseri sıkıcı bir üsluptan ve kuru kuruya bilgi aktarmaktan da kurtarmaktadır.

Bununla birlikte, Cenap Şehabettin'in, ilk şiirlerinden başlayarak, şiirlerinin yayımlandığı dergiler ve bu dergilerde yayımlanan şiirleri ve makaleleri kronolojik sırayla verilmiştir. Sunulan bu bilgilerin, hazırlanacak bir Cenap Şehabettin bibliyografyası veya onunla ilgili yapılacak her türlü çalışmaya kaynaklık edeceği muhakkaktır.

C. Şehabettin'in kişiliği ve edebi şahsiyeti ile ilgili olumlu ve olumsuz bazı çıkarımlarda bulunan müellif, bu çıkarımları da bizzat Cenap Şehabettin'in yazdığı veya kendisine yazılanlardan yola çıkarak ortaya koymaktadır. Şairin ilk şiirlerinden, ölümüne kadar yaptığı bütün çalışmaları eserine alan Ergun, ölümü hakkında da ayrıntılı bilgiler vermiş; cenaze töreninden ölüm sebebine kadar pek çok bilgiyi kaydetmiştir.

Eserde, Cenap Şehabettin'in 2 fotoğrafı da bulunmaktadır. Örnek olarak verilen şiirler de, yayım yılları ve yayımlandıkları yerler kaydedilerek, sunulmuştur. Bu bölümde, 73 şiir örneği verilmiştir.

Eserin sonunda, şiirlerin fihristi, bibliyografya ve S. Nüzhet'in o güne kadar yayınlanmış eserlerinin eksik bir listesi verilmiştir.

25- FEHİM

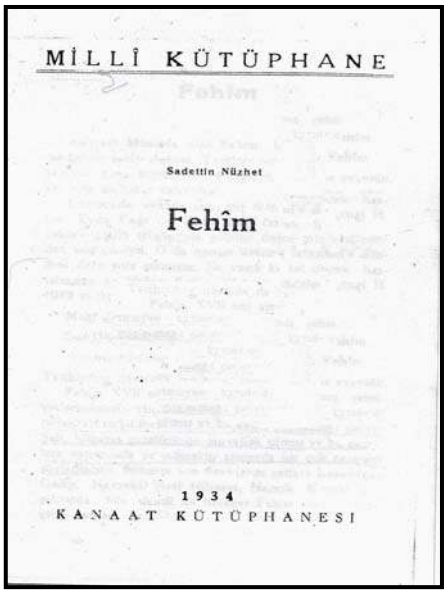

"Fehim Divanı", 1934 yılında, Kanaat Kütüphanesince yayınlanmıştır. Milli Kütüphane külliyatından olan eser, şairin divanının yeni harflerle basılmış ilk nüshası olması açısından önem taşır.

Eserin baş kısmında, şairler ilgili bir buçuk sayfalık kısa bilgiler sunan müellif; tezkirelerden edindiği bilgiler doğrultusunda şairin lakabı ve ölüm tarihinden öteye fazla bir şey söyleyememiştir. Hayatından ziyade, bu bölümde ele alınan esas konu, şairin edebi şahsiyeti ve Türk edebiyatındaki yeridir. Müellif, şairin eserlerini

genel olarak değerlendirerek, onu, “hiçbir şahsa hitap etmeyen kasideleriyle ve bazı terkib-i bentleriyle yenilik göstermeye çalışan bir şair” olarak tanımlamakta ve gazellerine yazılan nazirelerden ve tesir ettiği şairlerden bahsetmektedir.

Fehim-i Kadim Divanı’nda “Kasaid” , “Gazeliyat” ve “Rubailer” başlıkları altında (s.5- 85.); 15 kaside, 1 sakiname, 1 terci-i bent, 2 terkib-i bent, 1 müsemmen, 8 tarih, 7 mukattaat, 285 gazel ve 54 rubai mevcuttur.

Eserin başında, divanı, muhtelif yazmaları tetkik suretiyle yayımladığını bildiren müellif, bu yazmalar hakkında bilgi vermemiştir. Yine, giriş kısmında, “Fehim’in hayatı ve edebi şahsiyeti hakkında, ayrıca bir tetkik hazırlamak da elbette faydalı olur.” dediğine göre, bu kaynakları daha sonraki çalışmada bildireceği düşünülebilir.

26- BAKİ

Sadeddin Nüzhet Ergun

BAKÎ

Hayatı ve şiirleri

Cilt: 1

Divan

SÜHULET KİTAB YURDU
İSTANBUL — 1935

“Baki- Hayatı ve Şiirleri” adıyla yayınlanan, dolayısıyla, bu başlık altında devamı da düşünülerek hazırlanan eser, 1935 yılında, Sühulet Kitab Yurdu tarafından yayınlanmıştır. Eserin ilk cildi, yalnız Baki divanına ayrılmıştır. Diğer ciltte ise “Baki’nin Hayatı” ve “Şiirleri” bölümleri ile şairin “kullandığı Türkçe kelimelerin indeksi”, iki cildi de içerecek şekilde hazırlanan “kelimeler ve ıstılahlar lügatçesi” ve “bibliyografya” bulunacağını, müellifin, ilk cildin başlangıç kısmında verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır. Hatta yayınlanamayan ikinci cildin yayına hazır olduğu da, yine buradaki bilgilerden çıkarılmaktadır.

Eserin başında verilen 9 sayfalık “Başlangıç”ta (s. VII- XV.), “Türk edebiyatının en büyük şairi” olarak Baki’nin yalnız şiir cephesinden değil, dil

cephesinden de incelemeye değer bir şahsiyet olduğunu savunan müellif; buna rağmen, Baki divanının mükemmel bir tabı olmadığından yakınmış ve divan şairlerini yeni nesle tanıtmanın zaruri olduğunu belirtmiştir. Bu eserin vücuda getiriliş sebebi de bu düşüncedir.

Bu bölümde ayrıca, daha önce yayınlanmış Baki divanları, İstanbul tabı ve Avrupa tabı, içerdikleri şiirler açısından karşılaştırılmış ve hem bu eserde hem de diğerlerinde yer alan gazeller, son harfleri dikkate alınarak, harf sırasına koyulmuştur.

Divanın hazırlanmasında, yalnız matbu divanlardan değil, yazma divan ve mecmualardan da yararlandığını bildiren müellif, bu ciltte yalnızca hususî ellerde bulunan kaynaklarla Baki şiirlerinin de yer aldığı birkaç eserden yararlandığını söyleyerek, bibliyografyayı ikinci cilde bırakmıştır.

Baki Divanı (s. 5- 502.), "Türkçe ve Farisî Şiirler" başlıkları altında şu şekilde tasnif edilerek sunulmuştur:

Türkçe şiirler: Kaside (28), terkibibent (2), terciibent (1), muhammes (7), gazel (543), gazel (13, ilâve olarak), kıta (21), beyit (27); Farisî şiirler: Tahmis (3), gazeliyat (8), mesneviyat (3), matlaiyat (3).

Buna göre eserde, 4503 beyitli 659 manzume bulunduğunu bildiren müellif; " Türk Şairleri[1]'nin "Baki" maddesinde Sadettin Nüzhet Ergun tabı" şeklinde nitelendirdiği bu eserde, İstanbul tabından 968, Leiden (Avrupa) tabından 398 beyit fazla olduğunu bildirmektedir.

[1] a.g.e., C. 1, s. 710.

27- EDEBİYAT VE EDEBİYAT TARİHİ ÖZÜ

"Lise ikinci devre olgunluk imtihanına girecekler için, yardımcı kaynak" olarak hazırlanan Edebiyat ve Edebiyat Tarihi Özü, 1935'te İnkılâp Kitaphanesi tarafından yayımlanmıştır.

Müellif, üç bölüme ayırdığı eserin birinci bölümünü, genel edebiyat bilgileri; ikinci bölümünü edebiyat tarihi ve üçüncü bölümünü Garp tesiri altında Türk edebiyatı konularına ayırmıştır.

İlk bölümde nazım, nesir, kafiye, redif, manaya ait sanatlar, eski edebiyatta nazım şekilleri, halk edebiyatında aruz vezni, yeni edebiyatta nesir nevileri alt başlıklarıyla verilen bilgiler, örneklerle de açıklanmıştır.

İkinci bölümde, İslam'dan önce ve İslam'dan sonra Türk edebiyatı başlıkları altında ele alınan devirlerle ilgili olarak verilen bilgiler, Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri'nde verilen bilgilerin -okuyucu kitlesine uygun olarak- kısaltılmış şekilleridir. Daha önce kaleme alınan Türk edebiyatı tarihinde de belirtildiği üzere, bu bilgiler F. Köprülü'nün eserlerinden ve makalelerinden alıntılardır. Bu eserde, farklı olarak 14. yüzyıldan 19. yüzyıl sonuna kadar Anadolu'da yetişen divan şairleri, yaşadıkları dönemlere göre sınıflandırılarak tanıtılmış; ayrıca nasirler, müverrihler, tezkireciler ve 15. yüzyıldan 19. yüzyıl sonuna kadar Anadolu'da yaşamış ve lâdini halk edebiyatı sahasında eser vermiş şairler, yaşadıkları yüzyıllara göre tasnif edilmiştir.

Üçüncü bölümde, Türk edebiyatına Batı edebiyatından geçen yeni türler ve bu türlerde eser verenlerle Tanzimat ve sonrasında gelişen yeni edebi fikirler ve bu fikirler etrafında oluşan gruplar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Bu bölümde ayrıca, "Türkçülüğün İnkişafı" başlığı altında,

Türk Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı, Türkiyat Enstitüsü, Hars Müdürlüğü, Halk Bilgisi Derneği, Halkevleri, Türk Dili Tetkik Cemiyeti gibi, Cumhuriyet sonrası kurulan ve Türk kültür hayatına önemli katkıları olan kurum ve kuruluşlar da tanıtılmaktadır.

"Son Nesil" başlığı altıda, son dönemin türleri ve bu türlerde eser verenler, kimileri yalnızca isimleri zikredilerek kimileri de hayatları ve eserleri hakkında bilgiler vermek suretiyle, tanıtılmıştır.

252 sayfalık eser, özellikle Tanzimat sonrası değişen dünya görüşü ve bu görüşün edebiyata akislerini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca bu eserle S. Nüzhet, daha önce Tanzimat öncesine kadar getirebildiği Türk edebiyatı tarihini, 20. yüzyıla kadar çıkarmıştır.

28- ŞEYH GALİP- HAYATI VE ESERLERİ

Sadeddin Nüzhet Ergun

ŞEYH GALİB

Hayatı ve Eserleri

İstanbul
Bozkurt Matbaası
1935

S. Nüzhet Ergun'un, hocası Fuat Köprülü'ye ithaf ettiği "Şeyh Galip- Hayatı ve Eserleri", 1935'te Bozkurt matbaası tarafından yayımlanmıştır.

52 sayfalık risale, "Başlangıç"(s. 5-8.) ve "Şeyh Galip'in Hayatı"(s. 9- 52.) bölümlerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla- eserin adına rağmen- "Eserler" bölümü yayımlanamadığı için, Ergun'un bu çalışması da yarım kalmıştır. Oysa ikinci fasikülün hazır olduğu, eserdeki bazı bilgilerden anlaşılmaktadır. (Müellifin dipnotlarda gösterdiği "Galip'in İlmi Şahsiyeti"ne bakınız, "Galip'in Edebi Şahsiyeti bakınız" atıflarından)

Başlangıç bölümünde, Şeyh Galip dönemi ve öncesi divan edebiyatının genel durumunu değerlendiren ve divan şairlerinin eser vücuda getirmedeki temayüllerini ele alan müellif; "sanatkârların azaldığını hatta hiç sanatkâr kalmadığını belirttiği o devirde, kudretli bir şahsiyet ve vücuda

getirdiği kıymetli eserlerle mühim bir mevki edinen yegâne şahsiyet"(s. 8.) olarak Şeyh Galip'i görmektedir.

Şairin doğumu, isim ve mahlas alışı, babası, dedesi, annesi, tahsili, üstatları, memuriyet hayatı, mahlasını değiştirmesi ve bu değişikliğin sebepleri, şairliğe başlaması, ölümü ve kişiliği hakkında detaylı bilgilerin yer aldığı ikinci bölümde, verilen bilgiler gerek tezkireler, tarihler, şair ve eserleriyle ilgili yapılan çalışmalardan gerekse şifahi rivayetlerden alıntılarla desteklenmiştir.

Müellifin Şeyh Galiple ilgili ilk eserine nazaran, bu eserde yer alan bilgilerin daha geniş ve ayrıntılı olduğu, yine verilen bilgilerin kaynaklarının dipnotlarda yer aldığı görülmektedir. Bibliyografya kısmının, diğer eserde olduğu gibi, eksik oluşu ise muhakkak ki fasiküller halinde düşünülen eserin yarım kalmış olması dolayısıyladır. Müellif belli ki tez konusunu daha geniş bir çalışma ile sunmak istemiş fakat bu amacını da gerçekleştirememiştir.

29- ÂŞIK ÖMER, HAYATI VE ŞİİRLERİ

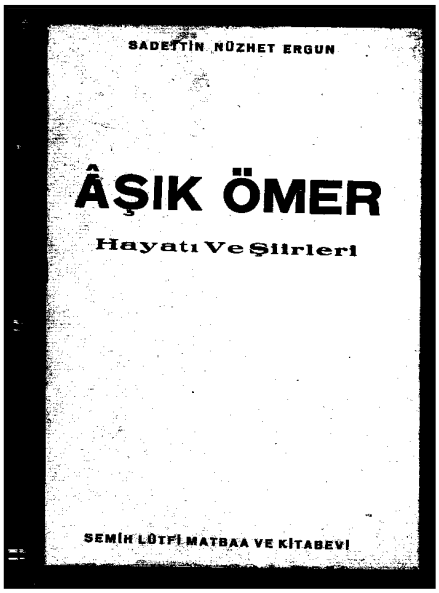

M. Fuat Köprülü, Saz Şairleri'nde[1], bütün saz şairlerimizde olduğu gibi, Âşık Ömer hakkında bilinenlerin de son derece sınırlı olduğunu belirtmiş; bu konudaki sınırlı bilginin birkaç eserde geçtiğinden söz etmiştir. Sadettin Nüzhet Ergun da bahsedilen bu birkaç eserden yola çıkarak, Türk saz şiirinin büyük şairi Âşık Ömer'le ilgili topladıklarını, 1936 yılında neşretmiştir.

S. Nüzhet, Türk edebiyatının en çok eser veren ve en tanınmış halk şairlerinden biri olan Âşık Ömer'le ilgili

[1] M. Fuad Köprülü, Saz Şairleri I-V, 3. bs., Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

bilgileri, tarihi kaynakların yanı sıra, şiirlerinden de hareketle okuyucuya sunmaya çalışmıştır.

"Âşık Ömer'in Hayatı", "Eserleri", "Edebi Şahsiyeti", "Tasavvufi Şahsiyeti", "Şöhreti ve Tesirleri" bölümlerini içeren eserde, şairin 667 manzumesi yer almaktadır.

Birinci bölümde, şairin doğum yeri, mahlası, doğum tarihi, öğrenim durumu, müzikle ilgisi, ölümü ve menkıbeleri üzerinde durulmaktadır.

Âşık Ömer'in nerede doğduğu ile ilgili olarak, Bursalı Tahir'in Osmanlı Müellifleri'ndeki tespiti ve bu tespitlerin esassızlığı delillerle gösterilmiştir. Şairin divanında mevcut olan:

"Sıfat-ı aslîmiz beyan edelim
Bizim meskenimiz serhad elidir
Zat-ı cemilemiz iyan edelim
Vatan-ı aslîmiz Aydınelidir

Adlî'yim mahlasım Vehbî okunur
Kemâlât-ı aşkım kisbî okunur
Vezn-i suhanımız hasbî okunur
Tehi sanman Ömer Gözlevelidir.

koşmasına dayanarak, şairin-bugün de kabul görüldüğü üzere- Gözleveli olduğunu savunmaktadır. Bu tezine ayrıca, Kâhyazade Arif'i, Çankırılı Talat Bey'i ve İsmail Saib'i de tanık göstermektedir. Bunun yanı sıra, koşmada geçen Aydıneli'ni de, şairin daha sonra buraya gelip yerleşmiş olabileceği şeklinde yorumlamaktadır. Müellifin başka bir delili de Şairname'de geçen Şerifî ismidir ki Âşık Ömer kendi şehrindeki şairlerden bahsederken, hocası Şerifî'yi de zikretmiştir. Âşık Ömer'in mahlası ile ilgili olarak ise, şairin daha çok "(Âşık) Ömer" ve "Adlî" mahlaslarını kullandığını; bunlardan Adlî'nin aile mahlası olduğunu ortaya koymaktadır. Bunların yanı sıra, bazı şiirlerde "Derviş Nihanî" ve "Vehbî" mahlaslarının da yer aldığını söylemiştir.

Şairin doğum tarihi ile ilgili olarak kesin bir delil olmamakla beraber, şiirlerinden hareketle, XVII. asırda yaşamış olduğunu söyleyen S. Nüzhet

Ergun, bu konuyla ilgili olarak da şairin tarihi olaylarla ilgili yazmış olduğu manzumeleri tanık göstermektedir.

Âşık Ömer'in bir Yeniçeri saz şairi olduğunu ve ordu ile pek çok şehri gezdiğini bildiren Ergun,; şairin tahsilli bir insan olduğu görüşünü de şiirlerinde Hafız divanını, Sadi'nin "Bostan"ını, Mevlana'nın "Mesnevi"sini tetkik ettiğini söylemesi, Arapça ile karışık bir manzume yazacak kadar Arapça bilmesi ve yine bir beytinden yola çıkarak medrese okuduğu ve İslami ilimlerle uğraştığı gibi fikirlerle ispatlamaktadır.

Âşığın musiki ile ilgisinden bahsederken, tambura çaldığı ve yalnız halk musikisi ile değil, klasik Türk musikisi ile de ilgili olduğu görüşlerini kaydetmiş ve bunları da yine âşığın şiirlerinden örneklerle ispat yoluna gitmiştir.

Âşık Ömer'in ölüm tarihi olarak, Üsküdarlı Mevlevi Hasib'in "Vefeyat-ı Ekâbir-i İslamiye" adlı eseri ile şairin Konya Mevlana müzesindeki yazma divanının kayıtlarına göre, 1707 tarihini göstermektedir. Divanın sonundaki, şairin Yemiş İskelesi'nde gömülü olduğuna dair bilgiye ise, bu bilgiyi teyit eden başka bir belgeye rastlamadığı için temkinli yaklaşmıştır.

Yazar, Âşık Ömer'le ilgili olarak-bazıları çirkin isnatlar olmakla birlikte-halk arasında bazı rivayetlerin olduğunu belirtir ve Konyalı Zeki Bey ve Çankırılı Talat Bey'den naklen iki menkıbeyi kaydeder.

"Eserleri" bölümünde, Âşık Ömer'in halk şairleri arasında en çok şiir yazan saz şairi olduğunu belirttikten sonra, âşığın divanlarının kimler tarafından, ne zaman yazıldığını ve bu divanlarda kaç manzume bulunduğunu kaydeder. Burada özellikle, kendisinin görmediği fakat başkalarından duyduğu yazmaları da kaydetmiştir. Bunlar arasında, şairin taşbasma olarak tabedilen bir divanındaki şiirlerini-yanlışlarıyla-göstermektedir.

30- AKA GÜNDÜZ- HAYATI VE ESERLERİ

Aka Gündüz'ün hayatı ve eserleriyle şiirlerinden örnekleri içeren eser, Cumhuriyet kütüphanesi tarafından, 1937'de yayınlanmıştır. 47 sayfalık risalede, Aka Gündüz'ün hayatı ile ilgili olarak doğumu, ailesi, tahsili, memuriyeti gibi bilgilerin yanında; sürgünleri, hapis cezaları ve olaylar etrafında yaşadıkları, kimi zaman kendi kaleminden kimi zaman da kendisiyle ilgili yazılanlardan alıntılarla aktarılmıştır. Bu anlatılardan, kişiliği ile ilgili küçük notlar ve edebi çehresine tesir edenler de çıkarılmaktadır.

Hayatının yanı sıra, yazı hayatına başladığı ilk yıllardan itibaren eserlerinin neşredildiği gazete ve dergiler, kullandığı müstear isimler, Aka Gündüz müstearını alışı, dili ve üslubu, eserlerinin türleri vb. pek çok konuda verilen bilgilerle, "sanatçı" Aka Gündüz tanıtılmış; eserlerinin yayın yılları ve yayın tarihleri verilerek bibliyografyası oluşturulmuştur. Gündüz'ün eserlerini değerlendiren müellif, bunlardaki ortak özelliğin "mahallilik" olduğunu belirtir.

Şairin 15 şiirinin örnek olarak verildiği eserde, her şiirin sonunda yayınlandığı dergi ya da kitabın adı, yayın yılı ve dergilerde kullanılan müstear isimler kaydedilmiştir.

Aka Gündüz'ün edebi hayatına ışık tutan bu eser, sanatçının hayatı etrafında verilen detaylarla dönemin siyasi hayatı ve Gündüz'ün edebi tavrını oluşturan ortam ve olaylar hakkında da ipuçları vermektedir.

31- ALİ CANİP- HAYATI VE ESERLERİ

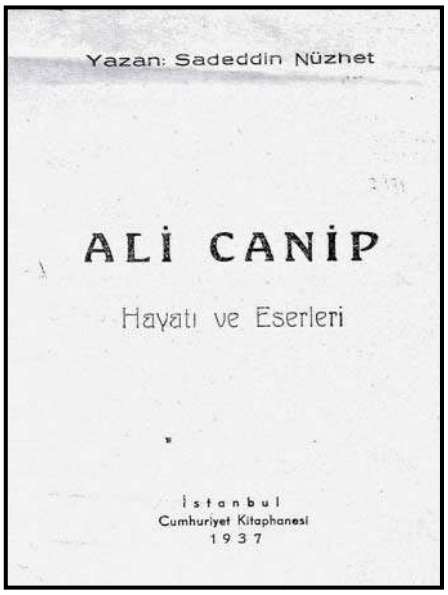

1937 yılında yayımlanan "Ali Canip- Hayatı ve Eserleri", Cumhuriyet Kütüphanesi tarafından basılan 39 sayfalık bir risaledir. Eserde, Ali Canip'in hayatı ve eserleriyle ilgili bilgilerle şiirlerinden örnekler yer almaktadır.

"Hayatı" başlığı altında, ilk bölümde şairin doğumu, ailesi, tahsili ve memuriyet hayatı ile bilgiler veren müellif; Canip'in edebi hayatını da, edebiyat âlemine girdiği ilk dönemlerden o güne kadar bu alanda yaptıklarını kronolojik bir sıra takip ederek vermek suretiyle aydınlatmaya çalışmıştır.

Eserde, şairin edebi zevkinin oluşmasında katkısı olan şair ve yazarlar şiire başlayışı ve ilk şiirlerinin yayımlandığı dergiler, "Fecri Ati'ye" ve "İttihat ve Terakki'ye" dâhil oluşu, şiirlerinde kullandığı müstear isimler, "yeni lisan" ve "milli edebiyat" hakkındaki düşünceleri, Serveti Fünunculara karşı oluşu ve bunun sebepleri, Genç Kalemlerin ardından şiirler ve makaleler neşrettiği diğer dergiler ve yayımlanan kitapları… gibi Ali Canip'in edebi serüvenini ortaya koyan pek çok konu üzerinde durulmuştur. Bu konularla ilgili olarak verilen bilgilerin çoğu, gerek Canip'in makalelerinden gerekse kendisiyle ilgili yazılanlar ve söylenenlerden alıntılarla sağlamlaştırılmıştır. S. Nüzhet, bu alıntılar içerisine, Ali Canip'in kendisine yazmış olduğu bir varakayı da koymuştur ki bu notta Canip, "sade Türkçe ve milli edebiyat zevkini kendisine ilk aşılayanın Muallim Naci olduğunu" söylemektedir.(s. 7.)

Ali Canip'in hayatı ve eserleriyle ilgili bilgilerin bulunduğu 20 sayfalık bölümün ardından, şiirlerinden örnekler verilmiştir. bu kısımda, yayımlandıkları dergiler ve yayım yılları da belirtilmek üzere, 15 şiir örneği bulunmaktadır.

Eser, Ali Canip adını yaşatacak olmasının yanı sıra onun etrafında, Genç Kalemlerin dil ve edebiyat anlayışı, bu alandaki amaçları, karşı oldukları düşünceler ve bu düşüncelere sahip olan gruplar gibi birçok hakkında verdiği bilgiler ve belgelerle, devrin fikir hayatı ile edebi ve lisanî yönelişlerine ışık tutması açısından da ayrı bir öneme sahiptir.

32- ALİ NİHAD- HAYATI VE ESERLERİ

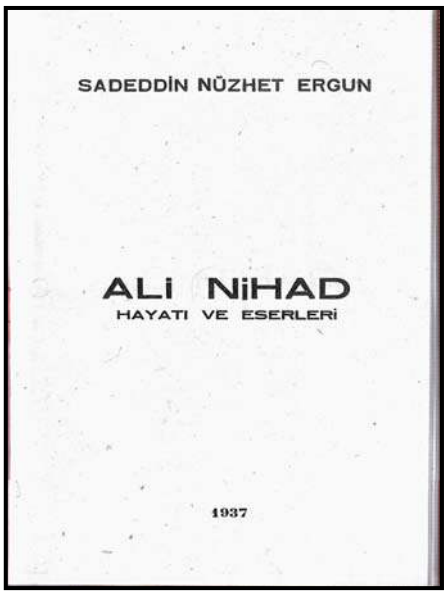

1937 yılında yayınlanan ve Ali Nihat Tarlan'ın hayatı ve eserleriyle ilgili kısa bilgilerle şiirlerinden örneklerin yer aldığı eserin, yayınevi kaydedilmemiştir.

35 sayfalık küçük bir monografi olan eserin ilk 10 sayfasında, Ali Nihat'ı tanıtan müellif; doğumu, ailesi, tahsili ve hocalığı ile ilgili kısa bilgilerin yanında, ilk kez mecmualarda neşredilen eserlerinden, o güne kadar yayınlanmış olanlara kadar yapmış olduğu çalışmalar hakkında özet bilgiler sunmaktadır.

Eserlerin tanıtımı, yayın yılları ve içerikleri hakkında kısa bilgiler vermek suretiyle yapılmıştır; kimi eserlerde ise, eser hakkında yazılmış tenkidî makalelerden alıntılar yapılarak eserin değeri ya da yankıları gösterilmek istenmiştir. Tarlan'ın yayınlanmış eserlerinin yanı sıra gayrı matbu eserlerinden de bahsedilmiş; şiirlerindeki teknik ve üslup hakkında da yorumlar yapılmıştır. Onun, "Türk edebiyatının estetiğini bulmak için var kuvvetiyle çalıştığını" bildiren müellif, bu çalışmalarındaki gayeyi de ortaya koymaktadır.

"Ali Nihad'dan Şiir Örnekleri" başlığı altında, 9u Latin harfli, 5i Arap harfli olmak üzere 14 şiir örneği sunulmuştur. Bu şiirlerden ikisinin yayın yılı,

birinin de yayın yılı ve yayın yeri verilirken, diğerleri hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Baş tarafında Ali Nihat'ın bir fotoğrafının da yer aldığı bu küçük eser için- belki de- "kendisini bizzat tanıyan müellif tarafından, önemli çalışmalar yapan ve yapacağı düşünülen bir ilim adamının adını ölümsüzleştirmek gayesiyle yazılmıştır" denebilir.

33- HALK EDEBİYATI ANTOLOJİSİ

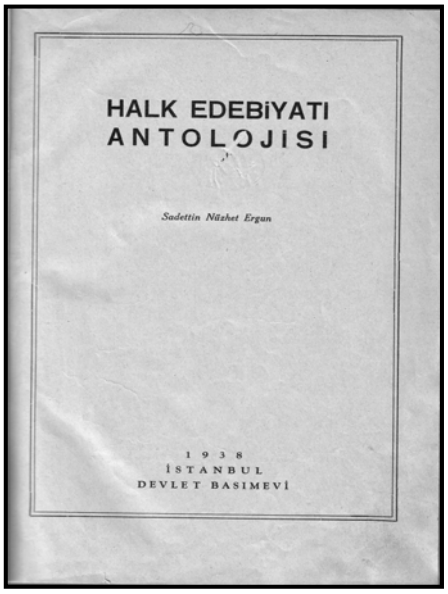

1938'de, Devlet Basımevi tarafından, 2000 adet basılan Halk Edebiyatı Antolojisi; âşık edebiyatı, tasavvufi halk edebiyatı ve şifahi halk edebiyatından örneklerin sunulduğu 316 sayfalık bir eserdir.

Eserin "Başlangıç" bölümünde, "son 15 yıl içinde yapılan çalışmalarla birçok ozanın yeni yeni tanındığını, buna karşılık derli toplu bir halk edebiyatı antolojisi bulunmadığından talebenin halk edebiyatı hakkındaki bilgisinin eksik kaldığını belirten müellif; eserini de bu boşluğu doldurmak amacıyla" meydana getirdiğini bildirmektedir.(s.1.)

Üç bölümden oluşan eserin ilk bölümünde, 4'ü 16. asırda, 12'si 17. asırda, 4'ü 18. asırda, 16'sı 19. asırda yaşamış 36 âşıktan, toplam 222 şiir örneği yer almaktadır.

İkinci bölümde 13. ve 14. asırlar ile 17. ve 18. asırlar bir arada olduğu halde, 13. asırdan 19. asra kadar tasavvufi halk edebiyatı sahasında eser vermiş şairlerin şiirlerinden örnekler mevcuttur. Bu örnekler, 3'ü 13. ve 14. asırda, 6'sı 15. asırda, 8'i 16. asırda, 12'si 17. ve 18. asırda, 4'ü 19. asırda yaşamış 33 şaire ait olup 123 adettir.

Her iki bölümde de sunulan örneklerden önce, bu örneklerin sahipleri hakkında bilgiler verilmiştir. Fakat bu bilgiler, eserin adı, dolayısıyla da amacı gereği kısa tutulmuştur.

Şifahi halk edebiyatından örneklerin bulunduğu üçüncü bölümde ise, yalnızca türkü, mani ve ağıt örneklerine yer verilmiştir. Bu bölümde 12 türkü, 5 ağıt, 35 mani örneği yer almaktadır.

Eserde,şairler için yüzyıllara göre bir sınıflandırma yapılmışken, baş tarafta verilen fihristte, şairlerin adları eserde yer alışlarına göre sıralanmıştır.

34- NAMIK KEMAL'İN ŞİİRLERİ

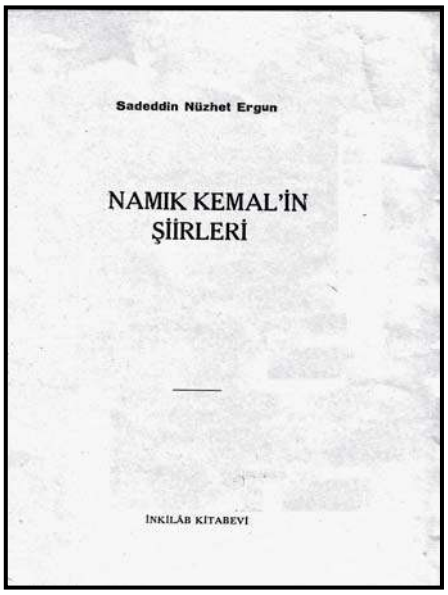

1941 yılında, İnkılap Kitabevi tarafından yayımlanan "Namık Kemal'in Şiirleri"; müellifin, devrin Milli Eğitim Balanı Hasan Ali Yücel'e ithaf ettiği ve "Kemal'in mufassal bir divanı" olarak tanımladığı, 306 sayfalık bir çalışmadır.

Eserinin "Başlangıç" bölümünde sekiz yıl önce yayımladığı "Namık Kemal'in Hayatı ve Şiirleri" adlı eserinin baskısı tükendiğinden, kitabı tekrar bastırmak istediğini ve bu alandaki çalışmalarına devam ettiğini, bu çalışmalar sonucunda da pek çok yeni şiir ve bilgiye sahip olduğunu belirten S. Nüzhet; bu eseriyle sadece şiirleri yayımlamak, elde ettiği diğer bilgileri ise "Namık Kemal'in Hayatı ve Eserleri" adıyla başka bir çalışmada ortaya koymak niyetindedir. Bu bölümde ayrıca, ilk eserin yayınından sonra Namık Kemal hakkında yapılan ve müellifin kendince önemli gördüğü birkaç kitap ile makaleden de bahsedilmektedir.

"Namık Kemal'in Şiirleri" başlığı altında, eseri vücuda getirirken yararlandığı kaynakları bildiren Ergun; matbu veya yazma şeklinde, hususi ellerde veya kütüphanelerde bulunan dokuz eseri kaynak göstermektedir ki

bunların her biriyle ilgili ayrıntılı bilgiler yanında, nüsha farklılıkları da verilmiştir. Bahsedilen dokuz kaynakla ilgili olarak, kaynağın bulunduğu yer(kütüphanede ise kayıt numarası), kaynaktaki şiir sayısı, bu şiirlerin tür ve şekil itibariyle dağılımları, diğer kaynaklarda bulunmayan veya farklı isimlere ait olan şiirler vb. birçok bilginin yanı sıra kimi kaynakların eksik sayfaları, hatta kâğıt özelliklerine kadar ayrıntılar da kaydedilmiştir. Bu bölümde özellikle, Dr. Rıza Nur'un eseri hakkındaki tenkitler ve eserinde yer alan tenkitlere[1] cevaplar, geniş yer tutmaktadır. Müellif, başta, yararlandığı kaynakları sıralamasına rağmen, onuncu sırada da kendi eserini(Namık Kemal'in Şiirleri) göstermiş ve eserde yer alan şiirlerin beyit ve mısra sayılarını, türlere göre dağılımlarını, aruzla ve heceyle yazılan şiirlerde kullanılan vezin kalıplarını göstererek, eseri tanıtmış; yanlış olarak Kemal'e atfedilen şiirlerle bu yanlışlarla ilgili fikirlerini de bu başlık altında bildirmiştir.

56 sayfalık açıklamanın ardından, N. Kemal'in 3849 beyitli 532 manzumesini kaydeden müellifin, ilk eserinde yalnızca 353 manzume kaydettiği düşünülürse, sekiz yıl içinde bu konuda ciddi bir gayret gösterdiği anlaşılır. Eserde yer alan şiirler "kaside", "tarih", "terkibibent" "müseddes", "muhammes", "tahmis", "murabba", "gazel", "kıta", "rubai", "mesnevi", "Garp şekillerinde yazılan şiirler", "hece vezniyle yazılan şiirler" ve "beyitler" başlıkları altında sınıflandırılmış; her bir şiir, vezin kalıpları ve nüshalar arasındaki farklar da gösterilmek suretiyle, numaralandırılarak sunulmuştur. Gazeller, ayrıca, kafiyeleri dikkate alınarak, alfabetik sıraya koyulmuştur.

Eserin sonunda "Kısaltmalar", "Yanlışlar ve Eksikler" ve "Umumi Fihrist"in yanı sıra, eserdeki her bir şiir, kaynaklarda ortak olan şiirler, herhangi bir kaynakta olup diğerlerinde olmayan şiirler, N. Kemal'in çeşitli makalelerinden ve kitaplarından alınan şiirler, çeşitli kitap, makale veya mecmualardan alınan şiirler ile şairin divanında olmayıp daha sonraki dönemlerde yazdığı anlaşılan şiirler başlıkları altında, eserdeki numaralarıyla kaydedilmiştir. Böylece eserdeki her şiirin hangi kaynaktan alındığı

[1] Rıza Nur, 1936 yılında, Mısır'da yayımladığı Namık Kemal Divanı'nda, S. Nüzhet Ergun'un "Namık Kemal'in Hayatı ve Şiirleri" adlı ilk eserini tenkit etmiştir.

bildirilirken, ilk bölümde bahsedilen kaynakların içerikleri de gösterilmiş ve içerdikleri şiir sayısı bakımından da karşılaştırmaları yapılmıştır.

35- TÜRK MUSİKİSİ ANTOLOJİSİ- BİRİNCİ CİLT
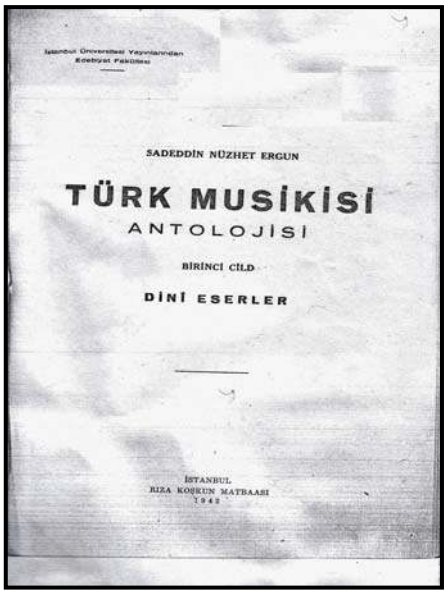
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınlarından olan Türk Musikisi Antolojisi- Dini Eserler, iki ciltten oluşmaktadır. İlk cildi Rıza Koşkun matbaasınca 1942 yılında basılan, 398 sayfalık eser, içerdiği pek çok besteyle Türk musiki tarihi açısından önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Eser, Başlangıç bölümüyle birlikte dört bölümden ibarettir: İlk bölüm "17. Asra Kadar Dini Türk Musikisi", ikinci bölüm "17. Asırda Dini Türk Musikisi", üçüncü bölüm "18. Asırda Dini Türk Musikisi" başlıklarını taşımaktadır.

"Başlangıç" bölümünde, o güne kadar Türk musikisinin derli toplu bir tarihinin yazılmamış olduğunu, daha önce bu konuda yayımlanmış musiki mecmualarında ise tarihi gaye gözetilmeksizin yalnızca makamların tasnif edildiğini bildiren müellif; bu sebeple uzun bir araştırmaya mecbur olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, bu alandaki boşluğu doldurmak üzere yazılan bu antoloji ile "Türk musikisinin geçirdiği tekâmülleri asır asır tespit etmek ve bu devirler içinde yetişen bestekârlarla besteledikleri eserleri bildirmek" amacı gözetilmiştir. Bu bölümde ayrıca, eserin kaynakları da gösterilmiştir. Buna göre müellif tarih ve edvar kitaplarına, tabâkatlara, menakıpnamelere, şair ve hattat tezkireleri ile musikişinas ve şairlerin tertip ettikleri mecmualara başvurmuştur.

İlk bölümde, Türklerin İslamiyet'ten önceki hayatlarında müziğin yeri kısaca belirtilmiş, İslamiyet'ten sonrası ile ilgili olarak ise musikiye ve

musikişinaslara bakış, tarikatlarda musiki ve ayin usulleri, cami- tekke musikisinin farkları ile tarikatların musikilerindeki özellikler üzerinde durulmuştur.(s. 7- 19.)

XV. yüzyıl ve daha öncesine ait musiki mecmuasına rastlanmadığını bildiren Ergun, XVI. yüzyılda da bestelenen dini mahsullerden herhangi bir parça bulunmadığını belirtmesine rağmen, çeşitli kaynaklardan yaptığı alıntılarla bu devirde yaşamış musikişinasların hayatları ve musiki çalışmaları hakkında kısa bilgiler sunabilmiştir.

Eserin ikinci bölümünde (s. 25- 55.), 17. yüzyılda yaşamış musikişinaslar hakkında verilen bilgilerle dönemin musiki hayatı ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Çoğu tarikat mensubu olan ve kimi sarayda da bulunan bu musikişinasların çokluğu, “17. asırda dini musikinin büyük tekâmül gösterdiği”(s. 25.) ve bu devirde “dini musikinin yüksek kabiliyetli şahıslar elinde daha mütekâmil bir hâl aldığı”(s. 26.) düşüncesini doğrular niteliktedir. Dönemin sanatçıları hakkında, çeşitli kaynaklardan alıntılar yapılmak suretiyle, bunların musikideki kabiliyetleri, yerleri ve çalışmaları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

18. yüzyıl dini Türk musikisinin gelişimini gösteren üçüncü bölümde(s. 119- 170) ise devrin musikisi, “cami musikisi”, “tekke musikisi”, “klasik musiki”, “âşık musikisi” ve “halk musikisi” alt başlıklarıyla- tavırlarına göre- sınıflandırılarak açıklanmıştır. Bu sınıflandırmada ele alınan zümrelerin musiki özellikleri ve birbirleriyle etkileşimleri üzerinde durulmuş; diğer bölümlerde olduğu gibi, devrin önemli bestekârları ve çalışmalarından bahsedilmiştir. Bu alt başlıklar içerisinde özellikle, eserin müellifinin de şeyh olması sebebiyle, tekke musiki ile ilgili açıklamalar daha geniş yer tutmaktadır.

Birinci ciltte ele alınan dört yüzyılda (Eserin ilk bölümünde 15. yüzyılda yaşamış bestekârlar tanıtılmıştır.) yaşamış, 105 musikişinas tanıtılmaktadır. Bunlar, 9’u 17. yüzyıla kadar, 44’ü 17. yüzyılda ve 52’si 18. yüzyılda yaşamış şahsiyetlerdir. Her devrin sonunda, devrin musiki hayatı ile ilgili bilgilerin ardından o devirde yaşamış musikişinasların bestelerinden örmekler sunulmuştur. Buna göre, 17. yüzyıldan önce yaşamış 3 şahsa ait 5

beste(s. 20- 22.), 17. yüzyılda yetişmiş 48 sanatçıdan 131 beste(s. 56- 115.) ve 18. yüzyılın 73 sanatçısından 547 beste örneği(s. 171- 395.) bulunmaktadır. Böylece toplam 124 bestekârdan 731 beste örneği kaydedilmiştir. Bu örnekler içinde, eserde tercüme-i hâlleri verilenlerin yanında, yalnız isimleri zikredilenlere ait olanlar da vardır.

Eserdeki her örnek, bestekârının ismi altında, numaralandırılarak, makamı ve şairi de belirtilmek suretiyle verilmiştir. Her örneğin nereden alındığı da dipnotlarda belirtilmiştir. Ayrıca, yine dipnotlarda örneklerle ilgili farklı kaynaklardaki-varsa- farklı bilgiler de verilmiştir.

Eserin sonunda bu cildin fihristini veren müellif, kısaltma cetvelinin altında Türk Musikisi Antolojisi ile ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: “Türk Musikisi Antolojisi, üç kısımdan mürekkep olacaktır. Birinci kısım, dini eserlerdir ve iki ciltten ibarettir. İkinci kısım, lâdini besteleri, yani bestekârı belli olan Kâr, Murabba, Nakış, Semai, Şarkı ve Türkülerle bunları ibda edenlerin tercüme-i hâllerini ihtiva edecektir. Üçüncü kısım, lügatçedir. Birinci ve ikinci kısımların sonunda indeks, bibliyografyadan başka şiirler ve şairlerle beste ve bestekârları gösteren müteaddit fihristler bulunacaktır.”

36- TÜRK MUSİKİSİ ANTOLOJİSİ- İKİNCİ CİLT

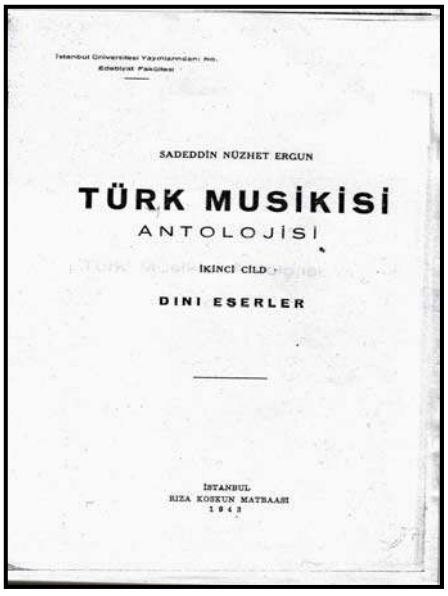
İstanbul Üniversitesi Yayınlarından: No.
Edebiyat Fakültesi

SADEDDİN NÜZHET ERGUN

TÜRK MUSİKİSİ
ANTOLOJİSİ

İKİNCİ CİLD

DİNİ ESERLER

İSTANBUL
RIZA KOŞKUN MATBAASI
1943

Türk Musikisi Antolojisi Dini Eserlerin 2. cildi de Rıza Koşkun Matbaasınca yayımlanmış ve ilk ciltten bir yıl sonra, 1943’te okuyucuya sunulmuştur. Antolojinin ilk cildinde, Türk musikisi tarihini 18. yüzyıla kadar tanıtan müellif, bu ciltte 19. yüzyıl ve son yüzyılın musiki hayatını ve bu dönemlerde yetişen bestekârları tanıtmıştır.

Eserin ilk bölümünde, “XIX. Asır Dini Türk Musikisi”(s. 399- 512.) başlığı altında

dönemin musiki hayatı, özellikle de padişahların (Üçüncü Selim ve İkinci Mahmut) musikiye ve musikişinaslara yakınlığı üzerinde durulmuştur. Ardından, devrin musiki hayatı ve faaliyetleri, “cami musikisi”, “tekke musikisi”, “Mevlevi musikisi” ve “Bektaşi musiki” alt başlıklarında, ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ayrıca devrin sanatçıları da “naathanlar”, “mevlidhanlar”, “mersiyehanlar”, “zâkirler, zâkirbaşılar”, “kudümzenbaşılar, ayinhanalar” ve “neyzenler, girifthanlar” şeklinde sınıflandırılmış; bunların nerelerde, hangi görevleri icra ettikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

“Son Asır Dini Türk Musikisi” (s. 629- 675.) başlığı altındaki ikinci bölümde ise, bu dönemde Türk musikisi ile ilgili çalışmalar yapan kurumlardan kısaca bahsedilmiş ve devrin musikisi, ilk bölümde olduğu gibi, sınıflandırılarak açıklanmıştır. Buna göre, “cami musikisi”, “tekke musikisi”, “Mevlevi musikisi”, “âşık musikisi” ve “Bektaşi musikisi” başlıkları altında ele alınan 20. yüzyıl dini Türk musikisi, bu zümrelerin o dönemde, musikide geldikleri nokta ve bu alanlarda eserler verenler hakkında kısa bilgiler verilerek aydınlatılmıştır. Yine son dönem sanatçıları da, sınıflandırılmak suretiyle tanıtılmıştır: “Bestekârlar”, “mevlidhanlar”, “mersiyehanlar”, “zâkirler, zâkirbaşılar”, “kudümzenler, ayinhanlar”, “nevbezenler”, “reisler”, “devrâniler”, “semazenler”. Bu sanatçıların nerelerde, ne gibi rolleri olduğu belirtilirken; tarikatların ayin usulleri hakkında bazı açıklamalar yapıldığı görülmektedir.

Bu bölümün sonunda, “dini eserler” bahsini kapatacak olan müellif, Türk musikisi hakkında genel bir değerlendirme yaparak, musikimizin Türk sanatçılar tarafından oluşturulmuş olduğu, dolayısıyla Türk musikisinin başka milletlerden taklitlerle oluştuğunu düşünenlerin indi hükümler verdikleri ve Türk musikisinin bir “bütün” olarak ele alınıp değerlendirilmesi gerektiği hususları üzerinde durmuştur.

Türk Musikisi Antolojisi’nin ikinci cildinde de ele alınan dönemlere ait beste örneklerine yer verilmiştir. Bu ciltte 19. yüzyılda yetişmiş 58 bestekârın 343 bestesi(s. 513- 625.) ile son dönemde yetişmiş 22 bestekâra ait 96 beste örneği(s. 676- 711.) mevcuttur. Eserin genelinde ise, 168 bestekârın hayatları ve çalışmaları hakkında bilgiler bulunmaktadır.

Eserin sonunda yer alan “İlaveler ve tashihler”, “Şair ve şiirlerin fihristi”, “Natlar ve duraklar”, “Mevlevi ayinlerini gösteren fihrist”, “Beste ve bestekârları gösteren fihrist”, “Bibliyografya” ve “İndeks”, her iki cildi de içine alacak şekilde hazırlanmış ve “ikinci cildin fihristi”, ayrıca verilmiştir.

Türk Musikisi Antolojisi’nin dini eserler kısmında, toplam 273 bestekârın(fihristte gösterilen isimler) hayatları ve eserleriyle ilgili bilgilerin yanında, 1122 beste örneği yer almaktadır. Bununla birlikte bibliyografya kısmında gösterilen- 41i mecmua olmak üzere- 203 eser, daha sonra yapılacak Türk musikisi tarihine ait çalışmalara önemli bir rehber olması açısından oldukça kıymetlidir. Eserin, yalnız bu açıdan bakıldığında bile, ne kadar büyük ve kayda değer bir çalışma olduğu anlaşılır.

Yarım kalmış şekliyle dahi önemli bilgiler ve kaynaklar içeren Türk Musikisi Antoloji’nin “Lâdini Eserler” kısmı da hazır olmasına rağmen, ne yazık ki bugün hâlâ yayımlanmamıştır. Yılmaz Öztuna, Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi’nin birinci cildinde, Sadettin Nüzhet ile ilgili verdiği bilgiler arasında, Türk Musikisi Antolojisi ile ilgili şunları kaydetmektedir: “ Türk Musikisi’nin lâdini eserlere ait kısmının müsveddeleri, tavsiyem üzerine, 1977 sonunda, Kültür Bakanlığı tarafından, Milli Kütüphane için, 100.000 TL.na ailesinden satın alındı. Müsveddeler, 20 kadar güfte mecmuasının taranması, güftelerin Latin harflerine çevrilmesi esası üzerine hazırlanmış, ancak birkaç bestekârın (Itri, Nazim, Hasan Ağa, Bekir Ağa, Murat Ağa, Hafız Post) güfteleri bir araya toplanmış durumdaydı. Matbu mecmualardan hiçbiri daha müsveddeye geçirilmediği için nispeten yeni bestekârlara ait güfteler ya hiç yoktu ya çok az alınabilmişti. Bir tek biyografi veya biyografik not da mevcut değildi. Bu durumda dahi müsveddelerin değeri münakaşa bile edilemez.” [1] Yazar, 1987’de yayımlanan “Itri”[2] adlı eserinde ise, bu müsveddelerin Milli Kütüphane’de olduğunu, biyografik notlar kısmının TRT tarafından satın alındığını ve bir kopyasının da kendisinde olduğunu bildirmektedir. Fakat

[1] Yılmaz Öztuna, Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s.261.
[2] a.g.y Itrî, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s.82- 83.

müsveddelerin halen Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü'nde bulunduğu anlaşılmaktadır.[1]

37- ŞAH İSMAİL SAFEVİ

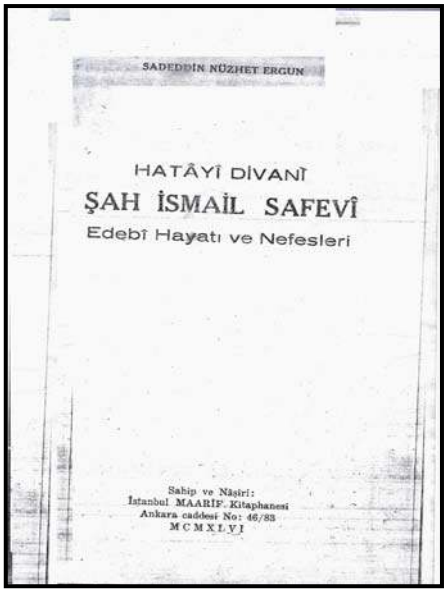
SADEDDİN NÜZHET ERGUN

HATÂYÎ DİVANÎ

ŞAH İSMAİL SAFEVÎ

Edebî Hayatı ve Nefesleri

Sahip ve Nâşiri:
İstanbul MAARİF Kitaphanesi
Ankara caddesi No: 46/83
MCMXLVI

İlk baskısı 1946 yılında, Maarif Kitaphanesi tarafından yayınlanan "Şah İsmail Safevî- Edebi Hayatı ve Nefesleri" S. Nüzhet'in hayattayken yayımladığı son eseridir. Eserde, Şah İsmail'in Hatayî mahlaslı Türkçe şiirleri ile Dehname'sinden parçalar ve Hitabî'nin şiirlerinden örnekler bulunmaktadır.

Eserin baş tarafına, Naci Kasım'ın Kızılbaşlığın doğuşu, Şah İsmail'in soyu ve milliyeti ile ilgili bilgiler verdiği, "Şah İsmail Hakkında Birkaç Söz" koyulmuştur.

Mukaddime(s. 11- 31.) bölümünde ise Ergun, Şah İsmail divanları hakkında bilgiler sunmuş, bu divanların bulunduğu kütüphaneleri ve şahısları kaydetmiştir ki kendisinin bu divanlardan hiçbirini görmediğini de yine bu bölümde bildirmektedir. Müellifin bu eseri hazırlarken gördüğü tek nüsha Millet Kütüphanesi'nde bulunan nüshadır. Bunun yanında, eserdeki şiirler bazı mecmualardan da toplanmıştır. Zira müellif, yararlandığı mecmularla Millet Kütüphanesi'nde bulunan nüshadan 12 manzume(1307) fazla elde ettiğini kaydetmektedir.(s.15.)

Bu bölümde ayrıca, bahsedilen dört nüsha ile Millet Kütüphanesi'ndeki nüsha karşılaştırılmış; bazı kaynaklarda başka şairlere isnat edilen Hatayi şiirleri gösterilmiş ve eserde yer alan şiirlerin şekil özellikleri itibariyle tasnifleri

[1] Ekrem Bektaş," Ergun, Sadeddin Nüzhet", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 11, s. 300.

yapılmıştır. Buna göre eserde, 115i heceyle, 86sı aruzla yazılmış 201 manzume bulunmaktadır.

Bazı kaynaklarda, yanlışlıkla Hitabî okunan mahlasın ise Hatayi ile ilgisi olmadığını belirten Ergun; bu şairin Kanuni Sultan Süleyman devrinde yaşamış bir sipahi olduğunu da kaynaklardan deliller göstererek açıklamaktadır. Bu iki şairin üslup olarak çok farklı olduklarını göstermek amacıyla da eserin sonunda Hitabî'nin şiirlerinden örnekler verilmiştir.

"Şah İsmail Safevî'nin Hatayi Mahlaslı Türkçe Şiirleri"(s. 37- 217.) başlığı altında verilen şiirler şu tasnife göre sıralanmıştır:

11 heceliler (66),

8 heceliler (38),

7 heceliler (11),

Aruz Vezniyle Yazılmış Şiirler

Gazeller (68),

Murabbalar (6),

Müseddes (1),

Terci-i bent (1),

Mesneviler (2),

Dehname'den Parçalar (8)

Hatayi ile ilgili şiirlerin ardından, yukarıda belirtildiği üzere, "16. Asır Osmanlı Şairlerinden Midillili Hitabî'den Örnek Şiirler"(s. 221- 224.) başlığı altında, şairin 8 şiiri sunulmuştur.

Eserin sonunda bulunan bibliyografyada, özellikle yararlanılan 26 mecmuanın bulundukları yerler(kütüphane ya da hususi eller), ve içerikleri hakkında da kısa bilgiler verilmiştir.

Eserin 2. baskısı, içeriği değiştirilmeksizin, 1956 yılında yine Maarif Kitaphanesi tarafından yayınlanmıştır.

38- BEKTAŞİ ŞAİRLERİ VE NEFESLERİ

19. Asra Kadar, C:1-2

Birinci Cilt
Başlangıç
XVI. Asra Kadar Bektaşi Edebiyatı Örnekleri
XVI. Asır Bektaşi Edebiyatı Örnekleri
İçindekiler
Şairlerin Alfabe Sırasıyla İsimleri
İkinci Cilt
Başlangıç
XVII. Asır Bektaşi- Kızılbaş Alevi Şairleri
XVIII. Asır Bektaşi- Kızılbaş Alevi Şairleri
İçindekiler
Şairlerin Alfabe Sırasıyla İsimleri

1930 yılında yayınlanan “Bektaşi Şairleri” adlı eserinin başlangıç kısmında, “eserde yer alan şairlerle ilgili noksanlarının olduğunu ve tesadüf bazı vesikalar bahşederse, bunu takip ederek kitaplardaki yanlışlarını tashih ve noksanlarını ikmal edeceğini” söyleyen Sadettin Nüzhet Ergun; bu konudaki çalışmalarını sürdürmüş ve yıllar sonra Bektaşi nefeslerini daha geniş bir şekilde yayımlayabilmiştir.

Bu kez Maarif Kitaphanesi tarafından basılan eser, “Bektaşi Şairleri ve Nefesleri” adıyla yayınlanmış ve 19. asır öncesi Bektaşi şairlerinin nefesleri iki cilt bir arada olduğu halde okuyucuya sunulmuştur. Eserin birinci cildi, XVI. asırdan önce yaşamış Bektaşi şairleriyle XVI. asırda yaşamış şairlerin şiirlerini içermektedir. İkinci ciltte ise XVII. ve XVIII. asırda yaşamış Bektaşilerin şiir örnekleri yer almaktadır.

İlk cildin “Başlangıç” kısmında- Bektaşi Şairleri’nde olduğu gibi- M. Fuat Köprülü’nün eserle ilgili yorumları ve Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar’dan yapmış olduğu alıntıya yer veren yazar; daha önceki

eserinde bilgilerin yetersiz olması sebebiyle şairleri asır asır sınıflandıramadığını, alfabe sırasına göre bir sıralama yapmak zorunda kaldığını, bu eserde ise Batıni zümreler edebiyatı mahsullerini asır asır ve kronolojik bir sıra takip ederek tespit edebildiğini belirtmiştir. Dolayısıyla, Bektaşi Şairleri'nde alfabe sırasına göre yer alan şairler, Bektaşi Şairleri ve Nefesleri'nde kronolojik sırayla yer almıştır. Yine bu bölümde, gelecekte Batıni zümreler edebiyatı ile ilgili yeni çalışmaları da olduğunu söyleyen Ergun, elde ettiği bütün bilgiler toplu halde bulununca muhtelif tarikatların edebi hususiyetlerinin ortaya çıkacağını ve bu bilgiler doğrultusunda her bir tarikat edebiyatını ayrı ayrı ele alacağını bildirmektedir. Bir seri halinde çıkarmayı düşündüğü bu kitaplar, sırasıyla, Bektaşîler, Mevlevîler, Hurufîler, Zeynîler, Nakşibendîler, Kadirîler, Halvetîler, Bayramîler, Gülşenîler, Celvetîler ve Sadîler'e ait olacaktır. Bunların en azından birinin- Hurufi Şairleri- hazır olduğunu ve yayınlanmayı beklediğini, eserindeki bazı bilgilerden anlıyoruz.[1] Bunun yanı sıra hem daha önceki eserde hem bu eserde yer almayan Bektaşiliğin hususiyetleri ve tahavvülleri gibi konuları da ileride tabettirmeyi düşündüğü "Anadolu Tasavvuf Edebiyatı Tarihi" adlı eserinde ele alacağını belirtmiştir. Ayrıca, Bektaşi Şairleri'nde yer alan "Lugatçe"yi de diğer tarikatların antolojileri ortaya çıktıktan sonra, toplu halde, bir cilt olarak sunma amacındadır.

1944 yılında yazdığı bu bölümde, Türk edebiyatı tarihi için daha pek çok çalışma yapma ümidinde ve azminde olduğu görülen S. Nüzhet'e maalesef hayat bu kadar cömert davranmamış ve ne yazık ki ilim dünyasına büyük katkılar sağlayabilecek bu eserlerin hiçbirini sunamadan göçmüştür.

Başta müellifin de belirttiği gibi, Bektaşi Şairleri'nde olduğundan daha fazla bilgiye sahip olarak hazırlanan "Bektaşi Şairleri ve Nefesleri"nde, 108 şairin toplam 391 şiiri bulunmaktadır. XVI. asra kadar ve XVI. asır Bektaşi edebiyatı örneklerini taşıyan ilk ciltte, 6sı XVI. asırdan önce, 50si XVI. asırda

[1] Arşi, Virani ve Haşim Baba ile ilgili verilen bilgiler arasında, bu iki şairle ilgili daha fazla bilginin "Hurufi Şairleri"nde yer aldığı bildirilmektedir. Arşi, Bektaşi Şairleri ve Nefesleri, C:1, s.140.Virani, a.g.e., C:1, s.214. Haşim Baba, a.g.e., C:2, s.143.

yaşamış 56 Bektaşi şairinin 225 şiiri yer almaktadır. Bunlardan 20si daha önce Bektaşi Şairleri'nde de bulunan isimlerdir.

XVII. ve XVIII. asır Bektaşi edebiyatı örneklerinin bulunduğu ikinci ciltte ise 52 şaire ait 166 şiir örneği sunulmuştur. Bunlardan 28i de Bektaşi Şairleri'nde bulunan isimlerdir.

S. Nüzhet Ergun, ikinci cildin 1945'te yazılan "Başlangıç" kısmında, asır asır tasnif yapabildiği Bektaşi edebiyatı ile ilgili bazı kanaatlere sahip olduğunu söylemektedir. Buna göre: XVI. asra kadar farklı isimlerle anılan fakat aynı akidelere bağlı olan tarikatlar, XVII. asırda Bektaşilik içinde erimiş ve Bektaşilik- Kızılbaşlık adı altında iki zümreye ayrılmıştır. Bu sebeple, birinci ciltte farklı tarikatlara mensup şairler bulunmasına karşın, bu ciltte yalnız Bektaşi ve Kızılbaş olanlar yer almaktadır. Yazar, ayrıca, tarihi bir sıra ile hazırlanan bu eserin dil, edebiyat ve akide hususiyetleri açısından da fayda sağlayacağını belirtmiştir.

Her iki ciltte de yer alan şairler ve şiirleri hakkında şu sonuçlara varılabilir: Bektaşi Şairleri'nde yer alan bazı şairler, iki ciltte de tekrar ele alınmış fakat bu kez -14- 15 senelik çalışmanın mahsulü olarak- daha önce hangi yüzyılda yaşadığı dahi belli olmayan şairler, yaşadıkları dönemlere göre sınıflandırılabilmiştir.(Kul Adil, Kul Mazlum gibi.) Bunlardan bazılarının hâl tercümeleri, diğer eserde olduğu gibi, tam olarak verilememiş olsa da, en azından dönemleri belirlenmiş (Seher Abdal, Kanberi gibi.) ve daha önce haklarında kati kanaatler verilemeyenlerle ilgili kesin hükümlere varılabilmiştir. Bu şairlerin bazılarının şiirleri, Bektaşi Şairleri'ndeki şiirlerle aynıdır; bazılarının şiirleri ise ya sayıca daha fazla ya da diğer eserde yer alanlardan farklıdır. Bektaşi Şairleri'nde mevcut bazı şairler, bu eserde farklı isimlerle yer almıştır.[1] İki eserde de aynı isme sahip farklı şairlerin olduğu da görülmektedir.[2]

---

[1] Bektaşi Şairleri'nde Teslim Sultan Abdal, Şemimi Baba, Haşim, Vahdeti, Kul Bayram, Kalender Abdal isimleriyle yer alan şairler, Bektaşi Şairleri ve Nefesleri'nde Teslim Abdal, Şemimi, Haşim Baba, Bosnalı Vahdeti, Kul Bayramlı, Kalender isimleriyle verilmiştir.

[2] Bektaşi Şairleri'nde yer alan Azbi Baba ile Pir Mehmet, Bektaşi Şairleri ve Nefesleri'nde bulunan Azbi ve Pir Mehmet ile aynı şahsiyetler değildir.

39- TÜRK ŞAİRLERİ

S. Nüzhet Ergun'un hacim ve içerik açısından en geniş eseri Türk Şairleri, yayın süresi itibariyle de en uzun eseridir. Bozkurt Matbaası tarafından fasiküller halinde yayınlanan eserin ilk fasilülü, 1 Şubat 1936 günü çıkmış ve 15 günde bir yayınlanmaya devam etmiştir.

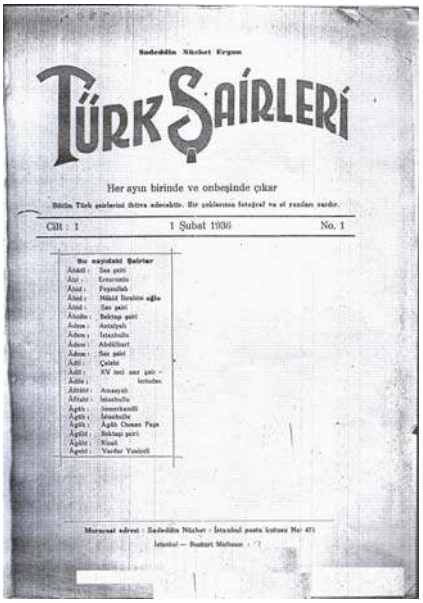
Sadeddin Nüzhet Ergun

TÜRK ŞAİRLERİ

Her ayın birinde ve onbeşinde çıkar

Cilt : 1 — 1 Şubat 1936 — No. 1

Eserin Başlangıç kısmında, o güne kadar Türk şairlerini toplu halde ele alan hiçbir eser olmadığını, tezkireler ve biyografik eserlerin ise bu konuda ancak sınırlı ihtiyaca cevap verebildiğini, üstelik kullanımlarının da zorlaştığını ifade eden müellif; herhangi bir şair hakkında bilgi edinmek için kütüphaneleri dolaşmak gerektiği, bu çabanın ise bazen sonuçsuz kaldığını belirtmektedir. Bu düşüncelerle kaleme alınan eserde, yalnız tezkirelerdeki bilgilerle yetinilmediği, eserin etraflı bir araştırma sonucu oluşturulduğu da bildirilmiştir.

Ergun, eserine dâhil ettiği şairlerle ilgili bir çerçeve çizmiş ve eserin "muhtelif din ve mezheplere mensup Türk şairleri, Türk kültürüne temessül etmiş ve Türkçe şiirler yazmış bazı ecnebi şahsiyetler, klasik şairler, muhtelif tasavvuf zümrelerine mensup şairler, Çağatay ve Azeri lehçeleriyle şiir yazan şairler ile yaşayan şairleri" ihtiva ettiğini belirtmiştir.

Alfabetik olarak sıralanan bu şairlerin isimleri yanında, memleketleri, zümreleri, tarikatları da ayrıca parantez içinde belirtilmiştir ki müellif bu yolu, son cildin sonunda hazırlayacağı indeksten kolaylıkla faydalanılması düşüncesiyle tutmuştur.

S. Nüzhet, eserini- kronolojik bir sıra takip etmediği ve yalnız şairleri ele aldığı cihetle- bir edebiyat tarihi olarak görmemiş; esere gelebilecek eleştirileri de Başlangıç kısmında yanıtlamıştır. Buna göre; bazılarının yaşayan şairlerin de esere dâhil edilmiş olmasına, bazılarının örneklerin çokluğundan ya da azlığından şikayetçi olacaklarına, bazılarınınsa hiçbir sanat değeri olmayan eserlerin ve bunların sahiplerinin de esere alınmış

olmasına itiraz edeceklerini belirten müellif; gelebilecek bu eleştirilere, yaşayan şairlerin tercüme-i hallerinin yaşarken tespitinin önemli olduğu, eserdeki örneklerin bulunabildiği kadar fazla sayıda yer aldığı ve eserleri sanat değeri taşısın taşımasın bütün şairlerin esere dâhil edildiği şeklinde cevap vermiştir.

1076 şairin yer aldığı eser, "Âbâdî (Saz Şairi)" ile başlayıp "Fâizî (Kafzade)" ile 1432. sayfada sona ermektedir. Son sayısı 1946 yılında yayınlanan eser, bugün üç büyük cilt ve dördüncü kısmı yarım kalmış şekildedir.

Türk Şairleri'nde, müellifin başta da belirttiği üzere, bazı şairlere fasiküller ayrılırken, bazıları hakkında çok az bilgi bulunmakta ya da eserlerinden bir iki örnek yer almaktadır. Fakat yine de her madde sonunda gösterilen kaynaklar (matbu eserler yanında yazma eserler, cönkler, yalnız kütüphanelerdeki değil müellifin elinde olan ve hususi ellerde bulunan mecmualar, tezkireler, divanlar, salnameler, silsilenameler, tarihler….vs.) ve daha önce yazılmış tezkire, antoloji ya da ansiklopedilerde adları dahi geçmeyen pek çok şahsiyetin varlığı göz önüne alınırsa, eserin dönemi için ve gelecek için taşıdığı kıymet ortadadır.

40- KONYA VİLAYETİ HALKİYAT VE HARSİYATI (İKİNCİ BASKI)

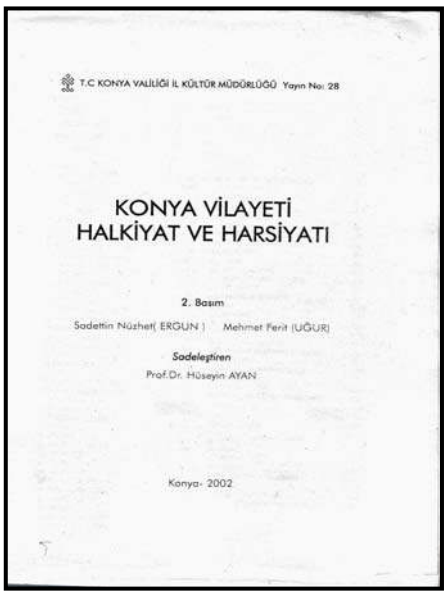
T.C KONYA VALİLİĞİ İL KÜLTÜR MÜDÜRLÜĞÜ Yayın No: 28

KONYA VİLAYETİ
HALKİYAT VE HARSİYATI

2. Basım

Sadettin Nüzhet(ERGUN) Mehmet Ferit (UĞUR)

Sadeleştiren

Prof.Dr. Hüseyin AYAN

Konya- 2002

Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı'nın ikinci baskısı, ilk baskıdan 96 yıl sonra, 2002'de yayınlanmıştır. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü yayınlarından (No.28) olan eserin ikinci baskısı, Prof. Dr. Hüseyin Ayan tarafından, sadeleştirilerek yayımlanmıştır.

İlk baskının içeriğinin yeni harflere aktarılması ve bugünün okuyucusuna hitap edebilmesi için sadeleştirilmesi esasına dayanarak hazırlanan bu yeni baskıda, bazı ilaveler ve değişiklikler de mevcuttur. İlk baskıda bulunmayan "İçindekiler", ikinci baskıda hazırlanmış ve eserin ilk bölümünde yer alan "Konya İli Şairleri", yeni alfabenin harf sırasına göre sıralanmıştır. Bu sıralamada, ilk baskının "İlaveler" bölümünde yer alan şairlerin de ilk bölüme dâhil edildikleri görülmektedir.

Bu baskıya ayrıca, Konya'da kullanılan ve okuyucunun anlayamayacağı düşünülen kelimelerle Arapça ve Farsça kelime ve tamlamaların bulunduğu bir de sözlük eklenmiştir.

Yeni baskıdaki bir başka değişiklik de Arapça ve Farsça şiirlerin yeni harflerle ve açıklanarak sunulmasıdır.

377 sayfalık eserin sonuna, müelliflerin hayatları ve eserleri ile ilgili bilgilerin verildiği birer sayfalık tanıtma yazıları da eklenmiştir.

2. 2. ŞİİRLERİ

-1-

Sûfîyâne Gazel

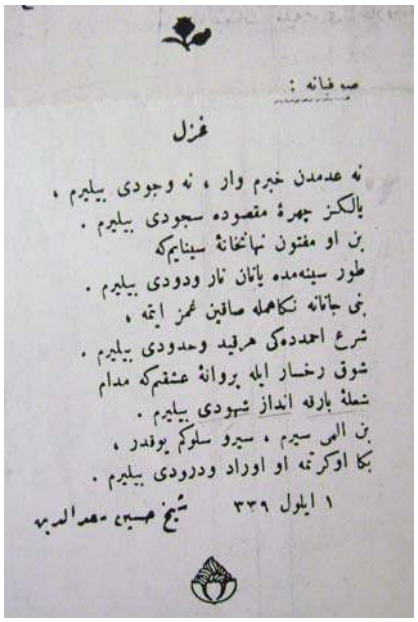
صوفیانه :

غزل

نه عدمدن خبرم وار ، نه وجودی بیلیرم ،
یالکز جهرهٔ مقصوده سجودی بیلیرم .
بن او مفتون نهانخانهٔ سینایم که
طور سینه‌مده یانان نار ودودی بیلیرم .
بنی جانانه نکاهله صاقین غمز ایتمه ،
شرع احمده‌کی هرقید وحدودی بیلیرم .
شوق رخسار ایله پروانهٔ عشقم که مدام
شعلهٔ بارقه انداز شهودی بیلیرم .
بن الهی سیرم ، سیر و سلوکم یوقدر ،
بکا اوکرتمه او اوراد ودرودی بیلیرم .

۱ ایلول ۳۳۹ شیخ حسین سعدالدین

Ne âdemden haberim var, ne vücûdu bilirim,
Yalnız çehre-i maksûda sücûdu bilirim.

Ben o meftûn-ı nihânhâne-i Sînâ'yım ki,
Tûr-ı sînemde yanan nâr u dûdu bilirim.

Beni cânâna nigâhımla sakın gamz etme,
Şer'-i Ahmed'deki her kayd u hudûdu bilirim.

Şevk-i ruhsâr ile pervâne-i aşkım ki müdâm,
Şû'le-i bârika-endâz-ı şühûdu bilirim.

Ben ilâhi seyrim, seyr ü sülûkum yoktur,
Bana öğretme o evrâd u dürûdu bilirim.

Şeyh Hüseyin Sadeddin
Milli Mecmua, N. 1, s. 9.

-2-

Mutasavvıfâne Gazel

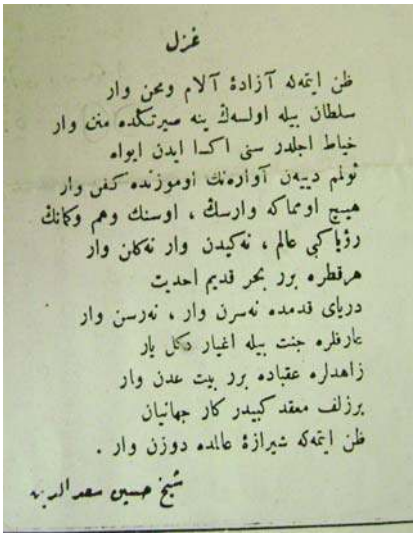
غزل

ظن ایتمه که آزادهٔ آلام وحن وار
سلطان بیله اولسه‌ك ینه صیرتکده منن وار
خیاط اجلدر سنی اکسا ایدن ایواه
تولم دییه‌ن آوازه‌نك اوموزنده کفن وار
هیچ اوماکه وارسك ، اوسنك وهم وکانك
رؤیاکبی عالم ، نه کیدن وار نه کلن وار
هرقطره بر بحر قدیم احدیت
دریای قدمده نه سرن وار ، نه درسن وار
عارفلره جنت بیله اغیار دکل یار
زاهدلره عقباده بر بیت عدن وار
بر زلف معقد کبیدر کار جهانیان
ظن ایتمه که شیرازهٔ عالمده دوزن وار .
شیخ حسین سعد الدین

Zannetme ki âzâde-i âlâm u mihen var
Sultan bile olsan yine sîretinde minen var

Hayyât-ı eceldir seni iksâ eden eyvâh
Ölmem diyen âvârenin omzunda kefen var

Hiç umma ki varsın, o senin vehm ü gümânın
Rû'yâ gibi âlem, ne giden var ne gelen var

Her katre birer bahr-ı kadîm-i ehadiyyet
Deryâ-yı kademde ne seren var ne resen var

Âriflere cennet bile ağyâr değil yâr
Zâhidlere ukbâda birer beyt-i aden var

Bir zülf-i muakkad gibidir kâr-ı cihâniyân
Zannetme ki şirâze-i âlemde düzen var.

Şeyh Hüseyin Sadedin
Milli Mecmua, N. 2, s. 23.

-3-

Mutasavvıfâne Gazel

Musanna' tıynet ol cevher-fürûş ol
Demâm-ı bahr-ı pür-cûş u hurûş ol

Gubâr-ı mâsiva gitsin gönülden
Cihânda aks-i mir'ât-ı nukûş ol

Geçip bu dûn-ı bûdundan cihânın
Tecerrüd âleminde hırka-pûş ol

Semâvî himmet ol manend-i encüm
Ser-â-ser gıpta-bahşâ-yı sürûş ol

Eğer pervânelerdensen azîzim
Yanarken âh u zârından hamûş ol

Gamm-ı âlemle dil-teng olma asla
Cihânın zevk ü şevkiyle beşûş ol

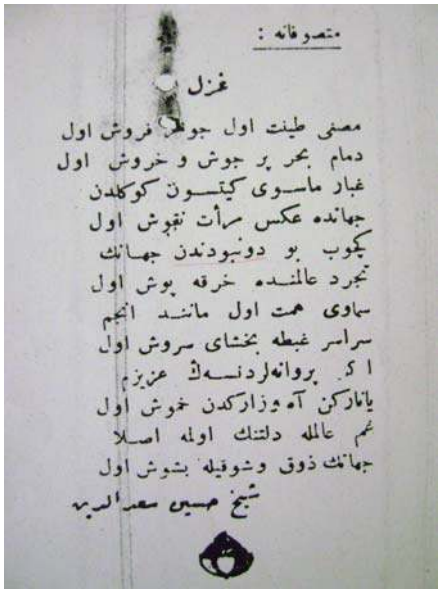
متصوفانه :

غزل

معنی طینت اول جوهر فروش اول
دمام بحر پر جوش و خروش اول
غبار ماسوی کیتسون کوکلدن
جهانده عکس مرأت نقوش اول
بکوب بو دونیودندن جهانك
تجرد عالمنده خرقه پوش اول
سماوی همت اول مانند انجم
سراسر غبطه بخشای سروش اول
اگر پروانه لردنسه ك عزیزم
یانارکن آه وزارکدن خموش اول
غم عالمله دلتنك اوله اصلا
جهانك ذوق وشوقیله بشوش اول
شیخ حسین سعدالدین

Şeyh Hüseyin Sadeddin
Milli Mecmua, N. 3, s. 38.

-4-

Tasavvufâne Gazel

Zannetme şu sûretinde ber-dâr sanemdir
Âriflere mir'ât-ı şe'ven vech-i kademdir

Âzâde-i sırr-ıhac u tavâf oldu derûnum
Büthâne-i âlem bana bir Beyt-i Harâmdır

Tââtini ihlâsıma vallahi değişmem
Ey zâhid-i sâlûs riyâ şirk-i etemmdir

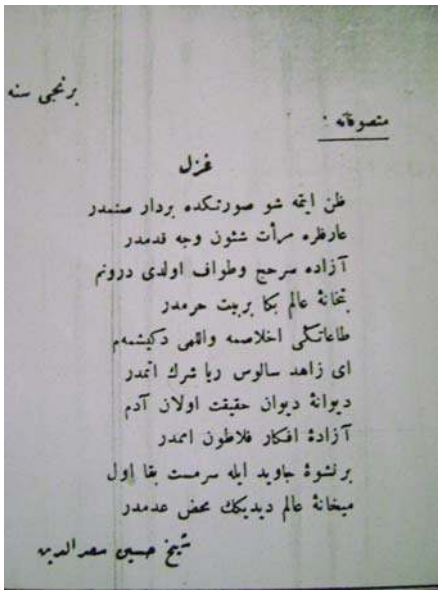
برنجی سنه

متصوفانه :

غزل

ظن ایتمه شو صورتکده بردار صنمدر
عارفلره مرأت شئون وجه قدمدر
آزاده سرحیّ وطواف اولدی درونم
بتخانهٔ عالم بکا بربیت حرمدر
طاعاتکی اخلاصمه واقفی دکیشمم
ای زاهد سالوس ریا شرك اتمدر
دیوانهٔ دیوان حقیقت اولان آدم
آزادهٔ افکار فلاطون اممدر
برنشوهٔ جاوید ایله سرمست بقا اول
میخانهٔ عالم دیدیکك محض عدمدر
شیخ حسین سعدالدین

Dîvâne-i dîvân-ı hakîkat olan âdem
Âzâde-i efkâr-ı Felâtun emmidir

Bir neşve-i câvid ile sermest bekâ ol
Meyhâne-i âlem dediğin mahz-ı ademdir.

Şeyh Hüseyin Sadedin
Milli Mecmua, N. 4, s. 52.

-5-

Tasavvufâne Gazel

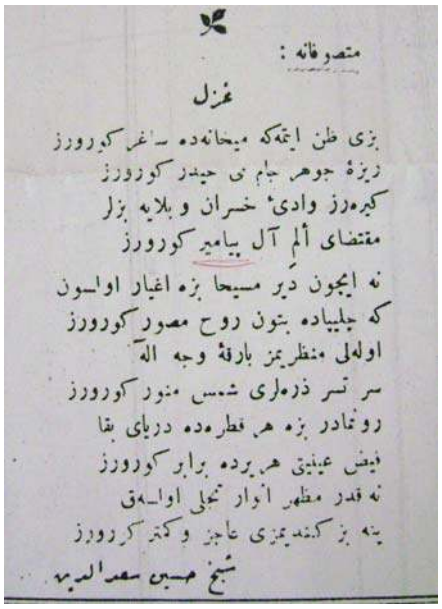
متصوفانه :
غزل
بزی ظن ایتمکه میخانه‌ده ساغر کورورز
زیزهٔ جوهر جام نی حیدر کورورز
کیمرز وادیٔ خسران و بلایه بزل
مقتضای ألم آل پیامبر کورورز
نه ایچون دیر مسیحا بزه اغیار اولسون
که جلیپاده بتون روح مصور کورورز
اولمل منظریمز بارقهٔ وجه الله
سر تسر ذرملری شمس منور کورورز
رونمادر بزه هر قطره‌ده دریای بقا
فیض عینیق هر پرده براپر کورورز
نه قدر مظهر انوار تجلی اولسه‌ق
یته بز کندیمزی عاجز و کمتر کرورز
شیخ حسین سعدالدین

Bizi zannetme ki meyhânede sâgar görürüz
Rîze-i cevher-i câm-ı mey Haydar görürüz

Gireriz vâdî-yi hüsrân u belâya bizler
Muktezâ-yı elem âl-i peyâmir görürüz

Ne için deyr-i Mesîhâ bize ağyâr olsun
Ki çelîpâda bütün rûh-ı musavver görürüz

Olalı manzarımız bârika-yı vech-i ilâh
Ser-te-ser zerreleri şems-i münevver görürüz

Rû-nümâdır bize her katrede deryâ-yı bekâ
Feyz-i ayniyyeti her yerde berâber görürüz

Ne kadar mazhar-ı envâr-ı tecellî olsak
Yine biz kendimizi âcîz ü kemter görürüz

Şeyh Hüseyin Sadettin, Milli Mecmua, N. 6, s. 89.

-6-

Mutasavvıfâne Gazel

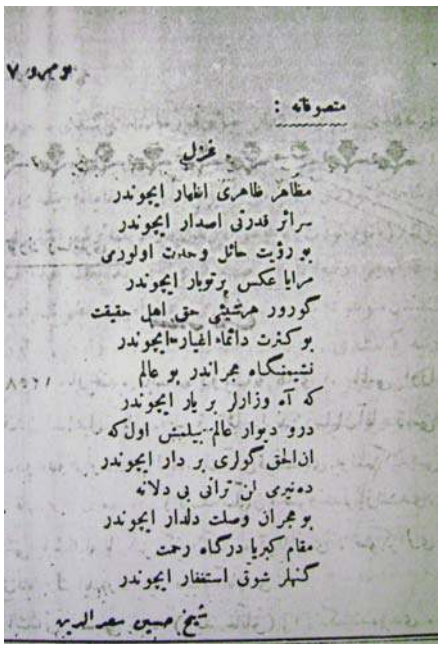
متصوفانه :
غزل
مظاهر ظاهری اظهار ایچوندر
سرائر قدرتی اصدار ایچوندر
بو رؤیت حائل وحدت اولوری
سرایا عکس پرتوبار ایچوندر
کورور هرشیئی حق اهل حقیقت
بو کثرت داتماً اغیار ایچوندر
نشیمنگاه هجراندر بو عالم
که آه وزارلر بر یار ایچوندر
درو دیوار عالم بیلمیش اول که
انالحق کولری بر دار ایچوندر
دمنبری لن ترانی بی دلانه
بو هجران وصلت دلدار ایچوندر
مقام کبریا درگاه رحمت
گنهلر شوق استغفار ایچوندر
شیخ حسین سعد الدین

Mezâhir zâhiri izhâr içindir
Serâir kudreti ısdâr içindir

Bu rü'yet hâil-i vahdet olur mu
Merâyâ aks-i pertev-bâr içindir

Görür her şeyi Hakk ehl-i hakîkat
Bu kesret daimâ ağyar içindir

Nişîmengâh-ı hicrândır bu âlem
Ki âh u zârlar bir yâr içindir

Der ü dîvâr-ı âlem bilmiş ol ki
Ene'l-hak gülleri bir dâr içindir

Denir mi Len terânî bî-dilâne
Bu hicrân-ı vuslat dildâr içindir

Makâm-ı Kibriyâ dergâh-ı rahmet
Günahlar şevk-i istiğfâr içindir

Şeyh Hüseyin Sadedin
Milli Mecmua, N. 7, s. 105.

-7-

Mutasavvıfâne Gazel

Yok benim hânegâh-ı ma'mûrum
Fakr ile fahr ederim mesrûrum

Saltanat kaydına asla düşmem
Ey Süleyman-ı zamân ben mûrum

Söylerim vuslata âit şeyler
Keşf-i râz etmeye ben me'murum

Aramam yârimi vâdî vâdî
Bana her zerre diyor bir Tûr'um

İnnemâ sırrı –Hudâ şahit ki-
Neye baksam oluyor manzûrum

Hayr u şer masdarıyım ser tâ pâ
İhtiyârım ne gezer mecbûrum

Gerçi isyânla varılmaz Hakk'a
Ben günahımla bütün mağfûrum

Ne kadar muzlim isem cürmümle
Ebedî sönmeyecektir nûrum

Neye teklîf ü takayyüd olsun
Mest ü dîvâne serim ma'zûrum

Küfr ü îmân ile ülfet etmem
Öyle bir gamzeye ben meshûrum

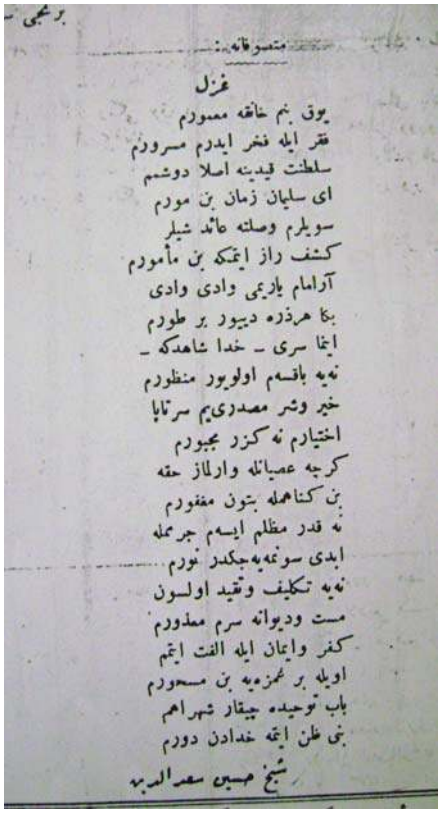

Bâb-ı tevhîde çıkar şeh-râhım
Beni zannetme Hudâ'dan dûrum

Şeyh Hüseyin Sadedin
Milli Mecmua, N. 8, s. 122.

-8-

Mutasavvıfâne Gazel

Hüsn-i mutlak eseri mevcûdât
Bana mir'ât-ı Hudâ'dır zerrât

Rûh-ı küllîye nişân ser-tâ-ser
Arştan ferşe kadar cüz'iyyât

Yârimi fevk-i nazar gördüm ben
Mavf-ı ağyar iledir meşhûdât

Öyle bir hestî-yi mutlaksın ki
Neye baksam görünürsün bizzât

O senin safha-ı rûhsârında
Bir siyah ben gibidir mahlûkât

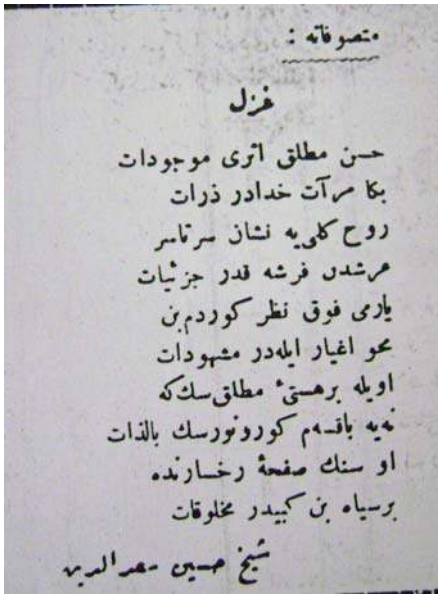
متصوفانه :

غزل

حسن مطلق اثری موجودات
بکا مرآت خدادر ذرات
روح کلی یه نشان سرتاسر
عرشدن فرشه قدر جزئیات
یارمی فوق نظر کوردم بن
محو اغیار ایله در مشهودات
اویله برهستی مطلق سك که
غیبه باقدم کورونورسك بالذات
او سنك صفحهٔ رخسارنده
برسیاه بن کبیدر مخلوقات

شیخ حسین سعدالدین

Şeyh Hüseyin Sadeddin
Milli Mecmua, N. 10, s. 158.

-9-

Mutasavvıfâne Gazel

Seyr-i fillah âleminde nağme-i tezkîrimiz
Asmânî na'reler peydâ eder tekbîrimiz

Bülbül-i demsâz-ı aşkız gülşen-i lâhutta
Şem-i pâk-i rızâdır dâne-i takdîrimiz

Akl u temyîzin hudûdu hâricinden söyleriz
Nefh-i Ruhü'l-kudüstür her şîve-yi tabîrimiz

Olmayız âlûde-dâmân-ı taalluk kimseye
İltifât-ı bî-garez ser-rişte-i tashîrimiz

Biz kuyûd u resm-i külfetten müberrâyız bütün
Terk-i âdettir yegâne âdet ü tedbîrimiz

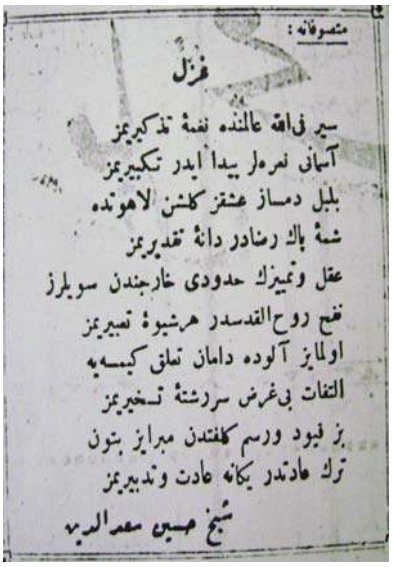
متصوفانه :

غزل

سير في الله عالمنده نغمهٔ تذكيريمز
آسماني نعره‌لر پيدا ايدر تكبيريمز
بلبل دمساز عشقز گلشن لاهوتده
شمهٔ پاك رضادر دانهٔ تقديريمز
عقل وتميزك حدودي خارجندن سويلرز
فتح روح القدسدر هرشيوهٔ تعبيريمز
اولمايز آلوده دامان تعلق كيمسه‌يه
التفات بي‌غرض سررشتهٔ تسخيريمز
بز قيود ورسم كلفتدن مبرايز بتون
ترك عادتدر يگانه عادت وتدبيريمز
شيخ حسين سعد الدين

Şeyh Hüseyin Sadettin
Milli Mecmua, N. 12, s. 178.

-10-

Tasavvufî Şiirler

KOŞMA
Yuha mekânlara düşkün değiliz
Gönül diyârında kâşânemiz var
Güzelin hüsnünün âbidiyiz biz
Candan geçtik ama cânânemiz var

Ne Kâbe biliriz ne de büthâne
Bize yâr lazımdır ne lazım hâne

Cihânın asâsı zaten bahâne
Serâyımız yoktur virânemiz var

Köprüyü geçmeden menzile erdik
Bir katre şerâba îmânı verdik
Postu meyhâneye getirdik serdik
İçeriz bâdeyi peymânemiz var

Sadettin
Yeni Fikir, S. 15, s. 19.

-11-

Garâmî Şiirler

TEHLİKE
Vefasız, kendini sakınmaz mısın?
Yaktığın şu gönlüm, saklıyor seni!..
Yanarsa âşığın sen yanmaz mısın?
Cismimi yak fakat, düşün kendini

Boğuldum bir yandan gözyaşlarımla,
Bir yandan tutuştum aşkınla senin
Nasibim dert oldu, görmedim hâlâ
Bir zerre sohbet ne dün ne demin

Sadettin Nüzhet
Yeni Fikir, S. 22, s. 8.

-12-

Garâmî Şiirler

BEN

Âzâde-i kayd-ı rûzigârım
Muhtekiş derd-i bî-şümârım
Gurbetzede-i diyâr-ı yârım
Gönlümde fakat benim nigârım

Pervânelerin nazîri olmam
Yüzlerce yüzün basîri olmam
Binlerce gülün esîri olmam
Bir yâr yolunda hâk u hârım

Sadettin Nüzhet
Yeni Fikir, S. 23, s. 6.

-13-

KERVAN

Ey yolcu! Geçtiğin bu yollar bilsen
Ne kadar çetindir, ne kadar uzun
Bu yalçın yerlerde durmaz koşarken,
Gözünle gördüğün gönlünde dursun.

Sakın geri dönme gittiğin yoldan
Önünde deniz var, arkanda kuyu.
Bu böyle coşkun ki taşıyor her anı;
Onunsa kalmamış bir damla suyu.

İşitmiyor musun? Şu göçen kervan
Çölden uzaklaştı, yaylada durdu;
Serâba kanmadı hayata koşan,
Çiçekli bir yerde çadırlar kurdu.

Sadettin Nüzhet Kervan, S. 1, s. 1.

2.3. SADETTİN NÜZHET ERGUN BİBLİYOGRAFYASI

KİTAPLAR BİBLİYOGRAFYASI

1- İlm-i Tasavvuf, Kader Matbaası, İstanbul, 1341.
2- Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı, Mehmet Ferit'le birlikte, Vilayet Matbaası, Konya, 1926.
3- Halk Şairleri-Birinci Kitap, Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1926.
4- Karacaoğlan-Halk Şairleri İkinci Kitap, Vilayet Matbaası, Konya, 1927
5- Gevheri-Halk Şairleri Üçüncü Kitap, Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul, 1928
6- Pir Sultan Abdal, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1929
7- Bektaşi Şairleri, Devlet Matbaası, İstanbul 1930.
8- Tanzimat'a Kadar Muhtasar Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri, Sühulet Matbaası, İstanbul, 1931
9- Mevlana, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932
10- Şeyh Galip, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1932
11- Mezar Kitabeleri, Remzi Kitaphanesi, İstanbul, 1932
12- Beşiktaşlı Gedaî, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul, t.y
13- Hengâmi, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul, t.y.
14- Kâtibi, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul, t.y
15- Kuloğlu, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul, t.y
16- Silleli Süruri, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul, t.y.
17- Neşati,- Hayatı ve Eserleri, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933
18- Rami Paşa- Hayatı ve Eserleri, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933
19- Sabuhi- Hayatı ve Eserleri, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933
20- Şeyhülislam Bahayi- Hayatı ve Eserleri, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1933
21- Namık Kemal- Hayatı ve Şiirleri, Yeni Şark Kitaphanesi, İstanbul, 1933
22- Âşık, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul, t.y.
23- Karacaoğlan, İkbal Kütüphanesi, İstanbul, 1933
24- Karacaoğlan-Hayatı ve Şiirleri, Şirketi Mürettibiye Basımevi, İstanbul, 1933

25- Cenap Şehabettin- Hayatı ve Seçme Şiirleri, Yeni Şark Kütüphanesi, 1934
26- Samih Rifat- Hayatı ve Eserleri, Sühulet Kütüphanesi, İstanbul, t.y
27- Fehim, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul, 1934
28- Baki- Hayatı ve Şiirleri, Sühulet Kitap Yurdu, İstanbul, 1935
29- Edebiyat ve Edebiyat Tarih Özü, İnkılap Kitaphanesi, İstanbul, 1935
30- Şeyh Galip-Hayatı ve Eserleri, Birinci fasikül, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1935
31- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, 3. bs, İkbal Kütüphanesi, İstanbul, 1935,
32- Âşık Ömer- Hayatı ve Şiirleri, Semih Lütfi Matbaa ve Kitabevi, İstanbul, 1936
33- Türk Şairleri, C. 1-4, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1936- 1945
34- Ali Canip-Hayatı ve Eserleri, İstanbul, Cumhuriyet Kitaphanesi, İstanbul, 1937
35- Aka Gündüz- Hayatı ve Eserleri, Cumhuriyet Kitaphanesi, İstanbul, 1937
36- Ali Nihad Tarlan- Hayatı ve Eserleri, İstanbul, 1937
37- Halk Edebiyatı Antolojisi, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938
38- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, 4. bs, İkbal Kitabevi, İstanbul, 1938
39- Namık Kemal'in Şiirleri, İnkilab Kitabevi, İstabul, 1941
40- Türk Musikisi Antolojisi- Dini Eserler, C. 1, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul,1942.
41- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, 4. bs, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1942
42- Karacaoğlan-Hayatı ve Şiirleri, 4. bs, İkbal Kitabevi, İstanbul, 1942
43- Türk Musikisi Antolojisi- Dini Eserler, C. 2, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul, 1943.
44- Bektaşi Şairleri ve Nefesleri, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1944
45- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, 8. bs, İkbal Kitabevi, İstanbul, 1944
46- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, Yeni ilavelerle 9. bs, Maarif Kitabevi, İstanbul, 1945
47- Şah İsmail Safevî - Edebi Hayatı ve Nefesleri, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1946

48- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, Yeni İlavelerle 10. bs, Maarif Kiitaphanesi, İstanbul, 1948
49- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, 14. bs, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1955
50- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, Yeni ilavelerle 15. bs, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1956
51- Şah İsmail Safevi- Edebi Hayatı ve Nefesleri, 2. bs, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1956
52- 17. Asırdan Beri Bektaşi- Kızılbaş- Alevi Şairleri ve Nefesleri, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1945
53- Bektaşi Şairleri ve Nefesleri (19. Asra Kadar), C. 1-2, 2. bs., Maarfi Kitaphanesi, İstanbul, 1955
54- 19. Asırdan Beri Bektaşi –Kızılbaş- Alevi Şairleri ve Nefesleri, 2. bs.,Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1956
55- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, Yeni ilavelerle 16. bs, Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, İstanbul, 1958
56- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, 17 bs, Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, İstanbul, 1960
57- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, Yeni ilavelerle 18. bs, Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, İstanbul, 1963
58- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, 20. bs, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1971
59- Karacaoğlan- Hayatı ve Şiirleri, 21.bs, Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1974
60- Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı, 2.bs, Sadeleştiren Prof Dr. Hüseyin Ayan, Konya, 2002

MAKALELER BİBLİYOGRAFYASI

1- “İmâm-ı Rabbânî ve Şahsiyet-i Tasavvufiyesi”, *Milli Mecmua*, N. 27, s. 439- 440.
2- “İmâm-ı Rabbânî ve Şahsiyet-i Tasavvufiyesi 2- 3”, *Milli Mecmua*, N. 28, s. 456- 457.
3- “İmâm-ı Rabbânî ve Şahsiyet-i Tasavvufiyesi 4- 5”, *Milli Mecmua*, N.31, s. 500- 501.

4- “Fahreddin-i Irakî ve Aşk Hakkındaki Telakkileri 1- 2”, *Yeni Fikir*, S. 21, s. 21-23.

5- “Fahreddin-i Irakî ve Aşk Hakkındaki Telakkileri 3- 4”, *Yeni Fikir*, S. 22, s. 9- 12.

6- “Karacaoğlan”, *Yeni Fikir*, S. 23, s.10- 15.

7- “Bektaşi Edebiyatı ve Hususiyetleri”, *Yeni Fikir*, S. 24, s. 8- 16.

8- “Halk Edebiyatı Metinleri”, *Babalık,* 2 Kanunisani 1928

9- “Muhiddin Abdal”, *Yeni Fikir*, S. 31, s. 15- 17.

10- “Evliya Çelebi’nin Zikrettiği Saz Şairleri”, *Yeni Fikir*, S.33, s.20- 26.

11- “Divan Edebiyatı ve Mazmunları”, *Gençlik*, S. 1, s. 6- 9.

12- “Hasan Oğlu ve Yeni Bir Gazeli”, *Milli Mecmua*, N. 107, s. 1721.

13- “Edip Harâbî”, *Milli Mecmua*, N. 109, s.1752- 53.

14- “Abdal Mûsâ”, *Yeni Fikir*, S. 36, s. 23- 24.

15- “Bektaşî Edebiyatı”, *Gençlik*, S. 2, s.2- 8.

16- “Rûhî Bey Baba”, *Milli Mecmua*, N. 111

17- “Ecrî”, *Milli Mecmua*, N. 112,

18- “Karacaoğlan’a Dair”, *Halk Bilgisi Mecmuası*, C. 1, s. 131- 132.

19- “Muhiddin Abdal ve Eseri”, *Halk Bilgisi Mecmuası*, C. 1, s. 36- 42.

20- “Divan Edebiyatında Din Vaazı Mani”, *Kervan*, S. 1, s.4.

21- “Divan Edebiyatında Vehmi Kimya”, *Kervan*, S. 2, s.4-5, 8.

22- “Divan Edebiyatında Felsefe”, *Kervan*, S. 3, s. 4- 6.

23- “Tanburi Mustafa”, *Halk Bilgisi Haberleri*, C. 1, s. 56- 57.

24- “Âşık Kerem’in Şiirleri”, *Halk Bilgisi Haberleri*, C.3, S. 28, s. 89- 97.

25- _____, *Halk Bilgisi Haberleri*, S. 29, s. 133- 142.

26- _____, *Halk Bilgisi Haberleri*, S. 38, s. 36- 40.

27- “Bursalı Âşık Halil”, *Ülkü*, C. 8, S. 44, s.123- 124.

28- “Türk Musikisi Tarihine Dair Notlar”, *Türklük,* S. 14- 15.

29- “Divan Edebiyatında Hece Vezni”, *Çınaraltı,* S. 5, s.11.

30- “Kuroğlu”, *Çınaraltı*, S. 8, s.7.

31- “İbrahim Bey Külliyatı”, *Folklor Postası*, C. 1, S. 1, s.4,7.

32- “İbrahim Bey Külliyatından Seçme Şiirler”, *Folklor Postası*, C. 1, S. 2, s.7.

33- “Viranî”, *Folklor Postası*, C. 1, S. 3, s. 7- 8.

34- “Folklor Bakımından Önemli Bir Mecmua”, *Folklor Postası*, C. 1, S.9, s. 13- 14.
35- “Mevlâna’nın Türk Şiiri ve Musikisi Üzerindeki Tesirleri”, *Konya Halkevi Dergisi*, Mevlana Özel Sayısı, s. 110- 112.
36- Türk Musikisi Tarihine Dair Notlar, Musiki Mecmuası, Yıl. 52, S. 463, s.37- 39
37- Ali Nutkî Dede, Musiki Mecmuası, Yıl: 52, S. 463, s. 40
38- Abdulbâkî Dede, Musiki Mecmuası, Yıl. 52, S. 463, s. 41- 42.

TANITMA YAZILARI BİBLİYOGRAFYASI

1- “Âşık Dertli- Hayatı ve Divanı”, *Halk Bilgisi Mecmuası,* C. 1, s. 162- 164.
2- “Erzurum Şairleri”, *Halk Bilgisi Mecmuası,* C. 1, s. 169- 170.
3- “Atalar Sözü”, *Halk Bilgisi Mecmuası,* C. 1, s. 172.
4- “Figânî”, *Halk Bilgisi Mecmuası,* C. 1, s. 182.
5- “Kaygusuz Vizeli Alaeddin- Hayatı ve Şiirleri”, *Türkiyat Mecmuası,* C. 3, s. 301- 304.

CEVAP YAZILARI BİBLİYOGRAFYASI

1- “Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı Adlı Eser Münasebetiyle”, Besim Atalay’a Cevap, *Hakimiyet-i Milliye,* 2 Şubat 1927.
2- “Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı Adlı Eser Münasebetiyle”, Besim Atalay’a Cevap, *Hakimiyet-i Milliye,* 13 Şubat 1927.
3- “Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı Hakkında”, Mehmet Halit Bey’e Cevap, *Milli Mecmua,* 1 Mart 1927, N. 81, s.1312.
4- “Mevlâna’ya Dair”, Besim Atalay’a Cevap, *Hakimiyet-i Milliye*, 8 Mart 1927.
5- “Baki’ye Dair Adlı Eser Münasebetiyle- 1”, Tahir Olgun’a Cevap, *Kurun,* 26 Haziran 1938.

6- “Baki’ye Dair Adlı Eser Münasebetiyle- 2”, Tahir Olgun’a Cevap, *Kurun,* 27 Haziran 1938.
7- “Baki’ye Dair Eser Münasebetiyle- 3”, Tahir Olgun’a Cevap, *Kurun,* 28 Haziran 1938.
8- “Baki’ye Dair Eser Münasebetiyle- 4”, Tahir Olgun’a Cevap, *Kurun,* 29 Haziran 1938.

ŞİİRLERİ BİBLİYOGRAFYASI

1- “ Sofiyane Gazel”, *Milli Mecmua,* 1 Teşrinisani 1339, N. 1, s. 9.
2- “Mutasavvıfane Gazel”,*Milli Mecmua, 10 Teşrin-i Sani 1339,* N. 2, s.23.
3- “Mutasavvıfane Gazel”, *Milli Mecmua, 1 Kanun-i Evvel 1339,* N. 3, s. 38.
4- “Tasavvufane Gazel”, *Milli Mecmua,* N. 4, s.52.
5- “Tasavvufane Gazel”, *Milli Mecmua, 10 Kanun-i Sani 1340,* N. 6, s. 89.
6- “Mutasavvıfane Gazel”, *Milli Mecmua,* N. 7, s. 105.
7- “Mutasavvıfane Gazel”, *Milli Mecmua,* N. 8, s.122.
8- “Mutasavvıfane Gazel”, *Milli Mecmua, 6 Mart 1340,* N. 10, s. 158.
9- “Mutasavvfane Gazel”, *Milli Mecmua,10 Nisan 1340,* N. 12, s. 178.
10- “Koşma”, *Yeni Fikir,* S. 15, 15 Mayıs 1926, s. 19.
11- “Tehlike”, *Yeni Fikir,* S. 22, 1 Nisan 1926, s. 8.
12- “Ben”, *Yeni Fikir,* S. 23, 15 Nisan 1926, s.6.
13- “Kervan”, *Kervan,* S. 1, 1 Mart 1929, s.1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SADETTİN NÜZHET ERGUN'UN HALK EDEBİYATI MAKALELERİ

3. 1. DİNÎ- TASAVVUFÎ HALK EDEBİYATINA DAİR MAKALELERİ

İMÂM-I RABBÂNÎ VE ŞAHSİYET-İ TASAVVUFİYESİ

Asıl ismi (Mevlânâ eş-Şeyh Ahmed Abdullehadü'l-Farûkî) olan İmâm-ı Rabbânî "971" senesinde Hindistan'ın (Dehli) ile (Lahor) arasındaki (Sehrind) beldesinde dünyaya geldi.

Sigar-ı sinninde iken Kuran'ı hıfz etmişti. Aynı zamanda pederi Şeyh Abdullehad'dan da telemmüz eyliyordu. Sonra (Siyâlkût)a rıhlet etti. Orda (Mevlânâ Keşmîrî)den kütüb-i ma'kulâtı okudu. Kezâ Mevlânâ Yakûb Keşmîrî'den ve küberâ-yı muhaddisînden (Şeyh Abdurrahman)dan hadis ahz eyledi. Kitab-ı tefâsir, sıhah-ı sitte vesaire okuduğuna dair icâze aldı. On yedi yaşına geldikten sonra ulûm-ı müdevvenenin tahsilinden fariğ oldu. Tedris ve tasnif ile meşgul olmaya başladı. Arabî, Farisî lisanlarıyla eserler yazıyor, bu suretle Hindistan'da ilmî bir şöhrete sahip oluyordu. Az zaman sonra Dehli'ye geldi. (Hâce Abdulbâkî)den (Tarîkat-ı Nakşîbendiyye)yi ahz eyledi. Fakat bununla iktifâ etmemiş, pederinden (Tarîkat-ı Çiştiyye)yi, (Şeyh İskender)den ve (Şeyh Kemal Elkeytelî)den Tarîkat-ı Kadiriyye'yi ahz eylemişti.

Hâce Muhammedü'l Bâkî, Müceddid[1] hakkında pek ziyade takdirkâr bulunur. Bilhassa bazı ekâbire yazdığı mektuplarda "Şeyh Ahmed-i Sehrendî, kesîrü'l-amel, kaviyyü'l ilm bir recüldür. Fakîrin meclisinde az zaman bulunduğu halde acaib-i kesîresini müşahede ettim. Görülüyor ki avâlimin tenvîrine bâdi bir şems-i taban olacaktır."derdi. Filhakika bir müddet sonra mesned-i irşâdı ihraz etmiş, feyzi Maveraünnehir, Anadolu, Şam kıtalarına kadar sereyân eylemişti. Bilhassa ashâb u yârânına yazdığı mektuplar pek

---

[1] İmâm-ı Rabbanî'nin mahlas-ı tarîkatıdır. Buna dair izahat ileride verilecektir.

makbule geçmekte idi.[2] Bununla beraber bazı ulemânın itirazına hedef olmaktan da kurtulmuyordu. Ez-cümle kendi makâmâtından bahseden bir mektubunu[3] ulemâ beğenmemiş, Sıddîk-ı Ekber'in fevkinde bir makam iddia ediyor diye şeyhi Hint valisi Sultan Cihangir'e ihbar eylemişlerdi.

Vali şeyhi huzuruna celb etti. Müceddid, cevaptan aciz kalmadı. Dedi ki (Hudâmınızdan en ednâsını bir iş zemîninde celb eder ve ona gizlice bir söz tevdi' edersiniz. Hâlbuki o hademe nezdinize gelebilmek için bütün ümerânın önüne geçmesi lâzım gelecek; müteakiben yine kendi mertebesine inecektir. Şimdi bu hâdimin böyle hareketinden dolayı ümerânın fevkinde olması lazım gelir mi?[4]

---

[2] Türkçe ve Arapça'ya tercüme edilen bu Farisî mektubâttan başka Müceddid'in (Refiü'l-Merâtib), (Risâle-i Tehlîliyye), (İsbâtü'n-Nübüvve), (Risâletü'l Mebde' ve'l Meâd), (Mişkâtü'l-Gaybiyye), (Âdâbü'l-Mürîdîn), (Meârifü'l-Ledünniyye), (Reddü'ş-Şia), (Ta'likâtü'l-Avârif), (Rubâi'yyât-ı Hâce Abdülbâkî Şerhi) gibi eserleri de vardır. (Sebhatü'l-Mercan fî Âsâr-ı Hindistan)dan naklen.

[3] Bana öyle bir makam-ı nûranî zâhir oldu ki hüsnün nihayet derecesinde ve Sıddîk-ı Ekber makamından biraz mürtefi' idi. Bu makamın makam-ı mahbûbiyyet olduğunu anladım. Mülevven ve münakkaş idi. Onun in'ikası ile latîf olan nefsimi de mülevven ve münakkaş bıldum. Hevâ yahut bir parça bulut gibi âfâka münteşir oluyordum. Âfâkın bazı taraflarında münbasit oldum. Hâce Muhammed Bahaeddin, Sıddîk-ı Ekber makamında bulunuyordu. Ben ise kendimi onlara muhâzî buldum. (Sebhatü'l-Mercan fî Âsâr-ı Hindistan)dan naklen.

[4] İmâm-ı Rabbânî, sultanın huzurunda verdiği bu muhtasar ifadeden başka daha veciz birtakım ifadelerde de bulunmuştur ki şahsiyet-i tasavvufiyesini ibraza ait vesâikten olacağı cihetle aynen naklediyoruz:

(Ben o makamın in'ikasıyla nefsimi mülevven ve münakkaş buldum dedim, vâsıl oldum demedim. Vicdân ile vusûl beyninde, çok fark vardır. Fakîr bazı kere kendimi, sultan bulsam, hâlbuki saltanattan bir râyiha koklamamışımdır. Bir de o makamın in'ikasıyla nefsimi mülevven buldum dedim, o makam ile demedim. Şemsin makamı felek-i râbi' olduğu halde ziyâsı arza vâkî olur. Fakat arz bu ziyâ ile şemse vâsıl olmaz. Sâlik, makamât-ı urûcda çok kere kendini kendinden bi'littifak efdal olanın fevkinde görür. Bu iştibah bazı kere enbiyâya nispetle de vâkî olur. Hâlbuki enbiyâ kat'iyen efdal-ı halâiktir.. İşte bu ağlât-ı sûfîyyedendir. Bazı kimselerin menşe'-i gal'aiyyeti de bu olmuştur ki enbiyâ ve evliyâdan her birerlerinin urûcu vücutlarının mebde-i taayyünâtı olan esmâyedir. Bu urûc ile de onlara ism-i velâyet tahakkuk eder. Saniyen o esmâda urûcları o esmâdan Allah'ın dilediği şeye kadardır. Bu urûc ile beraber her birerlerinin makamı kendi taayyün-i vücudiyyesinin mebdei olan isimdir. Bundan dolayı onları makamât-ı urûcda talep edenler alelekser o esmâda bulurlar. Zira merâtib-i urûcda onların emkine-i tabiyyesi o esmâdır. Avârızın urûzu ile urûc ve hübût o esmâdandır. Hâli fıtrat olan sâlikin seyri o esmânın fevkinde vâkî olduğu vakit lâ-cereme kendisinden efdal olanın isminin fevkine suûd eder. Kendisinin o efdalden efdâliyyet-i tevehhümü hâdis olur. Bu tevehhüm ile taayyün-i sâbıkın zâil olmasından efdâliyyet-i enbiyâda ve evleviyyet-i evliyâda iştibah husûle gelmesinden Allah'a sığınırım. Zira onlar bi'licma' efdal-i nâsdır. Ve bu makam mezâlik-i akdamdandır. O sâlik, ekâbirin nihayeti olmayan meârice urûclarını ve fevkin fevke vusûllerini bilmez ve o esmânın onlara emkine-i tabiyye olduğunu idrak etmez. O esmâdan daha aşağı ve ednâ mekân-ı tabiî olduğunu da teyakkun etmez. Zira her şahsın efdâliyyeti mebde-i taayyünü olan isminin akdâmiyyeti itibariyledir. Şeyhin; "Ârif, makamât-ı urûcda çok kere berzâhiyet-i kübrâyı hâil bulmaz ve bilâ-vasıta terakki eder." dediği bu kabildendir. Mürşîdimiz Hâce Abdulbâkî (Râbi'-i Basriyye) o cemaattendir derdi. Onlar vakt-i urûclarında berzâhiyet-i kübrnın mebde-i taayyünü olan ismin fevkine müruûr ettikleri vakit berzâhiyet-i kübrâyı hâil değil; tevehhüm ederler. Berzâhiyet-i kübrâ ile

Sultan şeyhin bu cevabına sükût ile mukabele etti. Maksadı terk-i itâb idi. Fakat huzurdan biri sultana hitâben (Bu şeyh mütevazı olması lâzım gelirken tekebbür etti. Ve secde etmedi. Hâlbuki siz zıllullah ve halifetullahsınız.) diye ma'rûzâtta bulundu. Bu söz sultanda derhal sû-i tesir icra' etmiş ve Müceddid'in (Kevalyar) kal'asında hapsine emir vermişti. Hâlbuki Cihangir'in oğlu (Sultan Şah Cihan) şeyhin muhlisi idi. Müceddid daha mahpus olmadan (Efdal Han) ve (Hâce Abdurrahman) namında iki elçiyi bazı kütüb-i fıkhiyye ile kendisine gönderdi.

Aldıkları emir üzerine Müceddid'e dediler ki (Ulemâ selâtîne secde-i tahiyyeyi tecviz etmişlerdir. Binaenaleyh eğer sultana secde ederseniz sizi şehzade kurtaracaktır.) Şeyh bunu kat'iyen kabul etmedi. (Ulemânın tecvizi ruhsattır. Azimet Allah'ın gayrisine secde etmemekle olur.) dedi. Sonra

---

murat Hazret-i Risâlet-i Hâtemî'dir. Bazı kimselerin menşe-i galatiyyede sâlikin seyri mebde-i taayyünü olan isimde vâkî olur. O isim alâ sebilü'l-icmâl cem'i-yi esmâ-yı câmî'dir. Sâlikin câmî'i o ismin câmi'iyyeti içindir. Sâlikin müntehâ-yı ismine vâsıl oluncaya kadar her bir isim üzerine mürûr eder. Bu takdirde onlar üzerine kendinin fevkıyyetini tevehhüm eder. Onların makamâtından gördüğü ve üzerine mürûr ettiği onların makamâtından bir numune olup hakikat olmadığını bilmez. Bu makamda nefsini câmî' bularak diğerlerini nefsinin eczâsı addeder. Lâ-cereme nefsinin evleviyyetini tevehhüm eder. Bu makamda Şeyh Bestamî (Livâ-yi erfa' min livâ-yi Muhammed) demiş, galebe-i sükreden livâsının nefs-i livâ-yi Muhammed'den erfa' olmadığını bilmemiştir. Keza livâ-yı isminin hakikatı zımnında meşhûd olan enmüzec olduğunu idrâk etmemiştir. İşte kalbin sa'esi hakkında arş ve hâvî olduğu şey kalb-i ârifîn bir zevâyesine vaz' olunsa ondan ârif için bir şey mahsus olmaz, denildiği bu kabildendir. Burada enmüzecin hakikat ile iştibahı vardır. Yoksa Allahu Teala'nın azîm sıfatı ile vasfeylediği arşın indinde kalb-i ârifîn itibar ve miktarı yoktur. Ârifîn bile olsa arşda olan zuhûrun aşr-ı aşiri kalbinde yoktur. Görmüyor musun ki rü'yet-i uhreviyye zuhûru arş ile tahakkuk eder. Biz şu makalı anâsır u eflâkı nefsinin eczâsı mülahaza eder ve şu mülahaza galip gelince ben arz u semâvâtdan a'zamım der, hâlbuki bu ebad değildir. Aklen o vakitte anlarlar ki onun azameti kendi eczâsına nisbetledir. Filhakika arz u semâvât onun eczâsından değildir. Belki arz u semâvât onun eczâsına enmüzec kılınmıştır. Onun azameti, eczâsı olan enmüzecleriyledir. Kurre-i arziyye ve semâviyyenin hakikati ile değildir. Şey'in enmüzecinin hakikatine iştibahdan dolayı (Fütûhât-ı Mekkiyye) sahibi demiştir ki:"Cem'-i Muhammedî cem'-i ilahîden ecmâdır. Zira cem'-i Muhammedî hakikat-ı kevniyye ve ilâhiyye üzerine müştemeldir. Sâhib-i Fütûhât bilmiyor ki bu iştimâl mertebe-i ulûhiyyetin zılalinden bir zıll üzerine ve enmüzeclerden bir enmüzec üzerine iştimâldir. Mertebe-i mukaddesenin hakikati üzerine değildir. Belki azamet ve kibriyâ levâzımından olan mertebe-i mukaddeseye nisbiyle cem'-i Muhammedînin mikdarı yoktur. Şu makamda seyr-i sâlik, rebbî olan isimde vâki olduğu vakit zanneder ki kendisinden efdal olan bazı ekâbir onun tevassutu ile bazı derecât-ı fevke vâsıl oldular. Ve onun tevessülü ile terakki eylediler. Bu da mezâlık-ı akdâm sâlikindendir. Bu tevehhüm ile nefsimi efdal zannetmekten ve hasârât-ı ebediyyeye muttasıl olmaktan Allah'a sığınırım.

Hangi efdaliyyet… Bir melik-i azimü'ş-şan kendi memleketi dâhilinde reis olan bir nahiyeye varid olursa o reisin tevassutuyla bir şahıs bazı makamâta vâsıl olur. Ve o reis o makamâtı açtığından dolayı o kimse için fazl-ı cüz'î vardır. Fakat bu mebahisden hariçtir. Zira her kariyenin bazı vücûh-ı mahsûsâda âlem-i zî-fünûn ve hakîm-i buklemûn üzerine meziyeti vardır. Bu efdâliyyet ise itibardan hariçtir. İtibar ancak efdal-i küllî içindir. (Sebhatü'l-Mercan fî Âsâr-ı Hindistan= Seyyid Azad)dan naklen.

hapsedileceği kaleye getirdiler. Burada üç sene mütemadiyen kaldı. Nihayet sultan, askerle ikamet etmek ve devirlerde beraber bulunmak şartıyla şeyhi zindanından çıkarttı. Bir müddet de bu suretle harekete mecbur olan Müceddid müteakiben terhis edildi. Tekrar memleketi olan Sirhind'e avdet etti.(1034) senesi Seferinin Yirmi Sekizinci Salı günü (63) yaşında bulunduğu halde irtihâl eyledi. Ve Sehrend'e defnolundu.

Milli Mecmua, N. 27, s.439- 440.

İMÂM-I RABBÂNÎ VE ŞAHSİYET-İ TASAVVUFİYESİ

-2-

İmâm-ı Rabbânî'nin Mertebesi

İmâm-ı Rabbânî, âbid, zâhid, müttakî ve evliyaullahdan olmakla beraber marifette derece-i kemâle vâsıl olamamış bazı hakâyıkı idrak edememiştir.

Şeyh-i Ekber'i gayr-ı mantıkî delâil ile ibtale çalışması bu cihettendir. Kelimâtında daimi bir tenâkuz mevcuttur. Bazı kere vahdet-i vücudun akıl ve şer'e muhâlif olduğunu ve buna kail olanların evham ve hayâlâta kapıldıklarını söyler; bazı kere de vahdet-i vücudu sâlike ârız bir hâl olarak telakki etmekle beraber Muhyiddin-i Arabî ve ittibâ'ını takdir eyler.

Herhangi bir makalesi okunulacak olursa kendinin Şeyh-i Ekber'den yüksek olduğunu ve Şah-ı Nakşibend ayarında bulunduğunu anlatmak istediği görüleceği muhakkaktır.[1]

Hâlbuki bu gibi sözler bir hakikati mütezemmin değildir. Hususiyle Şeyh-i Ekber'e itiraz aynıyla Şah-ı Nakşibend'e itiraz gibidir. Zira her ikisi de

[1] Şeyh-i Ekber tâife-i sûfiyyenin hüccet ve burhânıdır. Mamafih o da esrâr-ı gamzeyi kâfi derecede söyleyememiş pek çok dekâık muhtefî kalmıştır. Fakîr onların izhârına muvaffak ve tahrîrine müyesser oldum. (Mektubat= İmâm-ı Rabbânî)den naklen.

vahdet-i vücuda kail olmuşlardır.[2] Bu itibar ile İmâm-ı Rabbânî'nin, Şah-ı Nakşibend ile hem-ayârım demesi bâtıl olur. Zira matlûb olan tevhid-i şühûd ise Şah-ı Nakşibend'in dûn bir makamda kalması, tevhid-i vücûd ise yüksek bir makamda bulunması lâzım gelecek; her iki vechile de bu iki sûfînin hem-ayâr olamaması iktizâ edecektir.

Nakşîlik hakkında yapılan ufak bir tetkik bize bugün Nakşîlerin vahdet-i vücuda kail olduklarını göstermektedir. Filvaki Muhammed Parsâ'nın (Fusûsu'l Hikem)i (Molla Alâhî)nin (Vâridât-ı Bedreddin)i şerh etmeleri bu telakkiyatı tamamen kabul eylediklerine delil-i sarihtir. Hatta yakın zamanlarda yetişmiş olan (Mevlânâ Hâlid) de vücûdiyedendir.[3]

---

[2] Şah-ı Nakşibend'in serahaten vahdet-i vücuda dair elimizde bir kitabı mevcut değilse de kelimâtından tevhit-i zatı kabul ederek o yolda telkinâtta bulunmasından vücudiyyeden olduğu tezahür eylemektedir. Hususiyle Hazret-i Mevlânâ'nın beyitlerini çok çok nakli bu müddeâmızı ispat eder. Zira:

Mâ âdemhâyim vü hestîhâ-yi mâ
Tu vücud-ı mutlâk-i fânî nemâ

Du mekvî vü du medan vü du mehvan
Bende ra der hâce-yi hod mehvedan

Hâce ra ez-gayr-i goften der kusûr
Şermidâr ey ehvâl-i ez şah-i gayûr

diyen (Celâleddin-i Rûmî)den kelam nakletmek şüphesiz onun mu'tekidâtını kabul etmekle olur. (Kelimât-ı Şah Nakşibend)e bakınız.

[3] Mevlânâ Hâlid'in atiye derc ettiğimiz şu tahmisi müfrit bir vahdet-i vücud taraftarı olduğunu ispata kâfidir.

Gerçe der suret zerrât-ı cihan cilvegeri
Lik çun zat-ı tu ez jeng-i hoduset beri
Gâh der hor nemâyende vu gâh der beşeri
Ze beşer hevânemet ey dust ne hur u ne peri
İyn heme ber tu hicabest vu tu çiz digeri

Dilbera ez tu vu huban cihanend hicab
Bahr-i Zehari vu ez her-çe tu manend hubab
Ayn-ı envari vu gayr-i tu bûd-ı tab'-i serab
Nur-i pâki vu fesanest-i hadis-i gûl u ab
Lutf-ı mahz vu behanest libas-i beşeri

Nebûd câ-yi sohen nükte-i mahbûbi-yi tu
Nist meydan-i hıred sahat mecbûbi-yi tu
Mürtedâ zi bed u bes şerh-i dil-aşûbe-yi tu
Hadd-i endişe-i nebaşed sıfat-i hubi-yi tu
Her-çe endişe kend hatr-i ez an hûb-teri

Halifelerinden (Mevlânâ Ahmedü'l Hâlidî) de sırf vahdet-i vücud neşvesiyle yazılmış olan (Risâle-i Ehadiyye)[4] yi şerh etmiş ve mündericatı meyanında demiştir ki: "Şeyh-i Ekber, hâtem-i evliyâdır, Hazret-i Peygamber'in bütün ulûmuna vârisdir, evliyâ içerisinde onun gibi bir ârif gelmemiştir." İşte bugün bunlar Nakşîlerin ne derecede Muhyiddin-i Arabî'ye muhibb olduklarını ispat etmektedir.

-3-

İmâm-ı Rabbânî Kimin Muakkibi Addolunabilir?

Vahdet-i vücudun şer'î bir mahiyette olmadığını ve binaenaleyh buna kail olanların hata ettiklerini söyleyenlerin başında (Alâü'd- Devle Semnanî) yi görüyoruz. Halvetten pek ziyade lezzet duyan bu şeyh nasılsa Muhyiddin-i Arabî'nin telakkiyâtını kabul edememiş ve aleyhinde bulunmuştu. Bu sûfînin

---

Behme-yi zerre bûd nisbet vu peyvend-i tera
Der heme çiz-i eyyan dide-i hıredmend-i tera
Lik der her do cihan nist çu manend-i tera
Hiç suret ne tevanend ki kend bend-i tera
Der suver-i zahiri emma ne esir-i suveri

Nist bi-suz-i tu der ruy-ı zemin hiç dili
Nist bi-aks-i reht der çimen dehr gûli
Nist bi-neşve-i vu ışket be harabat-i meli
Cilve-i hüsn-i tevâz şekl-i meberast-ı veli
Mi tevani ki be her şekl-i koni cilve-i keri

Nist an-guş ene'lhak-zede i Mansur tui
Be niyaz er-ne na're-i zen Tur tui
Mütecelli vu tu cuyende-i an nur tui
Der meraya-yı nazar-ı nâzır vu menzûr tui
Vahdet-i zat-i tu ez vehm-i dubi hest beri

Hûb-i ışk bûd has tu der kevn-i mekan
Gâh der şive-i Yusuf şevi ey dust-i ayan
Gâh der kisvet-i Yakup berveş-i negeran
Mi koni cilve-i nuhset ez ruh-i hûban-ı cihan
Ve an ki ez dide-i uşşak-i derumi- nigeri

(Hâlidâ) davî-i sahib-nazar-i çend-i ahir
Han negerdi bi-beri ehl-i hakikat kafir
Guş kon nükte-i an ser-fenar-ı enâsır
Ger tuvaz-ı dide-i uşşak negerdi nâzır
Kist Câmî ki kend davî-i sahib nazari

[4] (Men arefe nefsehu) risâlesi de denilen bu eser Şeyh-i Ekber'indir.

kitaplarını İmâm-ı Rabbânî'nin gördüğü tahmin edilemezse de ma'nen onun tesirine kapıldığı muhakkaktır. Mamafih Alâü'd- Devle eserlerinde kat'iyen ne vahdet-i vücuttan ne de vahdet-i şühûddan bahsetmemiştir. Eserleri doğrudan doğruya sülûk ve ahlâkıyâta aittir.[5] Yalnız (Nefahât)ta münderiç bir mektubunda Muhyiddin-i Arabî aleyhinde bulunduğunu görmekteyiz.

Asıl İmâm-ı Rabbânî'yi bu telakkiyâta sevk eden sûfînin (Şehabeddin Sühreverdî) olmaklığı muhtemeldir. Zira o da Şeyh-i Ekber aleyhinde bulunurdu. Gerçi Şeyh-i Ekber'e ne gibi noktalarda itiraz eylediği malum değildir. Fakat Fütûhat-ı Mekkiyye'de bu iki büyük sûfînin birbirleriyle mektuplaştıkları ve bazı hususatta Şehabeddin'in Şeyh-i Ekber'e itiraz eylediği münderiçtir. Bu mektupların bugün elde mevcut olmaması Hindistan ve daha sair yerlerde intişarlarına mani' teşkil edemez.

Milli Mecmua, N. 28, s.456- 457.

[5] (Kitab-ı Urveh) ve (Kitab-ı mâlabüdde fi'ddîn)e bakınız.

İMÂM-I RABBÂNÎ VE ŞAHSİYET-İ TASAVVUFİYESİ

-4-

Şeyh-i Ekber'in mertebesi noksan değildir. İmâm-ı Rabbânî'ye göre Şeyh-i Ekber tekâmül edememiş ve gûya bütün ulûmu zann u evham derecesinde kalmıştır. Hâlbuki bu telakkiyât Şeyh'in idrâkâtını âdem-i ihâtâdan neş'et eylemektedir. Şeyh-i Ekber'i takdir etmeyen sûfî her kim olursa olsun marifette zayıftır. Hatta ufak tefek bazı meşhûdâtına bile itiraz etse yine zayıftır. Nitekim (Abdülkerim Ceylî) de böyledir. Bu zat da kitabının "ilm ü kemal" bahislerinde Muhyiddin'e itiraz etmiş, hâlbuki hiçbir suretle itirazında muhikk bulunmamıştır.[1] Yukarıdan beri saydığımız bu dört sûfîden başka da Muhyiddin Arabî'ye itiraz eden veli görülememektedir. Eğer İmâm-ı Rabbânî'nin dediği gibi Şeyh-i Ekber marifette noksan kalmış bulunsaydı bu itiraz edenlerin bir ekseriyet teşkil etmesi lâzım gelecek ve milyarlarca müntesibi olan bir kitlenin içerisinde yalnız dört mahdut zatın itirazına münhasır kalmayacaktı.

Acaba bunlar Muhyiddin-i Arabî'nin kemâline nakîse îrâs edebilir mi? Hatta üç zat istisna edildiği takdirde bütün ulemâ da Şeyh'in kemâlât-ı ilmiyyesini tasdik etmiş ve onun vâridât ve keşfiyâtını hüsn-i suretle kabul etmişlerdir. Nitekim (Fahreddîn-i Râzî)[2] (Kadı Beyzâvî)[3] (İbn-i Hâcer Heyşemî)[4] (Sadeddin Teftazanî)[5] (Seyyid Şerif Cürcânî)[6] (Muhyiddin-i Yavsî)[7] (Ebu's-Suud)[8] (İmâm Bergevî)[9] gibi a'zam bu zümredendir.

---

[1] "İnsan-ı Kâmil"e bakınız.

[2] Fahreddîn-i Râzî'ye Muhyiddin-i Arabî hakkında sordukları zaman (Kâne Eş-Şeyh Muhyiddîn velîyen azîmen) diye cevap vermişti. (El-Yevâkit ve'l Cevâhir)e bakınız.
Kezalik Muhyiddin-i Arabî'nin telkinatı reddetmediği de Esmâ-ı Hüsnâ Şerhi'ndeki şu cümlelerinden anlaşılıyor (İnne nûre'l zâhire hüve'n-nûru'llezi yezheruhu küllî şey'in hâfî ve'l hefâ leyselle'l-ademu ve'z-zuhûru leyselle'l-vücûdu ve'l-hakku sübhanehu mevcûdun lâ-yekbilû'l-âdeme fe hüve kennûru'llezi lâ-yekbilû'z-zulmete ve hüvellezi ve cedebihi küllî masivâhu fe hüve münevviru'l-küllü zulmetin ve muzhiru'l-küllü hefâin fe'nnûru'l mutlaku hüvallahü teala bi'l-hüve nûru'l-envârî.

[3] Tefsirini dergâhtaki müridân için yazan bu zat vahdet-i vücud esâsâtını tamamıyla kabul eylemiştir.

[4] Kendisi tarîkat-ı Şaziliyyeye müntesiptir. (Fetavâ-yı Hadisiyye)sinde Şeyh-i Ekber'i fevkalâde takdir etmekte ve onun telakkiyâtını kabul eylediğini söylemektedir.

[5]Bidatette vahdet-i vücut aleyhinde bulunurken, bilahere tasdik etmiş ve yazdığı Hadis-i Erbain Şerhi'nde bu telakkiyâtını tasrih eylmiştir. Ya'kûb Cezhî'ye müntesip idi.

Sûfîye ve mutasavvife zümresine dâhil bulunan a'zam, şeyhin kemâlâtı karşısında dehân-ı itiraz açmak şöyle dursun, lisân-ı hakikatle telaffuz etmekten bile çekinmişlerdir.

Sadeddin-i Hemevî Şam'da Muhyiddin-i Arabî'yi ziyaret ettiği zaman (O bir deryâdır ki ka'rına erişmek asla mümkün değildir) demiştir.

Hazret-i Mevlânâ Şeyh-i Ekber'den pek müstefit olduğunu söylemiştir. Divân-ı Kebir'indeki bir gazelinde diyor ki:

Mâ âşık u sergeşte vu şeydâ-yı Dımışkım
Cân dâde vu dilbeste be-sevdâ-yı Dımışkım

Ey subh-ı saadet cûbenâ biyed-i ze-ansu
Her şâm u seher mest-i seherhâ-yi Dımışkım

Ender cebel-i sâliha kaniest ze-gevher
Men der talebeş garke-i deryâ-yı Dımışkım

Ez mesken-i me'lûf çub girift-i dil mâ
Mâ tâlib-i te'lif zâniyâ-yı Dımışkım

Mahdûme-yi Şemsü'l-hakk Tebriz der ancast
Mevlâ-yı Dımışkım vu çe mevlâ-yı Dımışkım

Abdulvahab Şa'ranî Şeyh-i Ekber'i en yüksek derecede bulmuş ve onun âsârını büyük bir muvaffakiyetle şerh eylemiştir.

---

[6]Nizâmeddin Hâmuş'un müntesiplerindendir. Kendisinin bir vahdet-i vücud risalesi de vardır.

[7] Şeyhülisslam Ebu'ssuûd Efendi'nin pederi olan bu zat Bedreddin'in "Vâridât"ını şerh etmiştir. Gerek oğlu ve gerek kendisi Şeyh-i Ekber kemalini fevka'l-gaye bulmuşlardır.

[8]Muhiddin Yarsî'nin oğludur.

[9] Tarîkat-ı Bayramiye'ye müntesiptir. Şeyh-i Ekber hakkındaki sözleri için (Tarîkat-ı Muhammediyye)ye bakınız.

(Celâleddin Süyûtî) gibi mütebahir ve ârif bir âlim de (Teberesti'l-gabî an te'ani İbn-i Arabî) namıyla bir eser yazmış ve akvâl-ı şühûdiyesinin hilâf-ı şer' olmadığını ispat eylemiştir. Kezalik (Allâme Hatib Şerbinî) , (İbn-i Âbidin) gibi allâme de Şeyh-i Ekber'in fezâil-i maneviyyesinden uzun uzadıya bahs eylemiştir.

Şeyhülislam Serâceddin Mahzumî demiştir ki (Muhyiddin'e inkârdan hazr ediniz. Zira ona buğz ve adâvet edenlerle onun meşhûdâtını inkâr edenlerin akıbetinden korkulur. Kelimâtına itiraz nûr-ı beşeriyyenin intimâsına sebep olur.)

Muhyiddin-i Cündî demiştir ki (Biz ehl-i tarîkatın hiçbirisinden onun itla' kesb ettiği şeyi göremedik.)

(Serâceddini'l Belkınî), (İmam-ı Yafî'), (Muhammedü'l Mağribî), (Kutbeddin-i Şîrâzî), (Abdullah Zehebî) gibi a'zam da daimi surette Şeyh-i Ekber'in senâ-hânı olmuşlardır.[10]

İşte İmâm-ı Rabbânî'nin dediği gibi Muhyiddin-i Arabî marifetten noksan olaydı ve bilnetice hilâf-ı şer' söz söyleyeydi bu zevât şüphesiz ki kabul etmeyecek ve reddedeceklerdi. Demek ki bu sûfîyi iyi okumak anlamak lâzım gelir.

-5 –
Vahdet-i Şühûd Sabit Olabilir mi?

İmâm-ı Rabbânî'nin kabul eylediği vahdet-i şühûd sabit olamaz[11]. Zira şühûdda masivâullahı adem-i rü'yet ve yalnız Hakk'ı rü'yet vardır. Hâlbuki mademki masivâ vardır. Bu rü'yet sahih değildir. Eğer sahih ise vahdet-i vücut sabittir.

---

[10] Bu hususta fazla tafsilat için (E'l-Yevâkit ve'l-Cevâhir)e bakınız.

[11] Tevhid-i şühûd bir bilmek yani sâlikin şühûdu birden gayri olmamaktır. Tevhid-i vücud ise bir mevcut bilmek ve onun gayrını ma'dûm mülahaza eylemektir. İşte şu tafsilattan anlaşılıyor ki tevhid-i vücud ilme'l-yakîn tevhid-i şühûd ayne'l-yakîn menzilesindedir. (Mektûbât=İmâm-ı Rabbânî)den naklen.

Bu itibar iledir ki vahdet-i şühûdu idrak vahdet-i vücudu idraka mukaddime teşkil etmektedir.

Milli Mecmua, N. 31, s. 500- 501.

FAHREDDÎN-İ IRÂKÎ VE (AŞK) HAKKINDAKİ TELAKKİLERİ

- 1 -

Şimdiye kadar sırf dinî ve tasavvufî vechesi nazar-ı itibara alınarak tetkik edilen sîmâlardan biri de Fahreddîn-i Irâkî'dir. Herkesin bildiği bir hâlet-i ruhiyye olan "aşk"ı manzum ve mensur ifadeleriyle tarif etmek isteyen bu zat tasavvuf tarihinde olduğu gibi edebiyat tarihinde de büyük bir şahsiyete sahiptir. "Ferâgat" (Renoncement) ile aşkı nefsinde cem' etmek muvaffakiyetini göstermek itibariyle de tarih-i insaniyete büyük bir şeref bahşetmiştir.

"Kuvve-i şeheviyye" (Concupiscence)den kurtardığı aşk, onun nazarında "aşk-ı hakîkat" (L'amour de la vérité) halinde tezahür etmektedir. Bu zatın felsefe ve idrâkâtını hakkıyla anlayabilmek için evvela tercüme-i hâlinden bahsetmek zaruridir.

-2-

Fahreddîn-i Irâkî, Hemedan'da doğmuş, ibtidâî tahsilini ikmâl ettikten ve hâfız olduktan sonra (17) yaşlarında iken Hemedan camilerinde vaaz ve nasihate başlamış fakat birtakım kalendermeşrep adamlarla Hemedan'a misafir olarak gelen bir gence alâka peydâ ettiğinden memleketi terk ederek onları takibe koyulmuş ve Hindistan'a kadar gitmiştir. (Mültan) şehrinde (Bahâeddin) adlı bir âlimin meclisine devam ediyor ve sohbetinden müstefîd oluyordu. Halvetîlerden olan bu zât diğer bendegân gibi bunu da halvete koymuştu. Fakat halvet ehli olmayan Fahreddin on gün zarfında vecde gelerek tegazzül etmeye başlamış ve feryat ile söylediği

Nehıstın bâde ender câm-ı kerdend
Ze çeşm-i mest sâki veem kerdend

beyitlerini dinleyen refîkasının huzur ve murâkabelerine mâni' olduğundan şikâyete maruz kalmıştı. Hâlbuki Bahâeddin'in verdiği cevap "Halvette, konuşmak ve gazel söylemek size memnu' ona değildir." tarzında menfi mahiyette idi.

Diğer bir zat da Fahreddin'in harekâtına şu suretle itiraz ediyor ve Bahâeddin'e diyordu ki ben onun:

Çu hud kerdend ser-huş fâş

Irâkî ra çerâ bed-nam-ı kerdend

beytini meyhanede okunurken işittim. Bu tarz hareket bizim zâhidâne şahsiyetimize nakîse îrâs eder. Bahâeddin bu şikâyetin hâiz-i ehemmiyet olmadığını söylemiş ve onun secâyâsını takdir ederek kendine damat yapmıştı.

Bu teehhülü müteakip (Fahreddin)[1] adlı bir çocuğu olan Fahreddîn-i Irâkî yirmi beş sene sonra vefat eden Bahâeddin'in mevkiini işgal etti, fakat bu terfisini çekemeyen arkadaşları onun şairliğinden, (hüsn) âşığı olduğundan dolayı bîçâreye birçok hatalar isnat ediyorlardı. Bu suretle manevî ıstıraplara tahammülü kalmayan Fahreddin, zaviyeyi terke mecbur oldu, hacca gitti. Avdetinde Konya'ya gelerek uzun müddet (Sadreddîn-i Konevî)ye misafir oldu. Ondan (Fusûsü'l Hikem)i okudu. Meşhur Lema'ât'ını Konya'da yazdı. Görülüyor ki, Fahreddîn-i Irâkî ilmî inkişafını Konya'da kazanmıştır. Bu itibar ile Lema'ât'ın yazılmasında ve Fahreddin'e edebî ve felsefî bir mevki bahşetmekte Konya muhit-i ilmiyyesinin büyük bir yardımı vardır.

Fahreddin, Konya'da kaldığı müddette (Muînüddin Pervâne)nin de teveccühünü kazandı. Muînüddin, ona Tokat'ta büyük bir han-gâh inşâ ettirdi. Fakat kayd altında yaşamak esaretine katlanamayan Fahreddin burayı da terk etti. Mısır'a gitti, Mısır sultanı kendisini hürmetle karşıladı. Şeyhü'ş-şüyûh unvanıyla nezdinde alıkoydu. Mamafih Fahreddin kazandığı bu unvana rağmen yine sokaklarda geziyor, rindlik ve lâübâliliği terk etmiyordu. Bir gün

---

[1] Kamusu'l- A'lam'a nazaran "Kebirüddin"

pazarda tesadüf ettiği bir paşmakçıya taaşşuk etti. Yanındaki adama "Bu kimdir?" diye sordu. "Oğlumdur" cevabını alınca "Böyle bir genci merkep derisinin musâhibi yapmak zulüm değil midir? Ben, size her gün sekiz akçe vereyim ona bu gibi işleri tevdi' etmeyiniz." dedi.

O günden sonra her gün paşmakçının dükkânına gitti, uzun müddet oturur ve mütemadiyen çocuğun yüzüne bakarak ve ağlayarak şiir söylerdi.

Bu vaziyetini haber alan sultan tahkikata başladı. Kerîh bir fiilini keşfedemeyince Fahreddin'in tahsîsâtını tezyîd etmekten başka bir şey yapmadı.

Fahreddin artık Mısır'da da oturmaktan sıkılmıştı. Şam'a müteveccihen hareket etti. Bu haberi duyan Şam ümerâsı kendisini istikbale çıkmışlardı. Aralarında Şam mülkünün güzel bir çocuğu da vardı. Bu sefer de ona alâka peyda etti. Çocuğun babası Fahreddin'in vaziyetinden emin olduğu cihetle memnuniyet izhâr ediyordu.

Dımışk'da uzun müddet ikametten sonra ânî bir hastalığı müteakip vefat etti. Muhyiddîn-i Arabî'nin ayak ucuna defnolundu.

Yeni Fikir, S.21, s.21- 23.

FAHREDDÎN-İ IRÂKÎ'NİN (AŞK) HAKKINDAKİ TELAKKİLERİ

-3-

Hicrî (688)de vefat eden Fahreddîn-i Irâkî, yazdığı (Lema'ât) unvanlı eseri ve birçok (rubâi)leriyle tasavvuf âleminde büyük bir şöhrete sahiptir. (Abdurrahman Câmî)nin şu rubâisi bir zamanlar (Lema'ât)ın (Fusûsü'l Hikem)den sonra ne kadar kıymetli bir eser telakki edildiğini ispata kâfidir.[1]

Tevhîd-i Hak ey hulâsâ-i muhteriât
Başed be-sühen yaften ez-mümteinât
Revnefi vücud kun ki der hod-yâbi

[1] Câmî, Lema'ât'ı Farisî lisanıyla şerh etmiştir.

Seri ki ne yâbi ze Fusûs u Lema'ât[2]

Meşhur (Hacı Bayram) Lema'ât'tan çok istifade ettiğini ve talebelerine müteaddit defalar bu eseri okuttuğunu söylemektedir. Esasen bu zâtın meslek ve meşrebi ile Fahreddîn-i Irâkî'nin tavır ve hareketi arasında bir müşâbehet olduğu muhakkaktır. Her ikisi de rind ve lâübâli olarak yaşamışlar, kalenderliği ihtiyar eylemişlerdir.

Fahreddîn-i Irâkî'nin şahsiyetini hakkıyla anlayabilmek için uzun boylu izahat vermek ve ayrıca (Fahreddîn-i Irâkî ve Şahsiyeti) unvanlı bir eser yazmak iktizâ eder. Biz burada yalnız manzum bir eseriyle aşk hakkında söylediği mensur ifadelerden bir kısmını nakletmeyi kâfi görüyoruz.

Gufta bi-sûret-i er-çe ze evlâd-i Âdemem
Ez rû-yi mertebe-i behime hâl ber terem

Çün be- nigerem der âyine-yi aks-i cemâl-i hûş
Kerded heme cihân-ı hakîkat musavverem

Horşid-i asuman zuhurem aceb medar
Zeraat-i kâinat eger keşt mezherem

Mûsâ vü Hızır der taleb-i mane-i çünin
Leb-i teşne end ber leb-i deryâ-yı ehdârem

Hüsn-i rohem ze sûret-i Âdem be-did şod
Der hâl-i secde bered fereşte berâberem

Bahr-i muhîd reşhe-i ez feyz-i fâikem
Nûr-i besit lem'a-yi ez nûr-ı ezherem

---

[2] Ey kâinatın hülasası olan insan! Tevhid-i Hakk'ı sözle bulmak imkân haricindedir. Git, vücudunu nef' et. O zaman Fusûsü'l Hikem'den ve Lema'ât'tan anlayamadığın esrârı kendinde bulursun.

Ez arş tâ-be ferş hemme zerre-i bûd
Der nûr-i âfitâb zâmir-i münevverem

Bahr-ı zuhûr vü bahr-i bûtûn kadem behem
Der men bûbîn ki mecmûa'-yı bahrin ekberem[3]

-4-

Aşk, izzet perdesiyle örtülmüştür. Kemâl-i istiğnâda münferiddir. Onun zâtındaki hücceti sıfatıdır. Sıfatı ise zâtında münderiçtir. Aşkın cemâli, celâlinde; celâli, cemâlinde mündemiçtir. Aşk başkalarıyla meşgûl olmaz. Her zaman ve her dil ile kendi sırrını yine kendisine söyler. Her vakit, kendi sözünü, kendi dilinden işitir. Kendi nazarına arz eylediği hüsn, yine kendisidir. Aşk, her şeyden söyler ve her şeyi söyler. Sâmitten söyleyen aşk, nâtıktan söyleyen yine aşktır. Aşk, her bir âyinede başka başka yüzler gösterir. Başka başka sûretlerle zâhir olur. Zira sûretler, âyinelerin hükmüne tâbidir.

Aşk, bütün mevcûdâta sâridir. Eşyanın zarûriyâtındandır. Aşk nasıl inkâr olunabilir ki vücut, ancak aşk ile kaimdir. Aşk olmasaydı esasen zuhûr olmayacaktı.

Eğer sen bir kimseye âşıksan mutlaka onun da sana âşık olacağını bil. Zira senin sevdiğin mutlaka seni sevecek, yüz çevirdiğin kimse mutlaka senden uzaklaşacaktır.

Sevilen sevenin, seven de sevilenin âyinesidir.

---

[3] Surette gerçi Âdem'in oğluyum. Fakat merâtip itibariyle ondan daha âlîyim. Ayinede cemâlimin aksine baktığım vakit bütün cihânı musavver hakikat olarak görürüm. Zerrât-ı kâinatın benim mezhurem olduğuna taaccüp etme. Zira ben, zuhûr-ı âsmanın güneşiyim. Mûsâ ve Hızır böyle bir manayı aramak hususunda leb-teşne olmuşlar; fakat benim deryâ-yı feyzimin kenarında kalmışlardır. Vechim, Âdem'in suretinden zâhir olmuştur. Melâike, Âdemle beraber bana da secde etmişlerdir. Bahr-ı muhit benim nihayetsiz feyzimden bir reşha, saf olan nurlar ise parlak olan nurumdan bir zerredir. Arştan ferşe kadar eşya ise zamîr-i münevverimin güneşî ziyasından bir zerredir. Kadim olan zâhir ve bâtın deryâlarının envârını bende gör. Zira ben iki büyük deryânın mecma'ıyım.

Muhibb, mahbûbun bir gölgesidir. Sevilen nereye giderse, seven onu zarûrî olarak takip eder. Ma'şûk, âşığa cemâlini ne kadar gösterirse âşığın aşkı da o kadar çoğalır. Aşkın tezâyüdü halinde de cemâl o nispette güzelleşir.

Aşkı, ma'şûğa istiğnâ; âşığa, iftikar vermiştir. Âşık mezelleti, ma'şûkun izzetinden değil, aşkın izzetinden çeker.

Gınâ ma'şûkun; fakîr, âşığın ezelî bir sıfatıdır.

Âşık, ma'şûk ile garezsiz sohbet etmedikçe arzu ve hevesâtını ortadan kaldırmadıkça hakikî âşık olamaz.

Ma'şûk, neyi severse, âşık da onu sever. Hatta ma'şûk bu'd u firâkı sevse âşık yine o iftirâka katlanır ve o da firâkı sever ve belki firâkı visâle tercih eder.

Onun bu'du, kurbundan daha yakın; hicri, vaslından daha faydalıdır. Çünkü kurb u visâlde muhibb, kendi muradının sıfatıyla; bu'd u firâkta ise mahbûnun muradının sıfatıyladır.

Aşk, bir âteştir. Gönle düştüğü vakit ne bulursa yakar. Hatta ma'şûkun sûretini bile mahveder. Nitekim Mecnûn, galiba sûzişli bir zamanında, (Sana Leyla geldi) diyenlere (Artık Leyla benden uzak olsun; zira ben oyum, o bendir. Muhabbetin ifrâdı beni Leyla'nın sûretinden uzaklaştırdı.) demiştir.

Yeni Fikir, S. 22, s. 9- 12.

BEKTAŞÎ EDEBİYATI VE HUSUSİYETLERİ

Son zamanlarda Bektaşîlik tarihine ait kıymetli makaleler intişâr etmektedir. İlmî bir şekilde tetkik edilmeye başlanılan bu mevzu üzerinde muvaffakiyetle yürümek müşkül olmakla beraber esasî bazı noktaları nazar-ı dikkatten dûr tutmamak şartıyla muvaffakiyetin hâsıl olacağı da muhakkaktır.

Bence Bektaşîlik tetkik edilmezden evvel tasavvuf mesleğinin zuhûr ve intişârı ile Anadolu'da şâyi' olan muhtelif Batınî akâidine ait ciddi malûmâta sahip olmak lâzımdır.

Bektaşîlere bazı akideler eski Şamanistlerden intikal ettiği gibi Hallac-ı Mansur, Muhyiddîn-i Arabî, Mevlânâ gibi sûfîye ekâbirinin vaz' ettikleri düsturlardan da bir hayli şeyler geçmiştir. Bunlardan göz yummak hakikatten uzaklaşmak demektir.

Bugün Bektaşîliğe ait elde edebileceğimiz malûmât başlıca iki membadan elde edilebilir. Birincisi nefesler, ikincisi de tarihler ve menakıpnâmelerdir. Bunların haricinde indî birtakım muhakemeler ve hiçbir vesikaya istinâd etmeyerek verilen hükümlerden bir fayda elde edebilmek mümkün değildir.

Biz makalemizde Bektaşîliğin umumî düsturlarını değil, fakat sırf Bektaşî şairlerinin ne gibi mevzular üzerinde şiir yazdıklarını araştıracağız.

Bazı kimseler Bektaşîlerin tamamıyla hulûl ve ittihâda kail olduklarını söylerler. Bu fikir kısmen doğru olmakla beraber muhtâc-ı tashihtir.[1] Hacı Bektaş-ı Velî'nin son tetkikat neticesinde bir meczûb olmadığı ve Arapça eserler yazdığı sabit olduktan sonra onun ve bendegânının hulûl ve ittihâd gibi tıflâne bir itikada malik olduklarını söylemek kat'iyen doğru olamaz.[2]

Bektaşîler ve bütün mutasavvıfenin sözlerinde (hulûl ve ittihâd) şemmesine tesadüf edildiği halde hiçbirisi bu itikadı benimsememişlerdir. Tasavvuf edebiyatının ilk müessisi telakki edeceğimiz (Hallac-ı Mansur, vefatı 309)un şiirlerinde bile hulûl ve ittihâda dair fikirler vardır; bilhassa (Gururu'l-

---

[1] Tamamıyla cahil bazı Bektaşîler bu gibi sözlerden remzî bir mana anlayamadıkları için hulûl ve ittihâdı aynen kabul etmişlerdir. Fakat Bektaşîlik mesleğiyle bu gibi itikatların alâkadar olamayacağını iddiaya bile lüzum yoktur.

[2] Ahiren Hatiboğlu isminde bir Osmanlı şairinin 812'de yazdığı Türkçe manzum bir Makâlât tercümesine tesadüf ettik. Hacı Bektaş hakkında pek ihtiramkâr bir lisan kullanan mütercim, müşarün ileyhin bu eseri Arapça yazdığını ve kendisinin Türkçeye tercüme suretiyle faydasını tamime çalıştığını söyleyerek eserin (autehnticité)sini kat'i surette ispat ediyor. Filhakika Hacı Bektaş menkıbelerini muhtevî Vilâyetnâme'de müşarün ileyhin Arapça Makâlât'ı olduğu ve bunun Sadeddin adlı müridi tarafından nesren Türkçeye tercüme edildiği mesruh olduğu gibi Makâlât'ın filolojik tetkiki de bunun bu eskiliğini pek iyi anlatmaktadır. "Türk Yurdu, c:(2), sayı: (8), Köprülüzade Fuad Bey"den naklen.

hasâisü'l-vâzıha ve Ururu'n-nekâisü'l-fâzıha) unvanlı eserden naklettiğimiz Mansur'a ait şu iki parça o kabildendir:

Cebeltu rûhek min rûhi kemâ
Yecbehu'l-anber bi'lmiskü'l-âbki
Fe izâ meseke şey'in mesenî
Fe izâ ente enâ lâ tefterik

**

Mezectu rûhek min rûhî kemâ
Temezzece'l kahve tu bi'lmâi'zzelâlî
Fe izâ meseke şey'in mesenî
Fe izâ ente enâ fi küll-i hâl

Bu sözlerden Mansur'un hulûl ve ittihâda kail olduğu fikrini çıkarmak mümkündür. Fakat haksızlıktır. Muhyiddîn-i Arabî, Ebu Said, Ebu'l Hayr, Mevlânâ ve bütün mutasavvıflarda bu remizlere daima tesadüf edilmektedir. Hiç şüphesiz ki bunlardan istihrâc edeceğimiz mana tasavvufî bir mahiyet arz eder.

Hak'tan başka vücut görmeyen ve netice itibariyle giden ve gelenin "Hakîkat-i Vâhide" olduğunu kabul edenleri hulûl ve ittihâd ile itham etmek kadar yanlış bir hareket olamaz.

Mansur ve emsali mutasavvıfeye göre Hak, kemâliyle âdemde zâhirdir. Vâhid-i Hakîkî'nin ise vücudunda taaddüt yoktur. Yalnız o Vücûd-ı Latîf, zât u sıfatıyla merâtib-i kevniyyede kesafetiyle zuhûr etmiştir. Nitekim Mansur nokta-ı nazarlarını şu beyitte tasrih etmektedir.

Eente em enâ hâzelayn u fi'l ayn
Hâşâke vü hâşâye fi isbat-i isneynî

İşte bu gibi sözleri sarf eden "pantheisme" meslek felsefesi erbâbının hulûl ve ittihâda kail olamayacağı, zira hulûl ve ittihâd iki şey-i müstakilin vücudunu iktiza edeceği bedâhet derecesinde sabittir. Bektaşîler de ayniyle bu sûretle düşünmektedirler. Her Bektaşî, Allah'ın nefsinde ve bütün eşyada

zâtıyla sâri olduğunu bildirmek için bazı teşbihât kabîlinden bu gibi sözler sarf etmiştir.

Eğer vahdet-i vücûda kail olmasaydılar Bektaşîleri hulûl ve ittihâd ile itham etmek mümkün olurdu. Elde ettiğimiz:

“Kâf u nûn” hitâbı izhâr olmadan
Biz bu kâinâtın ibtidâsıyız
Kimseler vâsıl-ı dîdâr olmadan
Biz Kabe kavseynin ev ednâsıyız

Yok iken Âdemle Havvâ âlemde
Hak ile hak idik sırr-ı müphemde
Bir gececik mihmân kaldık Meryem’de
Hazret-i İsâ’nın öz babasıyız

“Künt ü kenz” sırrının olduk âgâhı
Ayne’lyakîn gördük cemâlullahı
Ey hâce bizdedir sırr-ı ilâhî
Hünkâr Hacı Bektaş fukarâsıyız

Bize peder dedi tıfl-ı Mesîhâ
Rabbi ernî deyip çağırdı Mûsâ
“Lenterânî” deyen biz idik ana
Biz Tûr-ı Sînâ’nın tecellâsıyız

Zâhidâ şânımız “İnnâ fetehnâ”
(Harâbî) kemteri serserî sanma
Bir kılı kırk yarar kâmiliz ama
Pirim “Balım Sultan” budalâsıyız

gibi manzumelerle diğer nefesler böyle bir kanâati Bektaşîliğe isnâdın ne kadar hatalı olduğunu ispata kâfidir.

Bektaşîlerin teslise kail olmaları yani (Allah- Muhammed-Ali)den bahsetmeleri de sırf tasavvufî manayı kasıttır. Ehl-i beyt muhabbetinin ifrâdından neşet eden bu telakkiye yakın zamanlara kadar Bektaşî olmayan zevâtın şiirlerinde de tesadüf edilirdi. Meselâ İbn-i Fârız'ın Kaside-i Hamriyye'sini Türkçeye tercüme eden merhum Nâzım Paşa bir kıtasında bu fikri tasrih etmektedir.

Zât-ı Hak sanatıdır nüshâ-yı icâd ama
Ana şirâze-i tertîb: Benî, bir de velî
Biri mâna-yı ehaddır, biri Mevlâ-yı samed
Yek vücûd âlem ü vahdette Muhammed'le Ali

"Namık Kemal" de bir manzumesinde bu nükteyi sarf etmekten kendini alamamıştı:

Nâm-ı Ahmed nüshâ-yı icâda Bismillahdır
Pençe-yi Âl-i Âbâ aynıyla bir Allah'dır

Bütün bu telakkiler muhaddisînin "Fezâil-i Ali"ye ait rivayet ettikleri ehadisten neşet ediyordu. (Ena ve Ali min nûri'n vâhidin), (Men küntü mevlâhu ve Aliyyü'n mevlahu) ilâh gibi hadisler bu hususta mutasavvıfenin ekserisiyle Bektaşîlere delil olmuş ve bilhassa İslamiyet'in ilk zamanlarında tahaddüs eden vakâyî' Bektaşîleri müfrit bir Ehl-i beyt yapmıştır. Nitekim Bektaşîler "Füyuzâtü'l' nühbe"nin ancak Ali'de tecelli ettiğine ve peygamberin bütün ulûmuna Ali'nin vâris olduğuna kaildir. Bilcümle Bektaşî şairleri nefeslerinin ekserisini Ali'nin medh ü senâsına tahsis etmişlerdir.

Bir ulu şehirde dellallığım var
Ben dellalım pazarbaşım Ali'dir
Eksik alsam, artık satsam gene kâr
Ben dellalım pazarbaşım Ali'dir

Mezada vermişim küllî varımı
Dellala çıkardım şirin canımı
La'l ü mercan ile cevher kânımı
Ben dellalım pazarbaşım Ali'dir

*

Gel ey mümin bize ikrâr Ali'dir
Hakâyık ilmine esrâr Ali'dir
Ali'dir ferd-i yektâ zât-ı mutlak
Şerîki yok hemîn diyâr Ali'dir

*

Muhabbet kapısın açayım dersen
Açan da açdıran da Ali'dir Ali
Hakk'ın cemâlini göreyim dersen
Gören de gösteren de Ali'dir Ali

Muhammed Ali'dir kırkların başı
Anları bilmeyenin nicedir işi
(Bosnavî) akıtdı gözünden yaşı
Akan da akdıran da Ali'dir Ali

Bektaşî şairlerinin diğer mutasavvıf şairlerden ayrıldıkları noktalar onlardan daha nükteli sözler sarf etmelerinde, daha serbest ve zarif düşünebilmelerindedir; meselâ şu iki manzume ne kadar iğnelidir:

Eşeği saldım çayıra
Otlaya karnın doyura
Gördüğü düşü hayıra
Yoranın da …….

Münkir münafıkın huyu
Yıkdı harap etdi köyü
Mezarına bir tas suyu
Dökenin de …….

Derince kazın kuyusun
İnim inim inilesin

Kefenin dikme inlesin
Dikenin de ……

Müfsidin bir de gammazın
Malı var da yemezin
İkisin meyyit namazın
Kılanın da …….

(Kazak Abdal)[3] nutk eyledi
Cümle halkı ta'n eyledi
Sorarlarsa kim söyledi
Soranın da……..

Amennâ söyledik ikrâr eyledik
Erenler bezmine lâşekçesine
Bağ-ı marifette yetişip bittik
Bûy aldık bir gülden çicekçesine

Söylesem kelâmım gelmez takrire
Nutk-ı derûnumuz sığmaz tefsire
İkrâr verdik imân ettik bir pîre
Er evlâdı eriz gerçekçesine

Gel gönül ârif ol haddini bil sen
Semi'dir basirdir etme şek güman
"E'lhakku ezhâru mine'ş şems" iken
Sofî inat eder eşekçesine

[3] Bu manzume Abdallara aittir. Fakat Bektaşîlikte Abdallığın sarih bir surette tesiri göze çarpmaktadır. Aynı mevzuda yazılmış Bektaşî şiirleri de yok değildir.

(Mir'atî) sözlerin gizli muamma
Ülü'lebsar olanlara hüveydâ
Elsiziz, belsiziz, dilsiziz amma
Gezeriz âlemde erkekçesine

Bektaşî şairlerini diğer tasavvuf şairlerinden tefrik edecek en mühim nokta mutasavvıfenin (mey) (sâkî) (bâde) ilâh gibi ıstılahattan kastettikleri remzî manaları Bektaşîlerin terk etmeleri ve doğrudan doğruya meselâ (mey)den (mey)i kast eylemeleridir.

Bezm-i ezelin câmını meyhânede bulduk
Esrâr-ı uluhiyyeti mestânede bulduk
Gûş etmeyiz efsaneni ey vaiz efendi
Biz gevher-i aşkı dil-i rindânede bulduk

Gel bizim harâbâta ara kenz-i Hudâ'yı
Çünkü anı da bir der-i virânede bulduk
Pek çok aradık Kabe'de Mevlâ-yı Azîm'i
Gizlenmiş idi gûşe-i büthânede bulduk

Zinhâr elinden kadehi koyma (Harâbî)
Biz her ne ki bulduk ise peymânede bulduk

**

Ne çare zâhidâ Kızılbaş olduk
Daima bâde-i gülfâm süzeriz
Bezmimize mahbûb bir sâkî bulduk
Anın için böyle sarhoş gezeriz.

Ey (Edib) nedir bu melâmet hâli
Efsane söyleyip uzatma kâli

Zâhid ağzı aynı tobra misâli
Çekince yuların ağzın büzeriz.

* *

Ben melâmet hırkasını kendim giydim eynime
Âr u nâmûs şişesini taşa çaldım kime ne

Gâh giderim medreseye ders okurum halk içün
Gâh giderim meyhâneye dem çekerim aşk içün

Sofular haram dediler bu aşkın şarâbına
Ben doldurur ben içerim günah benim kime ne

Nesimî'ye[4] sordular ki yârin ile hoş musun?
Hoş olayım olmayayım o yâr benim kime ne?

* *

Makam-ı vahdette düştüm yabana
Peymâne yolların geçtim de geldim
Ârifim esrârı açmam nâdâna
Âriflerin sırrın seçtim de geldim

Bosnavî'yim sözüm gitdi özümden
Âşık olan çıkmaz kâmil sözünden
Bu ilmi okudum bâtın yüzünden
Bin yıllık namazı kıldım da geldim

**

[4] Bu Kul Nesimî'dir. (807)de derisi yüzülen Seyyid İmadeddîn Nesimî başkadır.

Çarpar seni git aldığın abdestle girilmez
Meyhâneyi sen mescid ü büthâne mi sandın?

*

Rind olmayan adam ne bilir âl-i Hüseyn'i
Her kim ki içmezse bizim kâtilimizdir

Bektaşî şairlerinin eserlerinde bu yazdıklarımızdan maada aşk ve muhabbet, esrâr-ı muhabbet, esrâr-ı hurûf, Bektaşîliğin müşkülâtı, âyin usulleri gibi şeylerle Hacı Bektaş-ı Velî, Fazlullah Hurûfî, Abdal Musa[5], Seyyid Gazi, Kızıl Deli Sultan, Balım Sultan...ilâh gibi azâmın menkıbelerine tesadüf edilir.

Cümle mahlûkâta cism-i cân olan
Kendisi görünmez pinhândır elif
Gönül hânesinde hem sultan olan
Canların içinde canandır elif

(Pir Sultanım) der ki ezel elifdir
Mebdemiz elifdir maâd elifdir
Gökde melek tesbih eder elifdir
Feleklerde dönen devrândır elif

**

Horasan şehrinden duyuldu sesi
Âşık muhibblere düştü hevesi
Yedi bâb içeri pîrim türbesi
Eşiğin bekleyen câna aşk olsun

Abdal Musa derler pîrimin ismi
Ateşe girince yanmadı cismi

[5] Abdal Musa Abdallardandır. Bektaşîlerce çok muhterem tanınmış olan bu zât hakkında Âşıkpaşazâde Tarihi ile İlk Mutasavvıflar'da malûmât vardır.

Sana niyaz eder derdmend Hüsnî
Eşiğin bekleyen câna aşk olsun

**

Kaygusuz Sultan'ın keşf ü kemâli
Er kulu Hacım Sultan'ın bürhanı
Kanber Ali Sultan pirler cemâli
Pîrim Hacı Bektaş Velî değil mi

Hızır Ali Sultan ya senden meded
Kara donlu sultan vallahü'l-ahad
Cedd-i pâk-i Resûllallah meded
Pîrim Hacı Bektaş Velî değil mi

**

Dertliyim kapına dermana geldim
Mürüvvet senden Seyyid Ali Koç Baba
Cümle küstahlığı özümde buldum
Mürüvvet senden Seyyid Ali Koç Baba

**

Şükür olsun ol Hudâ'nın demine
Hacı Bektaş Velî Sultan Balım var
Medh-i vasfın eylediğim kimesne
Hacı Bektaş Velî Sultan Balım var

Hasan Dede'dir postunda oturan
Rum Abdalları hizmetin yetiren
Zemheride, dost elmasın getiren
Hacı Bektaş Velî Sultan Balım var

**

İşte bütün mevzuları bu yazdığımız muayyen şeylerden ibaret olan Bektaşî edebiyatının diğer zümre edebiyatlarından ayrıldığı noktalar zannederiz ki şu ufak makalemizde tezâhür etmiştir. Bektaşîliğe isnâd edilecek hususiyetlerden bazıları diğer zümre edebiyatlarında da mevcuttur.

Bilhassa Bektaşî ve Hurûfî edebiyatları adeta (Bektaşî- Hurûfî) edebiyatı haline inkılâp eylemiş daha doğrusu bir edebiyat olmuştur. Yalnız Fazlullah Hurûfî'nin ulûhiyyetini anlatmak isteyen Bektaşî şiirlerindeki nüktelere dahi remzî bir mahiyet verilmek iktizâ edeceğini de unutmamalıdır. Fazl'ın ulûhiyyetine kail olan bir zümre olmakla beraber bu istisnayı umum Bektaşî ve Hurûfî şairlerine isnâd etmek hatadır. Meselâ Nesimî, Hurûfî'dir. Hem de doğrudan doğruya Hurûfîliğin müessisi olan Fazlullah Hurûfî'ye mensuptur. Fakat bu zâtın "Fazl"a ulûhiyyet isnâd edeceğini tahmin etmek bile gülünçtür. Gerçi Nesimî bazı mesnevi ve tuyuğlarında Fazl'ın ulûhiyyetini îmâ eylemiştir. Fakat yukarıda da dediğimiz gibi bu gibi yazılar Allah'ın Fazl-ı Hurûfî'de kemâliyle tecelli ettiğini bildirmek içindir.

Mutasavvıf şairler:

Gören ol gösteren oldur görünen
Ya Nizâmoğlu iki görmek neden

*

Tecellî-yi şevk-i dîdârın beni mest eyledi hayran
Ene'lhak sırrını candan anınçün kılmazam pinhân

Çürümüş tenlere bir kez eğer dersem bi-iznî kum
Yalın ayak çü baş açık kamusu turalar uryân

Ben Eşrefoğlu Rûmî'yem ne Rûmîyem ne İznikî
Benim ol daimü'l-bâkî göründüm sûretâ insan

beyitlerinde neyi kastediyorlarsa bir Bektaşî şairi de "Fazl"a ulûhiyyet isnâd etmekten onu kast eder.

Yakın zamanlara kadar her meslek, şeriat gözüyle tetkik edildiği cihetle âlimler kendi kanâatleri hilâfına birtakım itikatları düstur ittihaz

edenlerin aleyhinde bulunmayı şiar ittihaz ederlerdi. Muhyiddîn-i Arabî'nin bazı ulemâ tarafından tekfir edilmesi, Mevlânâ'nın Şems için (Hudâ-yı men) dediğinden dolayı tahtie edilmesi hep bu galat rüyetten neşet ederdi.

Bîtarafâne muhakeme etmek ve hakikati olduğu şekilde kabul etmek mutaassıp bir zihniyet için kabil değildi. Artık meçhuliyet perdelerinden sıyrılmak üzere olan bu gibi mesâlik, hususiyle (Bektaşîlik) olduğu şekilde tarih sahifelerine geçecektir. (Tevellâ ve Teberrâ)yı esas düstur ittihaz eden bu zümre erbâbının ekserisi, ne (Gurabiyye) taifesi gibi:

Cibrîl ki âmed zeber Hâlik bîçün
Der pîş Muhammed şüd maksûd-ı Ali bûd

diyecek kadar cahil, ne de (Nasıriyye)ler gibi (Ali rab Muhammed hicâb Selman bâb) diyecek kadar echeldirler.

Herhangi bir meslek bidâyet-i teşekkülünde hâiz olduğu hususiyeti mürûr-ı zamanla kısmen kaybetmiş, ona yeni birtakım akideler, hurafeler karışmıştır. Binaenaleyh muayyen bir zümreyi tetkik eden kimse o mesleğin ilk teşekkül zamanlarından itibaren muhtelif zamanlarda ne gibi safahata mua'kes olduğunu gözden geçirmelidir. Aksi takdirde verilecek herhangi bir hüküm nâkıs olacak ve tam manasıyla müfit olmayacaktır.

Biz bu nokta-i nazara göre yüzlerce şair yetiştiren ve vâsi' bir teşkilata malik olan Bektaşîliğin bir müdekkik tarafından bîtarafâne ve ilmî bir şekilde tetkikini beklemekteyiz.

Yeni Fikir, S.24, s. 8- 16.

BEKTAŞÎ EDEBİYATI

Tarihin malı olan zümre edebiyatlarından biri de Bektaşî edebiyatıdır. Mebdeini "Yunus Emre", "Said Emre", "Kaygusuz Abdal" gibi Hicrî sekizinci ve dokuzuncu asırda yetişen şairlere kadar irca etmek imkânı olan bu "Batınî zümre edebiyatı" tamamen Türk zevkine mutabık bir şekilde tesis ve bugüne

kadar aynı suretle devam etmiştir. “Yunus”un açık şiirleri Anadolu’nun her tarafına yayılmaya başladığı zamandan beri alelumum Bektaşîler, onun mukallidi olmuşlar ve ince, zarif, nükteli şiirleriyle “millî tarz”ı en güzel bir şekilde ileri götürmüşlerdir.

“Batınîlik” ve “müfrit Şiîlik”i terennüm eden bu zümre şairleri arasında saz şairleri ekseriyeti teşkil etmektedir. Bu itibar ile “divan, semai, kalenderi” gibi aruz vezniyle manzumeler de vücuda getirmişlerdir. Az olmakla beraber bu şairler arasında doğrudan doğruya “divan edebiyatı” tarzını takip edenler de mevcuttur.

Bektaşî edebiyatı, muayyen bir zümrenin mahsulü değildir. Bu edebiyatı vücuda getirenler içinde “Babaîler, Âhîler, Abdallar, Hurûfîler, Kızılbaşlar, Kalenderîler, Haydarîler” de vardır. Fakat bunlar meslek ve meşrep itibariyle birbirlerine o kadar yakındırlar ki tercüme-i hâli layıkı vechiyle bilinemeyen bir şairin bu zümrelerden hangisine mensup olduğunu kat’i ve sarih bir surette tayin edebilmek imkân haricindedir. Mamafih eserlerinde Bektaşîliği andıran ufak tefek bazı telakkiler sezerek “Arşî”, “Muhiddin Abdal” gibi sırf “Hurûfî” veya “Kalenderî” olan şairlerle “İdris Muhtefî”, “İbrahim Efendi”, “Gaybî” gibi sırf “Sûfî- Melâmî” olan şairleri Bektaşî edebiyatı çerçevesine ithal etmek doğru değildir. Bu edebiyatın mahsullerini hakkıyla anlayabilmek için “Bektaşî tarikatı”nın esaslarını, eşkâl ve merasimini, âyinlerini tetkik etmek ve kendi aralarında kullandıkları muayyen ıstılahları bilmek zaruridir.

“Ehlisünnet” akaidine tamamen muhalif olan ve “müfrit Şiî Batınî” akidelerini neşre çalışan her Bektaşî şairi yazdığı “nefes”te “On İki İmam’a ikrar”, “dolu”, “teberra”yı tavsiye suretiyle “Şiî isnâ-aşeriye” esaslarını müdafaa eylemiştir.

Hayder-i safder Şepper ü Şüpper[1]
Zeynelâbâ’dır Bâkır ü Câfer

[1]Şepper ü Şüpper: Doğrusu Şüpper ü Şepbir’dir. Şüpper “Hasan”, Şepbir “Hüseyin” demektir. Galat olarak Bektaşiler “Şepper ü Şüpper” suretinde telaffuz ediyorlar.

Kâmil ü âlim ilm ile kaim
Mûsâ-yı Kâzım Şah-ı Horasan

Şah-ı cihandır ayn-ı ayandır
İlm-i ledünne gevher-i kândır
Oldu Takî'den Şah Naki'den
Şah Askerî'den Mehdi-i devran

Âl-i Ali'yi eyle tevellâ
Sevmeyene sen söyle teberrâ
Nâkıs u ahmak bâtıl-ı nâhak
Kâfir-i mutlak Şimr ile Mervan
Seher Abdal

On İki İmam'ı okur dilimiz
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz
Pir Sultan

On İki İmam'ın tuttum yolunu
Hak deyip tuttuğum yoldan ayrılmam
Hatâyî

Ezel-i misâkımız cemiyet-i Kalübeladandır
Bezm-i ikrârımız nur-ı Muhammedle Alidendir
Tevellâ ehliyiz biz mürşid ü rehberden el tuttuk
Soluğumuz cenâb-ı Hacı Bektaş Velî'dendir.
Mehmet Ali Hilmi Dede Baba

Bir Bektaşî şairinin “Ali” ve “Evlâd-ı Ali”ye muhabbet edebilmesi için “Yezid” ve “Âl Yezid”e lanet etmesi lazımdır. Bu itibar iledir ki Yezid’e sebb etmeyen hiçbir Bektaşî şairine tesadüf edilemez.

Ol Yezid’e lâ’net etmek sezâdır
Anınçün okurum lâ’net Yezid’e
Hatâyî

Atalım Yezid’e lâ’neti, taşı
Biz Muhammed Ali diyenlerdeniz
Pir Sultan

Tevellâmız ciddi zat-ı Resûl’e
Ervâh-ı Yezid’in teberrâsıyız
Perişan Baba

Bektaşî edebiyatı deyince göz önüne celî bir hatla yazılmış “Ali” levhası gelmelidir. Ali Hak’tır, Ali Muhammet’tir, Ali velhasıl her şeydir. Bektaşîlerin “Allah- Muhammet- Ali”den bahsetmeleri ise, sûfiye akaidine müşabih olmayan ve “vahdet-i vücut”un hususi bir manada tefsirinden ibaret olan “tevhit” esasına müstenittir. Bektaşîlerce tesliste tevhit vardır.

Gafil kaldır şu gönlünden gümânı
Bu mülkün sahibi Ali değil mi?
Yaratmıştır on sekiz bin cihânı
Rızıkların veren Ali değil mi?

Gelin vazgeçiniz siz de gümândan
Sonra çıkarsınız dinden îmândan

Şefaat umarız On İki İmam’dan
Anların atası Ali değil mi?

Yaratıldı mülcem ol oldu düşman
Kast etti Ali'ye oldu peşiman
Hangi kitapta var ol adı yaman
Kur'an'da okunan Ali değil mi?

Binbir adı vardır bir adı Hızır
Nerede çağırsan ol yerde hazır
Ali padişahtır Muhammet vezir
Bu fermanı yazan Ali değil mi?

"Pir Sultanım" lütf eder ben fakire
Acep bulur muyum derdime çare
Yüzü kara nasıl varam huzura
Divanında duran Ali değil mi?
Pir Sultan Abdal

Ayine tuttum yüzüme
Ali göründü gözüme
Nazar eyledim özüme
Ali göründü gözüme
Mehmet Ali Hilmi Dede Baba

Muhammet Ali'dir kırkların başı
Anları bilmeyen nic'olur işi
Bosnavî akıttı gözünden yaşı
Akan da aktıran da Ali'dir Ali
Bosnavî

Bu dünyanın evvelini sorarsan
Allah bir Muhammet Ali'dir Ali
Pir Sultan

Ali ismi dört kitapta okunur
Lâ ilâhe illallah yazılı
Kul Himmet

Uzatıp da ne ararsın ötesin
Bu mülkün sahibi Ali değil mi?
Veli Baba

Bu şairler tarafından en ziyade itina ile vücuda getirilmiş olan manzumeler “devriye”lerdir. Bunlar da daima “tenasüh”, “hulûl” ve “ittihat” şemasına tesadüf edilir. Her Bektaşî “Allah” olur, “Muhammet” olur, “Hacı Bektaş” olur ve nihayet bizzat kendisi olur.

Cihân var olmadan ketmi ademde
Hak ile birlikte Bektaş idim ben
Yarattı bu mülkü çünkü o demde
Yaptım tasvirini nakkâş idim ben

Anasırdan bir libasa büründüm
Nâr u bâd u hâk u âbdan göründüm
“Hayrülbeşer” ile dünyaya geldim
Âdem ile bile bir yaş idim ben

Şu fenâ mülküne çok geldim gittim
Yağmur olup yağdım ot olup bittim
Urûm diyarını ben irşat ettim
Horasan’dan gelen Bektaş idim ben

Şimdi hamdülillah Şirî dediler
Geldim gittim zatım hiç bilmediler
Kimseler bu remzi fehm etmediler
Her gelen mahlûka kardaş idim ben
Şirî

Daha Allah cihânda yok iken
Biz anı var edip ilân eyledik
Hakk'a hiçbir lâyık mekân yok iken
Hânemize aldık mihmân eyledik

Kendisinin henüz ismi yok idi
İsmi şöyle dursun cismi yok idi
Hiçbir kıyafeti resmi yok idi
Şekil verip tıpkı insan eyledik

Allah ile işte burda birleştik
Nokta-i Amâya girdik yerleştik
Sırr-ı küntü kenzi orda söyledik
İsm-i şerifini Rahman eyledik

Aşikâr olunca zat u sıfÂtı
Kün dedik var ettik bu semâvâtı
Birlikte yarattık hep kâinatı
Nam u nişanını cihân eyledik

Bir mescide soktuk Meryem Ana'yı
Pedersiz doğurttuk orda İsâ'yı
Bir ağaç içinde Zekeriyyâ'yı
Biçtirip kanını rîzan eyledik

Hak Muhammet Ali ile birleştik
Hep beraber "Kabekavseyn"e gittik
O makamda pek çok muhabbet ettik
Leyletü'l-esrâyı seyrân eyledik…..ilâh

Harâbî

Bektaşî şairleri, şarap ve rakının ehline helal olabileceğini zımnen veya serahaten mutlaka bildirmek isterler. “Ak yazılı, erenler demi, kırklar şerbeti, kızıl deli” gibi tabirlerden daima meskûrat kastederler.

Kırkların ceminde şerbet ezildi
Ezen de ezdiren de Ali’dir Ali
Bosnavî

Nûş ederler kızıl deli
Kimisi de ak yazılı
Rıza Dede

Ey sofî Cenâb-ı Hâlik-i Mutlak
Bu şarabı bize in’am eylemiş
Çok medh etmiş onu Kuran’ı aç bak
Mü’min olanlara ikram eylemiş

Vakti saatte rezalet eden
Muhammet Ali’ye adavet eden
Evlâd-ı Resul’e cinayet eden
Münkir münafıka haram eylemiş

Biz içeriz lakin etmeyiz isyan
Helal etti bize onunçün Sübhan
Namaz kıldırmaya bize her zaman
Bir pîr-i muganı imam eylemiş

Zemzemi terk edip geçelim deyü
Haramı helalden seçelim deyü
Mukaddes şarabı içelim deyü
Allah bize mahsus selam eylemiş

Ey hace bu sırra değilsin agah
Anınçün şaraptan eylersin ikrah
Kalb-i “Harâbî”ye Hazret-i Allah
Bu doğru sözleri ilham eylemiş

Harâbî

Bektaşîlerin âsârında “Hurûfîlik”e ait ıstılahlar da mevcuttur. Fakat bu şairler, “Nesîmî”, “Muhitî” derecesinde Hurûfîliği temsil edememişlerdir. Nefeslerinde görülen remizler, ancak esrar-ı hurûf, yedi ayet gibi muayyen ve mahdut şeylerdir.

Çâk eyle yüzün pâk eyle özün
Ne görse gözün otuz ikidir
Belki her işin kirpiğin kaşın
Lebinde dişin otuz ikidir

Sırrî

Nevbe nevbet velîye kudret
Âşıklara sevda, şahlara devlet
Âlimlere ilim, ârife hikmet
Kevn-i muhit olan imandır elif

Pir Sultan

Bu şairler, “ef’alullah”a itiraz eylemekten, Hakk’a mesuliyet izafe etmekten daha doğru bir tabir ile Allah’a akıl öğretmekten çekinmezler. “Yunus”un, “Kaygusuz Abdal”ın eserlerinde pek çok tesadüf edilen “şathiyat” muharr Bektaşîlerin âsârında da nadiren göze çarpar.

Adımı balçıktan yoğurdun yaptın
Yapıp da neylersin bundan sana ne
Halk ettin insanı saldın cihâna
Salıp da neylersin bundan sana ne
İşin gücün yoktur gönül eylersin

Kulun günahını tartıp neylersin
Geçiver suçundan bundan sana ne
Behlül

Yeri göğü ins ü cini yarattın
Sen ey mimar başı eyvancı mısın?
Ayı, günü, çarhı, burcu var ettin
Ey mekân sahibi rahşancı mısın?

Kullanırsın kanatsızca rüzgârı
Kürekle mi yaptın sen bu dağları?
Ne yapıp da öldürürsün sağları?
Can verip alırsın sen cancı mısın?

Sekiz cennet yaptın sen Âdem için
Adın büyük bağışla onun suçun
Âdem'i cennetten çıkardın niçün
Buğday nene gerek harmancı mısın?.....ilâh
Azmi Baba

Lâ yüs'el ü ammâ yef'al elhak
Sual etmem lâkin yaptığına bak
Yarab sen kendini etsen istintak
Kabahatin çıkar mesul olursun
Edip Harâbî

Anadan doğdular şems ile kamer
Yezid'in başına tîğ ile teber
Bir kısrak gördüm tayını emer
Gel bunun manasın ver imdi sofî

Muhammed Ali'dir Rahman'dan yüce
Dirilmiş müminler dökülüp saça
Anası kızoğlan oğludur koca
Gel bunun manasın ver imdi sofî
Teslim Abdal

Bektaşî edebiyatını teşkil eden bu mevzua "tarikat müşkilatı" "âyin usulleri" gibi şeylerle "Pir Abdalân", "Seyyid Gazi" ,"Seyidt Abdulvahab Gazi", "Kızıl Deli Sultan", "Balım Sultan"..ilâh gibi Bektaşî azâmının menkıbeleri de dahil edilecek olursa bu zümre edebiyatı içinde hemen hemen başka hiçbir telâkkiye tesadüf etmek kabil olmaz. Kullandıkları tabirler ve ıstılahlar da mahduttur. Nihayet yüzü geçmemektedir. Bunlar da "üçler, yediler, kırklar, er küçüğü, erenler remzi, ism-i azam, ikrar, bâtın kılıcı, bezirgân, bism-i şah, teslim taşı, tîğbend, teber, has bahçe, dört kapı, dört erkân, şah-ı merdan, sahib-i zaman, kırklar meclisi, kudret kâtibi, kazan, kırk budak, kırk kapı, katır, güruh tacı, gülbang, miraç, yedullah ayet…..gibi tabirâttır.

Bektaşî şiirlerinde, bu kelime ve terkiplere sık sık tesadüf olunur. Teşbihleri de o nispette azdır.

Batınî zevke sahip bulunmayanlar, daha doğrusu Bektaşî olmayanları "çık" veya "boş kovan" vasıflarından biriyle tavsif ederler. Bir mübtedî Bektaşî muhibbini "koyun" ve "kurban"a benzetirler.

Her bildiğin rehber çiğ mi pişirir
Yanıp ateşine kül olmayınca
İtikatsız talip boş kovan olur
Vızılar arısı bal olmayınca
Pir Sultan

Koyun olduk çan taktılar
Sürüye kattılar bizi
Pir Mehmet

Mamafih bu şairler arasında Hatâyî, Türâbî, Viranî, Mir'atî, Edib Harâbî gibi ibda' kudreti fazla olan ve halk edebiyatıyla tasavvuf ve divan edebiyatının bütün mazmunlarını yerinde kullanabilen şairler de mevcuttur. Mesela "Türâbî"nin aruzla yazdığı şu manzume ne kadar güzeldir:

Eski sebaktan göçeben
Gel çevir evrak dediler
Rıhleti bang etti seda
Dinle hey ahmak dediler

Gitti ömür zâyî hebâ
Derdine yok sonra devâ
Ya nolacak rûz-ı ceza
Hâline bir bak didiler

Sende nedir bu semelik [2]
Satma bana gel dedelik
Sırtına bir elli çelik
Urmalı mutlak dediler

Doğru yürü Hak yoluna
Rahm ede Allah kuluna
Kul rehi Hakta buluna
İşte bu elyak dediler

Cah-ı cihan mihnet imiş
Ahırı hem hasret imiş
Yok yere bir gayret imiş
Çektiğin alçak dediler

[2] Semelik: Sersemlik

Hak diyeyim dinle beni
Bilmedin ah sen de seni
Ateş-i hicr ile teni
Bilmez isen yak dediler

Kılsa vefa ahde güzel
İşte karip oldu ecel
Ya ne bu beyhude emel
Vay gidi torlak dediler

Gerçi bahayimce imiş
Lâklâkâ söz çokça imiş
"Men aref"i bellememiş
Mâyesi bî-pâk dediler

Menzilini buldu bulan
Var yürü sen böyle dolan
Gördü beni ârif olan
Kupkuru kavlak[3] dediler

Ben dedim ey ehli himem
Bende kamu derdü elem
Eyle bana lütfu kerem
Bu söze hak hak dediler

Bab-ı tevekkülde safa
Bul anı var çekme cefa
İşte bu teslimi rıza
Boynuna gel tak dediler

[3] Kavlak: Soyulmuş

Dünyeyi bir yana koyun
Hân-ı kanaatla doyun
Varlığını cümle soyun
Kalmalı çıplak dediler

Munkarız oldu bu işin
Rıf'atını buldu eşin
Dünye için bu gidişin
Sür'ati kıvrak dediler

Vay sana vay başına taş
Dünye için bu ne telaş
Hak yoluna can ile baş
Vermedi korkak dediler

Pir yedine ermedi bu
Aklı başa dermedi bu
Aşka boyun vermedi bu
Ölse de hortlak dediler

Terki cihan olmaz isen
Ölmeden ön ölmez isen
Bunda seni bilmez isen
Başına tokmak dediler

Sıdk ile gûş eyle cevap
İşte budur râh-ı sevap

Mahlasımız oldu “Türâb”
Ahırı toprak dediler[4]

Türâbî

Bektaşî şiirleri edebi olduğu kadar Anadolu tarih-i dinîsi nokta-i nazarından da gayet mühimdir. Birkaç yüze baliğ olan bu şairlerin batınî bir mahiyet arz eden manzumeleri bir küll halinde cem ve tedvin edilirse bu sahada tetkikatta bulunanlar kolaylıkla birçok garip akideleri elde etmiş olacaklardır. Temenni olunur ki bu eserler Bektaşîlerin coğrafî tevezzüü nazar-ı itibara alınarak toplanılsın.

Gençlik, Mayıs 1928, S. 2, s.2- 6.

MUHİDDİN ABDAL

Batınî zümre mensupları arasında en eski bir şahsiyet olarak göstereceğimiz yegâne şair Muhiddin Abdal’dır. 399 küçük sahifeden ibaret olan yazma divanı (ç.n. Muhyiddin Abdal Divanı, Bayram Durbilmez tarafından doktora tezi olarak yayımlanmıştır. Bkz. Bayram Durbilmez, Muhyiddin Abdal Divanı (İnceleme- Tenkitli Metin), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1998) kütüphanemizde mevcut olan bu zat hakkında tarihî hiçbir kayda tesadüf edilemez. Ne vakit yaşadığını ve mesleğini ancak divanından öğrenebiliyoruz.

Muhiddin Abdal meşhur “Hurûfî- Kalenderî” ricâlinden Otman Baba’nın mürididir. Bu da divanında mevcut olan şu iki nefesten anlaşılmaktadır:

Ela gözlü Sultan Baba
Ululardan ulusın sen

[4] Bu manzume “Türâbî” divanında yoktur. Ankara Kütüphanesi’nde A 3/26 numaralı Türâbî divanında şairin hece vezniyle yazdığı bazı manzumeler münderiçse de bu nefis şiire orada da tesadüf edemedik.

Yedi iklim dört köşeye
Arş u kürse dolusın sen

Yüzün gören yoksul bay olur
Kâfirler imâna gelür
Seni sevmeyenler n'olur
Şah-ı kerem Ali'sin sen

Şâhısın eksikli kulun
İçenler ayılmaz dolun
İnceden incedir yolun
Tamam gerçek velisin sen

Doğru sözün yol kılıcı
Çaldığın iki bölücü
Düşmüşler elin alıcı
Hakk'ın kudret elisin sen

Dehânından Kevser akar
Nazarın kula Hak bakar
Kokun cümle âleme kokar
Muhammed'in gülüsin sen

Parlayıp ateşin yanar
Cümle âlem şu'lene cûnâr
Susayanlar senden kanar
Âb-ı hayat gölüsin sen

Muhiddin Abdal neylersin
Dipsiz denizler boylarsın

Ne bilirsin ne söylersin
Aklın mı var delisin sen

Erenler eşiğinde
Yaslanub yatdım ben
Erenlere belî dedim
Sıdk ile ikrâr etdim ben

* *

Şahım da rehberim oldu
Heman kıblem nuru oldu
“Otman Baba” pirim oldu
Anın etegin tuttum ben

Eynime giydim abayı
Terk ettim kamu kabayı
Severim Sultan Baba’yı
Can ile gönül kattım ben

Güller açılır çağında
Bülbüller öter bağında
Mûsâ ile Tûr dağında
Koyunu bile güttüm ben

Kim bilir âşık halinden
Söyleşelim hâl dilinden
Muhiddin’im aşk elinden
O şen deli oldum dahi ben

“Otman Baba” Hicrî 883’de vefat eden meşhur bir Kalenderî babasıdır.Küçücek Abdal namında bir müridi tarafından (888) senesinde bu

zât namına yazılan “Otman Baba Velâyetnâmesi” bugün Ankara Kütüphanesi’nde Hacı Bektaş kitaplarının Meydan Evine ait kısmında mahfuzdur. Her sahifesi yirmi satır olmak üzere 260 sahifeden ibaret olan bu eserin istinsah tarihi 1173’dir. Kitabın ismine “Velâyetnâme-i Otman Baba” denildiği gibi “Velâyetnâme-i Şâhî” “Velâyetnâme-i Sultan Baba” da denilmektedir. Otman Baba’ya ihtimal müritleri tarafından verilen “Sultan Baba” tabiri Muhiddin Abdal’ın nefeslerinde de görülmektedir ki kendisinin Otman Baba’dan nasip aldığını ve “Ela gözlü Sultan Baba” denildiğini söylemesine bakılırsa Muhiddin Abdal’ın mutlaka velâyetnâme ve sahibi olan Otman Baba’ya mensup bir Abdal olduğu anlaşılır. Zira: “Evvelâ, Otman Baba’nın ela gözlü olduğu Küçücek Abdal’ın Velâyetnâmesi’nde sarih bir surette mukayyettir: Yassı yağrınlı, ela gözlü, kızıl benizli, mücessem heybetli, nazarı ibretli, zâhiri kuvvetli, bâtını nihayetsizdi. (“Otman Baba” Velâyetnâmesi’nden naklen.) Saniyen Otman Baba’ya Sultan Baba denildiği de yine aynı velâyetnâmede mesturdur. Esasen velâyetnâmenin bir ismi de “Velâyetnâme-i Sultan Baba”dır.

Üçüncü olarak da Otman Baba’ya mensup olan dervişlerin tamamen abdal unvanını taşıdıkları velâyetnâmede görülmektedir. Küçücek Abdal, Kara Abdal gibi müritleri hakkında mezkûr eserde birtakım menkıbeler münderiçtir. İşte bu kuvvetli deliller karşısında Muhiddin Abdal’ı Otman Baba’nın müridi olarak kabul etmek ve onu Hicrî sekizinci asrın sonlarıyla dokuzuncu asır bidâyetlerinde yaşamış bir “Hurûfî- Kalenderî” olarak kabul etmek zarûridir.

Bu zâtın tetkik ettiğimiz divanında Bektaşîliğe ve Hacı Bektaş-ı Velî’ye ait ufak bir kayda tesadüf etmek kabil olamamıştır. Muhiddin’in bütün şiirlerinde yalnız Nesimî’nin kuvvetli şahsiyeti hâkimdir. Mani şekliyle vücuda getirdiği ve hemen hepsinde kendi ismiyle başladığı şiirler aynen Nesimî’nin tuyuğlarına benzer.

Muhiddin’im hâsü’l hâs
Her bir sözüm bir nefes

Canım hümâ kuşıdır
Tenim hümâya kafes
*
Muhiddin'em aşüfte
Yedi günüm bir hefte
Yetmiş yedi perdeyi
Geçdim nûn ile kâfda
*
Muhiddin'em bir dolu
Pîrim Muhammed Ali
Şab emred yüzünde
Okudum hatt u hâli

Muhiddin Abdal'ın şiirlerinde (Yunus)un tesirleri de göze çarpmaktadır.

Senin yolun varub menzîle irmez
Gönülden gönüle yol olmayınca
Kişi alçak kapulardan geçemez
Eğilüb ham kaddi dal olmayınca

Ol âşıka zehî âşık dimezler
Akub gözi yaşı sel olmayınca
Cahilin sohbetinde can bite mi
Sohbeti has sözi bal olmayınca

Muhiddin Abdal dimekle bulunmaz
Çöp kımıldar mı hiç yel olmayınca

Tecerrüt ve fakr ve teselli ihtiyar eden Kalenderîlikle vahdet-i vücut esasatını harflerle izaha çalışan Hurûfîliği nefsinde cem' eden "Muhiddin Abdal" halk şairleri içinde cidden kudretli bir şahsiyettir. Hatta diyebiliriz ki

Yunus Emre, Kaygusuz Abdal gibi bir iki mühim zat istisna edilirse Muhiddin Abdal ka'bında Batınî bir şaire tesadüf etmek kabil olmaz.

Yakında mesleği hakkında bir mukaddime ile bütün şiirlerini bir kitap halinde neşredeceğimiz bu şairden şimdilik bu kadarcık bahsetmeyi kâfi görüyoruz.

Yeni Fikir, S. 31, s. 15- 17.

MUHİDDİN ABDAL VE ESERİ

"Türk Yurdu" Mecmûası'nda (Cilt:5, Numara:27) Halk Bilgisi Derneği İdare Heyeti'nin kıymetli rüknü muhterem "Hasan Fehmi Bey", "Otman Baba Velâyetnâmesi" unvanlı mühim bir makale neşrettiler. Bu makalede bahsedilen eser, "Hacı Bektaş" Kütüphanesi'nin Meydan Evine ait kısmı içinde olup el-yevm Ankara Maarif Kütüphanesi'nde mahfuzdur.

Kitaba "Velâyetnâme-i Otman Baba" denildiği gibi, "Velâyetnâme-i Şâhî", "Velâyetnâme-i Sultan Baba" da denilir. Eserin mündericatı meyanında "Osman Baba" demek olan "Otman Baba" hakkında şu yolda tavsifler vardır: "Yassı yağrınlı, ela gözlü, kızıl benizli, mücessem heybetli, nazarı ibretli, zâhiri kuvvetli, bâtını nihayetsizdi. Oğuz dilin söylerdi. Daima kendisi için "Ol şerefli koca benim." derdi."

İşte bu kayıtları gördükten sonra ahiren Beyazıt Kütüphanesi fazıl müdürü "İsmail Saip Efendi'nin lüft-ı delâletleriyle elde ettiğim "Muhiddin Abdal" divanı hakkında oldukça vâzıh bir fikir edinebildim.

Eni "4,5" ve boyu "8" santimetre olan bu eser "399" sahifeden ibarettir. Her sahifesinde "9" satır yazı vardır. Derûnunda "203" manzume mevcuttur,; bunların "99"unu "Nesimî"nin "tuyuğ"ları tarzında yazılmış "mani"ler teşkil etmektedir. Kitabın ilk sahifesinde "Hâzâ Divân-ı Muhiddin" kaydı varsa da eserin müstensihi ve hangi tarihte istinsah edildiği malûm değildir. Diğer taraftan kitabı yazan hattat, nazımları nesir gibi yazdıktan maada birtakım

imlâ hataları da yapmıştır. Ekser beyitlerde dahi hece adedi birbirine uymamaktadır.

Eser sahibi “Muhiddin Abdal” hakkında bizi az çok tenvir eden iki manzume, divanda münderiçtir ki, imlâsını muhafaza ederek aynen yazıyorum:

Ela gözlü Sultan Baba
Ululardan ulusın sen
Yedi iklim dört köşeye
Arşa kürse dolusın sen

Yüzün gören yohsul bay olur
Kâfirler imâna gelür
Seni sevmeyenler ne olur
Şâh-ı kerem âlisin sen
Şâhısın eksikli kulun
İçenler ayılmaz dolun
İnceden incedir yolun
Tamam gerçek velisin sen

Doğru sözün yol kılıcı
Çaldığın iki bölüci
Düşmüşler elin alıcı
Hakk’ın kudret elisin sen

Dehânından kevser akar
Nazarın kula Hak bakar
Kokun cümle âleme kokar
Muhammed’in gülüsin sen

Parlayıp ateşin yanar
Cümle âlem şulene cûnâr

Susayanlar senden kanar
Âb-ı hayat gölüsin sen

Muhiddin Abdal neylersin
Dipsiz denizler boylarsın
Ne bilirsin ne söylersin
Aklın mı var delisin sen

Muhiddin doldur beyanın
Hergiz olmasın ziyanın
Evliyanın enbiyanın
Bir kemîne kulusın sen

-2-

Erenler eşiğinde
Yaslanub yattım ben
Erenlere belî dedim
Sıdk ile ikrâr ettim ben

Şâhım da rehberim oldı
Heman kıblem nûrum oldı
Gani Otman pirim oldı
Anın eteğin tuttum ben

Egnime giydim abâyı
Terk ettim kamu kabayı
Severim Sultan Baba'yı
Can ile gönül kattım ben

Güller açılır çağında

Bülbüller öter bağında
Heves ile Tûr dağında
Koyunu bile güttüm ben

Hocamdan sebâk aldım
Okudum sebâkım bildim
Üstâda erdim üstâd oldum
Gör ne üstâda erdim ben

Maksûdum dîzâr eyledim
Gönülden nazar eyledim
Nakd ile bazar eyledim
Alana gevher sattım ben

Kadim leyl ü nehârım
Hayat bad-ı seherim
Hem sedefim hem gevherim
Özge madende ben

Ben Muhammed'in gülüyüm
Ehli kemâlin kuluyum
Dost bağının bülbülüyüm
Cennet bağında öttüm ben

Kim bilir âşık halinden
Söyleşelim hâl dilinden
Muhiddin'im aşk elinden
Uş deli oldum ben

Ekser beyitleri vezinsiz olan bu iki manzume, bize gösteriyor ki, "Muhiddin Abdal" "Otman Baba"ya mensup bir derviştir; zira, yukarıda

yazdığımız “Ela gözlü” vasfı aynen birinci manzumede olduğu gibi, Osman Baba’nın namı da her iki manzumede “Otman Baba” ve “Sultan Baba” olarak geçmektedir; binaenaleyh, “Muhiddin Abdal”ın bahsetmek istediği zatın Hicrî “882”de vefat eden “Otman Baba” olduğuna muhakkak nazarıyla bakılabilir. Şu kadar var ki “Muhiddin Abdal” onun dervişi midir, yoksa “Otman Baba” tekyesinde “baba” olan birisine mi mensuptur? Bunu kat’i surette tayin etmek kabil değildir; çünkü tarikat mensupları, ekseriya “baba”lar yerine , “pir”lere mensubiyetle iftihar ederler. “Muhiddin Abdal”ın “Otman Baba pirim oldu” demekten maksadı, ihtimal, Otman Baba tarikatına mensup bir babaya intisap ettiğini söylemekten ibarettir; filhakika, “Muhiddin Abdal”ın daha muahhar bir zamanda yaşadığı ihtimalini verdiren bazı kayıtlar mevcuttur. Nitekim divanda mukayyet olan şu iki manzume, az çok bunu teyit etmektedir:

-1-

Bize ser leşker olmaya
Şâh-ı kerem Ali gerek
Mürşiddir rehber olmaya
Âdem Akyazılı gerek

Âlem âdeme çıkmaya
Ulu ateşler cunmaya
Er verip leşker çekmeye
Gene Sultan Bâli gerek

Muhiddin derviş olmaya
Ölmezden önden ölmeye
Bir kişi nasip almaya
Edeb erkân kavli gerek

-2-

Şâh-ı Merdân hurûc etti
Düldüle oldu süvâri
Ver salavât Muhammed'e
Ali saldı Zülfikar'ı

Bir Hacı Bektaş var idi
Ali misilli er idi
Münkirler görmez kör idi
Yürütdi cansız dîvârı

Muhiddin kaynadı taştı
Bu idi sözünün kastı
Gel beri gel Tanrı dostu
Hak'tan ayrı bilmeye yârı

Görülüyor ki, Muhiddin Abdal, bu manzumelerde "Hacı Bektaş" ile "Sultan Bâli"den bahsediyor. "Balım Sultan" unvanıyla şöhret kazanan "Sultan Bâli"nin "Otman Baba"dan kırk sene sonra vefat ettiğine bakılırsa, "Muhiddin Abdal"ın, her iki baba ile görüşmüş olması ihtimali serdedilebilir; hâlbuki, "Otman Baba" mensupları ile "Hacı Bektaş" mensupları arasında ilk zamanlarda bazı ihtilaflar olduğu "Otman Baba Velâyetnâmesi"nde mezkûrdur. Buna binaen, Muhiddin Abdal, bizzat Otman Baba'ya mensup olsaydı, "Hacı Bektaş-ı Velî"den ve "Balım Sultan"dan hürmetle bahsetmemesi lâzım gelecekti. Hususiyle "Kalenderîlik", "Hurûfîlik" ve "Bektaşîlik"in tedâhülü de muahhardır. Hâlbuki, Muhiddin Abdal divanı, kendisinin müfrit bir Hurûfî olduğunu göstermektedir. İşte bu deliller, "Muhiddin Abdal"ın bir Kalenderî babası olan "Otman Baba"nın zamanını idrak edemediğini göstermektedir. Mamafih bu hususta kat'i bir hükmümüz olmadığını ve yeni birtakım vesaîk zuhûr edinceye kadar bu zâtın yaşadığı devri tayin edemeyeceğimizi de ilâveten söyleyelim. Bugün, muhakkak olan bir şey varsa o da "Muhiddin Abdal"ın "Otman Baba" tarikatına mensup olması ve Hurûfîliği tamamıyla benimsemiş bulunmasıdır; filhakika, "Fazlullah

Hurûfî"ye mensubiyetle iftihar eden ve onun hakkında bütün Hurûfîlerin söylediklerini tekrar eyleyen "Muhiddin Abdal", "Nesimî"den mülhem olmuştur. "Nesimî"nin "tuyuğ"ları tarzında yazdığı "mani"ler bu hususta kâfi değildir:

Sıfat-ı zât olmuşam
Zât-ı sıfat olmuşam
Nokta-ı hâtem benim ben
Heft-i ayak olmuşum

* *

Muhiddin'im dervişim
Hakk yoluna girmişim
On sekiz bin âlemi
Bir zerrede görmüşüm

* *

Muhiddin'im Zuhal'im
Ebcedim hatt u hâlim
Harf-i noktayı buldum
Vech-i hû cim ü dâlım

* *

Muhiddin'im ben başım
Dört kirpik iki kaşım
Zülfün remzini bildim
Yedi hatla kaşım

* *

Muhiddin'im uş kitab
Hak'tan erdi bu hitâb
Emred vechinde ayan
Yedi tamu sekiz bâb

* *

Muhiddin'im rû'şenî
Bendedir Hak nişanı

Hırkam çihâr unsurdur
Tâcım Seb'u'l-mesânî
* *
Muhiddin'im huvallah
İsmin elhamdülillah
Beş parmak on dört mafsal
Ma'ni-yi lafzatullah
* *
Muhiddin bâkî nedir
Bu sözün hakkı nedir
Dört kapının içinde
İki otuz iki nedir
* *
Muhiddin bu söz nedir
Dokuzda dokuz nedir
Dört anâsır içinde
Dört kez on sekiz nedir
* *
Muhiddin gabgab nedir
Bu soru hesâb nedir
Çâr anâsır içinde
Yetmiş iki bâb nedir
* *
Muhiddin'im aşüfte
Yedi günüm bir hefte
Yetmiş yedi perdeyi
Geçtim nûn ile kâfda

Divanın "34" sahifesini işgal eden "99" mani, tamamen Hurûfîlik esâsâtını terennüm etmektedir.

Muhiddin Abdal eder fazlullah
Cümlemizi var eden Sübhânımızdır

Beytiyle de “Fazlullah-ı Hurûfî”ye dair şayi’ olan meşhur telakkiyi söyleyen “Muhidin Abdal” aynı zamanda mutasavvıf bir ahlakçıdır. Divanında, ekseriyeti teşkil eden manzumeler talimî bir mahiyet arz etmektedir. Hakiki bir sâlik olabilmek için ne gibi vasıfların lüzumu olduğunu ondan öğrenmek mümkündür.

İsteyip pınar başın bulmak gerek
Suyu pınar başından almak gerek
Susayan çok pınara suya gelir
Kişi suya yol ile gelmek gerek

İkrârdır imânın bahrı gelidi
Er olan belinde kalmak gerek
Beyim âşıklığın nişânı budur
Âşık maşuk yolunda ölmek gerek

Âşık olan maşukunu bulunca
Hazan olup benizi solmak gerek
Elden çıkan yâr gene ele girmez
Elde iken kadrini bilmek gerek

Muhiddin Abdal yârin muhabbeti
Eksilmeyip gönle dolmak gerek

* * * *

Varmagıl bir yere gel olmayınca
Sana bir mürşid-i kâmil olmayınca
Senin yolun varub menzile ermez
Gönülden gönüle yol olmayınca
Kişi alçak kapulardan geçemez

Eğilüb ham kaddi dal olmayınca
Ol âşıka zehî âşık demezler
Akub gözyaşı sel olmayınca
Kulum demek ile kişi kul olmaz
Özü miskin nefsi kul olmayınca
Özü vahdet cismi sohbet bula mı
Kişinin müşkili hallolmayınca
Câhilin sohbetinde can bite mi
Sohbeti has sözü bal olmayınca
Boyun çeküb göz kıpmak kâr eylemez
Dilbere söyleyüb dil olmayınca
Muhiddin'im demekle bulunmadı
Çöp kımıldar mı hiç yel olmayınca

Görülüyor ki, bütün tekye şairlerinde olduğu gibi, onda da, "Yunus Emre"nin bariz tesirleri vardır; mamafih, "Muhiddin Abdal" Hurûfîliği benimsediği kadar, "tasavvuf"u benimsememiştir. Mutasavvıfların şiirlerinde görülen tevhîd telakkileri, bunun şiirlerinde nadiren görülür.

Muhiddin'im bu hakikat içinde
Hak buldum ene'lhak söylerim

kabilinden beyitlerle "Ene'lhak" söylemekte olduğunu ve zamanının "Mansur"u olduğunu söylerse de "vahdet-i vücud" telakkisinin ilmî cihetine temas eden şiirine tesadüf edilmez. O, mülâki olduğu kâmilden feyz aldığını ve artık kendisine müracâât edenleri de teslik edebileceğini söylemekle iktifâ eder:

Ey Hakk'ın tâlibi gezme âvâre
Gel boyun sun kulluk eyle bir ere
Dertli isen iste bul tabîbini
Zira tabîb bîmar eder bîmâre

Sana gerek olanı iste erden

Kişi Mekke'yi bulur sora sora
Hakîm benim dürlü kumaş bendedir
Dükkân açub girdim bir ulu şâra

Çağrın şu taraflara kim gelsün
Uş bugün meta' çıkardım pazara
Ârifin esrârını fâş eyledim ben
Ne münasib deyem ehl-i inkâra

Okudum bildim der ise demesün
Her kimde kim var ise şol emmare
Muhiddin'in pazarı Hak eyledi
Ki göz gerek gele Hakk'ı göre

Mensup olduğu mesleği bi'l-hakkın benimseyen ve onu talimî eserleriyle neşr ü tamîme çalışan "Muhiddin Abdal" şairler arasında mümtaz bir mevki sahibidir. Hususiyle Arşî, Muhitî….ilâh gibi "Hurûfî şairleri" tarzında aruz vezniyle şiirler yazmayıp, aynı Hurûfîlik telakkilerini hece vezniyle terennüme çalışması, kendisine, edebiyat âleminde daha yüksek bir mevki bahşetmektedir. Onun, yaşadığı devir, kat'i bir surette taayyün eder ve divanı da tab' olunursa, şüphesiz Hurûfîlik ve edebiyat tarihi kuvvetli bir şahsiyet daha kazanmış olur.

Halk Bilgisi Mecmuası, C. 1, s. 36- 42.

EDİB HARÂBÎ

Manzumelerinde "Edib" mahlasını da kullanmaktadır. Uzun müddet bahriye "birik" kâtipliği eden Edib Harâbî, irticâlen şiir söyler,

hece ve aruz vezinlerinin her ikisinde muvaffak olurdu. İlmî müktesebâtı çok yüksek olmamakla beraber "Muhyiddin-i Arabî" ve "Mevlânâ"nın bazı eserlerini tercüme veya şerhlerinden takip edecek kadar malûmâta sahipti. Bizzat yazdığı divanında (ç.n. Edib Harabî Divanı Kemal Üçüncü tarafından doktora tezi olarak yayımlanmıştır. Bkz. Kemal Üçüncü, Edib Harabî Divanı (İnceleme- Tenkitli Metin), Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2002) hitaben yerine "hitabın", mersiye yerine "mersiye" (ç.n."Se" yerine "sin" kullanılmış), neşr yerine "nesr" gibi birçok imlâ yanlışlarına tesadüf edilmektedir. Buna rağmen, kendisini tanıyan bütün şair ve âlimlerin hayret ve takdirlerini celbetmiştir. Divanında "Edebiyât-ı Cedîde" aleyhinde söylediği bazı beyitlere tesadüf edilir. Bilhassa meşhur "Dekadan" tâbiri onu şiddetle alâkadar etmiştir. Şair "Müstecâbizâde İsmet" Bey'in teşvikiyle yazdığı şöyle bir gazeli vardır:

Kadrin biliriz merd-i suhandân-ı zamânın
Âsârı bütün saçma sapandır Dekadân'ın

Rü'yâsı yeşil, leyli kızıl, faytonu refref
Teşbihleri gayetle yamandır Dekadân'ın

Hem sarı siyah rengi felâtuna bakın siz
Elvânı da bambaşka ayandır Dekadân'ın

Itnâb-ı suhan etme yeter gayri "Harâbî"
Bak sözlerine hep hezeyândır Dekadân'ın

"Harâbî"nin hicve de meyli vardı. Fakat ekseriyâ bu vadideki şiirlerini tahkîr ve tezyîf için değil de lâtife yollu yazardı.

Hayatının son zamanlarında en çok temas ettiği şairler, Merhum "Emin Hâkî" ile "İhsan Mahvî", "Kesriyeli Sıdki" beylerdi.

Namık Kemal"in ve diğer sevdiği şairlerin bazı gazellerini de tahmis etmiştir. Vatanın istibdat zamanındaki elim vaziyeti de onu son derece

müteessir ediyor ve o, bu teessürlerini yazdığı birçok şiirlerde samimi bir eda ile izhar ediyordu. Bütün şiirlerini câmi' olan ve bizzat şairin yazısıyla yazılmış bulunan yegâne divanı Şair "İhsan Mahvî" Bey'in hususi kütüphanesinde mahfuzdur. Mezkûr divanın nihayetinde H.1334'de vefat ettiğine dair kayıt vardır.

Harâbî gibi kıymetli bir şairin şimdiye kadar tanınmamış olması cidden teessüre şayandır. Gerçi onun bazı gazelleri vaktiyle "Saadet" gazetesinde çıkmışsa da asıl ehemmiyeti haiz olan "nefes"leri ancak Bektaşiler nezdinde kabule mazhar olmuştur.

Bilhassa "devriye"si onun batınî şahsiyetini göstermesi itibariyle çok mühimdir:

Daha Allah ile cihan yok iken
Biz anı var edip ilân eyledik
Hakk'a hiçbir lâyık mekân yok iken
Hânemize aldık mihmân eyledik

*

Asılsız, fasılsız yaptık cenneti
Hûri, gılmanlara verdik ziyneti
Türlü vaatlerle her bir milleti
Sevindirip şâd u handân eyledik

*

Bir cehennem kazdık gayetle derin
Lâf ateşi ile eyledik tezyin
Kıldan gayet ince kılıçtan keskin

Üstüne bir köprü mîzân eyledik……..ilâh yollu, şer'in tecviz edemeyeceği fikirleri kaleme alabilen Harâbî, Bektaşî şairleri arasında cidden büyük bir mevki işgal etmektedir.

Milli Mecmua, N. 109, s. 1752- 1753.

RÛHÎ BEY BABA

Bektaşî şairleri arasında nükte-perdâzlığı ile tanınmış olan kıymetli şairlerden biri de "Rûhî Bey Baba"dır. Bu hoş-gû ve hazırcevap Bektaşî, asil bir aileye mensup olan "Şeyhülislam Zeynelâbidin"[1] Efendi'nin torunu oğludur. Daha beşikte iken "molla"lık pâyesine nâil olmuş; fakat bu faydasız unvanla iktifâ etmeyerek usulü vechile medrese tahsilini de ikmâl etmiştir. İcâzetnâmesini aldıktan sonra müteaddit kaza ve livalarda, hususiyle Edirne, Bağdat gibi mühim vilâyet merkezlerinde kadılıklarda bulunmuştur.

O zaman kadılıklar muayyen bir müddete tâbi idi. İşte Rûhî de son vazifesini ikmâl edince İstanbul'a dönmek mecburiyetinde kalmış, Beşinci Murat'ın fevkalâde iltifatlarına mazhar olmuştur. Zira Zeynelâbidin Efendi'den ilmî istifade temin eden Murat, onun oğlu Rûhî'yi himâye etmeyi bir vazife telakki ediyordu. Filhakika Beşinci Murat, gerek efendiliği ve gerek padişahlığı zamanında Rûhî'yi kıymetdâr atiyye ve hediyeleriyle taltîf etmişti. Fakat bu ihsan ve lütuflar temâdî edemedi. Murat'ın "Çırağan" Sarayı'nda mahpus bulunduğu bir zamanda şüpheli bazı vaziyetleri hissedilen Rûhî derhal İzmir'e nefyedildi.

Rûhî, artık tamamen İzmirli olmuştu, bir taraftan hazine dava vekâletiyle meşgul olur, diğer taraftan İzmir'in "Karataş" mahallesinde yaptırdığı konağında "Bektaşî âyini" icrâ ederdi. İzmir'e ilk gittiği "1297" tarihinde Rûhî yalnız bir Bektaşî muhibbi sıfatını haizdi. Bu tarikatın kendisine verdiği hararet ona hakikî bir "baba" olmak ihtiyacını da duyurdu. Bu sâikledir ki "1302"de bir fırsat bularak İstanbul'a geldi. Rumeli Hisarı'nda meşhur "Nâfî Baba"dan icâzet alarak tekrar İzmir'e avdet etti. Artık tam

---

[1] Devr-i Mahmud-ı Sânî 'de mesned-i meşîhat-i şeyhülislamiyeye geçen ulemâdan olup Mustafa Han-ı Salis zamanında şeyhülislam bulunmuş olup İsmail Asım Efendinin torunu Vadra Eminizade Mehmet Said Efendi'nin oğludur. "1160" tarihinde doğup tahsil-i ilm ile ale'l-usul devr-i medaris ettikten sonra 1215 tarihinde Üsküdar 1220'de Edirne kadılığına nasb olunmuş ve 1222'de Mekke ve müteakiben İstanbul payelerine nail olup 223'te nakîbü'leşraf ve 29'da Anadolu kazaskeri karib müddet umur-ı fetvayı idare etmiş 33'te azl ve Bursa'ya iclâ olarak 33'te ıtlak olunmakla Üsküdar'da konakta ikame etmekte iken 1239'da vefat edip Molla Gürani Camii karşısında ceddi Çelebizade yanında defn olunmuştur. Ekser-i ulûmdan behresi olup nükteperdâz ve hazırcevap bir zât idi. "Kamûsu'l-A'lâm"dan.

manasıyla bir “Bektaşî babası” olmuştu. Tarikatını istediği vechile neşre çalışabiliyordu. İzmir’in ne kadar rind ve kalender-meşrep adamı varsa onun başına toplandı, “Kırkağaçlı” Heccav Eşref gibi meşhur şairler, “Nevzat Bey”,”Bıçakçızade Hakkı Bey” gibi meşhur muharrirler, fazla zekâsından dolayı “Cin Ahmet” şöhretini kazanmış olan İstanbullu “Ahmet Bey” gibi meşhur dava vekilleri hep onun sadık dervişleri olmuşlardı. Bu zatlar hemen her gece Rûhî’nin evinde toplanır ve birlikte işret ederlerdi. Bu meyanda gazeller söylenir, nefesler okunur, aynı zamanda Bektaşî âyini icrâ olunurdu. Rûhî, birçok nefis manzumelerini işte bu meclislerde irticâlen söylerdi. Maalesef ki bunların pek azı zapt edilebildi. Şüphesiz bu eserler kayıt ve tespit edilmiş olsaydı büyük bir külliyat vücuda getirilebilirdi. Hâlbuki onun bugün mevcut olan şiirleri bir divançe teşkil edemeyecek kadar azdır. Mamafih elde kalan bu pek cüz’î şiirler bile Rûhî’yi “Bektaşî şairleri” arasında kudretli bir ifadeye malik rind bir şair olarak kabul etmemize imkân bırakacak mahiyettedir.

Nice bir dağdağa-yı dehr ile berbâd olalım
Yürü meyhâneye zahid biraz âbâd olalım
Serelim kûşe-yi meyhâneye bir eski hasır
Dest urup câm-ı Cem’e gussadan azâd olalım
Kızını pîr-i muganın sen alıp oğlunu ben
Öyle bir din ulusu kâfire damâd olalım
Hançer-i tîğ-ı gazapla gezelim ey Rûhî
Kande bir var ise içmez ana cellâd olalım

gibi zarif ve biraz da perde-bîrûnâne manzumeler ibdâ’ eden bu şair sırf zevkin meclûbu olmuş ve Bektaşîliği tam manasıyla benimsemiştir.

Rûhî, babalığı icabı, mensup olduğu tarikata ait bazı düsturları da nazmetmek mecburiyetini duymaktadır. O, Hak ile hak olduğunu, aşk ateşine yandığını ve nihayet “dost dost” diye feryat ettiğini samimi bir eda ile ifade eder:

Yar yüzünü göreli
Çağırırım dost dost
Vuslatına ereli

Çağırırım dost dost

Âşık-ı divâneyim
Hicr ile bîgâneyim
Şevk ile mestâneyim
Çağırırım dost dost

Hân-ı sebak olmuşum
Mihr-i şafak olmuşum
Hak ile hak olmuşum
Çağırırım dost dost

"Cenâb-ı Haydâr"a mensup bir "bende-i aşk" olmak onun için en âlî bir zevktir:

Hâk-i burc-ı evliyâyız dergeh-i Hayderdeniz
Çerhe biz baş eğmeyiz gör ki ne âlî yerdeniz
Aşk esiri bir bölük ehl-i safâyız zâhidâ
Mesken ü mevâmızı sorsan der-i dilberdeniz
Devlet-i dünyâya baş eğmek ne mümkün Rûhîyâ
Biz gedâyız hem cenâb-ı Hayder –ı safderdeniz

Rûhî, yalnız şairliğiyle tanınmamıştır. Bilhassa sohbet meclislerinde sarf ettiği zarif nükteler, remizler, kinayeler de onun İzmir'de fevkalâde şöhret kazanmasına sebep olmuştur. Mesela "Karataş"ta evini yaptırırken "Cânım efendim, buraya bu kadar para sarf edeceğine Hicaz'a gitsen a!" diyen bir adama, derhal, "Hacerü'l-esved'e yüz sürmemize parasızlık mâni' oluyor; ancak, Karataş üstünde bir beyt-i şerif yapabiliyoruz." tarzında cevap vermiştir.[2]

---

[2] Bu zarif cevabı işiten Eşref merhum, Rûhî lisanından derhal şu kıtayı tanzim etmiştir:
Hâlimi mevkiimi bilmeden etme târiz
Tarz-ı teklif-i ilâhîyi düşün eşek herif
Parasızlık Hacerü'l-esved'e sürdürmedi yüz
Yaptım ancak Karataş üstüne bir beyt-i şerif

Bir gün Rûhî; kendisine “kârata” denildiğinden dolayı dava ikame eden bir zatın vekili olur. Kabahatli tarafın vekili olan “Artin Efendi” isminde biri ile mahkemede karşılaşırlar. İstid’â’ okunur. Reis buna karşı ne diyeceğini müddeî aleyh vekilinden sorar. Artin de “Efendim, buradaki kârata kelimesi “Te’kîdü’l-medh bimâ yüşbihü’z-zemm” kabilindedir. Binaenaleyh meth makamında söylenmiştir. Yoksa iddia olunduğu gibi bir zemm ü kadh manasını tazammun etmez. Müvekkilimin berâatını talep ederim.”der. Buna ne suretle mukabelede bulunacağı bittabi Rûhî Bey’den sorulur. O da derhal “Aferin, koca kârata güzel müdâfaa etti. Bir diyeceğim yoktur.” cevabını verir. Bunun üzerine heyet-i hâkime ve sâmiîn gülerek Rûhî’yi alkışlarlar.

Bir gün Cin Ahmet Beyle Rûhî Bey İzmir rıhtımında yürüyerek giderlerken, zehirlenen ve ölmek üzere bulunan bir köpeğe tesadüf ederler. Rûhî, Cin Ahmet Bey’e eliyle dokunarak köpeği gösterir ve “Zavallı hayvanı cin çarpmış” der. Cin Ahmet Bey de söz altında kalmayarak “Evet Baba Efendi, ruhu g….. çıkıyor.” tarzında cevap verir.

İşte şimdiye kadar mahdut bir zümrenin tanıyabildiği şen ve şuhmeşrep Rûhî, bu kabil nükteleriyle ve zarif şiirleriyle “Bektaşî şairleri” arasında mümtaz bir mevki ihrâz etmiş, bulunduğu muhitte ilim ve irfânıyla tanınmıştır. 72 sene yaşayan Rûhî Baba’nın vefatı “Hicrî 1316”dadır. Vasiyeti mûcibince “Mızraklı Dede” haziresine defnolunmuştur.

Hâlâ Rûhî’nin nâmı ne vakit İzmir’de mevzubahis olsa bir musâhabe zemîni hazırlanır ve onun tatlı tatlı sergüzeştleri meclisi neşelendirir.

Millî Mecmûa, 1 Haziran 1928, N: 111.

ABDAL MÛSÂ

Bektaşîlerin büyük bir hürmet ve muhabbetini celbetmiş olan “Abdal Mûsâ” “Şakayık Tercümesi s:33” ve “Evliya Çelebi Cilt:2, s:46” gibi membalara göre “Yesevî” fukarâsındandır. Gerek “Âşık Paşazâde” tarihinde ve gerek “Şakayık” tercümesinde bu zâtın Bektaşî olduğuna dair hiçbir kayıt yoktur. Mamafih onun Anadolu hayat-ı diniyyesinde çok mühim tesirler bırakan Abdallardan olduğuna şüphe edilemez. Kendisinin meşhur Bektaşî azizlerinden biri olarak kabul edilmesi ve “Elmalı”da namına izâfetle büyük bir Bektaşî tekyesi vücuda getirilmesi bunun neticesi olsa gerektir. “Abdal Mûsâ”nın “Elmalı”da medfûn olduğu söylenmektedir. Hâlbuki “Ali”nin Künhü’l-Ahbâr”ında “Mezbûrun kabri Bursa’da vâki’ ve ziyaretgâh-ı müslimîn idüğü şayi’dir.” “Cilt:5, s:64” kaydına tesadüf olunuyor. Herhalde bu zatın nerede medfûn olduğunu kat’i olarak söyleyebilmek mümkün değildir. Muhtelif yerlerde kendi namına izâfetle kabirler yapılmış olması muhtemeldir.

“Bektaşî Sırrı” adlı eserde “Cilt:2,s:134” Nâilî Efendi isminde bir zât mezkur kitabın müellifine yazdığı bir mektupta diyor ki:”On üçüncü cüzde tahrir buyrulan Abdal Mûsâ Elmalı’da medfûn Abdal Mûsâ olmayıp bu Abdal Mûsâ başkasıdır. Çünkü bu hususta fakirâne pek çok tetkikat ve taharriyatta bulundum. Bu bâbda istihsâl eylediğim malûmâtı beyâna mecbûr oldum. Şöyle ki: Elmalı’da medfûn olan Abdal Mûsâ Sultan, Hazret-i Pîr Efendimizin ammisi Haydar Ata’nın mahdûmu Hasan Gazi’nin sulbünden zuhûra geldiği “Kitabü’l-Ensâbü’s-Sâdât” nâm risâlede muharrer olduğu bir mecmûa-yı a’tikada görüldü, ilâh”

Şu malûmât tamamıyla mevsûk olmasa bile diğer bir Abdal Mûsâ’nın mevcut olması ihtimalini haber vermek itibariyle mühimdir. ” Ragıp Hulusi” Bey’in tercüme ettiği “Bektaşîlerin Coğrafî Tevezzüü” “Edebiyat Fakültesi Mecmûası Cilt:6, Sayı:1” adlı eserde Abdal Mûsâ’nın piri olarak “Yatağan Baba” gösterilmekte ve Abdal Mûsâ’nın Elmalı’da medfûn bir aziz olduğu zikredilmektedir. Görülüyor ki şiirlerini neşredeceğimiz Abdal Mûsâ’nın kim

olduğunu kat'i olarak kestirebilmek imkân haricindedir. Fi'lvâki' Bektaşîler, bu nefesleri, Kaygusuz Abdal'ın şeyhi[1] olan Abdal Mûsâ'ya isnâd etmektedirler. Fakat bu iddiayı tevsîk edecek hiçbir vesîkaya mâlik bulunmuyoruz. Hususiyle:

Horasan'dan Rûm'a zuhûr eyleyen
Pirim Hacı Bektaş Velî değil mi
Binip cansız divarları yürüden
Pirim Hacı Bektaş Velî değil mi

Doksan altı bin Horasan pirleri
Elli yedi bin Rûm'un erenleri
Cümlesinin ser-ferâzı, serveri
Pirim Hacı Bektaş Velî değil mi

Balım Sultan arkadaşı yoldaşı
Kızıl Ali Sultandır hem eşi
"Abdal Mûsâ Sultan" dersen ne kişi
Pirim Hacı Bektaş Velî değil mi

nefesinin diğer bir Abdal Mûsâ tarafından söylenilmiş olmasını kabul etmek zarûrîdir. Çünkü esasen Bektaşî olmayan Abdal Mûsâ'nın muahhar zamanlarda yetişmiş "Balım Sultan"ı tanıyamayacağı muhakkaktır.

Bütün Bektaşî cönklerinde "Abdal Mûsâ"nın bazı nefesleri mukayettir. Bilhassa şu:

Kim ne bilir bizi nice soydanız
Ne zerrece oddan ne-hud sudanız
Bize meftûn olan marifet söyler
Biz Horasan illerinde baydanız

[1] Kaygusuz Sultan'ın Abdal Musa dergâhına gidip o sayede nâil-i irşad olduğu Kaygusuz Sultan'ın menakıbında tafsilen münderiçtir."İlk Mutasavvıflar: Prof. Köprülüzade M. Fuat" s:55

Bizim zahmımıza merhem bulunmaz
Biz kudret okunda gizli yaydanız
Yedi deryâ bizim keşkülümüzde
“Hacım” umman ise biz o göldeniz

“Hızır İlyas “bizim hâl-daşımızdır
Ne zerrece günden, ne-hud aydanız
Yedi tamu bize nevbahar oldu
Sekiz uçmak içindeki köydeniz

Mûsâ gibi Len terânî söylerim
Aslımızı sorar isen soydanız
“Abdal Mûsâ” oldum geldim cihâna
Ârifler anlar bizi ne boydanız

nefesini bilmeyen Bektaşî yoktur denilebilir.

Abdal Mûsâ’nın şiirlerine tarihî kıymeti haiz bir mecmûada tesadüf etmedikçe bu bâbda kat’i bir hüküm vermek kabil değildir. Aynı mahlası taşıyan birkaç şairin mevcut olması ihtimalini düşünerek müstakbel tetkikimize intizar etmek mecburiyeti vardır.

Yeni Fikir, S. 36, s. 23- 24.

VİRANÎ

XVI. asrın son yarısında yetişen maruf Bektaşî şairlerindendir. Hayatı hakkında, esaslı hiçbir malûmâta sahip değiliz. Gerçi, Bektaşî an’anelerinde, onun Necef Bektaşî Dergâhı postnişîni olduğu ve Şah Abbas’la görüştüğü şayi’ ise de bu rivayeti tevsik etmek kabil değildir. “Bektaşî Sırrı” adlı eserde, bu şaire dair şu kayıtlar vardır(s. 127.):

“Aslen Nusayrî ise de Hurufiliğe dahi meyletmiş ve birçok eş’âr ve nesir ile memlû olan meşhur risalesini ortya koymuştur.”

Fakat bu rivayet de onun hayatı hakkında bizi tenvir etmemektedir. Vücuda getirdiği maruf risale ile şiirlere nazaran, onun XIV. asır içinde yaşamış bir şahsiyet olduğunu kuvvetle söyleyebiliriz. Önce XVI. asırdan itibaren yazılan mecmûalarda bir hayli manzumesine tesadüf edilmektedir. Sonra "Risâle-i Viran Abdal" namındaki eserinde de Hacı Bektaş Veli, Kaygusuz, Kemal Ümmî, Yeminî ve Seyyid Ali Sultan gibi XIII. asırdan nihayet XVI. asır sonuna kadar yaşayan azizlerden bahsedilmektedir. Viranî'nin, Seyyid Ali Sultan mensuplarından olduğunu kuvvetle söyleyebiliriz. Risalesinde bunu ima ettiği gibi, bu maruf Bektaşî hakkında ayrıca bir methiye vücuda getirmiştir:

Biz Urûm Abdalıyız serdârımız Kızıl Deli
Cismimizde şu'le-i envârımız Kızıl Deli
Bülbül- i şeydâ biziz gülzârımız Kızıl Deli
Dînimiz îmânımız ikrârımız Kızıl Deli
Nûr-ı Ahmed Hayder-i Kerrâr'ımız Kızıl Deli
Kande baksak dem be dem dîdârımız Kızıl Deli
Ol velâyet ma'deni serdâr-ı şâh-ı gaziyân
Rahmet-i deryâsına gark oldu cümle mü'minân
Na're ursa tâba düşerdi zemîn ü âsman
Tîğ-i darbından yere geçti lâîn-i bed- güman
Nûr-ı Ahmed Hayder-i Kerrâr'ımız Kızıl Deli
Kande baksak dem be dem dîdârımız Kızıl Deli

gibi bentleri ihtiva eden bu manzume, onun Seyyid Ali Sultan'a karşı ne kadar hürmet ve muhabbet beslediğine açık bir delildir.

Viranî, ekseriyetle aruz vezniyle manzumeler vücuda getirmiştir. Hece ile yazdığı nefesler mahduttur. Bütün şiirlerinde Hurûfîlik ve Alevîliği terennüm eden bu şair:

Ali'dir nokta-i evvel hidâyet
Ali'dir âhır-ı nûr-ı velâyet
Ali'dir her dü âlem zât-ı mutlak
Ali'dir kudret ü hikmet kerâmet

Ali'dir fâil-i Muhtâr Ali'dir
Ali'yi sevmezin cânına lânet

diyerek, İmam Ali'ye ne suretle merbut olduğunu anlatmaktadır. Bazı manzumelerini de dercetmek suretiyle vücuda getirdiği Mansur risalesinde de, gene Hurûfîlik ve Alevîlik telakkileri mevcuttur. Bu eserinde, Hacı Bektaş Velî'nin Makâlât'ından ve Yemînî'nin Faziletname'sinden bazı nakiller de yapmıştır.

Viranî'nin risalesi matbudur. Bu eserin yazma nüshaları da vardır. Yazma divanının mükemmel bir nüshası, Ankara Umumi Kütüphanesi'nde, Hacı Bektaş kitapları arasındadır. Hurûfîlik, Ali- Allahîlik ve Bektaşîlik telakkilerini terennüm eden bu şairin, mecmûalarda da epeyce şiirine tesadüf olunmaktadır.

Viranî'nin birkaç manzumesini örnek olarak dercediyoruz:

-1-

Gel ey tâlib kulak tut bu sedâya
Gönülden ver irâdet Murtazâ'ya
Eğer olmak dilersen hâs ümmet
Niyaz-mend ol sen Âl-i Mustafa'ya

Erersen mürşid-i hâs-ı benâma
Açarsın gözünü Rabb-i ulâya

Görürsün zât-ı Hakk'ı sen gümansız
Verirsin özünü ana bahâya

Viranî nutk-ı Hak böyle buyurmuş
Özün ver aşk ile Âl-i abâya

-2-

Gel ey âşık bulam dersen hayâtı
Gider küfr-i dili bul Nuh necâtı

Oku hatt u hutûtun defterini
Göresin ayn ile esmâ-yi zâtı

Eriş Kabe-i kalbe pâk bâz ol
Şüre gel aradan lât ü menâtı

Tavâf edüb oku elhamdülillâh
Yedi ayet sıfatın ümmühâtı

Viran Abdal Ali'nin sayesinde
Muayyen eyledi her müşkilatı

-3-

Gel ey mü'min beri farz-ı Huda'dır
Hakk'ı bilmek çü kavl-i Mustafa'dır
Hakk'ı bilmek dilersen bil Ali'yi
Oku ilmin kapusu Murtezâ'dır

Hasen'im hem Hüseyn'im Âbidîn'im
Gözüm nuru İmam Bâkır Baka'dır

Beri gel Cafer ü Kâzım Rıza'ya
Tâki'ye ver özün lütf u sehâdır

Nâki hem Askerî Mehdî-i hâdi
Bular Viranî'ye daruşifadır

-4-

Her kim erdi pirlere ol nurdur
Dört kitap anın yüzü mastûrdur

Uş sekiz cennet yüzüne intizar
Hüsn-i hulkin anlara meşhurdur

Kim ki vermez âl ü evlada özün
Balı yoktur bir kuru zenbûrdur

Maksuda ermeyisedir son ucu
Bu sıfattan akıbet ol dûrdur

Ey Viranî kıl tevella daima
Hanedana çün sana desturdur

-5-

Hakk'ı bunda görmeyen a'madürür
Her ki gördü zübde-i a'ladürür
Gafil olma gözün aç ey ehl-i din
Hatt-ı zâtın, Allemelesma'dürür

Men arefle nefsini fehm eyle var
Ol ki bildi vâkıf-ı Mevladürür

İşte her kim bilmedi bu hikmeti
Cahil ü lâşeydir ol rüsvadürür

Ey Viranî zülf ü kaş u kirpiğin
Arş-ı Rahman leyletülesradürür

Folklor Postası, C. 1, S.3, s. 7- 8.

MEVLÂNÂ'NIN TÜRK ŞİİRİ VE MUSİKİSİ ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

Mevlânâ, bugün İslam âleminde yetişen mutasavvıfların fevkinde şöhret kazanmıştır. Bir taraftan vaaz ettiği esaslar dairesinde oğlu "Sultan Veled" tarafından tesis edilen Mevlevîliğin intişarı, diğer taraftan "Divan-ı Kebir" ve bilhassa "Mesnevi"nin büyük takdirlerle karşılanması bütün İslam muhitinde ona karşı büyük bir alâka uyandırmıştır.

"Musiki, sema, şiir" gibi cazip üç vasıtaya istinat eden Mevlevîlik, az zaman zarfında inkişaf etti. Ve bu süratli inkişafta, bilhassa Mevlânâ'nın torunu Emir Arif Çelebi'nin büyük tesirleri oldu. O, Anadolu ve Azerbaycan'ın birçok şehirlerini gezmiş ve her gittiği yerde büyük babasının mesleğini, eserlerini neşretmişti.

Muhtelif asırlarda birçok Mevlevî tekkeleri bina edildi. Azerbaycan'dan Macaristan içlerine kadar açılan bu yüzlerce hanikâh veya zaviyede Mesnevi okutuluyor ve Mevlânâ'nın manevî şahsiyeti takdis ediliyordu. Acem lisanı bilsin bilmesin, bütün şehirliler Mevlânâ'yı tanıyor ve onun maneviyatına karşı kalplerinde derin hürmetler besliyorlardı.

Siyasî ricalin de Mevlâna'ya karşı hürmetkâr olduklarını, tarih ve menakıplardan öğreniyoruz. Selçuk ümerasından başka, Anadolu beylerinden birçokları onun hakkında derin tazimler gösteriyorlardı. Bilhassa Aydınoğulları, Mevlevîlikle samimi bir münasebet peyda etmişlerdi. Ezcümle Umur Bey Mevlânâ'ya, oğluna, torununa karşı fevkalade hürmetkârdı. Bilhassa Germiyanoğullarıyla aralarında sıhriyet tesis etmişti. Sivas'ta hükümet süren "Kadı Burhaneddin" ise Mevlânâ'ya fazlasıyla muhabbet gösterir, hatta şiirlerinden tefeül ederdi.

Osmanlı hükümdarlarından birçokları da Mevlânâ'nın derin hürmetkârı idiler.

Bu yüzden Çelebilerin memlekette büyük nüfuzları vardı. Hatta Osmanlı padişahlarından bazılarına, "Konya Çelebisi" tarafından kılıç kuşatılmıştır. Mevlânâ'nın XIII. asırdan başlayarak son asırlara kadar muakkipleri yetişti. Türk edebiyatı üzerindeki tesiri ise pek şümullüdür.

Klasik edebiyat çerçevesi de dâhil olmakla beraber, ayrı bir hususiyeti olan, bilhassa XV. asırda teessüs eden bir Mevlevî edebiyatının vücuda gelmesinde yegâne amil, hiç şüphe yok ki Mevlânâ'nın yüksek şahsiyetidir.

Muhtelif asırlar zarfında yetişen "İbrahim Bey, Sultan Divanî, Yusuf Sîneçâk, Arzî Dede, Şeyh Galip, Esrar Dede, Yenişehirli Avni Bey…" gibi değerli şairler, hep Mevlânâ'nın cazibesine kapılarak ve ilhamlarını Mevlevîlikten alarak yüksek birer şair olmuşlardır. XVI. asırdan itibaren de birçok şairlerin, tasavvuf edebiyatından başka Mevlevî tabirlerini kullandıklarını da görüyoruz. Başta Nefî olduğu halde, Mevlânâ hakkında kasideler söylemek de en ziyade XVII. asırda moda hükmüne girmiştir. Daha XIII. asırda Sultan Veled, Emir Arif Çelebi, Eflâkî gibi Mevlevî şairlerinden başlayarak, Mevlânâ hakkında methiyeler yazıldığını biliyoruz. Fakat bu tarzda şiirler yazmanın bilhassa XVII. asırda inkişaf gösterdiği de muhakkaktır.

Son zamanlara kadar yazılmakta devam eden bu methiyeler toplansa, dört beş ciltlik muazzam bir külliyat vücuda gelebilir. "Mevlevî Vasıf"ın tertip ettiği "Mecmûa-i Medâyih-i Hazret-i Mevlânâ" unvanlı gayri matbu eseri, bu hususta bir fikir verebilirse de, ihtiva ettiği methiyeler- mevcuda nazaran- çok noksandır. Hususiyle Mevlevî şairlerinin divanlarındaki manzumelerin mühim bir kısmını Mevlânâ'nın şahsiyetini, manevî kıymetini terennüm eden mahsuller teşkil etmektedir.

Bugün, eserleriyle münevverler arasında mümtaz bir mevki sahibi olan Mevlânâ, mutavassıt kabiliyetler arasında da "Mesnevi"siyle büyük bir şöhret kazanmıştır. Mesnevi, daha Mevlâna'nın hayatında iken büyük bir tehalükle okunuyordu. Vefatından az bir zaman sonra, bazı camilerle Mevlevî tekkelerinde "mesnevihânlık"lar ihdas edildi. XIII. asırdan itibaren takrire başlanan Mesnevi'nin bu kadar fazla rağbet kazanması ve muhtelif yerlerde okutulması dolayısıyla onu şerh etmek veya ondan intihaplar yapmak mecburiyeti de hâsıl oldu. Türkiye'de, İran'da bilhassa Hindistan'da, bu eserin ciltler dolusu şerhleri mevcuttur. Kıymet itibariyle, başta "İmdadullah" gibi şairler olduğu halde "Veli Mehemmed, Mehemmed Rıza, Mehemmed Efdal,

Mehemmed Eyyüb, Mir Nurullah, Abdüllatif, Abdülfettah, Mir Sahib, Mehemmed Naim, Mehemmed Haşim…" gibi birçok Hintlilerin, bu muazzam eseri şerh ettikleri malumdur.

Anadolu Türkleri arasında "Mesnevi"ye XVI. asırdan itibaren şerhler yazıldığını biliyoruz. Bunlar arasında, "Bahrü'l Maarif" sahibi Sürurî'nin Acemce şerhiyle "Şem'i"nin vücuda getirdiği Türkçe şerh, pek fazla şöhret kazanmıştır.

Bilhassa, Şeyhülislam Yahya'nın iltimasıyla Mesnevi'den "Nısâbü'l-Mevlevî" namıyla bir müntahabatı da olan "Ankaralı İsmail" Efendi"nin XVII. asırda yaptığı Türkçe şerh büyük bir rağbete mazhar olmuş, hatta bu yüzden kendisine "Hazret-i Şârih" denilmiştir.

Tasavvufî bakımdan Mesnevi'nin tesiri büyüktür. Fakat Mevlânâ, Türk edebiyatı üzerinde bilhassa "Divan-ı Kebir"i ile müessir olmuştur. Tasavvufî yüksek bir felsefeye malik olan "Yunus"ta bile Mevlâna tesiri göze çarpar. "Gülşen"de, "Âşık Paşa"da, "Şeyhî"de, "Nesimî"de, "Ahmet Paşa"da, hulasa devrin birçok şairlerinde "Divan-ı Kebir"den aynen alınmış tercümeler bile mevcuttur. Mamafih bu tesir, göze çarpan mahdut tercümelerden ziyade, Mevlâna'nın umumi şahsiyetinden, sisteminden mütevellittir.

Mevlânâ'nın Türk musikisi sahasında bıraktığı tesir de o nispette büyük ve ehemmiyetlidir.

Semayı; ney, rebap, çenk gibi çalgıları tecviz eden Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled, bizzat musiki ile de iştigal etmişlerdir. Türk musikişinaslarından ekserisinin bu tarikata mensup şahsiyetlerden yetiştiğini de görmekteyiz. Sema, ney ve şiir gibi üç bedii esasa istinat eden Mevlevî ayinlerinde okunan besteler, Türk musikisinin hiç şüphe yok ki en büyük ve o nispette sanatkârane eserleridir.

Mevlevî musikisinin XVII. asırdan evvelki devirlerine dair etraflı malumata sahip değiliz. Bugün elimizde notaları mevcut olan (3) ayin, mutlak surette XVI. asırdan önce bestelenmiş mahsullerdir. XVII. asırda iki ayin bestelenmiştir. Bunlar, "Edirneli Küçük Mustafa" ile maruf musikişinas "Itrî"nin vücuda getirdikleri "bayati" ve "segâh" ayinleridir. XVIII. asrın ilk yarısında

yalnız “Nayi Osman Dede”nin vücuda getirdiği dört ayin vardır. Bu asrın sonunda da beş ayin bestelenmiş ve bugün ayinlerin miktarı 14’ü bulmuştur.

Mevlevî musikisinin bilhassa on dokuzuncu asırda büyük bir inkişaf gösterdiğini görüyoruz. Bu asırda tam 32 ayin bestelenmiş ve bu tarz dinî bestelerin adedi 46’ya çıkarılmıştır. Son asrın ilk yarısında ise 10 ayin daha bestelenmiş ve Mevlevî ayinlerinin kat’i yekûnu 56’yı bulmuştur.

Mevlevî musikisi, Mevlevî edebiyatı gibi tamamıyla klasik bir mahiyet arz etmektedir. Esasen Mevlevîlik, münevver zümreye hitap eden bir tarikat olarak teessüs etmiş ve bu hususiyetini daima muhafaza etmiştir.

Mevlevîlik; Türk şiiri, Türk musikisi, Türk yazısı, Türk nakış tarihi ve Türk tasavvuf tarihi bakımlarından büyük ve faydalı tesirler bırakmıştır. Bu tarikat birçok şair, musikişinas, hattat, nakkaş ve mutasavvıf yetişmesinde de mühim bir amil olmuştur.

Konya Halkevi Kültür Dergisi, Mevlâna Özel Sayısı, 1943, s.110- 112.

3. 2. ÂŞIK EDEBİYATINA DAİR MAKALELERİ

HASAN OĞLI VE YENİ BİR GAZELİ

En eski Azerî şairi olarak tanıdığımız “Hasan Oğlı” ehemmiyetli bir şahsiyettir. Asıl ismi “Şeyh İzzeddin Pûr Hasan Esger Eynî”dir. “Devletşah” tezkiresinde ve ondan naklen “Sefinetü’ş-Şuarâ”da “İsfarayn” Türklerinden olan bu kıymetli şairin muhtasar bir tercüme-i hâli mukayyettir.

“Ârif ü muvahhid ü meczubu’s-sehî vü şeyhü’l-meşâyih râzîü’l-hak ve’ddin ale’l âlânın hulefâsından Şeyh Cemaleddin Ahmed Zâkir’in müridi olan bu sûfî, Türkçe ve Acemce şiirleriyle tanınmıştır.

Türkçe şiirlerinde “Hasan Oğlı”, Acemcelerinde ise aynı manaya olan “Pûr Hasan” mahlasını kullanmaktadır. Mezkûr tezkirede bir Farisî gazeli münderiçtir ki aynen naklediyoruz:

Şûh u berâhem fetâdest negirem çikonem
Berdâ endîşe-i evsebir vu karârem çikonem

Serzenîş mikundem halka ki zârî tâ ki
Min dil-i suhte çün âşık-ı zârem çikonem

Mâh-ı revim çü bi-dîdâr-ı niyâmed rûzî
Şeb tarîke sitâre neşmârem çikonem

Gam- ı ma'şuk der ekmendi ziyâbem çikonem
Guşt ez aşki pür-bişan serukârem çikonem

Çün Hudâ derd du cihân rûyineku dârdı dost
Min ki pür-hüsnüm dost nigârem çikonem

"Hasan Oğlı"nın bütün eserleri maatteessüf bugün mevcut değildir. Bugüne kadar tek bir gazelinden başka da Türkçe manzumesi elde edilememiştir.

"Hasan Oğlı"nı ilim âlemine Türkçe gazeliyle ilk defa olarak tanıtan Köprülüzade Mehmet Fuat Bey'dir. Mezkûr gazele "Leiden Kütüphanesi'nde", "Seyf Sarâyî"nin 1553 numarada mukayyet "Gülistan Tercümesi"ni muhtevî ciltte tesadüf etmişlerdir. Gazel şudur:

Apardı gönglümi bir hoş kamer yüz can-fezâ dilber
Ne dilber dilber-i şâhid ne şâhidi (şâhid-i) server

Men ölsem sen biti(bit) şengül sürâhi eyleme kulkul
Ne kulkul kulkulu (kul) bâde ne bâde bâde-i ahmer

Başımdan gitmedi hergiz senünglen içdiğim bâde
Ne bâde bâde(-i) mestî ne mestî mestî(-i) sagar

Şehâ şirin sözün kılur Mısır'da bir zaman kâsid
Ne kâsid kâsidi(kâsid-i) kıymet ne kıymet kıymeti(kıymet-i) şekker

Tutaşmayıncadın âteş belürmez hasleti (haslet) amber
Ne amber amberi (amber-i) sûziş ne sûziş sûzişi (sûziş-i) micmer

Ezelde cânım içinde yazıldı sûreti(ti) ma'nî
Ne ma'nî ma'nî-i sûret ne sûret sûreti(ti) defter

Hasan Oğlı sana gerçi duacıdır velî sâdık
Ne sâdık sâdık-ı(kı) bende ne bende bende-i çâker[1]

Bu gazele "Seyf Sarâyî" ve "Ahmed-i Dâî"nin söyledikleri iki nazire de mevcuttur.[2] Fakat şimdiye kadar "Hasan Oğlı"nın bu eseri meçhul kaldığından gazeldeki tarz, "Ahmed-i Dâî"nin ihtira'ı olarak kabul edilmiştir. Mesela "Faik Reşat Bey" merhum "Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye"sinde mezkûr gazel için "Ahmed-i Dâî'nin ihtira'sıdır." der. Kezalik "İbrahim Necmi Bey"in "Tarih-i Edebiyat Dersleri"nde de yine aynı manzume için "Ahmed-i Dâî"nin maharet-i sanat pürûrânesine en güzide ve parlak bir numunedir." kaydına tesadüf edilir.

Şüphesiz Ahmed-i Dâî de şahsiyet sahibi kıymetli bir şairdir. Fakat bu gazelinde –ve belki birçok gazellerinde- "Hasan Oğlı"nın tesiri altında kalmış ve onu tanzir etmiştir. Divan edebiyatımızda "nazirecilik"in ne kadar fena bir şekil aldığı malumdur. Fakat bu yek-renk ve yeknesak gazeller "edebiyat tarihi" nokta-i nazarından bazen çok faydalı olabilir. Mesela "Eğirdirli Hacı Kemal"in tertip ettiği "Câmi'ü'n-Nezâir" birçok müşküllerimizi halletmiştir. "Câmi'ü'n-Nezâir" derecesinde hususi bir ehemmiyeti haiz olan diğer bir eser de "Mecmû'atü'n-Nezâir"dir. (ç.n. Mecmû'atü'n- Nezâir'i bilim dünyasına tanıtan ilk kişinin Sadettin Nüzhet Ergun olduğunu, Mustafa Canpolat

[1] "Hasan Oğlu: Köprülüzade Mehmet Fuad Bey'den naklen.
[2] Bu iki nazire Hıfzı Tevfik, Hamamizade İhsan, Hasan Ali beylerin müştereken yazdıkları "Türk Edebiyatı Numuneleri" adlı eserde münderiçtir.

bildirmektedir. Bkz. Mustafa Canpolat, Mecmu'atü'n- Nezâir, Metin- Dizin- Tıpkıbasım, TDK Yay., Ankara, 1995, s.12.) Bu kıymetli yazma kitaba "Niğde"de "Ferit Faik Bey"in hususi kütüphanesinde tesadüf ettik. Eserin müellifi "Ömer bin Ferîd" muayyen bazı gazellere söylenilen nazireleri toplamış ve sonuna da kendi naziresini ilave eylemiştir. Kitap, nihayet "Ulvî, Şemsî, Işkî, Zeynî, Askerî.."gibi onuncu asırda yetişen şairlerin nazirelerini ihtiva etmektedir. Eserin asıl mühim ciheti "Hoca Dehhânî", "Şeyyad Hamza", "Gülşehrî" gibi çok büyük tarihî kıymeti haiz olan şairlerin eserlerini ve onlara söylenen nazireleri ihtiva etmesindedir.[3] İşte makalemizin mevzuunu teşkil eden "Hasan Oğlı"nın da bu eserde bir manzumesi mevcut olduğu gibi sahibi "Ömer" tarafından bu manzumeye söylenilen iki nazire de mevcuttur.

Şimdiye kadar edebiyat âlemince meçhul olan bu üç manzumeyi imlâsını muhafaza ederek aynen naklediyoruz:

Hasan Oğlı Rast*

Acab bilsem[4] beni şeydâ kılan kim
Bana bu ışk odın peydâ kılan kim

Acablaram acab kaldum[5] ilâhî
İmân ehlin dutup[6] tersâ kılan kim

Kamışdan[7] şekker ü taşdan[8] cevâhir
Ağacdan[9] dâne-yi hurma kılan kim

Tenüm yetmiş iki dürlü damardur

---

[3] "Mecmu'atü'n-Nezâir"den bahis bir makalemiz yakında intişar edecektir.
[4] bilsem
[5] kaldım
[6] tutub
[7] kamışdan
[8] taşdan
[9] ağaçdan

Kimin ırmak kimin deryâ kılan kim

Ko bu tedbîr[10] kıl takdîr [11] gözle
Beginki[12] va'de-yi ferdâ kılan kim

Bu nat'un ferrişi her dem bu ferrâş
Bu arşun rengini mînâ kılan kim

Hasan Oğlı bu bir katra meniden
Anun hûb sûretin zîbâ kılan kim

Nazîre-i Namûsî

Çemende nergis-i[13] şehlâ kılan kim
Sadefde lü'lü-yi lâ'lâ kılan kim

Hatt-ı hâlin[14] nedendür anber-efşân
Leb-i la'lün rûh-efzâ kılan kim

Benefşe zülfiyle hem-dem iken
Beni hâmûş anı gûyâ kılan kim

Kabağunı mey ü dudağunı nukl
Yanağunı gül-i hamrâ kılan kim

Saçunıla dehânun kib[15] dilber
Ölüb[16] kûtâh uzun[17] sevdâ kılan kim

---

[10] tedbiri
[11] takdiri
[12] bugünki
[13] nergisi
[14] Hatt u hâlin
[15] gibi

Yüzünde[18] sünbül-i sîrâb olurken
Boyun[19] gül servini selvâ kılan kim

Rûh-ı zîbânı Namûsî körelden[20]
Dahı endîşe-i zîbâ kılan kim

Nazîre-i Ömer

Boyun ra'nâ yüzün[21] zîbâ kılan kim
Beni ışkunla şeydâ kılan kim

Yüzüni[22] güllerün kim etdi[23] nâzük
Ana bülbülleri gûyâ kılan kim

Senün zülfün[24] sünbülden dahı hoş
Benün[25] müşkin gözün[26] şehlâ kılan kim

Müyesser ışkunı kim etdi bana
Beni Vâmık seni Azrâ kılan kim

Lebünden soraram dilber bana di
Sözün lü'lü dişün[27] lâ'lâ kılan kim

---

[16] olub
[17] uzun
[18] yüzinde
[19] boyı
[20] körelden
[21] yüzün, yüzini
[22] yüzün, yüzini
[23] itdi
[24] zülfini
[25] benin
[26] gözün, gözin
[27] Sözin ve dişin

Boyun[28] servine karşu bir dahı hem
Benüm bigi[29] gözin[30] sefâ kılan kim

Ömer kaddiyle haddin dilberünün
Birin[31] Tûbâ birin Hamrâ kılan kim

Huda'nun kârıdır[32] fikr et[33] deme[34] hiç
Yüzün[35] hamrâ boyun[36] tûbâ kılan kim

Sekizinci asrın ilk nısfında yaşamış addedebileceğimiz "Hasan Oğlı"nın bu gazeli, herhalde edebiyat tarihimiz için kıymetli bir vesikadır.

Köprülüzade Mehmet Fuat Bey "Farisî şiirlerindeki Pûr Hasan mahlasını Türkçe eserlerinde Hasan Oğlu'na çevirecek kadar millî lisana ihtimam gösteren bu sûfî şair, sanat gayesinden ziyade Türk kitlesine kendi lisanıyla tasavvuf esaslarını anlatmak gayesini takip ettiğinden, herhalde hece vezniyle de birçok manzumeler yazmıştır zann u kanısındayız.[37]" diyorlar. Temenni olunur ki, onun hece veya aruz vezniyle yazdığı diğer bazı şiirler de müstakbel tetkikler neticesi elde edilsin.

Milli Mecmua, N. 107, s. 1721- 1722.

---

[28] boyun
[29] gibi
[30] Küzel, güzin
[31] Birin, birini
[32] Hudâ'nın kârıdır
[33] Fikr it
[34] dime
[35] Yüzün, yüzini
[36] boyun
[37] "Edebiyat Fakültesi Mecmuası Cilt (4) Sayı (1)" ve "Köprülüzade Mehmet Fuat Bey"in "Fuzûlî Mukaddimesi" (sahife 8)ine bakınız.

ECRÎ

Bazı mecmûalarda birçok manzumeleri görülen Ecrî “13”üncü asır saz şairleri içinde fevkalâde ehemmiyeti haiz bir sîmâdır. Tesadüf ettiğim birtakım cönklerde bu kıymetli şairin Mısırlı olduğu tasrih edilmiştir. Hâlbuki son defa elde ettiğim bir mecmûada Ecrî namına mukayyet iki “destan” onun Mısırlı olmadığını ve sonradan Mısır’a gittiğini bildirmektedir.

O zamanki Mısır’ı ve Mısırlıları- şairin kendi görüşüne nazaran- tavsif etmesi itibariyle çok mühim olan bu iki destanı aynen yazıyorum:

-1-

Mısır beldesinin vasfın eyleyim
Gayetle eşreftir mekân-ı Mısır
Nice Ehlibeytin hâlin söyleyim
Metfûn olmuş kalmış iskân-ı Mısır

Hazret-i Hüseyn’e oluruz kurbân
Nesl-i zât-ı pâki Halîlürrahmân
Resûl-ı peygamber cedd-i âlîşân
Şehîd-i Kerbelâ gılmân-ı Mısır

Hazret-i Zeynep’tir ol bint-i merdân
Şübbâkinden[1] gelir rîh-ı pür-cinân
Görünce dîdeler hep olur rûşân[2]
Berk iletir kalbe nûrân-ı Mısır

Hazret-i Nefîse,Sıkkîne, Ayşe
Anların her biri tutmuş bir köşe
Ziyâret kıldıkça kalmaz endîşe
Nûr ile gark olmuş her yan-ı Mısır

[1] Pencere
[2] Rûşen

İmâm-ı Şâfiî anda Mâlikî
Derûn-ı gönülden eyle idrâki
Salât-ı şerîfle meşgûl sâliki
Tecvîd üzre okur Kur'an'ı Mısır

Kal'e-yi Câmi' içre çalar sâati
Dem be dem kılınur namaz vakti
Mehmed Ali Paşa sâhib-i zâtı
Yatar derûnunda sultân-ı Mısır

Dürlü meyve ile bâğ u eşcârı
Deryâ gibi akar mübârek cârı
Reng-i elvân ile çarşı pazarı
Meta'ı ziynette seyrân-ı Mısır

Altı aylık uzun çerh-i ülkesi
Tükenmez demişler altun sikkesi
Gice gündüz dâim açık tekyesi
İmâreti kaynar kazanı Mısır

Hazret-i Abbas'tır Resûl-ı ammi
Anda hatm oldu tefsîr kelâmı
İskenderiye'de kabr-i tamâmı
Câmi'-i Kebîr'de mihmân-ı Mısır

-2-

"Ümm-i dünyâ" deyip Mısır'a çıktık
Gözümüze doldu tozu Mısır'ın
Hudâ takdîr etmiş eylenüp kaldık
Düşürdü sevdâya kızı Mısır'ın

Nasip böyle imiş gayrı n'etmeli
Çaresiz bu yolda medhin etmeli
Nihâyet cevâbım hoş işitmeli
Lisânda yektâdır sözü Mısır'ın

Et ile ekmeği çok fiyatludur
Şeker kamışları gayet tatludur
Yedikleri yemiş kaynar kurtludur
Yenmez oldu artık tuzu Mısır'ın

Müdemmes şekeri gelmez hesâba
Fesih[3] balığı da sığmaz kitâba
Düşürsem meylimi büryan kebâba
Aç kurt gibi bakar gözü Mısır'ın

Ol beldenin halkı gözü az görür
Altun akçe versen çok bakar durur
Ak sakallısından istesen verir
Yumuşaktır gayet yüzü Mısır'ın

Bir renk aldım dinle elvân çeşitten
Bütün gömlekleri mavi çivitten
Güzel pirinçleri gelir Reşid'den
Meşhurdur âlemde rüzzü[4] Mısır'ın

Niyet ettim bir kez olam sılacı
Aradım bulmadım güzel kirâcı
Anda gördüm yetmiş kıymık ağacı
Tatlı olur derler muzu Mısır'ın

---

[3] "Fa"nın kesriyle fesih: Kokmuş, tefessüh etmiş. Mısır halkı ekseriyetle kokmuş balığı çok severler.
[4] Rüzz: Pirinç

Deryâ gibi akar mübârek suyu
Andadır makamı Yusuf'un kuyu
Altı aylık derler Mısır'ın boyu
Tükenmez demişler tozu Mısır'ın

Hayâl gibi göze çekerler perde
Nâmûsları azdır demişler serde
İşittim kar yağmaz asla ol yerde
Eczâ ile donar buzu Mısır'ın

Bağ u gülşenine bir kez girmedim
Açılmış gülünden asla dermedim
Sayf u şitâsına akıl ermedim
Nasıl olur geçer güzü Mısır'ın

Frenkle cümlesi âlüfte olmuş
Karısı, oğlanı âşüfte olmuş
Tarîk-i erkândan bergeşte olmuş
Bilinmez ne yolda özü Mısır'ın

Tükenmez demişler ehl-i mâtemi
Zerrece kapanmaz zenân mahremi
Yığılmış kalmıştır kuru bademi
Her yanadan gelir lozu Mısır'ın

"Ecrîyâ" bir zaman gezdim serserî
Etrâf u eknâftan aldım haberi
Eşcâr ile dolmuş bütün yerleri
Bulunur mu bilmem kozu Mısır'ın

Ankara Maarif Kütüphanesi'nde A I 4/53 numaralı mecmûada "Der Beyân-ı Dîvân-ı Ecrî Baba" unvanı altında yüz sahifelik bir divançe vardır. Mezkûr divanda hece ile yazılmış tek bir şiir bile yoktur. Bu divanın da sahibi kuvvetle muhtemeldir ki şiirlerini cönklerden topladığımız Ecrî'dir. "Baba" tabirine bakılırsa Ecrî'nin Bektaşî olduğu hatıra gelebilir; hâlbuki yüz sahifelik divanda onun Bektaşîliği terennüm eden hiçbir beytini göremedik.

Muhtelif mecmûalarda yazılı olan şiirlerine nazaran Ecrî'yi hece vezninde çok muvaffak olmuş bir şair olarak kabul etmemiz lâzımdır.

Gonca-ı vuslata ermeyenlerin
İşi bülbül gibi zâr olur gider
Hakîkat râhına girmeyenlerin
Dünyâsı başına dar olur gider

Bilmeyen âlemde o gonca lebi
Eyvah diyüp geçer her rûz ile şebi
Çıkamaz taşraya semender gibi
Âteş-i hicranla nâr olur gider

Âşıklar dolaşır gezer ekseri
Dost yoluna koyar cân ile seri
Ene'lhak diyenin ey Âşık "Ecrî"
Yolu Mansur gibi dâr olur gider

gibi zarif koşmalar vücuda getirebilen bu şair, aruz veznini de muvaffakiyetle kullanmıştır. Onun "divan, semai, kalenderi" gibi parçalarında diğer saz şairlerinin yaptıkları imâle ve zihaflar o kadar göze çarpmaz.

Elif kaddim kemân itti
Senin kaşın gözün gamzen
İşim âh u figan itti
Senin kaşın gözün gamzen

Cemâlin nûr-ı enverdir
Doğan hurşîd-i hâverdir
Bana mihrâb u minberdir
Senin kaşın gözün gamzen

Bu "Ecrî" vuslata irmez
Safâsın zerrece sürmez
Bana asla aman virmez
Senin kaşın gözün gamzen

Ecrî'nin yukarıda zikrettiğimiz "divan"ı ile muhtelif mecmûalarda tesadüf edilebilen manzumelerini bir araya getirmek ve tabettirmek şüphesiz edebiyat tarihi için faydalı bir hizmet olur.

Millî Mecmua, N: 112, s.1806- 1807.

KARACAOĞLAN

Karacaoğlan hakkında vereceğimiz malûmât maatteessüf pek noksandır. Bununla beraber kütüphaneleri dolaşmak ve muhtelif âsârı tetebbu etmekle faydalı bir vesika elde edebileceğimizi de zannetmiyoruz. Halk şairlerinin şimdiye kadar tezyif edilmiş olduğuna ve bilnetice tercüme-i hâlleri tespit edilmemiş bulunduğuna dair ilk kitapta verdiğimiz izâhât müddeâmızı ispata kâfidir. Karacaoğlan'ın kendi muhitinde yetişmiş olduğunu iddia eden Kozan, Adana, Maraş, Niğde, Ermenek gibi pek çok Anadolu şehirleri vardır.[1] Bu muhtelif rivayetler arasında Bahçe kazasının Farsak karyesinde doğmuş olduğu iddiası hakikate daha ziyade mukarin bir şekilde kabul edilmektedir.

[1] Karacaoğlan, Kozan vilayetinin Feke kazasının Gökçe köyündendir. Ahmed Tevhid: Türk Yurdu Mecmuası, Numara (9), Haziran 1341.

Farsak köyü, Kavur (Boğa) Dağı şubelerinden (Deldel-Düldül) dağının cenup belinde kâindir. Evleri ekseriyetle dar kapılı, basık tavanlı, arkası dağ beline müstenit kuytu yerlerden veyahut mağaralardan ibarettir. Halk kışın Hervine nahiyesinin Sabunsuyu namındaki çay kenarında bulunan mağaralarda oturarak kehr-i çile çıkarmakla, yazın da yayladaki evlerine çekilerek cüz'î ekincilik, tütüncülük, çobancılıkla, kerestecilikle ve bazı saban vesaire imaliyle vakit geçirir.

Karacaoğlan birçok ihtiyarların iddiasına göre bu karyenin mütehayyizânından Sailoğlu soyundandır.

Sailoğulları hâlâ Bahçe'nin eşrafından olmak üzere maruf bir aile teşkil ederler yalnız Karacaoğlan'ın

Çeker çeki aşk oduyla dağlıyım
Mamalı'da ben bir Rıdvanoğluyum

sözünden Kırşehri'ne merbut Mecidiye kazasının (Mamalı) köyünde (Rıdvan) isminde bir zatın oğlu olduğunu yahut şöhretleri (Rıdvanoğlu) olan bir Türk ailesinden bulunduğunu istihrâc etmek ihtimâlâtın en kaviyysi sayılabilir.

Mamafih Karacaoğlan'ın nerede doğduğunu ve ne vakit yaşadığını kat'i bir surette ispat etmek hayli müşküldür. Halkın ağzında dolaşan rivayetlere itimat caiz değildir. Bazı ihtiyarlar onu (200 -250) sene evvel yaşamış bir âşık olarak kabul etmektedirler. Hâlbuki (953) tarihinde yazılan Latifî Tezkiresi'nde (Naimî-i Hamidî) [2] isminde bir zatın şu

Bir olmaz vakte irgördük zamânı
Bilir yok âsmandan rismânı

En ehli yek görür ma'nâ yüzünden
Kara-oğlan türküsün şâir sözünden

Çü söz fehm olmayıp olmazsa rağbet

[2] Latifî ile muasır şairlerden (Naimî-i Hamidî) "Münâzara-ı Seyf ü Kalem" namındaki eserinde bütün şair ve muharrirler gibi zamane halinden şikâyet ederken halk türküleriyle hakiki şairlerin eserleri arasında fark kalmadığını, ilim ve sanat kudretinin takdir edilmediğini müteessirâne mısralarla anlatır. "Âşık Tarzının Menşe'i ve Tekâmülü: Köprülüzade Fuad Bey, Milli Tetebbular Mecmuası, s. 13.

Eder lâbüd kemâl ehli ferâgat

beyitleriyle, Sünbülzâde Vehbî'nin meşhur (Suhan) kasidesinde yazdığı şu

İktifâ eylediler meslek-i Âşık Ömer'e
Aşk u şevk ile nice kâfiye-cûya-yı suhan

Gevherî güftesine döndü bu günlerde meded
Gevher-i nâdire-i lü'lü-yı lâlâ-yı suhan

Hâne-i tab'ı harâbî gibidir yaptığı beyt
Yıktı nazmı temelinden nice bennâ-yı suhan

Kimi mânî kimisi vâdi-i türkmânide

Kara Oğlan kayabaşısı yelellâ-yı suhan[3] beyitlerinde zikredilen Kara Oğlan eğer bu zata aitse Karacaoğlan'ı Kanuni devrinde veya daha evvel zamanlarda yaşamış bir âşık farz etmek doğru olur.

Biliyoruz ki Karacaoğlan'ın halk arasındaki şöhretine rağmen kendi ismine izâfe edilen bir ezgisi vardır. Adana ve havâlisinde Karacaoğlan deyince hatıra muayyen bir güfte ve beste gelmektedir. Acaba Latifî ve Seyyid Vehbî'nin kastettikleri (Kara Oğlan) bizim tetkik etmek istediğimiz (Karacaoğlan) mıdır? Yoksa bu isimde, diğer bir saz şairi var mıdır? Bunu da kestirmek bizim için imkân haricindedir.

Karacaoğlan'ın elimizde tarihî denilebilecek müteaddit manzumeleri olsaydı, mesele tavazzuh edecekti. Fakat maatteessüf buna da malik değiliz. Onun bütün eserlerinde mevzu aşktır. Yalnız beş bentli bir manzumesi Kanuni devrini idrâk etmiş olmasına delil olabilir. Destanî bir mahiyet arz eden şu eseri tetkik edelim:

Hazır ol vaktine Nemse kralı
Yer götürmez asker ile geliyor
Patriklerin inmiş tahttan diyorlar

---

[3]Latifî Tezkiresi, s.83.

Bir halife [4] kalmış o da geliyor

Yetmiş bin var siyah postalı giyecek
Seksen bin var Allah Allah diyecek
Doksan bin var tatlı cana kıyacak
Yüz bini de Tatarhan'dan geliyor

Gelen Ahmet Paşa'm kendidir kendi
Altmış bin dal kılıç kusûri Hindî
Kaçma kâfir kaçma ölümün şimdi
Hacı Bektaş Velî kalkmış geliyor

Şevketlû efendim sultanı vezir
Altmış bin kılıçlı yanında hazır

Deryâlar yüzünde yüz atlı Hızır
Benli boza binmiş o da geliyor

(Karacaoğlan) der ki burda durulmaz
Güleç yüze tatlı söze doyulmaz
Gökteki yıldızdan çoktur sayılmaz
Yedi iklim dört köşeden geliyor.

Manzumede gördüğümüz Ahmet Paşa Rumeli Beylerbeyi Ahmet Paşa olması pek muhtemeldir. Şairin Hint askerinden bahsetmesi ve satvetli bir harbin vuku' bulacağını tasvir eylemesi de hiç şüphesiz Kanuni devrini hatırlatmaktadır.

Eğer Latifî Tezkiresi'ndeki (Kara Oğlan) bizim aradığımız (Karacaoğlan) ise mesele hallolmuş demektir. On birinci asır sonlarında

[4] Yer halifesi kalkmış o da geliyor (Diğer nüsha)

yaşayan (Gevherî)nin lisanı ile Karacaoğlan'ın lisanı arasındaki müşâbehetin bir ehemmiyeti yoktur. Bu müşâbehet Karacaoğlan'ın muahhar zamanlarda yetişmiş olduğuna delil teşkil edemez. (979)da vefat eden (Manav Seydî)nin lisanını taklit ederek bir şiir yazan tezkire sahibi Âşık Çelebi'nin kullandığı lisan da Karacaoğlan lisanından pek fark edilecek şekilde değildir. Elverir ki bazı kelimeleri tasarruf ve tahrif edilerek okunmuş olsun. Atâyî'nin Şakayık Zeyli'nde münderiç olan ve (Manzume-i Garîbe)[5] ser levhasıyla yazılan bu tehzili aynen yazalım.

Be şara giden gardaşlar — Manav Seydî derler bana
Körkü kovan yoldaşlar — Manav Seydî derler bana
On yıl buzağı gütdüm — Tarlalarda buğday ütdüm
Sonra zühte yolun tutdum — Manav Seydî derler bana
Keş getürdüm Manavgat'dan — Bekler idim anı batdan
Dahi tururdur ol otdan — Manav Seydî dirler bana
Eşeğim öne katardım — Keşiş dağında otardım
Bursa'da odun satardım — Manav Seydî derler bana
Yanur yanur yamalaklar — Domur domur domalaklar
Yuvarların yuvalaklar — Manav Seydî derler bana
Aşım unumdur höngül — Kaynadırım böngül böngül
Ardı sıra yerim döngül — Manav Seydî derler bana
Mürdüm zal kadar yaşım — Fakir Emmi'dir yoldaşım
Avadan olubdur guşum — Manav Seydî derler bana
Alpdendir gugaşağım — Yügrüşüb gelür uşağım
Çakı Yılmazdır …….. — Manav Seydi derler bana
Dün vardım Tahtakal'a'ya — Başım uğradı belaya
Zönbegim düşdü halâya — Manav Seydî derler bana
Sarf u nahv okudum tamam — Vaki' var izi komam
Alacak'da oldum imam — Manav Seydî derler bana
Kâl aslında kavldir — Tal aslında tavldır

[5] Şakayık Zeyli, Atayî, s (153)

Ememilim guzledir	Manav Seydî derler bana
Seksen beşdedir yaşım	Ağarmışdır ……başım
Boyarım emerişim	Manav Seydî derler bana

Görülüyor ki eser o zamanki halk şairlerinin ifade tarzının tamamen taklididir.[6] Eğer şu manzume türkü olarak okunsa ve zamanımıza kadar gelseydi şüphesiz birçok kelimeleri değişecekti. Pek muhakkaktır ki en eski halk şairlerinin eserleri ağızdan ağza intikal ettikçe şekl-i aslîsini kaybetmiştir.[7] Okudukları eserlerin bazı yerlerini beğenmeyerek değiştiren veya eski kelimelerin yerine daha kolay anlaşılacak yeni ve şayi' kelimeler bulup kullanan pek çok kimseler vardır.

Karacaoğlan güftelerinin de bu suretle ta'dîle uğramış olması pek tabiîdir. Bugün elde ettiğimiz bir koşma veya bir destanı muhtelif cönklerde, muhtelif şekillerde yazılmış bir halde görüyoruz.

Nasıl ki tespit edilmeyen musikimizin terennümâtı şahıslara göre değişiyorsa maatteessüf halka ait eserlerimiz de böyledir. Binaenaleyh lisanı nazar-ı itibara alarak Karacaoğlan'ın Kanuni devrini idrak etmediği iddiası serdedilemez.

Yok, yukarıda söylediğimiz vechile, Latifî'nin Kara Oğlan'ı başka bir şair veya muayyen bir türkü ismi ise şu ufak destanı delil ittihaz ederek Karacaoğlan'ı Kanuni devrinde yetişmiş bir şair olarak göstermeye hâcet yoktur. Bundan (200) sene evvelki harplere ait yazılmış ve biraz şairâne mübâlâğalarla süslenmiş bir manzume olarak kabul edilebilir. O zaman, halkın söyledikleri de reddedilmez. Karacaoğlan'ın kendi vefat tarihini söylediğine dair şayi' olan rivayetler ise asılsız hurafedir.[8]

---

[6] Latifî ve Âşık Çelebi gibi tezkirelerden anlaşılacağına göre halk türküleri kayabaşılar, varsağılar daima sade bir üslup ile yazılırdı. Bu hususta malûmât almak için bakınız: Milli Tetebbular Mecmuası: Birinci Cilt Âşık Tarzının Menşe'i ve Tekâmülü, Köprülüzade Mehmet Fuad s.13, 14, 15.

[7] Lisanî tahavvüllere maruz kalan yalnız halk şiirleri değildir. Müstensihler elinde yazılan bazı kitapların da eski hususiyetlerinden birçoğunu kaybettikleri görülmektedir. Bu hususta tafsilat almak için "Türk Edebiyatı Tarihi, Köprülüzade Fuad, cüz (1) s.192"ye bakınız.

[8] Karacaoğlan'ın (Döner baykuş öter bülbül) mısraı ebced hesabıyla hesaplandıktan sonra döner kelimesi, "dönecek" yani tarh edilecek imiş. Bâkî (1090) Karacaoğlan'ın vefat tarihi olurmuş. Biz de

Doğduğu tarih bilinsin bilinmesin bizce malûm olan şey Karacaoğlan'ın çok kıymetli eserler vücuda getiren ve az çok okuyup yazan[9] lirik bir halk şairi olmasıdır. Elindeki sazıyla[10] Adana, Maraş, Urfa, Halep, Şam, Rukka….ilâh gibi şehirleri dolaştığı muhakkaktır. Karacaoğlan'ın Arap güzellerinden sitâyişle bahsetmesi kendisinin Arap illerinde dolaştığına kuvvetli bir delil teşkil eder.

Karacaoğlan'ın manzumelerinde vâsien yer tutan güzeller şairin hakikaten gönül verdiği ve kendilerine bend olduğu yosmalar mıdır? Yoksa sade terennüme vesile teşkil eden sîmâlar mıdır? Bunu da hakkıyla anlayabilmek mümkün değildir. Belki onun aşkı, muayyen bir şahısta temerküz ve teşahhus etmemiştir ve belki kalbinin coşuşunu âşıkâne kelimelerle eda etmek istemiştir. Hacı Bektaş-ı Velî'den bahsetmesi de samimi bir Bektaşî olduğunu ispat etmez. Onun tarikata intisabı ekser âşıkların isrine tâbi olmak arzusuyladır.

İşte Karacaoğlan gibi cidden kıymetli bir halk şairine ait elde ettiğimiz malûmât yazdıklarımızdan ibarettir. Anadolu'nun muhtelif muhitlerinde Karacaoğlan'ın hayatı ve eserleri hakkında bilgisi olan zevât da (Yeni Fikir)i tenvir ederlerse tarih-i edebiyata büyük faydalar temin etmiş olacaklardır.

Yeni Fikir, S. 23, s. 10- 15.

---

hesap ettik. Hakikaten öyle çıktı. Şu halde Karacaoğlan bundan iki yüz elli sene evvel ölmüştür. "Konya Babalık Gazetesi Maarif-i İbtidâiye sabık müfettişlerinden Ali Rıza Bey'in (7) numaralı Karacaoğlan tefrikası"ndan naklen.

[9] (Karacaoğlan) der ki okur yazarım

[10] Karacaoğlan, manzumelerinde cura, saz ve bağlamadan bahsetmektedir.

Deniz kenarında mecnun gezerken
Elime bir cura saz ıras geldi
Sazım gözyaşıma erince
Ağlama sevgilim çal dedi bana….ilâh

EVLİYA ÇELEBİ'NİN ZİKRETTİĞİ SAZ ŞAİRLERİ

Evliya Çelebi, Seyahatnâme'sinin beşinci cildinde, "Murad-ı Râbi'" devri çöğür şairlerinden bazılarının bilmünasebe isimlerini zikrediyor. "Ammâ acayip çöğür çalardı. Köroğlu, Kuloğlu, Fartaloğlu, Kayıkçı Mustafa, Gedik Süleyman, Kayıkçılar Mustafası, Gedâ Muslu, Türâbî, Gedâyî, Kâtibî…….

İşte makalemizin mevzuunu teşkil edecek olan saz şairleri Evliya Çelebi'nin kitabında yalnız isimlerini zikrettiği bu şairler olacaktır. Bunlar hakkındaki malûmâtımız maatteessüf hemen hemen hiç yok gibidir.

Bilhassa Kuloğlu, Fartaloğlu ve Gedik Süleyman hakkında hiçbir bilgimiz mevcut değildir. Eğer Evliya Çelebi bu âşıkların hiç olmazsa isimlerinden bahsetmeseydi şüphesiz bunların devirlerini de kat'i olarak tayin edemeyecektik.

Kuloğlu, cidden samimi bir ruha sahip ve sanatkârâne bir edaya maliktir. Birçok saz şairleri gibi "ümmî" değildir. Meşhur "Uşşâkî" lerden Gelibolulu Sinan Efendi'nin müntesiplerindendir. Tahsili yoksundu[1]

1045 tarihinde "Kitab-ı Divân-ı Hümâyun" tesmiye ettiği[2] büyük bir divan tertip etti.

Fakat bütün o devirde ve daha muahhar zamanlarda yetişen halk şairleri gibi divanına yalnız aruz vezniyle yazdığı şiirleri dercetti.

O devirde Türkçe hece vezniyle şiirler yazmak adeta moda olmuştu.[3]

Bittabi Kuloğlu da hem aruz ile hem de parmak hesabıyla şiirler yazıyordu. Meşâyihten bulunmak dolayısıyla ekseriya şiirleri mutasavvıfâne idi. Bilhassa hece vezniyle yazdığı şiirlere talimî bir mahiyet veriyordu.

---

[1] Kul Oğlu'nun divan sahibi olan "Kul Oğlu Mustafa Efendi"den başka birisi olmadığını ilk defa Köprülüzade Fuad Beyefendi İkdam gazetesinde yazdılar.

[2] Bu divan 3596 numarada İstanbul Beyazıt Kütüphanesi'nde mahfuzdur.

[3] Murad-ı Salis ve Murad-ı Râbi' hece vezniyle ilahiler ve varsağılar yazmaktan mahzuz olurlardı. Kırım hanlarının dördüncüsü olan Mehmet Bin Selamet Giray 1085- 1005 (Kâmil) mahlasıyla milli şiirler yazıyordu. "İkdam gazetesi: Köprülüzade Fuad Bey" den naklen.

Divanına:

Tûtiyâ-yı gam negîred dîde-i hunbâr-ı mâ
Kâse-i merhem nedâred sîne-i bîmâr-ı mâ

gibi güzel Farisî şiirler bile yazmaktan çekinmeyen Kuloğlu'nun kendi mensuplarına hitâben söylediği manzumelerinde ümmî bir derviş neşesi görülüyordu:

Gelin dinleyin yârenler
Kulak asın bu destana

Gözüme gözüktü bir er
Âlemi kıldı münevver
Aldım gevher sattım gevher
İriştim ma'den ü kâna [4]

Evliya Çelebi'nin "Kayıkçı Mustafa" ve "Kayıkçılar Mustafası" diye zikrettiği iki Mustafa'nın aynı adam olması muhtemeldir. Köprülüzade Fuat Bey bir tab' veya müstensih hatası olmak ihtimalini söylüyorlar. Mamafih bir de Melik Ahmet[5] Paşa'nın çöğürcübaşısı meşhur âşık "Mustafa Ağa" vardır. Eski cönklerden topladığımız "Kul Mustafa", "Âşık Mustafa", "Mustafa" gibi muhtelif mahlaslar taşıyan koşmalar kuvvetle muhtemeldir ki bu iki Mustafa'dan birine aittir.

Kul Mustafa'ya ait olarak kabul edilen:

"Kul Mustafa'm dir ki naklin edince
Gayet güzel ister cevrin çekince
Tutup ak memeden bir yol öpünce
Hind'den bezirgânım gelmiş gibi olur

*

[4] Konya'da bu unvanı yakın zamanda almış olan Kullukzâdeler'in büyük babaları Bozkır taraflarında yeniçeri inzibat çavuşu imiş. Yeniçeriliğin ilgasından sonra İstanbul'a gitmiş fakat meselenin esasına vâkıf olunca tekrar geri dönerek Konya'ya gelmiş, Ayan Bey'e iltica etmiş ve ismini değiştirerek bir müddet gizlenmiş. Sonra yine inzibata ait bir memuriyet almıştır. Şairlikle kat'iyen alâkası yoktur.
[5] Hayat Mecmuası, Sayı: 38.

Mustafa eydür gel itme inâdın
Nice kerre kendi kendin sınadın
Sultan Murat kırar kolun kanadın
Şah ne akl itdin aldın Bağdad'ı

*

Kul Mustafa dir ki sözlerim hakdır
Beni yaradanın keremi çoktur
Kardaşdan kardaşa fâide yokdur
Can cana, baş başa, kim kime gönül

*

"Kul Mustafa"m oturmadım postlara
Selam virmen hakikatsız dostlara
Hastanın hâlini sorun hastaya
Kişi sağlığında kendi bey imiş

"Kul Mustafa"m bunu böyle söyledi
İndi aşkın deryâsını boyladı
Kul Oğlu da muhanneslik eyledi
Sultan Murad geldi açılın dağlar

*

Kul Mustafa'm eydür okunur hecem
Belürsüz oldu hep gündüzüm gecem
Şimdi dağlar olsun benim eğlencem
Aklı perâkende mecnûn böyle olur

gibi lirik şiirleriyle;

Evvel muradım Muhammed Ali'ye
Erenler ulusu gerçek velîye
Otman üstünde Kızıl Deli'ye
Salın bizi imamlara gidelim

Destur aldım “Kul Mustafa” dedemden
Emir geldi bana sırr-ı Hudâ’dan
Aşk öğrendim Mahremoğlu atamdan
Salın bizi imamlara gidelim

gibi Bektaşîlik icabı kalenderâne ve Ehl-i Beyt muhabbeti telkin eden nefesler bir divançe teşkil edecek kadar çoktur.

“Gedâ Muslu”nun hayatı hakkında da maalesef malûmâtımız yoktur. Yalnız Evliya Çelebi onun çöğürden maada mahirâne tambur çaldığını da söylüyor.

Murad-ı Râbi’ devri şairlerinden olduğuna şüphe olmayan bu saz şairinin Kuloğlu gibi bir divanı da mevcut değildir.

Ancak bazı cönklerde ve bilhassa Ankara Kütüphanesi’nde Hacı Bektaş-ı Velî dergâhından gelen kitaplar arasındaki nefes mecmûalarında bazı “deyiş”lerine tesadüf edilmektedir. Aşağıya aldığımız şu iki nefesten serahatla anlaşılacağı üzere kendisi Bektaşî tarîkine mensup bir âşıktır.

Erenler serveri ol sırrım Ali
Ser çeşme olmuştur Urûmeline
Ağaçtan Zülfikar ol gerçek velî
Evvel tekbir aldık pirin beline

Abdal Musa Sultan Şah himmet kıldı
Dayadı kılıcı şah taşı böldü
Bütün Urûmeli İslâm’a geldi
“Fetih” surelerin almış eline

“Kırklar” azm eyledi almalı şehri
Boğaz hisarında ol böldü nehri
Bol yerde küffâra eyledi kahrı
Ol dem kılıc aldı pirim eline

Şahımın refîki gaziler beyler
Hışm eder küffâra ciğerin dağlar
Gerçek âşıkların methini eyler
Ol dem âşık oldım pirin yoluna

Horasan mülkünden Hoy'dandır aslı
Şah İmam Hasan'dır pirimin nesli aslı
Mürşidine bend ol ey "Gedâ Muslu"
Kıyametde olsun eli eline

*

Şol fenâ mülkünün vefâsı yoktur
Konan göçtü nöbet bizim, yol bizim
Belâsı, kazâsı, mihneti çoktur
Murad bizim, istek bizim, hâl bizim

Muhammed dininin yokdur şerîki
Olur âlemlerin mülkü mâliki
Tarikimiz Hacı Bektaş tarîki
Hırka bizim, ümmet bizim, şal bizim

Din Muhammed dini girdik gireriz
Tarikatde ikrârımız güderiz
Katarımız Hakk'a doğru yederiz
Katar bizim, yedek bizim, mal bizim

Biz daneyiz dane gibi biteriz
Tebdil olub aslımıza yeteriz
Aşk ehliyiz gülistanda öteriz
Bülbül bizim, gülzâr bizim, gül bizim

"Gedâ Muslu" ider niçin ölürüz[6]
Evvel âhir aslın böyle biliriz
Biz göçeriz gâh bu mülke geliriz
Meyyit bizim, götüren bizim, sal bizim

Herhalde güzel şiirleri olduğu Evliya Çelebi'nin tasdikiyle de sabit olan Gedâ Muslu'nun bugün elde mevcut olan deyişleri diğer zikrettiğimiz şairlerin eserlerine nispetle daha azdır.

Bu şairlerden biri de (Kâtibî)dir. Elimizde Kâtib ve Kâtibî mahlaslı birçok şiirler varsa da Evliya Çelebi'nin zikrettiği Kâtibî'ye ait olduğu kat'i olarak iddia edilemez. Yalnız eski bir cönkten Kâtibî mahlaslı iki deyişin bazı bentlerini neşretmekle iktifa edeceğiz.

Alay alay olup gelen güzeller
Gelin geçin gidin yollarınızdan
Her biriniz âleme padişahsınız
Niçin kaçarsınız kullarınızdan

Göze yasak yoktur biz de bakalım
Gönlünüzden sular gibi akalım
Bir gülceğiz verin biz de kokalım
Bir gül ihsân eylen güllerinizden

Seyrâna çıkmışlar onlar bir uca
Boyları uzun hem belleri ince
Yalvarı yakarı gönlü olunca
Çözerler kuşağı bellerinizden……ilâh

*

Dostum beni sevmez isen
Ben seni sevdiğim yeter

---

[6] Muslu: "Müslih"in bozuntusudur.

Murâdımı vermez isen
Mah yüzün gördüğüm yeter

Der ki Kâtib benim hânım
Fedâdır yoluna cânım
Neylerim dünyanın malın
Sen benim olduğun yeter

Çekerim sînem dağında
Bülbülüm aşkın bağında
Mecnûnum Leylâ dağında
Mest olup kandığım yeter

Acaba bizdeki koşmalar hangi Gedâyî'ye aittir? Bu hususta mantıkî olarak bir şey söyleyemeyeceğiz. Yalnız Gedâyî mahlaslı deyişi numune olarak zikredelim.

Sevdim bir dilberi hûblar serveri
Kızarmış rûhleri terinle nisbet
Dudağı şekeri kudreti kevseri
Hâl hindûleri fülfüle nisbet

Yaslandım dergâhın ol padişahın
Gönül bekler râhın ol yüzü mâhın
Görsem bir nigâhın çeşmi siyâhın
Zülfü siyahîdir sünbüle nisbet

Birliğe geçilmiş rahmet saçılmış
Sürahi koçulmuş meyler içilmiş
Gülleri açılmış gülüş saçılmış
Goncalar açılmış bülbüle nisbet

“Gedâyî”yem dîldâr ey şahım hünkâr
Barekallah ey yâr nedir bu etvâr
Cemâlinde envâr çeker yâ Haydâr
Kaşların Zülfikar Düldül’e nisbet

****

Bir yiğit ne denlü pür-akl olsa
Ana derler ya divâne ya deli
Bir hüsnî zibâya ya mail olsa
Sökülür aşkla ömrün temeli

Hûblar yüz vermişler kim münâfıka
İnayet kılsalar bağrı yanığa
Hakkını virseler gerçek âşıka
Yolunda yandığı nazlı güzeli

Nideyim kimseye yâr olmaz cihân
Serimizde eser bâd-ı gam tûfan
Üç nesne elinden aman alaman
Yokluk ayrılıkla hasret eceli

Derdmend “Gedâyî” ne kılarsın âh
Bilmez mi hâlini maşuk olan şâh
Gönül ağla, ednâ bakmaz padişah
İlişince kopmaz aşkın çengeli

Bu şairler arasında isimleri geçen Türâbî ile Gedâyî hakkında da verilecek kâfi bir hüküm yoktur. Bu iki isimde tanıdığımız pek çok halk şairleri vardır. Meselâ Abdülaziz’in meclisinde “Rebâst-ı Âşıkâne”de bulunan meşhur Gedâyî Baba bunların en meşhurlarındandır. Bektaşî şairi Türâbî’nin de müdevven birçok güzel koşmaları vardır. Bunların şiirlerini daima birbirine karıştıracağımız muhakkaktır.

Zira mehazımız matbu veya müdevven yazma divanlar değil muhtelif halk şairlerinin âsârından ibaret olan cönklerdir.

Bunları cem ü telfîk eyleyenler kendi zevklerine göre ittihâb ettikleri parçaları yazmışlar ve ilmî, tarihî bir gaye gözetmemişlerdir.

Mamafih bu kıymetli eserleri toplamak ve neşretmek elbette, müsmir bir mesai olacaktır.

Yeni Fikir, S. 33, s. 20- 26.

TANBURÎ MUSTAFA

XIX. asır halk edebiyatımızın inkişâf ettiği bir devirdir. Bu devirde Anadolu ve İstanbul'da Dertli, Bayburtlu Zihni, Emrah, Gedâyî gibi birçok maruf şahsiyetler yetişmiştir. Bunlar arasında, o derece kıymetli bir şair olmamakla beraber bir hususiyet arz eden sîmâlardan biri de Tanburî Mustafa'dır.

En meşhur sâzende ve bestekârlardan biri olan bu saz şairinin hayatı hakkındaki malûmâtımız pek mahduttur.

Musikîşinas Atâullah Efendi'den naklen Rauf Yekta Beyefendi'nin verdikleri izahata göre, musiki tarihinde mühim mevkii olan Mustafa'nın hayatı, serseriyâne geçmiş ve gece gündüz Galata meyhanelerinde vakit öldürmüştür.

Tanburî'nin yegâne hususiyeti kendi söylediği şiirleri bizzat kendi bestelemiş olmasındadır. Üçüncü Selim'in teveccühünü kazanan Tanburî'nin şarkıları "Haşim Bey Mecmûası"nda kayıtlıdır. Mezkûr mecmûanın 70, 95, 121, 124, 125, 138, 146, 158, 200, 228, 229, 238, 257, 258, 276, 289, 295, 306, 334, 370, 379, 380. sahifelerinde 39 şarkısı mukayyettir.

Şarkılarında, bazı vezin ve kafiye hataları vardır. Tamamen hece vezniyle yazılan fakat az çok Farisî terkipleri ihtiva eden bu manzumeler garamî bir mahiyet arz eder.

Bebek Bahçesi'nde sefâ sürmeyi, Küçüksu'da şarap içmeyi isteyen bu rint şair, bir müddet Konya'nın Meram bağlarında da neşeli bir hayat geçirmiştir.

Hasret oldum dilberine
Yere geçsin Büyükada

beytiyle sevgilisinden ayrı düştüğünü anlatan şair, edebi tarihten ziyade, Türk musikisi tarihinde zikredilmeye değer bir şahsiyettir. Üç manzumesi ile diğer bir manzumesinin notasını neşrediyorum:

Muntazırım teşrîfine
Rehtâr ile revîşine
Bir ben miyim âşık olan
Bülbül âşık gülüşüne

Feryat edip yandı bülbül
Nazarında bir taze gül
Seni seven âşıkların
Gel efendim kadrini bil

Gizli sevmek müşkül yârı
Şiddeti çok aşkın nârı
Pervaneden beter yandım
Belki işittin[1] âh u zârı

Dilberlerin revîşine
Zarafetle gelişine
Kapılırsın sen Tanburî
Yalvar yakar düş peşine

[1] Belkişittin gibi okunacak

II

Hâlâ gönlüm bir güzelde
Saydı müşkül gizli yerde
Müptelâyım yüz çevirmem
Baş tâcıdır aşkı serde

Sevdiğim gül şeref bulsun
Dahi beter güzel olsun
İrademle aldı gönlüm
Bergüzârım anda dursun

Sarf edeyim elde varım
Sena etmek dilde kârım
Yâr yanında bulundukça
Gider kalmaz hep efkârım

Okundukça beste dilde
Tanburî'yi pek tut elde
Sen çıkarma gizle aşkın
Muhayyerdir zira perde

III

Keremkânı efendim gel gül yüze
Bülbül gibi hasret oldum gül yüze
Günde yüzün elli kere görsem de
Tamahkârım gözüm doymaz gül yüze

Nârı firkat yerden göğe irişti
Bürcü ahım kamer ile buluştu
Yüz elli yıl ede bari ömrünü
Zahir bâtın yıldızımız barıştı

Ne mümkündür ben durayım yüz yüze
Söyleyeyim hâli aşkım yüz yüze
Sultan âşık dergâhında Tanburî
Çek çileni bir gün gele yüz yüze

IV

Hüzzam Şarkı
Gülellerde ne bu halet
Nerde görsem alır hayret
İstediğin sevip koçma
Ah efendim olsa âdet

Nakarat
Güler yüzlü şirin sözlü mahbup olsa
Ağzı şeker sayd etmeye âşık elbet

Halk Bilgisi Haberleri, C. 1, S. 4, s. 56- 57.

ÂŞIK KEREM'İN ŞİİRLERİ

Şu karşıki yüce dağlar
Acep bizim dağlar mı ola
Ak pürçekli benim atam
Oğul der de ağlar mı ola

Kâbe'den gelir hacılar
Yürekte çoktur acılar
Evdeki çifte bacılar

Kardeş der de ağlar mı ola

Yol üstünde biten otlar
Her gelen biri öğütler
Kavım kardeş koç yiğitler
Yoldaş der de ağlar mı ola

Nedir cürmüm nedir hatam
Nice bir gurbette yanam
Ak sakallı benim atam
Kerem der de ağlar mı ola

* * * *

Ne kaçarsın benden hey yüzü mahım
Seni seven var mı benden ziyade
Ruz u şeb durmayıp alırsın ahım
Âşıkın ağlatma bundan ziyade

Söyle diller muradını bileyim
Çok ağlattın beni bir dem güleyim
İstersen yoluna kurban olayım
Sana hediyem yok candan ziyade

Hercai gibisin gülün kokulmaz
Cevr edersin hatırcığım yıkılmaz
Kerem der ki mah yüzüne bakılmaz
Aşkı yakar seni nârdan ziyade

* * * *

Ela gözlüm ben bu yerden gidersem
Bir nişan vereyim al kerem eyle

Çok tuz ekmek yedik yâr senin ile
Şimdengeru hoşça kal kerem eyle

Ben gidersem karaları bağlama
Dertli sinem ateş ile dağlama

Ayrılık günüdür sakın ağlama
Gel otur yanıma gel kerem eyle

İşte gidiyorum görecek misin
Yıkılmış gönlümü yapacak mısın
Hasretin borcunu verecek misin
Genç yaşımda bunu bil kerem eyle

Dertli Kerem eder var ömür geçir
Elimden bir şerbet anlara içir
Ey yaradan beni havadan uçur
Göreyim Aslı'mı gel kerem eyle
* * * *

Turna giderken Mardin'e
Turna yâre selam söyle
Karlı dağların ardına
Turna yâre selam söyle

Turna giderken Aktaş'a
Karlı dağlar aşa aşa
Hem kavıma hem kardaşa
Turna yâre selam söyle

Turna giderken güneşe
Yere döşene döşene
Al sana verem nişane
Turna yâre selam söyle

Turnam gelirken elinden
Yüce dağların belinden
Dertli Kerem'in halinden
Turna yâre selam söyle

* * * *

Keşiş bahçesinde bir güzel gördüm
Aklımı başımdan aldı ne çare
Taramış zülfünü dökmüş yüzüne
Seherde sevdaya saldı ne çare

Ben de bildim bu bir keşiş kızıdır
Seherlerde çıkmış tan yıldızıdır
Darılmıştır güzel hana küsmüştür
Benim halim bilmezsiniz ne çare

Hasretlik çektim analar atalar
Bülbül güzel dalında yapar yuvalar
Çar köşenin dilberlerin bakalar
Bulamazlar senin mislin ne çare

Bir kere sormazsın benim ahvalim
Asla rahm etmedi ol lebi balım
Aşk oduna yaktı beni o zalim
Ateşi serimde kaldı ne çare

Dertli Kerem eder firkatim kati
Keskindir kılıcı yürüktür atı
Ol İsevi ben Muhammed ümmeti
Hak dinine dönmez ise ne çare

* * * *

Gece gündüz zari zari ağlarım
Beni vatanıma gönder yâ Rabbi
Bu dünyaya geldim gitmek içindir
Buradan kulunu kurtar yâ Rabbi

Ya Rabbi sen sakla gönlümü gamdan
Yetirdim aklımı can çıkmaz tenden
Öldürdüler beni yâr gider elden
Benim halim sana malum yâ Rabbi

Kırk harami çıktı benim önüme
Kıymaktır muradı benim özüme
Kerem edip bakın benim yüzüme
Bir canım var sana kurban yâ Rabbi

Bu Kerem'i aşk oduna yandırman
Sevdiğim koncayı benden soldurman
Hey ağalar ileride güldürmen
Kalbine merhamet düşür yâ Rabbi

* * * *

Salını salını yolun üstüne
Çıkan dilber beni mecnun eyledi
Üsküfün eğdirmiş şahin bakışlım
Bakan dilber beni mecnun eyledi

Şahin gibi binmek ister atlara
Sinesini sarmak ister yâdlara
Âşıkını türlü türlü odlara
Yakan dilber beni mecnun eyledi

Dertli Kerem eder alıp satamam
Gayri güzellere gönül katamam
Kızıl giymiş diye bühtan edemem
Duran dilber beni mecnun eyledi

* * * *

Gider olmuş bu yerlerden
Götürdüler dertli dertli
Terk eylemiş kavım kardaş
Dolaşırlar dertli dertli

Biz giderken yolumuza
Hata geldi dilimize
Bir cenaze önümüze
Getirirler dertli dertli

Biraz adam bir araya
Dizilmişler üç sıraya
Yolumuz uğrar oraya
Görüşürler dertli dertli

Baktım bunların lafına
Sözlerinin hilafına
Cenazenin etrafına
Birikirler dertli dertli

Terk etmiş kavım kardaşı
Akıtmış gözünden yaşı
Nedir bunun bunda işi
Söyleşirler dertli dertli

Kimi ağlar kimi güler
Kimisi sakalın yolar
Kimisi gözyaşın siler
Ağlaşırlar dertli dertli

Bizi bunlar geldi derler
Aslı Han'ım yolda derler
Sofu bizi aldadırlar
Gülüşürler dertli dertli

Bak şu feleğin işine
Neler getirdi başıma
Çıkmış musalla taşına
Ağlaşırlar dertli dertli

Kerem Dede der gezerler
Şimdi tabutun düzerler
Gider kabrini kazarlar
Ağlaşırlar dertli dertli

* * * *

Eğer gider isen bizim ellere
Sana söyliyeyim dur seher yeli
Bir selam var göndereyim yârime
Bugün Han Aslı'mı gör seher yeli

Yakın varıp esme zülfün teline
Nazar kıl rûyunda çifte hâline
Muhabbet namesin kendi eline
Bir tenha düşür de ver seher yeli

Kerem ele alsak sazları
Hatırıma düştü şirin sözleri
Karadır kaşları ela gözleri
Sen de muradına er seher yeli

Şikâyetim vardır çarhı felekten
Aldayı aldayı büktü belimi
Evvel bülbül gibi feryat ederken
Şimdi lâl eyledi şirin dilimi

Yandı ciğerciğim döndü büryan
Aktı çeşmim yaşı döndü ummana
Getirdiler beni ulu divana
Bağladılar ayağımı elimi

İşimizi bıraktılar yatsuya
Yoktur anam babam yasımı tuta
Kolum bağlı getirdiler çarşuya
Seyirciler karşıladı yolumu

Kerem Dede koydu başın kazaya
Yâr ile girmedi halvet odaya
Çok şükürler olsun Bari Hüda'ya
Gözüm ile gördüm geçti ölümü
* * * *

Dur selvi dur sana haber sorayım
Selvi ağacı senin meralin kani
Dinle gel dinle ver benim cevabım
Selvi ağcı senin meralin kani

Hayal meyal olmuş karşıki dağlar
Hastanın halinden ne bilir sağlar
Döşek melil yastık dahi kan ağlar
Selvi ağacı senin meralin kani

Doğru söylemezsen kaddin eğilsin
Dilerim Mevla'dan belin bükülsün
Çürüsün yaprağın dalın kurusun
Selvi ağcı senin meralin kani

Dertli Kerem eder yanıp tüterim
Yavrımın peşinde bir gün yiterim
Viran bağda bülbül olup öterim
Selvi ağacı senin meralin kani

* * * *

Ela gözlerine kurban olduğum
Elleri şad edip ağlatma beni
Açıp beyaz göğsün durma karşımda
Şol Aslı'm gelmeden öldürme beni

Nazlı dilber bakma bana el gibi
Gözümden akıttın kanı sel gibi
Bahçede açılmış gonca gül gibi
Takıp al yanağa soldurma beni

Sıva ak kolların dola boynuma
Hiç ölüm gelir mi benim aynıma
Bir gececik girsem kuzum koynuna
Sabah oldu deye kaldırma beni

Ben bir Kerem idim yandım ağladım
Efendimsin deye ben sana geldim
Arayı arayı kız seni buldum
Mevla'nın aşkına boş gönderme beni

* * * *

Takatim yok felek çekmem cefayı
Bir vefasız yâre düşürdün beni
Ben ağlarım eller sürer safayı
Bülbül gibi zâra düşürdün beni

Derdim çoktur kimselere diyemem
Elim varıp çeşmim yaşın silemem
Vakıt olur kendi kendim bilemem
Daim ah efkâra düşürdün beni

Kemliğim var ise başıma gelsin
Beni yârden ayıran Mevla'dan bulsun
Gidiyom sevdiğim haberin olsun
Bir söyünmez nâra düşürdün beni

Kerem der ki derdim oldu ziyade
Alamam gönlümü ey perizade
Güzel senin için kaldım burada
Bir çekilmez kâra düşürdün beni

* * * *

Alçaktan yüksekten inen turnalar
Sizde insaf yok mu aldı dert beni
Gece gündüz hayaline yandığım
Mecnun gibi çöle saldı dert beni

Gurbet elde yüce dağlar aşalı
Ah ettikçe kara bağrım taşalı
Ben Aslı'mdan ayrı düştüm düşeli
Buldu delik delik deldi dert beni

Geldi benim ile inat oturdu
Hicran ocağını sineme kurdu
Keskin kılıç ile bağrıma vurdu
Yine bölük bölük etti dert beni

Bilmem hayal gibi yoksa düş gibi
Geldi geçti buralardan kış gibi
Sefil Kerem yuvasında kuş gibi
Tuttu birer birer yoldu dert beni

* * * *

Katı havadan uçarsın
İndireyim gönül seni
Budak budak gül dalına
Kondurayım gönül seni

Yüce dağlar yüce olur
Gündüz gider gece olur
Gör ayrılık nice olur
Ayırayım gönül seni

Yüce dağdan aşırayım
Vatanında şaşırtayım
Gurbet ele düşüreyim
Ağlatayım gönül seni

Ördeği avlarlar gölde
Şahini beslerler kolda
Bazirgân geçtiği yolda
Çağırayım gönül seni

Dertli Kerem yüce gelen
Yaz baharı acı gelen
Yarın hasret yüce kılan
Çağırayım gönül seni

* * * *

Geldim dost bağına eyledim nazar
Gördüm yârin bahçesinde gül yeri
Ak gerdana dane dane dizilmiş
Aklımı başımdan aldı hâl yeri

Gece gündüz çağırırım yâ Celil
Kadir Mevla'm üstümüze hem delil
Gergefini örtmüş iğnesi melil
Belli yârin gergefinde el yeri

Arzıhalim yazmadım Aslı dosta
Anın için oldu gönül şikeste
Yastığı kan ağlar yorganı yasta
Döşek cevap eder bende bel yeri

Kerem'ini atmış yâdları tutmuş
Derdini toplayıp derdime katmış
Ela gözden çağlayıp revan etmiş
İşte dostun yüce dağda sel yeri
* * * *
Açıldı lâleler güller
Güzel gider Muş ovası
Güzeller kol kola girmiş
Çıkar gider Muş ovası

Kara su akar boyunca
Murat suyu gider ince
Dolanır gider yolunca
Uzar gider Muş ovası

Güz gelince çöker duman
Yaz gelince çayır çimen
Âşıkları eder figan
Yanar gider Muş ovası

Karşıdaki yüce dağlar
Gönül nehri durmaz çağlar
Kerem Aslı için ağlar
Yakar gider Muş ovası
* * * *
Eğlen çoban eğlen haber sorayım
Tutu dillim Kayseri'ye vardı mı
Mecnun oldum varam soram bulayım
Aslı Han'ım Kayseri'ye vardı mı

Söyle çoban söyle ahım tutasın
Ahirette yâr boynuma bakasın
Aslı bir Ermeni kâfir atasın
Aslı Han'ım Kayseri'ye vardı mı

Karadır kaşları gözü sürmeli
Keten gömlek giyer göğsü düğmeli
Güzeller içre Aslı'yı övmeli
Aslı Han'ım Kayseri'ye vardı mı

Dertli Kerem ister Hak'tan yardımı
Mevla'm bir kuluna verme derdimi
Aslı göçtü viran koydu yurdumu
Aslı Han'ım Kayseri'ye vardı mı

* * * *

Güzelsin yok senin menendin mislin
Boyu servi yanakları al güzel
Huridir aslın melektir neslin
Dişi inci dudakları bal güzel

Dinle gel sözümü ey saçı sümbül
Ben sana bir gülüm sen bana bülbül
Ya seyyibe ya bakire ya mahlül
Her ne ise benden haber al güzel

Kerem eder senin kulun olayım
Leyl ü nehar dost kapında kalayım
Ben de senden muradımı alayım
Sen de benden muradını al güzel

* * * *

Gökyüzünde ötüp gelen turnalar
Ötme garip garip gönül şen değil
Sen de bencileyin yârden mi ayrıldın
Ötme garip garip gönül şen değil

Turna gökyüzünde alay düzersin
Seyyah olup âlemleri gezersin
Sen de benim Han Aslı'ma benzersin
Ötme garip garip gönül şen değil

Çıkıp gökyüzünde pervaz edersin
İner yeryüzünde cevlân gezersin
Benim derdime bin dert katarsın
Ötme garip garip gönül şen değil

Kerem eder benim namus ârımı
Yoluna harc ettin olan varımı
Acep görür müyüm nazlı yârimi
Ötme garip garip gönül şen değil

* * * *

Âlemde gurbete çıktım çıkalı
Ağladın ruz u şeb gülmedin gönül
Nâr-ı firkat ile bağrım yakalı
Bir lahza gözyaşın silmedin gönül

Gam çekme her kişi ettiğin bulur
Bu fâni dünya kimseye mi kalur
Dost sandığın kimse düşmanın olur
Sen kendine bir dost bulamadın gönül

Dost deyu herkese sırrın açarsın
Olur olmazlara gevher saçarsın
Mesti müdam olup daim içersin
Kimseden nasihat almadın gönül
* * * *

Âşık ne sorarsın benim hâlimi
Yârden ayrılalı şen olmaz gönül
Leyla'sın aldırmış Mecnun'a döndüm
Giyince hırkayı tac olur gönül

Bir dem seyyah olur kılıç kuşanır
Bir dem türap olur yere döşenir
Bir dem Hak'tan korku çeker utanır
Bir dem padişahtan yüce olur gönül

Bir dem gölde biter kargı kamıştır
Bir dem bahçelerde türlü yemiştir
Bir dem altın olur bir dem gümüştür
Bir dem paslanır da tunç olur gönül

Bir dem yayan yürür bir dem atlanır
Bir dem şekerlenir bir dem tatlanır
Bir dem olur her cefaya katlanır
Bir dem zehirlerden acı olur gönül

Bir dem abdal olur girer şallara
Bir dem tellal olup düşer dillere
Bir dem râhî olup gider yollara
Bir dem geçenlerden bacalır gönül

Kerem eder nihayete erilmez
Araba at yorulur gönül yorulmaz
Gönül bir sırça saraydır sine sarılmaz
Güzel sarması da güç olur gönül

* * * *

Silkinip boynun uzatma
Turna ben avcı değilim
Irak yolları gözetme
Turna ben avcı değilim

Yolcuyum kendi halbimde
Dervişin kendi yolumda
Şahinim yoktur kolumda
Turna ben avcı değilim

Abdalım seni neylerim
Hemen ben seyran ederim
İnan yalancı değilim
Turna ben avcı değilim

Hep havalanmış turnalar
Ahımdan yarılır yerler
Bana Dertli Kerem derler
Giderim kalıcı değilim

* * * *

Didelerim doldu kanla
Arttı derdim yârim benim
Kime arz edem halimi
Nice olur halim benim

Kimi molla kimi hacı
Cümlemiz Hakk'a duacı
Efendim getir ilacı
Merhemsizdir yaram benim

Uğrun deli gönül uğrun
Aşk deler âşıkın bağrın
Tenhalarda uğrun uğrun
Ağlamaktır kârım benim

Sevdim bir kanlı zalimi
Elinden çekticeğimi
Sofuya sor sen halimi
Aslı seven Kerem benim

* * * *

Medet medet âlemleri yaradan
Başa bir hal geldi çekip giderim
Yeni duydum gurbet elin halini
Gözümden yaşlar döküp giderim

Nerden gider olduk bu düz ovadan
Kavım kardaş unutmasın duadan
Yavru şahin uçurmuşum yuvadan
Şimdi daldan dala konup giderim

Felek beğenmedi benim tutumum
Arşa direk direk oldu tütünüm
Gün doğmaz alnına öksüz yetimin
Uğradığım köyü yakıp giderim

Bakma mısın şu dağların karına
Kim dayanır benim ah u zarıma
Felek tabancasın urdu serime
Doğrulamam belim büküp giderim

Dertli Kerem söyler hayalde düşte
Değirmenler döner çeşmin yaşında
Kızıl ırmak idim dağlar başında
Şimdi alçaklarda akıp giderim

* * * *

Her kim bana Han Aslı'mı getirse
Han babam yerine bir han eylerim
Divane gönlüme sürur getirse
Yeri vardır serim mihman eylerim

Yığılsalar bir arya gelseler
Dertlinin halinden bir kez sorsalar
Herkese sevdiğini bulup verseler
Ben han olsam öyle divan eylerim

Asıldım siyah zülfünün teline
Kara bağrım delik delik deline
Kerem eder Han Aslı'nın yoluna
Bir canın var onu kurban eylerim

* * * *

Âlemde yârimi bana verseler
Bu fani dünyada malı neyleyim

Bir imdat olursa Mevla'dan olsun
Hak bana yardımcı eli neylerim

Benim bir derdim var ol bana yeter
Ateşin yanmadan tütünüm tüter

Aslı'nın lebleri bal bana yeter
Arının verdiği balı neylerim

Dağların başında lâleler biter
Nerde güzel görsem efkârım artar
Aslı'nın ruhleri gül bana yeter
Dikenin verdiği gülü neylerim

Dertli Kerem eder bilmezem noldum
Aşkına düşeli sarardım soldum
Yitirdim Aslı'mı Mecnun'a döndüm
…….. ver dolayu lâ'li neylerim

* * * *

Erzurum'dan çıktım üç oldu yolum
Ben bu yolun hangisine gideyim
Çağırırım gece gündüz yaradan
Ben bu yolun hangisine gideyim

O başın kaldırmış dağın yüzünden
Öpmedim yanağından gözünden
Aslı'm gitti bulamadım izinden
Ben bu yolun hangisine gideyim

İlkbaharda atlar çıkar arpaya
Koç yiğitler kendin çeker hırkaya
Bilmeme şarka gitti bilmem ki garba
Ben bu yolun hangisine gideyim

Sofu kardeş nice olur halimiz
Isfahan şehridir bizim elimiz
Bülbül gibi mahzun kaldı gönlümüz
Ben bu yolun hangisine gideyim

Kerem der bulamadım bilmem merdine
Aslı'm gitti konamadım yurduna
Hey ağalar bir yavrının derdine
Ben bu yolun hangisine gideyim

* * * *

Yanarım yanarım tütünüm tütmez
Garibim bu gurbet ellerde kaldım
Yârimin sevdası serimden gitmez
Ağızda söylenen dillerde kaldım

Bir yârim yoktur ki halimden bile
Ağlayıp ağlayıp gözyaşım sile
Korkarım ki kuşlar üstüme gele
Aşamam dağları ilerde kaldım

Görür mü gözlerin ol Aslı Han'ı
Yoluna kılmışım feda bu canı
Terk eyledim yâr ile vatanı
Giydirdim hırkayı şallarda kaldım

Dertli Kerem eder ölemez oldum
Ağlayıp gözyaşım silemez oldum
Ne yana gideyim bilemez oldum
Şimdi sahralarda çöllere kaldım

* * * *

Felek beni bağa bağban eyledi
Dost bağına giremedim ağlarım
Elim ile diktim bağ u bostanım
Güllerini deremedim ağlarım

Ne çok olur bu civarın ceylanı
Kovar avcıları ararlar anı
Ben dahi sevmişim ol Aslı Han'ı
Yâr boynunu saramadım ağlarım

Kani benim tutu dilli meralim
Yitirdim yârimi yanar ağlarım
Kesildi sabrım kalmadı kararım
Dost halimden bilemedi ağlarım

Kerem eder dostlar bu ne kem imiş
Ele düğün bayram bana gam imiş
Hercainin edeceği var imiş
İkrarına duramadı ağlarım

* * * *

Aşar iken karlı dağın ardına
Han Aslı'm aklıma düştü ağlarım

Hey ağalar dayanam derdine
Han Aslı'm aklıma düştü ağlarım

Dağlar başı bana daim yurt olur
Dağ başında aslan tilki kurd olur
Bu ayrılık bize yavuz dert olur
Han Aslı'm aklıma düştü ağlarım

Yüce dağ başında ötüşür kuşlar
Meralin uçuşun kimler görmüşler
Derdimi anlamaz bunda keşişler
Han Aslı'm aklıma düştü ağlarım

Ağalar dinleyin sözün ezeli
Güz geldikçe bağlar döker gazeli
Bizi anlamaz bu yerin güzeli
Han Aslı'm aklıma düştü ağlarım

Dertli Kerem eder bu derdim bitmez
Yârimin sevdası serimden gitmez
Yüz bin öğüt versen biri kâr etmez
Han Aslı'm aklıma düştü ağlarım

* * * *

Aşıp aşıp karlı dağlar gelirsin
Eğlen turnam eğlen haber sorayım
Bizim yerden ne haberler bilirsin
Eğlen turnam eğlen haber sorayım

Bizim yerin ırmakları akar mı
Yaz gelince menekşesi kokar mı

Sevdiceğim seyrangâha çıkar mı
Eğlen turnam eğlen haber sorayım

Bitmez mi ola hiç yemişi bağların
Eksik değil hareketi dağların
Sevdiğimden ayrı düştüm ağlarım
Eğlen turnam eğlen haber sorayım

Sevdiğimin seyrangâhı nerede
Hak erdire âşıkları murada
Avcı mısın ne gezersin burada
Eğlen turnam eğlen haber sorayım

Dertli Kerem eder nerden gelirsin
Benim şad olduğum nerden bilirsin
Düşer ölür isem kanlı olursun
Eğlen turnam eğlen haber sorayım

* * * *

Yeni bir sevdadır geldi başıma
Gelin helallaşın ben gider oldum
Gelip ya gelmeyip sizi bulmayım
Gelin helallaşın ben gider oldum

Yüreğimde yanar bunca ateşler
Yâr elinden yine yaralar işler
Gülüp oynadığım kızlar kardeşler
Gelin helallaşın ben gider oldum

Tuz ekmek yediğim kavım kardeşler
Nedir bu feleğin ettiği işler

Gözümden akıttım kan ile yaşlar
Gelin helallaşın ben gider oldum

Sakın kızlar edepsize varmayın
Aslı'm kaçmış gelir ise koğmayın
Dertli Kerem bundan gitti demeyin
Gelin helallaşın ben gider oldum

Şu dünyada üç nesneden korkarım
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm
Hiçbirinden asla gönlüm hoş değil
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

Gele gele geldik şu kara taşa
Yazılanlar gelir şu garip başa
Hasret koydu bizi kavım kardaşa
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

Çok Süleymanları tahttan indirdi
Nicelerin gül benzini soldurdu
Nicelerin gelmez yola gönderdi
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

Dertli Kerem eder konduk göçülmez
Acıdır ecel şerbeti içilmez
Üç derdim var birbirinden seçilmez
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

Halk Bilgisi Haberleri, C. 3, S. 28, s. 89- 92.

ÂŞIK KEREM'İN ŞİİRLERİ

Şu dünyaya geldim geleli
Ayıkmadı dertli başım beladan
Başım alıp ne diyara gideyim
Ahvalciğim sana malum Yaradan

Bir dileğim vardır Barî Hüda'dan
Ah çektikçe kan geliyor didemden
Ben güzelim diye kaçıyor benden
O da benim gibi bir kul Yaradan

Kerem Der ki beni yakıp yandırma
Yandırıp da dost eline kondurma
Ben ölürsem Azrail'i gönderme
Dost eliyle al canımı Yaradan

* * * *

Eğlen sofu bir bir tarif edeyim
Aslı Han'ın ceylanıdır bu ceylan
……
…….

Yüce yüce dağlar başı aşıptır
Avcılar elinden bağrı pişiptir
Bizim yerden sizin yere düşüptür
Aslı Han'ın ceylanıdır bu ceylan

Ceylan dediğinin ak olur yüzü
Mevla'm sürmelemiş ol ela gözü

Tepesinde vardır bir çift boynuzu
Aslı Han'ın ceylanıdır bu ceylan

Ben Keremim bu dağları gezerim
Gelenden geçenden hile sezerim
……
……
* * * *

Sofu kardeş üç memleket geçirdim
Biri İran biri Turan biri Geylan
Yiğidin başına üç devlet konar
Biri akıl, biri gençlik, biri şan

Keşişin ettiği yanına kalmaz
Arayıp da sanma belasın bulmaz
İki üç şey Hak katında zayolmaz
Biri iyilik, biri ilim, biri nam

Keşişin kızında kaldı nazarım
Kalem alıp bu dertleri yazarım
Şimdengeru çok seyahat gezerim
Biri Tiflis, biri Beyazıt, biri Van

Kerem der ki muradına ereydi
Kısmet olup bir kez yüzün göreydi
Kadir Mevla'm ana üç dert vereydi
Biri ateş, biri tutuş, biri yan
* * * *
Perişandır deli gönül perişan
İslah olmaz bu sevdaya karışan

İster isen ben kulundan bir nişan
Şimdi kiyâreler nişanın olsun

Kaldır nikabını yüzün göreyim
Murad u maksudun nedir bileyim
İster isen canım feda edeyim
Heman senin emr ü fermanın olsun

Bilme misin Ferhat ile Şirin'i
Seven öyle sevsin biri birini
Senin ile ikimizin sırrını
Sakla derununda nihanın olsun

Nice gönül verdi Şirin Ferhad'a
Biz de ana eş olalım feryada
Sağol efendim hemen sen dünyada
Kerem kulun senin kurbanın olsun

* * * *

Özüm özüne neyledim
Bir kâfir tersasına ben
Yorgun gönül bend eylemiş
Düşmüşüm ensesine ben

Mihnetsizler mai sarar
Hıristiyan siyah giyer
Ben de derim bey ne anlar
Düşmüşüm ensesine ben

Elin elime alayım
Kolum boynuna dolayım

Kerem der kurban olayım
Yalvarıp İsa'sına ben

* * * *

Felek kime gidem senin elinden
Derdim çok diyebilemem yâra ben
Ah çekmeden döndü sinem büryana
Anınçün seyyahım bahte kara ben

Kopardılar dallarımdan gül benim
Çek hançerim bu sineme ur benim
Ağyar ile güler oynar zâr benim
Başım alıp gidem ne diyara ben

Geçer canım bu güzellik çağını
Bu sineme vurdun yangın dağını
Hayli demdir ben bu dağın bağbanı
Geçirerem o yavrıyı ele ben

Ben Keremim öz canımdan bezerim
Devasız dertlere derman düzerim
Çoktan beri avcısıyım gezerim
Düşürerem Aslımı tuzağa ben

* * * *

Nice ben yanmayım ey sofu kardaş
Aslı Han'ın ceylanıdır bu ceylan
……
…….

Gurbet elde arzu eden sılayı
Hiç anın acısı çıkmaz dilinden
Hak ede ölmeden görmek müyesser
Mevla'm ecelimiz ver sen geçinden

Bana dua edin yârenim eşim
Mevla'm âsan ede her müşkül işim
Ağardı sakalım döküldü dişim
Keşiş kızı Aslı Han'ın ucundan

Çıkarsam gurbete kısmet arayı
Bu sineme urdum hezar yarayı
Bize çok görenler bize nanpareyi
Bir para bulmasın anlar cebinde

Dertli Kerem eder sanma kârımdır
Beni alıkoyan bunda ârımdır
Kalk gidelim sofu Mevla kerimdir
Bunda kimse ölmemiştir acından

* * * *

Irmak kenarında esvap yuyanlar
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin
Kaldır nikabını yüzün göreyim
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin

Benim Aslım cennetteki huridir
Bir ah çeksem dağlar taşlar eridir
Kız Allah'ı sever isen geri dur
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin

Bir ah çeksem dağlar taşlar iniler
Nedir bu sinendeki siyah benler
Kınalı parmaklar ne güzel eller
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin

Gelinin lebleri söyler hayatı
Yüzün görmek değer dünya kıymeti
Kız Hakk'ı seversen verme zahmeti
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin

Benzer Aslım cennetteki huriye
Hu çekende dağlar taşlar yürüye
Dertli Kerem bu yollarda çürüye
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin

* * * *

Sana derler Sultan dağı
Ne dumandır başın senin
Belirsizdir yazın kışın
Hiç gitmez mi kışın senin

Dört yanına mest olmuşsun
Dertlilere dert olmuşsun
Cümle dağa üst olmuşsun
Alçak değil başın senin

Eksik olmaz karın yağar
Bulutlar birbirin koğar
Tan güneşi sana doğar
Cevahirdir taşın senin

Alt yanın bağ ile bostan
Çevre yanın gül gülistan
Ayırdılar beni dosttan
Öter garip kuşun senin

Kerem eder geldim gittim
Şu fani dünyaya nettim
Ululardan sual ettim
Kimse bilmez yaşın senin

* * * *

Çıkar tahta divan eyler
Aslı kaşların gözlerin
Gözyaşın kan revan eyler
Yavrı kaşların gözlerin

Çıkar tahtında oturur
Hükmünü yere yetirir
Dilsizi dile getirir
Aslı kaşların gözlerin

Pınar başı yolundürür
Dağı taşı dolandırır
Kapı kapı dilendirir
Aslı kaşların gözlerin

Havada şahine benzer
Meryem'in saçına benzer
Gökte güvercine benzer
Aslı kaşların gözlerin

Gâh ağlatır gâh güldürür
Gâh güzelliğin bildirir
Ahır Kerem'i öldürür
Aslı kaşların gözlerin

* * * *

Nice vasf edeyim seni sultanım
Rumeli Bosna'yı değer gözlerin
Akranın bulunmaz ruhu revanın
İzmir'i Konya'yı değer gözlerin

Hüsnünde yazılmış Yusuf'u sani
Gören üftadeler kılar figanı
Bütün Gürcistan'ı, Erzurum, Van'ı
Kars'ı, Ahseha'yı değer gözlerin

Kimsede görmedim sendeki nazı
Tunus, Tarabulus, Mısır, Hicaz'ı
Bağdad'ı, Basra'yı, Acem Şiraz'ı
Belh'ü, Buhara'yı değer gözlerin

Gerdana dizilmiş siyah benlerin
Rûyüne yayılmış sırma tellerin
Şam'ü Halep, Arabistan ellerin
İstanbul, Bursa'yı değer gözlerin

Dertli Kerem benden eylersin methin
Leblerinden bûse olsun himmetin
Yüz bin sarraf gelse bilmez kıymetin
Büsbütün dünyayı değer gözlerin

* * * *

Turnam gider isen bizim illere
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin
Eğer halimizden soran olursa
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin

Uçar idim kanatlarım bölündü
Gurbet elde kara bağrım delindi
Bir sefilce edna kulun bulundu
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin

Gurbet elde melil mahzun olmuşum
Aşkına düşeli mecnun olmuşum
Ol saçı leylâya meftun olmuşum
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin

Kerem Dedem hasta düşmüş iniler
Ah ettikçe kulakları çınılar
Gurbet elde hasta gördüm diyeler
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin

* * * *

Bizim elde bizi sorar olursa
Ah edip gurbette ağlar diyesin
Aşkın kitabını çeşmi mestlere
Okuyup gönlünü eyler diyesin

Gönül mail oldu ruhu revana
Arzı hal eyledim kaşı kemana
Efendim sevdiğim mahı tabana
Eridi yürekte yağlar diyesin

Âşık oldum şu kaşlarla gözlere
Canım kurban olsun şirin sözlere
Şimden geru haram oldu bizlere
Çimenli bahçeli bağlar diyesin

Derdi mendin Âşık Kerem haşr oldu
Gamzenin okları bağrımı deldi
Şimden sonra işim Mevla'ya kaldı
Âşıkın mekânı dağlar diyesin

* * * *

Aslı'm gitti yaylalara dayandı
Benim bunda kalışıma ne dersin
İki dinli hercainin elinden
Sararıp da soluşuma ne dersin

Bayram gelse kına yaksam destime
Selam versem yârenime dostuma
Hasta olsam Aslı gelmez üstüme
Garip garip oluşuma ne dersin

Mecnun Leyla için çekti cefayı
Garip Şah Senemle sürdü sefayı
Arayıp da buldum ben bîvefayı
Arayıp da buluşuma ne dersin

Bir zülfüne asılayım dâr deyu
Konca güle sarılayım hâr deyu
Benim bunda tutu dillim var deyu
Gidip gidip gelişime ne dersin

Öğle ile ikindinin arası
Aldı beni kaşlarının karası
Kimse bilmez nedir derdim çaresi
Melil mahzun bakışıma ne dersin

Ben Kerem'im keremliğim bildirdim
Dostum ağlatıp düşmanım güldürdüm
Uzun boylu Han Aslı'mı aldırdım
Arsız arsız gülüşüme ne dersin

* * * *

Mal sahibi nice gördün halini
Felek pençesine düşmüş gidersin
Beğenmezdi dürlü libas giymeyi
Şimdi üryan ceset olmuş gidersin

Tutmaz idi bir fakirin elini
Sormaz idi yoksulların halini
Haram helal kazandığın malını
Şu fani dünyaya dökmüş gidersin

Malım var deyu …… uçardın
Meclisler kurup da bade içerdin
Hayvanları sağıp sağıp koşardın
Şimdi kara yere koşmuş gidersin

Dertli Kerem eder nice ol urhalim
Bana senden oldu ey kanlı zalim
Hiç vadeye bakmaz irişir ölüm
Ecel şarbını içmiş gidersin

* * * *

Salına salına bunda gelirsin
Hemen benim Aslı'ma benzersin
Sende bu göz ile çok kan edersin
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin

Keklik gibi taştan taşa sektiğim
Ak ellere kızıl kına yaktığım
Aceplemen kıya kıya baktığım
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin

Benim sevdiceğim ela gözlüdür
Şekerdir lebleri şirin sözlüdür
O da sizin gibi katı nazlıdır
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin

İşiderek geldim yüce dağları
Yüreğimde mahfuz şirin sözleri
Kayseri'nin gelinlik kızları
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin

Dertli Kerem sohbetin tatlı olsun
Gülleriniz edepli uslu olsun
Her yiğidin sevdiği kutlu olsun
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin

* * * *

Vadesi erince sarsam sümbülüm
Safasın sürdükçe dal gelsin gitsin
Sürelim dünyanın zevk ü sefasın
Tek dola boynuma kol gelsin gitsin

Susam nedir sümbül nedir gül nedir
Mah yüzünde tane tane hâl nedir
Şeker nedir şerbet nedir bal nedir
Ver ağzım içinde dil gelsin gitsin

Dost benimdir evvel gelen benimdir
Ağzında söylenen kelam benimdir
Yârim seyre çıkmış âlem benimdir
Giyinmiş yeşili al gelsin gitsin

Şah geldi fethetti Kerem'in kânı
Gerçek âşık isen maşukun tanı
Dostun kapusunda kul eyle beni
Uğrasın üstüme yol gelsin gitsin

* * * *

Hey ağalar nice olur
Hali yârdan ayrılanın
Varır bir engine düşer
Yolu yârdan ayrılanın

Karanfiller tutmaz imiş
Gül dikensiz bitmez imiş
İşe güce yetmez imiş
Eli yârden ayrılanın

Şahinler göğe çekilir
Turnalar yere dökülür
On beş yaşında bükülür
Beli yârden ayrılanın

Dertli Kerem gelir derler
Gelir bunda kalır derler
Söylemeden ölür derler
Dili yârden ayrılanın

* * * *

Yükseğinde yavru şahin beslenir
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın
Alçağında tutu kumru beslenir
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın

Yükseğinde pare namlı karın var
Alçağında mor sümbüllü bağın var
Yârden mi ayrıldın ah u zarın var
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın

Gelen geçen seyran eder meşesin
Beline kondurmuş beğin paşasın
Haramiler bekler her bir köşesin
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın

Yine çevrilip esir olmuş beli
Rum'da Acem'de söylenir her hali
Kadı mısın serdar mısın kurt beli
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın

Her taşlardan boyalı taşın var
Şahin yuva yapmış öter kuşun var
Kerem gibi ne belalı başın var
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın

* * * *

Gider oldun yârenlerim derilsin
Bol olsun ekmeği aşı dünyanın
Şimden geru defterimiz dürülsün
Sürmelensin kaşı gözü dünyanın

Erenler kurduğu yoldur kesilmez
Dolu dolu aşk badesi içilmez
Buna dünya derler halka küsülmez
Lal ü gevher olsun taşı dünyanın

Bal ile yağ olsun çöller sahralar
İsterse süt olsun yedi deryalar
Cümle meyva versin dağlar ovalar
İsterse yaz olsun kışı dünyanın

Dertli Kerem eder dünya fanidir
Niceleri abdal eder yürüdür
Kimse bilmez ne zamandan beridir
Hiç hesaba gelmez yaşı dünyanın

* * * *

Deli gönül kalktı firar eyledi
Varamazsın Kerem kıştır geri dön
Kalmadı mecalim boradan kıştan
Varamazsın Kerem kıştır geri dön

Yağmur yağar sel indikçe yaş olur
Çekin olur bora olur kış olur
Hava böyle olmaz yine hoş olur
Varamazsın Kerem kıştır geri dön

Gider kış gelmeden eyyamı yazı
Gülüstana döner dağların yüzü
Ne olursun sana ağlatma bizi
Varamazsın Kerem kıştır geri dön

Avcı idim şahin uçtu kolumdan
Uçtu gitti vatanından elinden
Kerem yandı Aslı Han'ın elinden
Varamazsın Kerem kıştır geri dön

* * * *

Sakının incinmen nazlı bacılar
Kenardan geçeyim yol sizin olsun
Yüreğimde çoktur gamlar acılar
Agular yutayım bal sizin olsun

Geldim ise durmam gene giderim
Çekip aşkın katarını giderim
Yanıklıyım bir su içer giderim
Bir su verin içem göl sizin olsun

Mey içip mest oldum istemem meze
Yârı bulsam gerek ben geze geze
Benim bir gülüm var tazeden taze
Dikende açılan gül sizin olsun

Kerem eder hem deliyim hem uslu
Yüreğim yaralı ciğerim paslı
Aslı'mdan ayrıldım yaslıyım yaslı
Karalar giyerim al sizin olsun

* * * *

Aslı'm göçtü vatanından elinden
Yürü rakip hatırcığın hoş olsun
Bu ayrılık geldi bize Mevla'dan
Ağlıyalım ela gözler yaş olsun

Yüzüme gülerdi bilmezdim fendin
Var gayriye çözdür göğsünün bendin
Aziz dostun iken azil mi ettin
Kadrini bilmeze varsın düş olsun

Sevda ile ateş düştü yârimden
Yoluna koyduğum can u serimden
Ol yâr bulmuş bize Mevla'm Kerim'den
Başım yanar ayakların yaş olsun

Biz de gider olduk bu düz ovadan
Yâren yoldaş unutmayın duadan
Yavru şahin uçurmuşum yuvadan
Ben giderim hatırınız hoş olsun

Uğrun uğrun dost bağına girdiğim
El uzatıp knca gülün derdiğim
Yârim ile zevk ü sefa sürdüğüm
Gündüz hayal geceleri düş olsun

Siyah zülfü mah yüzüne yayılan
Kelp rakibin dostluğunu peyliyen
Yâri benden beni yârden ayıran
Dilerim unulmaz derde düş olsun

Erisin dağların karı erisin
Sel insin ovaların bürüsün
Sürahiler dolsun bade yürüsün
İçin beyler için size aşk olsun

Beyler oynar santırancın merdini
Kimse bilmez yüreğimin derdini
Çok çekmişim bu dilberin derdini
Ben çekeyim bunun ile beş olsun

Dertli Kerem gider kendi yoluna
Mevla'm dert vermesin başka kuluna
Eller kuş kondurmuş gülün dalına
Kuş konmazsa bizim güller boş olsun

* * * *

Yârin efkârından yârin gamından
Bana bir acaip hal oldu bugün
Benim bir derdimi bine yetirdi
Yandı ciğerciğim kül oldu bugün

Turnanın kanadı bir karış telden
Çekelim ayrılık ne gelir elden
Garip bülbül gibi ayrıldım gülden
Bülbülün gülünden dur oldum bugün

Aktı çeşmimin yaşı oldu ırmak
Bana haram olsun bu yerde durmak
Ne müşkül dert imiş yârden ayrılmak
Gecemle gündüzüm bir oldu bugün

Öksüz Kerem eder ya ben nideyim
Eşime dostuma haber edeyim
Alıp başım diyar diyar gideyim
Bildiğim dağlar da yol oldu bugün

Gizli sevda çekip aşka düşenler
Elbet bir gün olur ayana çıkar
Çekelim mihneti sabreyle gönül
Gör ki bunun sonu ne yana çıkar

Ferhat Şirin için deldi kayayı
Anın için yaptı köşkü sarayı
Mecnun Leyla için bekler sahrayı
Belki ol sevdiğin seyrana çıkar

Karadır kaşları gözler elayı
Yahşi tabip gerek versin devayı
Arasalar çar köşeyi dünyayı
İnce belli güzel bir dane çıkar

Bize böyle imiş takdirin işi
Akıttı gözümden kan ile yaşı
Aldı Kerem'i bu aşkın ateşi
Bu sevdanın sonu üryana çıkar

* * * *

Felek beni bağa bağban eyledi
Susam ağlar sümbül ağlar gül ağlar
Dost bağına akmaz oldu bu sular
Bağban ağlar bağ ağlar gönül ağlar

Yârin bulsam kına yaksam eline
Alıp gitsem vatanına eline
N'ola bir dem sarılaydım beline
Kemer ağlar kaftan ağlar bel ağlar

Terk eyledim vatanımı elimi
Elimden aldırdım konca gülümü
Gurbet ele saldım ben de yolumu
Sıla ağlar vatan ağlar yol ağlar

Ördek gibi gezdim gölden göllere
Çaylak gibi uçtum çölden çöllere
Kerem eder düştüm türlü yollara
Gelen ağlar geçen ağlar yol ağlar

* * * *

Han Aslı'm Zengi'den firar eylemiş
Yol vermeyin başı dumanlı dağlar
Bile gitmiş atasıyla anası
Yol vermeyin başı dumanlı dağlar

Isfahan beyleri kalktılar taya
Zenginin halkı da dayandı Hoy'a
Has gümüşten olsa bir akça maya
Yol vermeyin başı dumanlı dağlar

Uzak gitmiş yürügüyle eşkini
Sana kalmış ihtiyarı düşkünü
Ne kaçarsın hey Tanrı'nın şaşkını
Yol vermeyin başı dumanlı dağlar

Dertli Kerem bu aşk ile pişmiştir
Sevda için bir serinden geçmiştir
Aslı Keşiş Hoy üstüne gitmiştir
Yol vermeyin başı dumanlı dağlar

* * * *

Şu benim karşımda duran
Altı kızlar altı kızlar
Altı kızın biri ümmi
Altı kızlar altı kızlar

Altı kızın biri Ayşe
Benleri var köşe köşe
Mail oldum hilal kaşa
Altı kızlar altı kızlar

Altı kızın biri inci
Odur güzellerin genci
Koynunda iki turuncu
Altı kızlar altı kızlar

Altı kızın biri melek
Dünya döner çarkı felek
Yeter eylediğim dilek
Altı kızlar altı kızlar

Altı kızın biri Meryem
Etti güzellerli sersem
Ya ben oldum ona hemdem
Altı kızlar altı kızlar

Altı kızın biri tutu
Odur güzellerin kutbu
Kerem de coştu delirdi
Altı kızlar altı kızlar

* * * *

Canım kızlar canım kızlar
Yüreğimin başı sızlar
Bir gecelik misafirim
Canı cana sarın kızlar

Ezmeyinen ezmeyinen
Yâr bulunmaz gezmeyinen
Altın saplı kazmayınen
Mezarımı kazın kızlar

Mezarımı derin edin
Sular serpin serin edin
Sevdiğimi imam edin
Namazımı kılın kızlar

Emin hoca gözüm hoca
Mezarımı kazın yüce
Ne karı kazsın ne koca
Mezarımı kazın kızlar

Kerem eder böyle kalırsam
Adûdan hakkım alırsam
Vade yetüben ölürsem
Mezarımı kazsın kızlar

* * * *

Gece gündüz ah edip de ağlarım
Sılada bir benim ahım alan var
Mecnun gibi dolanırım dağları
Mihnet ile beni derde salan var

Yine bahar oldu coştu yüreğim
Dideden akıttım kan ile yaşım
Ne sebepten ben sıladan ırağım
Ne sıladan haber verip gelen var

Bâd-ı saba esip karlar eridi
Kerem toprak düz ovayı bürüdü
Cümle âlem sılasına yürüdü
Benim gibi elbet bunda kalan var

Dertli Kerem eder Aslı Han'ımı
Yaş yerine akıtmışım kanımı
Mevlâ'm gurbet elde alma canımı
Ben hasretim gözü yolda olan var

* * * *

Gurbet elde yaman oldu halimiz
Sılaya varmaya nice çağlar var
Ah ederim elim irişmez yâre
Aramızda yıkılası dağlar var

Ne yaman eğlenip kaldık burada
Dilerim Mevlâ'dan irem murada
Bana derler neyin kaldı sılada
Demezler ki ciğerim dağlar var

Bir yiğit düşünce kaldıran olmaz
İyilik dururken kem demek olmaz
Bu kadar gurbette eğlenmek olmaz
Ne diyeyim ayağımda bağım var

Bozulmaz mı alnımdaki yazılar
Göz göz oldu yaraların sızılar
Keremim der dinleyin hey gaziler
Derdin koyup benim için ağlar var

* * * *

Kangınıza kul olayım
Önündeki kuşa dilber
Mevla'm ayrılık vermesin
Gökte uçan kuşa dilber

Ok ile vurdum sinemi
Artırdın derd ü elemi
Gözlerin olmuş harami
Kirpiklerin meşe dilber

Bir ok attım zernişana
Vardı gitti perişana
Dedim belki yumuşaya
Bağrı dönmüş taşa dilber

Kerem'in çektiği ârdır
Daim işi gücü zârdır
Bu bir başka ruzigârdır
Her dem esmez başa dilber

* * * *

Ela gözlü nazlı dilber
Meylini bana dönder
Evvel benim idin amber
Elin mi oldun elin mi oldun

Pençereye çektin perde
Sen uğrattın beni derde
Ben gidersem sen bu yerde
Kalır mı oldun kalır mı oldun

Evlerinin önü iğde
İğdenin dalları yerde
Al tavanlı yüksek evde
Gelin mi oldun gelin mi oldun

Aynasın almış dizine
Sürmesin çeker gözüne
Serpuşun eğmiş yüzüne
Hanım mı oldun hanım mı oldun

Siyah zülfün ince telin
Yoktur Aslı'm sencileyin
Dertli Kerem bencileyin
Yanar mı oldun yanar mı oldun

* * * *

Sunam sinem üzre yan yana binmiş
Turunç gibi olmuş o gül memeler
Kadir Mevla'm seni öğmüş yaratmış
Başka ziynet bulmuş o gül memeler

Finu fes altında kâkül eğmesin
Kimlerden öğrenmiş böyle edasın
Kâfir terzi ne sık dikmiş düğmesin
Altında terlemiş o gül memeler

Bürüncük gömlekten nar gibi yanar
Gören âşık kendin divane kılar
Korkarım ki bir gün rakip el sunar
Tamam kemal bulmuş o gül memeler

Âşık Kerem eğler ahtın verirse
Ara yerde kahbe rakip ölürse
Şöyle dişler idim ele girerse
Gören desin solmuş o gül memeler

* * * *

Medet Aslı'm medet senin elinden
Öldürmeden gayrı yâr bize neyler
Biz yahu geçmişiz can ile serden
Şimdi namus ile âr bize neyler

Pervaneyim suzan ile yanarım
İnip aşkın deryasını boylarım
Gece gündüz Şahmeranla oynarım
Kendim incinmişim mar bize neyler

Şahin baz götürür beyler kolunda
Kolların seğirdir sağ u solunda
Enelhak çağırdım Hakk'ın yolunda
Kemendim boynumda dâr bize neyler

Böyle sır işleri ben hep bilmişem
Çeşmimleyin leblerinden kanmışam
Ben Kerem'im aşk oduna yanmışam
Cehenneme girsem nâr bize neyler

Halk Bilgisi Haberleri, S. 29, s. 133- 142.

ÂŞIK KEREM'İN ŞİİRLERİ

Şu dünyaya geldim geleli
Ayrılmadı dertli başım beladan
Başım alıp ne diyara gideyim
Ahvalciğim sana malum Yaradan

Bir dileğim vardır Barî Hüda'dan
Ah çektikçe kan geliyor didemden
Ben güzelim diye kaçıyor benden
O da benim gibi bir kul Yaradan

Kerem der ki beni yakıp yandırma
Yandırıp da dost eline kondurma
Ben ölürsem Azrail'i gönderme
Dost eliyle al canımı Yaradan

* * * *

Nice ben yanmayım ey sofu kardeş
Aslı Han'ın ceylanıdır bu ceylan
Eğlen sofu bir bir tarif edeyim
Aslı Han'ın ceylanıdır bu ceylan

Yüce yüce dağlar başı aşıptır
Avcılar elinden bağrı pişiktir
Bizim yerden sizin yere düşüptür
Aslı Han'ın ceylanıdır bu ceylan

Ceylan dediğinin ak olur yüzü
Mevla'm sürmelemiş ol ela gözü
Tepesinde vardır bir çift boynuzu
Aslı Han'ın ceylanıdır bu ceylan

Ben Keremim bu dağları gezerim
Gelenden geçenden hile sezerim
……
…….
* * * *

Sofu kardeş üç memleket geçirdim
Biri İran, biri Turan, biri Geylan
Yiğidin başına üç devlet konar
Biri akıl, biri gençlik, biri şan

Keşişin ettiği yanına kalmaz
Arayıp da sanma belasın bulmaz
İki üç şey Hak katında zayolmaz
Biri iyilik, biri ilim, biri nam

Keşişin kızında kaldı nazarım
Kalem alıp bu dertleri yazarım
Şimdengeru çok seyahat gezerim
Biri Tiflis, biri Beyazıt, biri Van

Kerem der ki muradına ereydi
Kısmet olup bir kez yüzün göreydi
Kadir Mevla'm ana üç dert vereydi
Biri ateş, biri tutuş, biri yan

* * * *

Perişandır deli gönül perişan
İslah olmaz bu sevdaya karışan
İster isen ben kulundan bir nişan
Şimdiki yâreler nişanım olsun

Kaldır nikabını yüzün göreyim
Murad u maksudun nedir bileyim
İster isen canım feda edeyim
Hemen senin emr ü fermanın olsun

Bilme misin Ferhat ile Şirin'i
Seven öyle sevsin biri birini
Senin ile ikimizin sırrını
Sakla derunumda nihanın olsun

Nice gönül verdi Şirin Ferhad'a
Biz de ana eş olalım feryada
Sağol efendim hemen sen dünyada
Kerem kulun senin kurbanın olsun

* * * *

Özüm özüne neyledim
Bir kâfir tersasına ben
Yorgun gönül bend eylemiş
Düşmüşüm ensesine ben

Mihnetsizler mai sarar
Hıristiyan siyah giyer
Ben de derim bey ne anlar
Düşmüşem ensesine ben

Elin elime alayım
Kolum boynuna dolayım
Kerem der kurban olayım
Yalvarıp İsa'sına ben

* * * *

Felek kime gidem senin elinden
Derdim çok diyebilemem yâre ben
Ah çekmeden döndü sinem büryana
Anınçün seyyahım bahtı kara ben

Kopardılar dallarımdan gül benim
Çek hançerin bu sineme ur benim
Ağyar ile güler oynar zâr benim
Başım alıp gidem ne diyara ben

Geçer canım bu güzellik çağını
Bu sineme urdun yangın dağını
Haylı demdir ben bu bağın bağbanı
Geçiremem o yavrıyı ele ben

Ben Keremim öz canımdan bezerim
Devasız dertlere derman düzerim
Çoktan beri avcısıyım gezerim
Düşüremem Aslı'mı tuzağa ben

* * * *

Gurbet elde arzu eden sılayı
Hiç anın acısı çıkmaz dilinden
Hak ede ölmeden görmek müyesser
Mevla'm ecelimiz ver sen geçinden

Bana dua edin yârenim eşim
Mevlâ'm âsan ede her müşkül işim
Ağardı sakalım döküldü dişim
Keşiş kızı Aslı Han'ın ucundan

Çıkarsam gurbete kısmet arayı
Bu sineme urdum hezar yarayı
Bize çok görenler bir nanpareyi
Bir para bulmasın onlar cebinde

Dertli Kerem eder sanma kârımdır
Beni al koyan bunda ârımdır
Kalk gidelim sofu Mevla kerimdir
Bunda kimse ölmemiştir acından

* * * *

Irmak kenarında esvap yuyanlar
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin
Kaldır nikabını yüzün göreyim
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin

Benim Aslı'm cennetteki huridir
Bir ah çeksem dağlar taşlar eridir
Kız Allah'ı sever isen geri dur
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin

Bir ah çeksem dağlar taşlar iniler
Nedir bu sinendeki siyah benler
Kınalı parmaklar ne güzel eller
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin

Gelinin lebleri söyler hayatı
Yüzün görmek değer dünya kıymeti
Kız Hakk'ı seversen verme zahmeti
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin

Benzer Aslı'm cennetteki huriye
Hu çekende dağlar taşlar yürüye
Dertli Kerem bu yollarda çürüye
Yolcuyu yolundan eyler bu gelin

* * * *

Sana derler Sultan dağı
Ne dumandır başın senin
Belirsizdir yazın kışın
Hiç gitmez mi gözün senin

Dört yanına mest olmuşsun
Dertlilere dert olmuşsun
Cümle dağa üst olmuşsun
Alçak değil başın senin

Eksik olmaz karın senin
Bulutlar birbirin koğar
Tan güneşi sana doğar
Cevahirdir taşın senin

Alt yanın bağ ile bostan
Çevre yanın gül gülüstan
Ayırdılar beni dosttan
Öter garip kuşun senin

Kerem eder geldim gittim
Şu fani dünyaya nettim
Ululardan sual ettim
Kimse bilmez yaşın senin

* * * *

Çıkar tahta divan eyler
Aslı kaşların gözlerin
Gözyaşın kan revan eyler
Yavrı kaşların gözlerin

Çıkar tahtında oturur
Hükmünü yere yetirir
Dilsizi dile getirir
Aslı kaşların gözlerin

Pınar başı yolundürür
Dağı taşı dolandırır
Kapı kapı dilendirir
Aslı kaşların gözlerin

Havada şahine benzer
Meryem'in saçına benzer
Gökte güvercine benzer
Aslı kaşların gözlerin

Gâh ağlatır gâh güldürür
Gâh güzelliğin bildirir
Ahır Kerem'i öldürür
Aslı kaşların gözlerin

* * * *

Nece vasf edeyim seni sultanım
Rumeli Bosna'yı değer gözlerin
Akranın bulunmaz ruhu revanım
İzmir'i Konya'yı değer gözlerin

Hüsnünde yazılmış Yusuf'u sani
Gören üftadeler kılar figanı
Bütün Gürcistan'ı Erzurum Van'ı
Kars'ı Ahseha'yı değer gözlerin

Kimsede görmedim sendeki nazı
Tunus Tarablus Mısır Hicaz'ı
Bağdad'ı Basra'yı Acem Şiraz'ı
Belh ü Buhara'yı değer gözlerin

Gerdana dizilmiş siyah benlerin
Rûyune yayılmış sırma tellerin
Şam ü Halep Arabistan ellerin
İstanbul Bursa'yı değer gözlerin

Dertli Kerem benden eylesin methin
Leblerinden bûse olsun himmetin
Yüz bin sarraf gelse bilmez kıymetin
Büsbütün dünyayı değer gözlerin

* * * *

Turnam gider isen bizim ellere
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin
Eğer halimizden soran[1] olursa
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin

Uçar idim kanatlarım bölündü[2]
Gurbet elde kara bağrım delindi
Bir sefilce edna kulun bulundu
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin

Gurbet elde melil mahzun olmuşum
Aşkına düşeli Mecnun olmuşum
Ol saçı leylaya meftun olmuşum
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin

Kerem Dedem[3] hasta düşmüş iniler
Ah ettikçe kulakları çınılar
Gurbet elde hasta gördüm diyeler
Tercan'da bir hasta gördüm diyesin

* * * *

Bizim elde bizi sorar olursa
Ah edip gurbette ağlar diyesin
Aşkın kitabını çeşmi mestlere
Okuyup gönlünü eğler diyesin

Gönül mail oldu ruhu revana
Arzı hal eyledim kaşı kemana

---

[1] Eğer bizden sual: nüsha
[2] Yoruldu: nüsha
[3] Dertli Kerem: nüsha

Efendim sevdiğim mahı tabana
Eridi yürekte yağlar diyesin

Âşık oldum şu kaşlarla gözlere
Canım kurban olsun şirin sözlere
Şimden geru haram oldu bizlere
Çimenli bahçeli bağlar diyesin

Derdimendin Âşık Kerem haşroldu
Gamzenin okları bağrımı deldi
Şimden sonra işim Mevla'ya kaldı
Âşıkın mekânı dağlar diyesin

* * * *

Aslı'm gitti yaylalara dayandı
Benim bunda kalışıma ne dersin
İki dinli hercainin elinden
Sararıp da soluşuma ne dersin

Bayram gelse kına yaksam destime
Selam versem yârenime dostuma
Hasta olsam Aslı gelmez üstüme
Garip garip ölüşüme ne dersin

Mecnun Leyla için çekti cefayı
Garip Şah Senem'le sürdü sefayı
Arayıp da buldum ben bîvefayı
Arayıp da buluşuma ne dersin

Bir zülfüne asılayım dâr deyu
Konca güle sarılayım hâr deyu

Benim bunda dudu dillim var deyu
Gidip gidip gelişime ne dersin

Öğle ile ikindinin arası
Aldı beni kaşlarının karası
Kimse bilmez nedir derdim çaresi
Melil mahzun bakışıma ne dersin

Ben Keremim keremliğim bildirdim
Dostum ağlatıp düşmanın güldürdüm
Uzun boylu Han Aslı'mı aldırdım
Arsız arsız gülüşüne ne dersin

* * * *

Mal sahibi nice gördün halini
Felek pençesine düşmüş gidersin
Beğenmezdin türlü libas giymeyi
Şimdi üryan ceset olmuş gidersin

Tutmaz idin bir fakirin elini
Sormaz idin yoksulların halini
Haram helal kazandığın malını
Şu fani dünyaya dökmüş gidersin

Malım vardır deyu ……. uçardın
Meclisler kurup da bade içerdin
Hayvanları sağıp sağıp koşardın
Şimdi kara yerde koşmuş gidersin

Dertli Kerem eder nice olur halim
Bana senden oldu ey kanlı zalim

Hiç vadeye bakmaz irişir ölüm
Ecel şarabını içmiş gidersin
* * * *

Salına salına bunda gelirsin
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin
Sen de bu göz ile çok kan edersin
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin

Keklik gibi taştan taşa sektiğim
Ak ellere kızıl kına yaktığım
Aceplemen kıya kıya baktığım
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin

Benim sevdiceğim ela gözlüdür
Şekerdir lebleri şirin sözlüdür
O da sizin gibi katı nazlıdır
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin

İşiterek geldim yüce dağları
Yüreğimde mahfuz şirin sözleri
Kayseri'nin gelinlik kızları
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin

Dertli Kerem sohbetin tatlı olsun
Gülleriniz edepli uslu olsun
Her yiğidin sevdiği kutlu olsun
Hemen benim Han Aslı'ma benzersin
* * * *

Vadesi erince susam sümbülün
Sefasın sürdükçe dal gelsin gitsin
Sürelim dünyanın zevk ü sefasın
Tek dola boynuna kol gelsin gitsin

Susam nedir sümbül nedir gül nedir
Mah yüzünde tane tane hal nedir
Şeker nedir şerbet nedir bal nedir
Ver ağzım içinde dil gelsin gitsin

Dost benimdir evvel gelen benimdir
Ağzında söylenen kelam benimdir
Yârim seyre çıkmış âlem benimdir
Giyinmiş yeşili al gelsin gitsin

Şah geldi fethetti Kerem'in kânı
Gerçek âşık isen maşukun tanı
Dostun kapısında kul eyle beni
Uğrasın üstüme yol gelsin gitsin

* * * *

Hey ağalar nice olur
Hali yârden ayrılanın
Varır bir engine düşer
Yolu yârden ayrılanın

Karanfiller tutmaz imiş
Gül dikensiz bitmez imiş
İşe güce yetmez imiş
Eli yârden ayrılanın

Şahinler göğe çekilir
Turnalar yere dökülür
On beş yaşında bükülür
Beli yârden ayrılanın

Dertli Kerem gelir derler
Gelir bunda kalır derler
Söylemeden ölür derler
Dili yârden ayrılanın

* * * *

Yükseğinde yavrı şahin beslenir
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın
Alçağında dudu kumru beslenir
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın

Yükseğinde pare namlı karın var
Alçağında mor sümbüllü bağın var
Yârden mi ayrıldın ah u zârın var
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın

Yine çevrilip esir olmuş beli
Rum'da Acem'de söylenir hali
Kadı mısın serdar mısın kurt beli
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın

Her taşlardan boyalı taşın var
Şahin yuva yapmış öter kuşun var
Kerem gibi ne belalı başın var
Yıldız dağı niçin kalkmaz dumanın

* * * *

Gider oldun yârenlerim derilsin
Bol olsun ekmeği aşı dünyanın
Şimdengeru defterimiz dürülsün
Sürmelensin kaşı gözü dünyanın

Erenler kurduğu yoldur kesilmez
Dolu oldu aşk badesi içilmez
Buna dünya derler halka küsülmez
Lâl ü gevher olsun taşın senin

Bal ile yağ olsun çöller sahralar
İsterse süt olsun yedi deryalar
Cümle meyva versin dağlar ovalar
İsterse yaz olsun kışı dünyanın

Dertli Kerem eder dünya fanidir
Niceleri abdal eder yürütür
Kimse bilmez ne zamandan beridir
Hiç hesaba gelmez yaşı dünyanın

Halk Bilgisi Haberleri, S. 38, s. 36- 40.

KARACAOĞLAN'A DAİR

"Halk Şairleri" serisinin ikinci kitabını teşkil eden "Karacaoğlan" adlı eserimizin mukaddimesinde bu kıymetli halk şairinin yaşadığı devri kat'i bir surette tayin edemeyeceğimizi söylemiş ve Karacaoğlan'ın "Kanuni" devrinde yetişen "Kara Oğlan" olması ihtimalini ileri sürmüştüm.

Muhterem fazıl "Köprülüzade Mehmet Fuat Bey" evvela "Hayat Mecmuası"nda (sayı:41) ve bilahare bazı ilâvelerle "Türkiyat Mecmuası"nda

(sayı:2, s:502) bu nokta-ı nazarımızı haklı olarak tenkit ettiler. Muhterem müderris, bununla beraber, vaktiyle kendilerinin de böyle bir fikre sahip olduklarını söylemektedirler. Son elde ettikleri vesikalar, "Karacaoğlan"ın Osmanlı ordusuna mensup olduğunu ve Hicrî on birinci asrın ikinci nısfında yaşadığını ispat etmektedir.

Ahiren Kayseri Müdde-i Umumi Muavini Ahmet Bey, bana gönderdikleri bir mektupta "Kayseri'de Raşid Efendi Kütüphanesi"ndeki divandan istinsah ederek "Kânî"nin bir manzumesini yazmışlardır; mezkûr manzumeyi aynen naklediyorum:

Maksad hareketten hele sursal değil mi
Ey çavuş-ı bî-nur
Sürmekliğine na'liçe-veş dâl değil mi
Ökçesindeki çamur
Her kahvede bozhânede şâir geçinirsün
Ey Karacaoğlan
Yüzün ak eden türkî-i kongal değil mi
Çün zâde-i gurgur
Yok yere hep gayreti diye sen anın
Beyhude mi sandın
Kurmuti-i rizabta kimal değil mi
Keser ile tanbur

Bu manzumede adı geçen "Karacaoğlan" mutlaka aradığımız "Karacaoğlan" mıdır, değil midir, bizce meçhuldür; fakat herhalde, Köprülüzade Mehmet Fuat Bey'in nokta-ı nazarlarını teyit ettiği gibi (615,616,644) numaralı "Tarsus" gazetesinde Ali Rıza Bey tarafından neşredilen makalelerdeki nokta-ı nazarı da teyit etmekte olduğundan "1206"da ölen "Kânî"nin bizim aradığımız "Karacaoğlan"ı muhatap ittihaz ettiği tahmin olunabilir.

Ali Rıza Bey yazdığı muhtelif makalelerde, menkıbe ile tarihi birbirine karıştırmıştır. Kendilerinin tarihî bir şahsiyet olan "Karacaoğlan"ı "Gökçeli"li olarak kabul etmesi ve vefatını "1090" olarak tespit etmesi, tarihî bir vesikaya

müstenit değildir. Ali Rıza Bey bazı ihtiyarların rivayetlerini aynen kabul etmektedir; hâlbuki, “Kilis” gazetesinin (21 Kanunisani 928) tarihli nüshasında neşrettiği bir makalede Mahmut Ragıp Bey de şüphesiz halkın rivayetlerine atfen “Karacaoğlan”ın “Gökçeli”li olduğunu ve Hicrî dokuzuncu asırda yaşadığını söylemektedir. “Ereğli” Kaymakamı Fuat Bey ise “Karacaoğlan”ın “Kozan”da doğduğunu ve bir müddet “Kozanlı Ahmet Paşa”nın nedimliğinde bulunduğunu Kozanlılardan naklen söylemişti.(Karacaoğlan’ın lügatçesine bakınız) Bu kabil rivayetlerden başka “Karacaoğlan”a ait Anadolu’da efsanevî birtakım menkıbeler de şayi’dir, hatta “Cebelbereket” ve civarındaki halk, onu, Abbasiler devrine bile ircâ’ ederek hakkında türlü türlü kerametler nakletmektedirler. Bütün bu muhtelif rivayetler gösteriyor ki “Karacaoğlan” namını taşıyan birçok hak şairleri mevcuttur. Tarihî şahsiyet olan “Karacaoğlan” ise Anadolu’nun muhtelif şehirlerince benimsenmiştir; binaenaleyh, elimizde mevcut olan şiirlerin bir adamın olmaması, meşhur veya gayr-i meşhur müteaddit “Karacaoğlan” mahlaslı şairlere ait olması ihtimal dâhilindedir.

Halk Bilgisi Mecmuası, C. 1, s. 131- 132.

XVII. ASIR SAZ ŞAİRLERİNDEN
BURSALI ÂŞIK HALİL

Âşık edebiyatının büyük bir inkişaf gösterdiği XVII. asırda birçok saz şairlerinin yetiştiğini görüyoruz. Bugüne kadar Kayıkçı Kul Mustafa, Kuloğlu, Âşık, Kâtibi, Gevheri, Âşık Ömer, Karacaoğlan…..gibi bu asırda yetişmiş bir hayli saz şairinin hayatı hakkında oldukça malumata da sahip bulunuyoruz.

Son bir tesadüf, bu asrın kıymetli şairlerinden biri olan Âşık Halil’i de bize kazandırmış oluyor.

Meşhur tezkireci Beliğ'in kendi el yazısıyla mevcut olan müsvedde halindeki Güldeste-i riyâz-ı erbab-ı kemlâ-i Bursa adlı eserinde şaire ait şu kayıtlara tesadüf edilmektedir (Topkapı Sarayı Kütüphanesi):

"Miyanı erbabı bürehne sakta şairi bivezn ü kafiyenin güzidesi ve âşıkı kanzili meykede-i mecazın çalıp çağıranının pesendîdesi Bursavî Âşık Halil'dir ki tekerleme-i pîçapîçi lisanı sahip lüknette su gibi carî ve değişi dilkeşi cüzdanı yâdı nekbatı sebük-mağzlarda târı tanbur varidir. Mahallâtı Bursa'dan Altıparmak nam mahallede pişkin nihade-i zuhur olup hem-asrı olan İstanbul'da Sultan Murad'ı derya-dilin Kayıkçı Kul Mustafa'sıyla bedihe gûyayi çalıp almaca olmuşlardır. 1046 tarihi hududunda dünyasın değişüp

Her geçtikçe yavrum dua eyle sen

Yol üstüne kabrim kazalar benim

mefhumi kavli hodu üzre rehgüzarda medfundur."

Aynı eserde, şairin şu beyitleri de örnek olarak gösterilmiştir:

Lemyezeldir cümle kulun delili

Görünce terahhum eyle zelili

Nendir diye sorarlarsa Halil'i

Kulum di sultanım iller de bilsin

Bu malumat, matbu Güldeste'de mevcut değildir. Anlaşılıyor ki müellif, sonradan tashih ve ikmal ettiği bu eserden, esasen büyük bir istihza ile bahsettiği Âşık Halil'i çıkarmıştır.

Bursalı Halil'in XVII. asır saz şairlerinden olduğunu Âşık Ömer'in Şairname adlı çok kıymetli bir manzumesindeki şu beyitten de öğreniyoruz: (Sadettin Nüzhet, Âşık Ömer, Hayatı ve Eserleri, s: 433)

Bursalı Halil'de sadedir lisan

Güzel methetmekte yok ona akran

Birtakım mecmualarda Bursalı Âşık Halil veya sadece Âşık Halil başlığını taşıyan manzumeler kayıtlıdır. Bunlardan da anlıyoruz ki, şair, devrinde oldukça şöhret kazanmış bir şahsiyettir. Beliğ'in ondan velevki

müstehzi bir eda ile olsun bahsetmesi, Âşık Ömer'in de onu güzelleri tavsif hususunda yegâne göstermesi, bunu açıkça anlatıyor.

Birkaç manzumesini örnek olarak tespit ettiğimiz Âşık Halil hiç şüphe yok ki, âşk tarzının olgun şiirlerini veren kıymetli bir saz şairidir.

-1-

Gine bir padişah âdil olunca
Hürmetin etmeğe kul incinir mi
Taş taşa dokunur aşın elinden
Çıkılıp akmağa sel incinir mi

Komşumuz da güle güle gelince
İki hasret birbirini bulunca
Yârim ile bir döşeğe girince
Sarılıp yatmağa kol incinir mi

Kudrettendir derler çarhın okunu
Kangısıdır bu yolların yakını
Şunda yüklenmişler hüddam yükünü
Meyvasın çekmeğe dal incnir mi

Âşık olan çıkar bakar yollara
Aktı gözüm yaşı döndü sellere
Güzel sevdi diye düştüm dillere
Benim sevdiğime il incinir mi

Öksüz âşık sevdiğini görünce
Çok muhabbet olduğunu bilince
Âşık ah edip de yola girince
Âşıklar ahından yol incinir mi

Âşık Halil eder dünya fanidir
Bizi yoktan var eyleyen Ganîdir
Cennet bahçeleri bülbül kânıdır
Bülbül ötmesine gül incinir mi

-2-

Can bülbülüm cüdâ düştüm gülümden
Zârımdan bezmedik dağlar mı kaldı
Ahu gözlü yârim senin elinden
Şikâyet etmedik beyler mi kaldı

Nuş edüp elinden zehir yudarsam
Günden güne kendim helak edersem
Aceb midir başım alup gidersem
Biraz da ardımca ağlar mı kaldı

Dağları delmekti Ferhat'ın demi
Şirin'i gördükçe artardı gamı
Ben Mecnun'um aldırmışım Leyla'mı
Nice aşmadığım dağlar mı kaldı

Halil der bülbülüm ayrı gülünden
Gice gündüz virdim gitmez dilimden
Aldırdım gül yüzlü yâri elimden
Divane gönlümü eğler mi kaldı

-3-

Ey efendim hasretinden
Ah edip dağlar gezerim
Gece gündüz firkatinden
Sinemi dağlar gezerim

Kaçan kim dedim elveda
Yandı dil ü canım oda
Kalıp yas ile ben geda
Karalar bağlar gezerim

Gam kasavet oldu kârım
Cemalindir intizarım
Hiçbir yerde yok kararım
Su gibi çağlar gezerim

Aktı yaşım oldu derya
Kesilmez dalgası hâlâ
Ben oldum bülbül-i şeyda
Bağçeler bağlar gezerim

Âşık Halil'im ciğer hûn
Kaldım mihnette sergerdun
Aşkın ile olup Mecnun
Sahralar dağlar gezerim

-4-

Hak'tan inayet olunca
Kulun etmez melil derler
İsmin diline alınca
Şeytan olur zelil derler

Mevla'nın bir ismi Hâdi
Zikredene olur dâdi
Kendir birdir bin bir adı
Bir ismine Halil derler

Tutun hazretin sünnetin
Öksüz bırakmaz ümmetin
Eder ol Hakk'a minnetin
Bizim için delil derler

Bulunur elinde varlık
Çalış göster bir yararlık
Varacak yerin karanlık
Ömrümüze kalil derler

Cennet olsa mekânımız
Arzular anı canımız
Sual edersen şanımız
İsmimize Halil derler.

Ülkü, C. 8, S. 44, s. 123- 124.

KUROĞLU

"Türklük" Mecmuası'nın İkinciteşrin 1940 tarihli 14-15. sayısında neşrettiğim "Türk Musikisi Tarihine Dair Notlar" adlı makalede "Âşık Musikisi"nden şu suretle bahsetmiştim:

"Saz şairlerinin vücuda getirdikleri mahsullerin bestekârları ekseriyetle malum değildir. Mamafih bunları Âşık Ömer, Kul Mustafa, Geda Muslu, Kuroğlu, Köroğlu…. gibi birtakım âşıkların vücuda getirdikleri muhakkaktır. Fakat hangi parçayı hangi saz şairinin bestelediğini kestirmek imkânsızdır. Ozan, Kerem, Gevheri ve Karacaoğlan gibi bazı beste isimlerinin mevcudiyeti de sarih olarak gösteriyor ki bunların bestekârları, bu isimleri taşıyan saz şairleri olmuştur.

Âşıklar arasında cidden maharetli birtakım sanatkârlar mevcuttur. Hatta bunlardan mühim bir kısmı Türk hükümdarlarının huzurlarında âşık fasılları yapmışlardır. İkinci Murat'ın sarayında bazı âşıkların bulunduğunu bildiğimiz gibi, Dördüncü Murat'ın sarayında da bazı âşıkların bulunduğunu kati surette biliyoruz. Bu musikişinas şairlerin vücuda getirdikleri türküler, türkmaniler, cenk destanları hiç şüphe yok ki Türk musikisinin en heyecanlı ve en samimi mahsulleri olarak gösterilebilir. Esasen bunların mühim bir ekseriyetini çöğür çalan ve kahramanlık besteleri vücuda getiren ordu şairleri teşkil etmektedir."

Bu izahat arasında görülüyor ki, Köroğlu ile Kuroğlu ayrı iki şahsiyet olarak kaydedilmektedir.

Matbu Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde(Cilt:1 ve 5, sahife:638,283) tesadüf edilen Kuroğlu'nun yakın zamanlara kadar bir mürettip veya istinsah hatası olduğu ve bunun Köroğlu olmak ihtimali bulunduğu ileri sürülüyordu. Evliya Çelebi'nin beşinci cildinde her iki şair ayrı ayrı zikredildiği halde yine bir tereddüt mevcuttu. Fakat saz şairlerinin birtakım acayip isimler kullandıkları bilindiği için bu hususu büsbütün reddetmek ve Kuroğlu'nun Köroğlu olması lazım geleceğini kâfi şekilde söylemek de mümkün değildi.

Ülkü Mecmuası'nın 1941 tarihli 95. sayısında değerli edebiyat muallimi Fevziye Abdullah, Kuroğlu namına elde ettiği 9 parça şiiri neşretti. Bununla beraber, *"Halk edebiyatının bir de Kuroğlu isimli bir şairi bulunduğunu söylemek, şimdilik bir hata olmasa gerektir... Ben Evliya Çelebi'nin iyi çöğür çalanlar arasında zikrettiği ve şiirlerine hemen hemen hepsi on yedinci asra ait şairlerin parçalarını muhtevi bir conkere rastlamış olmamızdan dolayı şimdilik Kuroğlu'nun da bu asra ait saz şairi olduğunu tahmin ediyorum."* cümlelerini ilave ederek ihtiyatı da elden bırakmamıştı.

Benim son zamanlarda elde ettiğim bir vesika Kuroğlu namında bir saz şairinin mevcudiyetini katiyetle bildirmektedir.

On sekizinci asrın maruf divan şairlerinden Cevri[1], Dördüncü Murat devrinin meşhur musiki üstatlarından bahseden "Harem-i hümayunda olan hanende ve sazendeler evsafıdır." serlevhalı manzumesinde bir münasebetle Kuroğlu'nu da zikretmektedir. Dördüncü Murat'ın huzurunda çöğür çalan Mehmet'i sitayişle takdim ederken:

Çöğürün böyle kemalin göricek şerminden
Adem âbâda firar etti Kuroğlu nâçar

diyor. Şu halde Kuroğlu, Dördüncü Murat devrinin iptidalarında yahut da biraz daha önce vefat eden kıymetli bir sazendedir. Cevrî, bu beytinde bir "hüsn-i talil" yaparak Mehmet'in sanatındaki iktidarını yükseltmekle beraber, Kuroğlu'nun şöhret ve üstatlığını da inkar etmemiş oluyor. Bu yeni vesika, Evliya Çelebi'nin yanlış malumat vermediğini ve Köroğlu'ndan başka Kuroğlu adıyla tanınmış değerli bir saz şairinin mevcudiyetini de sarih olarak göstermekte ve devrini de tayin ettirmektedir.

Hem musiki hem de edebiyat tarihi bakımından pek mühim olan Cevrî'nin manzumesini başka bir makalemde mevzu bahis edeceğim.

Çınaraltı, S. 8, s.7

[1] Cevrî'nin mufassal tercüme-i hali ve eserleri için bakınız: Sadettin Nüzhet: Türk Şairleri Cilt: 3, s: 1052- 1071.

ÂŞIK ÖMER

17. asrın en ma'ruf Yeniçeri saz şairlerindendir. Ekseriya askerle beraber sefer ve hazarda Rumeli taraflarında bulunmuş, 1119 (1707)de vefat etmiştir. Aydınlı ve Kırımlı olduğu hakkında rivayetler mevcutsa da son tetkikler neticesinde Konya köylerinden "Gözleve"de doğduğu anlaşılmıştır. Birtakım menkıbeleri âşıklar arasında hâlâ devam eden Âşık Ömer'in cenk vak'alarını, serhad hadiselerini anlatan müteaddit manzumeleri vardır. Muhtelif kahramanlık şiirleri yazan Âşık Ömer'de cengâverlik hissi, dinî sofiyâne hislerle imtizaç etmiş ve cenk şiirlerinin dâhilî nescini teşkil eylemiştir. Âşık Ömer, gördüğü veya oturduğu muhtelif şehirler hakkında da ara sıra tavsiflerde bulunur yahut kal'aları metheder, kendi hususî hayatına, aşk maceralarına ait de birçok manzumeler yazmıştır. Müstakimzâde'nin verdiği malûmata göre "tanbura" çalmakla da iştihar eden bu şair, şimdiye kadar bildiğimiz saz şairleri arasında en çok eser yazmış olan bir şahsiyettir. Konya Müzesi'yle Yahya Efendi Kütüphanesi'nde birer yazma divanı mevcut olan şairin binlerce manzumesi vardır. Konya Müzesi'ndeki nüsha büyük hacimde, 669 sahife olduğu halde yine şairin bütün eserlerini muhtevî değildir. Hususî ellerdeki mecmûalarda da onun daha birçok manzumelerine tesadüf edilir. Bu şiirlerin büyük bir kısmı aruz vezniyledir.

Âşık Ömer, klâsik edebiyatın çok fazla tesiri altında kalmıştır. Divanı-Fuzulî başta olduğu halde- birtakım divan şairlerine söylenilen nazirelerle doludur. Onun aruzla yazdığı şiirler, imale ve zihaflarla doludur. Ekseri saz şairlerinde görüldüğü gibi onda da kelime ve vezin ihmallerine tesadüf edilir. Arapça ve Farsça kelimeler kullanmak hususunda fazla mütesallif olan şairin, aruzla yazdıklarında nadiren güzel parçalar da vardır. Klâsik şairleri bile gıptaya düşürecek olan bu bedialar, onun kuvvetli bir sanatkâr olduğunu ispat edecek mahiyettedir.

Âşık Ömer, hiç şüphesiz çok yazmak merakına düştüğündendir ki birçok manzumelerinde muvaffakiyet gösterememiş ve ekseriyetle âdi bir nâzım olabilmekten kurtulamamıştır. Hece vezniyle yazdığı birçok manzumelerde de lüzumsuz Arap ve Acem kelime terkipleri bulunduran şair,

bir kısım manzumelerinde ise tamamen halk zevkini terennüm edebilmiştir. Bunlar, şairin ruhundan kopma feryatlardır. Fakat bu nevi şiirler, onun divanında, tıpkı aruzla yazdığı güzel manzumeler gibi, azdır.

Son devirlere kadar şöhretini muhafaza etmiş ve âşıklarca üstat tanınmış olan Âşık Ömer, bu asrın ve bütün asırların en ma'ruf şahsiyetidir. Ziya Paşa bile Emil Tercümesi mukaddimesinde, lalasının Âşık Ömer ve Gevherî şiirlerinden birtakım parçaları ezber bildiğini, kendisinin de onları okumaya heves ederek hatta Âşık Ömer ve Gevherî'ye birtakım nazireler yazdığını kaydediyor.

Mehazlar: Fuad Köprülü, Türk Saz Şairleri, Sadeddin Nüzhet Ergun, Âşık Ömer Hayatı ve Eserleri.

İslam- Türk Ansiklopedisi, C. 1, N. 38, s.598.

3. 3. ANONİM HALK EDEBİYATINA DAİR MAKALELERİ

HALK EDEBİYATI METİNLERİ

Yakın zamanlarda toplanıp neşredilmeye başlanılan halk edebiyatı metinleri hayli çoğalmaktadır. Muhtelif kimseler bu hususta kıymetli mesai sarf ediyorlar. Bu meyanda bizim de naçizane hizmetlerimiz sebkat etti. Fakat şuradan buradan bazı tarizler karşısında kalıyoruz. Bu itirazların başlıca temerküz ettiği bir nokta vardır ki onu izah etmek mecburiyetindeyim:

Bizi tenkit edenler diyorlar ki: (Filan zata isnat ettiğiniz şiir filan zatındır.) İşte halledilmesi müşkül olan bu davanın ne dereceye kadar doğru olduğunu söylemek zaruridir. Halk şiirleri (şifahî edebiyat) zümresine dâhildir. Ağızdan ağza intikal ede ede şekl-i aslîlerini kaybetmişlerdir. Şu manzumenin mutlaka şu zata ve bu manzumenin de mutlaka bu zata ait olduğu davasını ileri sürmek indî bir iddiadan ibarettir.

Bugüne kadar tespit edilmeyen şiirin kati olarak muayyen bir zata isnada kabil değildir. Bununla beraber bu çürük iddiayı serdetmek muarız taraf için her zaman mümkündür. Çünkü elde kati bir vesika yoktur. Her önüne gelen, muayyen bir eser üzerinde güya tenkidî mülahazalar yürütebilir ve bir eseri senetsiz sepetsiz ulu orta çürütmeye çalışır. Çünkü saha geniştir. Kütüphanelerde ve matbuat âleminde ilmî bir vesika yoktur ki eseri telif eden zat, münekkitlere(!) cevap verebilsin.

Mesela muarızlardan biri yalandan ve hiçbir esasa istinat etmeden diyebilir ki (Senin filan adlı eserinde Gevheri'ye istinat ettiğin şiir onun değildir. (Kerem)indir. Zira elimdeki vesikada böyle mukayyettir; filan zatlardan böyle dinledim.) İşte bu iddia, doğruyu yalandan tefrikten aciz olanlarca birden bire kabul edilebilir. Fakat ne ehemmiyeti vardır.

Bu gibi sözleri bir ilim adamı ancak gülerek karşılar. Değil Gevheri, hatta yüz sene evvel gelen bir şair, mesela (Dertli)ye ait olduğu mahlastan anlaşılan bir manzumenin mutlaka bu meşhur şaire ait olduğu iddiası serdedilemez. Vesika diye göstereceğimiz mehazlar şunun bunun yazdığı cönklerdir. Bu yazma nüshaların birinde bir şaire isnat edilen şiirin diğerinde başka bir şaire isnat edildiği görülür. Bunlarda şair isimlerinin tahrif edilmiş olması çok muhtemeldir. Binaen bu kabil iddiaları ortaya atanlar ilim namına bir fayda temin etmiş olmazlar.

Halk edebiyatı sahasında en büyük hizmet metinleri toplayıp neşretmekten ibarettir. Tabettirdiğim (Karacaoğlan) mukaddimesinde demiştim ki: Topladığım bu deyişlerin tamamen Karacaoğlan'a ait olup olmadığını keşfedebilmek imkân haricindedir. Diğer âşıklara ait parçaların dahi Karacaoğlan'ın şiirleri arasına karışmış olması muhtemeldir. Fakat değil mi ki yazdığımız şiirler vesikalarımızda Karacaoğlan'ın olarak gösterilmiştir. Ona isnat etmekte beis yoktur. Ali Canip Beyefendi de yeni neşrettikleri (Epope) unvanlı eserlerinde diyor ki: "Âşık edebiyatı dediğimiz saz şiiri içinde lirik ……. Pek samimi numunelerine tesadüf ediyoruz. Bu meyanda (Âşık Hasan) namına mukayyet öyle nefis koşmalar vardır ki hayran olmamak insanın elinde değildir. Fakat bu güzide şiirlerin sahipleri ekseriyetle

meçhuldür. Mesela hayalî manzumelerini elde ettiğim bu Âşık Hasan kimdir? Acaba Köprülüzade Fuad Bey'in (Türk Yurdu)nda bahsettiği Temeşvarlı mıdır? Kati bir hüküm verilemez ki!"

İşte, bugün halk edebiyatı sahasında çalışanların indî hükümleri vermemeleri icap eder. Esasen bu sahada filan şair ile filan şairin arasında pek o kadar bariz farklar da yoktur. Bunlar birbirlerine çok benzerler. En büyük muvaffakiyet halk şairlerinin eserlerini neşredebilmektedir. Yoksa herhangi bir eserin tenkidi pek kolaydır. Hele bu sahada yapılacak tenkitler yorgunluğa bile ihtiyaç göstermez. İnsan oturduğu yerde "O şiir onun değil, bunundur." veyahut "Filan şiirin filan mısrası öyle değil, böyledir." deyiverir. Hatta mısraları kendi bile değiştirse kimse farka varamaz. Tenkit hevesinde olanlar halkiyata taalluk eden eserleri toplayıp neşretseler Türk harsına elbette çok büyük hizmet etmiş olurlar. Esasen biz bu sahayı inhisarımız altına da almış değiliz. Tetkik edilecek mevzular o kadar çoktur ki bu sahada çalışan adamların eser toplamaktan ve onları tasnif etmekten kimseyi tenkit etmeye vakitleri bile kalmaz. Babalık, 2 Kanun-i Sani 1928.

İBRAHİM BEY KÜLLİYATI

Bu makalemde bugüne kadar kimsenin dikkat nazarını çekmeyen, edebî, mühim bir membadan bahsedeceğim: İbrahim Bey Külliyatı.

Türk dili ve Türk edebiyatı tarihi bakımından fevkalâde ehemmiyeti haiz olan bu mühim yazma eser, bugün Üsküdar'da Selim Ağa Kütüphanesi'ne mülhak Kemankeş Kütüphanesi'ndedir.(No: 250) Eserin ilk manzumesi münacat olduğu için, kataloğa yanlış olarak (Münâcât-ı İbrahim Bey) adıyla geçirilmiştir.

3- 12 x 16- 9 hacminde ve 153 varaktan ibaret olan bu kıymetli eserde, 3366 beyit vardır. Her varakta, mısralar yan yana olmak üzere, 11 beyit yazılıdır. Şiirleri tamamıyla harekelidir. Eserin yazılan tarihi ve hattatı belli değildir. Fakat imlâ ve yazıdaki hususiyetlere göre, 15. asır içinde yazıldığı

anlaşılmaktadır. Bu asırda yazılan birçok eserlerde, meselâ Mecmûatü'n-Nezâir, Câmiü'n-Nezâir, Şeyhî Divanı… gibi kitaplarda görüldüğü vechile, Türkçe kelimeler aruzun bünyesine uygun bir tarzda yazılmış, meselâ geldi kelimesinin son hecesi, şiirde uzatılmamışsa (geld), uzatılmışsa (geldi); sevinmek mastarının ilk hecesi uzatılmışsa, sevinmek telaffuza uygun olarak kullanılmışsa (sevinmek), mi istifamının son hecesi uzun okunuyorsa (mi), kısa okunuyorsa (m) şeklinde yazılmıştır. Kitapta görülen bütün Türkçe kelimelerin bu esasa göre yazıldığını görmekteyiz.

İbrahim Bey'in kim olduğunu kat'i olarak bilmiyoruz. Tezkirelerde ve diğer membalarda şaire ait ufak bir kayda tesadüf edemedim. 14. asrın son nısfında yaşadığı, kullandığı dilden ve eserlerinde en çok Şirazlı şair Hafız tesiri görülmesinden istidlal olunabilir. Manzumelerinin müteaddit yerlerinde Mevlânâ'dan bahsetmektedir. Mevlânâ'ya karşı derin bir bağlantısı olan İbrahim Bey'in Mevlevî olduğu da anlaşılmaktadır. Gülşehrî'nin de bir mısraını şu yolda tazmin etmiştir (varak 1- 79):

Hâce Gülşehrî dedi sözü kese
Altun altuna karışa mis mise

15. asra kadar şöhretini muhafaza eden Gülşehrî'den bahsedişi de, şairin nihayet 14. asır sonlarında yaşadığına bir delil teşkil eder. İbrahim Bey'in hikâyelerinde ve diğer manzumelerinde, Türk şairlerinin bilhassa Gülşehrî'nin, kısmen de Âşık Paşa'nın tesirleri görülmektedir. İbrahim Bey, uzun zamanlar şöhretini muhafaza edememiştir. Onun sekiz manzumesine, Hacı Kemal'in Câmiü'n-Nezâir eserinde tesadüf ediyoruz. İbrahim Bey'in bazı manzumelerine de 15. asırda yazılmış olan kıymetli diğer bir mecmûada rastlıyoruz: Murat Molla- Şeyh Murat 48. 16. asırda yazılmaya başlayan tezkirelerde ismine bile tesadüf edilmeyişi, onun 16. asırda unutulduğuna büyük bir delildir. Fakat bütün bunlara rağmen İbrahim Bey'i kudretli bir şair olarak gösterebiliriz.

Külliyat-ı İbrahim Bey, iki kısımdır. Birinci kısmında münâcât, Mevlânâ hakkında methiyelerden sonra Mevlânâ'nın Mesnevi'sinden nazmen tercüme

edilmiş 12 parça hikâye görülmektedir. İkinci kısım müsemmatlar, gazeller ve rubâilerden mürekkeptir. Şairin edebi kudretini gösteren, bilhassa bu kısımdaki şiirlerdir. Gerek sanat bakımından gerek zamanına göre lisanda yaptığı tasarruf bakımından, şairin büyük bir kudret gösterdiği muhakkaktır.

Türkçe kelimelere en çok tesadüf ettiğimiz kısım, ilk kısımdır. Bu kısımda birtakım hikâyelerin bulunuşu ve bu hikâyelerde mahallî birtakım hadiselere işaret olunuşu yüzünden, Türkçe kelimelere fazla yer verilmiştir. İkinci kısımda ise sanat gayesi gözetilmiş ve binnetice aruz bünyesine o kadar uygun gelmeyen Türkçe kelimeler daha çok ihmal edilmiştir. Türk edebiyatının ilk devirlerine ait belli başlı üç beş divan arasına İbrahim Bey Külliyatı'nın da karışmış olması, büyük bir kazançtır.

Folklor Postası, C.1, S. 1, s. 4- 7.

İBRAHİM BEY KÜLLİYATINDAN SEÇME ŞİİRLER

-1-

Hâle değşürdi beküllî halini dervişler
Kimseye bildirmedi ahvâlini dervişler

Şâhbâz-ı lâmekândır bî-nişan olmağiçün
Aşk odunda yakdı perr ü bâlini dervişler

Mâsivâdan kat'edüb evvel getürdü nisbetin
Andan itdi bî-riyâ a'mâlini dervişler

Lâcerem mes'ud ü makbul-i ebed oldu kamu
Çün ezel gördü mübarek fa'lini dervişler

Sâbık olduklarına ma'niyle bu suretde hem
Şâhid-i hâl eyledi ef'âlini dervişler

Kimya-yi aşkile genc-i maâni buldular
Pâymâl itdi cihanın mâlini dervişler

Dost vaslından bulubdur dâd bunlar lâcerem
Zehr-i katil gördü dünya mâlini dervişler

Ol deme âdem ki değşirdi temâmet cenneti
Ol dem ile sürdü mah u sâlini dervişler

Kıble bigi cümle halk anlara yüz dönderdiler
Hâlika kıldı çün istikbalini dervişler

Sıbgatullah rengdir fakrın sevâdı ey fakîr
Bahtlu yüzlerde korlar hâlini dervişler

Bildiler kim mîm-i merhemdir ciğer zahmına hem
Derde baş itdi Muhammed dâlini dervişler

Fâsı fakrın bil fenadır kaf-ı kurbet ey rıza
Şerh ü tafsil eyledi icmâlini dervişler

Hil'at ü devlet giyindi şeksiz İbrahim eğer
Virseler bir pâre ana şalını dervişler

-2-

Ol aşk ile miskin olan
Ol kim işitdin ol benem

Gönül virüb gamgîn olan
Ol kim işitdin ol benem

Ol cismine cân isteyen
Derdine dermen isteyen
Yârını mihmân isteyen
Ol kim işitdin ol benem

Ol giceler zâr eyleyen
Ma'şûku bîdâr eyleyen
Kendüyi berdâr eyleyen
Ol kim işitdin ol benem

Ol vasl içün kurbân olan
Kurbanlığa fermân olan
Ol cân iken canân olan
Ol kim işitdin ol benem

Men Mevlâ-yi İbrahim'em
Ârif bilür kim men kimem
Dîzâre âşık miskinem
Ol kim işitdin ol benem

-3-

Her ki sultan-ı aşka oldu nedîm
İki âlemde buldu izz ü naîm

Bu cihan reng ü bûyimi nitsün
Cân ilinden ana kim irdi nesîm

Nakşı terk eyle iste nakkaşı
Sadefi ko gerekse dürr-i yetîm

Sûreti ko ki ehl-i zâhir çün
Ortada perde kıldı hükm-i hakîm

Perdeler gidüb açılub ma'na
Olıcak dost kapusunda mukîm

Gayr nakşından eyle gönlünü pâk
Tâ sana hâsıl ola kalb-i selîm

Geçmişi ko gözetmegil geleni
Gözün aç hâli hoş gör İbrahim Folklor Postası, C. 1, S. 2, s. 7

FOLKLOR BAKIMINDAN ÖNEMLİ BİR MECMUA

İstanbul'da ve Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki kütüphanelerle hususi ellerde bulunan mecmualar arasında, folklor ve âşık edebiyatı bakımından bazen pek mühim olanlarına tesadüf edilir. Fakat bu mecmualardan mühim bir kısmı 18. ve 19. asırlarda tertip edilmiştir. 16. ve 17. asırlarda kaleme alınanlardan bugün elimizde mevcut olanlar mahduttur. Bundan dolayıdır ki tarihî kıymeti haiz olan bu mecmualar ele geçtikçe, Türk folkloru ve Türk âşık edebiyatı hakkındaki bilgilerimiz de o nispette artmaktadır.

İşte bu makalemde bahsedeceğim mecmua, hem eskiliği hem de mündericatı itibariyle bu cins eserlerin en ehemmiyetlilerinden birini teşkil etmektedir.

Süleymaniye Kütüphanesi'ne bağlı Yahya Efendi kitapları arasında 3397. numarada kayıtlı, yazma bir eser vardır. Halvetî tarikatı

mensuplarından Sâdıkî'nin mutasavvıfâne bir mesnevisini muhtevîdir. 17. asırda ve IV. Mehmet devrinde yazılan bu eserin kenarlarına, gene o tarihte birtakım türküler ve âşık edebiyatının belli başlı sîmâlarından olan şahsiyetlere ait koşma ve semailer dercedilmiştir.

Bu manzumeler arasında iki şiir Karacaoğlan'a aittir ve bunlar, bugüne kadar neşredilen Karacaoğlan deyişleri arasında en eski "metin" olarak gösterilebilecek mahiyettedir.

Kerem, Âşık, Kul Mustafa… gibi 17. asrın maruf saz şairlerine ait birtakım eserleri ihtiva eden bu kıymetli mecmuada, şairi belli olmayan birtakım türküler de kayıtlıdır. 17. asır mahsulü olmak itibariyle büyük bir ehemmiyeti haizdirler.

Şu küçük yazımda, bu büyük mecmuayı okuyucularımıza takdim ederken, münderecatı arasındaki bazı şiirleri de dercetmeyi faydalı buluyorum:

-1-

Efendim aşka kul olub
Gezesin bir zaman ola
Gizli râzın ilden ile
Deyesin bir zaman ola

Yârını görüb nâşile
Döğünüp nice taş ile
Yüzünü gözün yaşiyle
Yuyasın bir zaman ola

Naşilere gönül verüb
Seni ferdâlara salub
Âvâre sergerdan olub
Gezesin bir zaman ola

Biz de bir zaman hûb olduk
Âşıklara cefa kıldık
Eyvah ettik biz de bulduk
Diyesin bir zaman ola

Kerem Dede'm eder hele
Bülbül figân eder güle
Sen de bencileyin köle
Olasın bir zaman ola

-2-

Gayet yüksekten uçarsın
İndireyim gönül seni
Budak budak gül dalına
Kondurayım gönül seni

Zahmanından şaşırayım
Karlı dağlar aşırayım
Gurbetliğe düşüreyim
Çektireyim gönül seni

İrte olur gice olur
Karlı dağlar yüce olur
Gör gurbetlik nice olur
Çektireyim gönül seni

Şahin getürürler kolda
Ördek avladırlar gölde
Çıkayım bir ulu yolda
Çiğnedeyim gönül seni

Kerem Dedem köçeğine
Evvel bahar çiçeğine
Yarın hasret bıçağına
Doğradayım gönül seni

-3-

Bire kara gözlü dilber
Bulunmaz ne var âlemde
Şükür Hakk'a ben de buldum
Bulunmaz ne var âlemde

Ben yârime varmayım mı
Hal hatırın sormayım mı
Sen buldun ben bulmayım mı
Bulunmaz ne var âlemde

Âşık'ın hali sorulmaz
Ağlarsa yaşı silinmez
Senden yeğ var mı bulunmaz
Bulunmaz ne var âlemde

-4-

Be güzel senin derdinden
Dün ü gün gezer ağlarım
Ah eyleyüb inleyüben
Göz yaşın döker ağlarım

Çağırırım Gani deyu
Unutmasun beni deyu
Kimi görsem seni deyu
Yollara bakar ağlarım

Dostum bana zahm urandır
Gözümün yaşı barandır
Kaygulu gönlüm virandır
Dün ü gün yakar[1] ağlarım

İnayet kıl bana hanım
Kurban olsun sana canım
Mahşer gününde kefenim
Boynuma takar ağlarım

Âşık der uğradım derde
Düştüm bir acayib od'a
Hak kadı olduğu yerde
Kabrimden çıkar ağlarım

-5-

Güzel ne kaçarsın benden
Bildiğim can değil misin
Senin ile bunca zaman
Olduğum can değil misin

Yâr indi yoldan aşağa
Beli yaraşur kuşağa
Senin ile bir döşeğe
Girdiğim can değil misin

Siyah zülfünün teli
Öter bağında bülbülü
Eline kırmızı gülü
Verdiğim can değil misin

[1] Yakmak: Düzmek, irticalen söylemek.

Hamzaoğlu derler bana
Hak güzellik vermiş sana
Şeftaliyi taze bana
Verdiğin can değil misin

-6-

Meded Gani Huda senden
Ver benim de muradım ver
Durmuşum sana niyaza
Ver benim de muradım ver

Evvel yarattı denizi
Deniz içindeki tuzu
Cümlemizin var niyazı
Ver benim de muradım ver

Dağları durgudan Allah
Suları çağladan Allah
Can verüb yaradan Allah
Ver benim de muradım ver

Çıplak doğmuşum anadan
Kaygum yoktur zamaneden
Dost yeri göğü yaradan
Ver benim de muradım ver

Ali'dir gaziler piri
Arşa astı Zülfikar'ı
Kul Mehmet'in ağzı barı[2]
Ver benim de muradım ver

Folklor Postası,,C. 1, S. 9, s. 13-14.

[2] Barı, tükürüktür; öz Türkçedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SADETTİN NÜZHET ERGUN'UN HALK EDEBİYATI HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

4.1. SAZ ŞAİRLERİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Bugün "âşık, saz şairi, ozan, halk ozanı, sazlı ozan, halk şairi, Hak şairi, Hak âşığı, halk âşığı, badeli âşık, meydan şairi, kalem şairi, çöğür şairi"[1] gibi pek çok farklı terimle karşılanan âşık tarzı eser yaratıcıları; birçok araştırıcının, farklı yönleri esas alarak yaptıkları sınıflandırmalardan dolayı farklı farklı isimler altında adlandırılmakta, dolayısıyla bu sınıflandırmalar ortaya bir kavram karmaşası çıkarmaktadır.

Sadettin Nüzhet Ergun, eserlerinde "halk şairi", "saz şairi", "âşık" terimlerinden herhangi birini kullanmanın yanında; ilmi malumatı olsun olmasın, milli vezinle yazan her şairi, genel olarak, "halk şairi" başlığı altında ele almış ve bu şairleri dört zümreye ayırmıştır:

"1- Hiçbir suretle divan edebiyatı tesiri altında kalmayan ağıtçı kadınlarla türkü yakan kadın ve erkeklerdir. Asıl halk şairi bunlardır. Kısm-ı küllîsi ümmîdir. Batınî bir zümreye mensup olanları pek azdır. Ekser eserleri lâdinîdir. Garamîdir. Yaşadıkları muhitin vakâyi'ni tasvir eden destanlar tertip etmişlerdir. İslami mahiyet arz eden bir kısım eserleri ise Allah'tan, peygamberden af ve mağfiret ve şefaat talebine aittir. Halkiyat ilminin daire-i tetkikine girecek şair bunlardır.

2- Eserlerinde az çok divan edebiyatı tesirâtı göze çarpan şairlerdir. Asıl âşık bunlardır. Ümmî oldukları halde ihtiyar âşıklarla temas ede ede şiir yazabilmek kabiliyetini kazanmışlardır. Tasavvuf edebiyatından birtakım anâsır bunlara karışmıştır. Bektaşî şairlerinden ekserisi bu kabil

[1] Saim Sakaoğlu, " Ozan, Âşık, Saz Şairi ve Halk Şairi Kavramları Üzerine", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. 1, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1986, s. 247- 251.

kimselerdendir. Esasen âşıkların kısm-ı azâmını Bektaşîler teşkil etmektedir….Bu adamlar da tamamen divan edebiyatının tesiri altında kalmamışlardır. Milli vezinle yazılan destanlar, koşmalar, nefesler, türkülerden mühim bir yekûn hep bu şairlerin karihaları mahsulüdür.

3- Az çok âlim oldukları halde, saz çalmak ve âşık tarzında şiir yazmaktan zevk alanlardır. Bunlar Anadolu'da bir ekseriyet teşkil ederler. ….Eserleri, divan edebiyatının fazla tesiri altında kalmıştır.

4- Aruz vezniyle pek kusursuz şeyler yazmaya muktedir olmakla beraber milli vezne ve milli şekillere daha ziyade rağbet edenlerdir. Bu zevat ilim ve irfanlarıyla tanınmışlardır. Saz çalmazlar. Türkü, mani gibi lirik mahiyeti haiz eserler yazmazlar, vücuda getirdikleri manzumeler, nihayet koşma veya semai tarzında olur."[2]

Görülüyor ki S. Nüzhet nazım şeklini dikkate alarak yaptığı tasnifte, okuryazarlık, saz çalabilme ve divan edebiyatının etkisinde kalma gibi hususları da göz önünde bulundurmuştur.

Fuat Köprülü'nün "Kalem" ve "Meydan" şairleri şeklindeki sınıflandırmasında, Ergun'un birinci ve ikinci zümreye dâhil ettiği âşıklar meydan şairi, üçüncü ve dördüncü zümreye dâhil olanlar ise kalem şairi olarak yorumlanabilir. Fakat her araştırmacının farklı bir yönü dikkate alarak yaptığı bu sınıflandırmalarda, âşıklık geleneğinin temel özelliklerini dikkate almak ve bu açıdan bir değerlendirmeye gitmek, kullanılan terimlerin ortaklaşmasını, dolayısıyla da ifade edilenlerin doğru anlaşılmasını sağlamak açısından önemlidir. Zira Sadettin Nüzhet'in zayıf ve eksik bulunarak eleştirilen bu tasnifinin üstünden yıllar geçmesine rağmen, bugün dahi konunun tam anlamıyla halledilememiş olduğunu unutmamak gerekir.

Sadettin Nüzhet'in tasnifinde, üzerinde durulması gereken ve pek çok eserinde de göze çarpan bir nokta vardır ki ikinci zümreye dâhil ettiği ve şiirlerinde tasavvuf edebiyatından birtakım unsurların bulunduğunu belirttiği, Bektaşîlerdir.

---

[2] S. Nüzhet Erugn, Halk Şairleri, Şirketi Mürettibiye Matbaası, Konya, 1926, s. 8-9-10.

Bektaşî şairlerinin büyük çoğunluğunun bu zümreden olduğunu bildiren Ergun, âşıkların büyük çoğunluğunun da Bektaşî olduğu görüşünü ortaya atar ki bu görüş, kendisinin zaman zaman "her saz şairini Bektaşi saydığı" şeklinde eleştirilere maruz kalmasına sebep olur. Nitekim "……âşıkların ekseriyetle Bektaşî oldukları veya hiç olmazsa bu tarikata karşı muhabbet besledikleri düşünülürse…..", "…….saz şairi olması dolayısıyla Bektaşîliğe de muhabbeti vardır….." gibi ifadeleri göz önüne alınarak bu tür eleştirilerin haklılığı düşünülebilirse de, örneğin; Karacaoğlan'ın tarikatı ile ilgili olarak, şiirlerinde Batınî temayüllere rastlanmasına rağmen, "Şiirlerindeki bu temayüller derin bir rabıtanın tezahürleri değildir. Onun tarikata intisabı, nihayet âşıkların isrine tâbi olmak arzusu iledir…."[3] şeklindeki ifadesi, bu eleştirileri haksız kılmaktadır. Bu ifadeden, Bektaşî terimleri ile şiir yazmak için bu tarikata mensup olmak gerekmediği, bunun âşıklar arasında bir gelenek olduğu düşüncesi ortaya çıkabilir. Yine, "saz şairi oldukları halde Bektaşî olmayan ve Kadirîlik, Rifaîlik, Sadîlik, Nakşibendîlik.. gibi tarikatlara intisap edenlerin de varlığını"[4] bildiren, Bektaşî nefesleri üzerinde geniş bir araştırma yapmış ve belki de binlerce Bektaşî nefesi okumuş olan Ergun'un, herhangi bir şiire nasıl yaklaşılması gerektiği ile oldukça bilgisi olsa gerektir.[5]

4.2. CÖNKLER HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Halk edebiyatının temel kaynaklarından biri olan cönkler, araştırmalar esnasında pek çok yanılgıya ve zorluğa sebep olmakta ve bu sebeple kimi zaman araştırıcıların işini zorlaştırarak, araştırmanın seyrini değiştirebilmektedir. Âşıklarla ilgili pek çok monografi hazırlayan S. Nüzhet de cönklerin bu durumu ve bu durumunun ortaya çıkardığı sonuçlar ile ilgili olarak bazı tespitlerde bulunmuştur. Ergun'a göre cönkler, iki temel sebepten

[3] S. Nüzhet Ergun, Karacaoğlan, 20. bs., Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1971, s. 27.
[4] S. Nüzhet Ergun, Türk Musiki Antolojisi, C. 2, , Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul, 1943, s.407.
[5] Bektaşî mecmualarına, Bektaşîliğin amacı gereği temkinli yaklaşmak gerektiğini bildiren Sadettin Nüzhet'in bu konudaki görüşleri için, "Bektaşîlik Hakkındaki Görüşleri"ne bakınız.

dolayı bu durumdadır: Birincisi, klasik şairler tarafından her zaman tezyif edilen âşıklar, bunların gözünde hiçbir ilmî veya edebî kıymet taşımadıklarından, eserleri de o ölçüde istihzaya uğramıştır. Bunun yanı sıra cönklerdeki şair isimlerinin de tahrifi, herhangi bir şiirin kailinin tespitini zorlaştırmakta veya ismi tespit edilen bir şairin tercüme-i hâline ulaşmayı imkânsızlaştırmaktadır.

İkinci bir sebep ise, cönkleri meydana getirenlerdir. Bu kişiler, mesailerinde ilmî ya da tarihî herhangi bir gaye gözetmediklerinden, istedikleri şiiri, istedikleri şekilde değiştirerek yazmışlar; âşığın kelimelerini şayi olan birtakım kelimelerle değiştirmişlerdir. Sadettin Nüzhet'in eserlerinde sık sık tekrarlanan "bu şiir başka bir saz şairine ait olarak görülmüştür…" gibi ifadeler, hep bu durumun sonucudur.

4.3. HALK EDEBİYATI METİNLERİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Yukarıda belirtildiği üzere, klasik tarzda eser vücuda getiren şairler, halk şairlerini ne kadar küçümserlerse küçümsesinler; halk, anlayabildiği bu eserleri sahiplenmiş; "Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Nefî ve Nedimleri tanımayanlar, Gevheri, Âşık Ömer ve Dertli, hatta Emrah ile alâkadar olmuştur."[6] Dolayısıyla, halk tarafından bu kadar sevilen ve benimsenen eserler, halk ağzında söylene söylene asıl şekillerini kaybetmişlerdir.

S. Nüzhet, bu değişmeleri, tespit edilmeyen musikimizin, şahıslara göre terennümatına benzetmektedir ve bu durumda yapılacak en büyük hizmetin, metin toplamak olduğunu savunmaktadır. Çünkü ona göre, elde edilen şiirlerin kime ait olduğundan ziyade, metin merkezli çalışmalara kaynaklık edecek "malzemeyi" tespit etmek daha faydalı ve daha kayda değerdir. Zira metinler elde edildiği sürece, halk şairleri hakkında verilecek felsefî ve ilmî hükümlerin her zaman mümkün olduğu görüşüyle bu fikrini desteklemektedir. Bu anlamda, ele aldığı her âşığın öncelikle eserlerini

[6] S. Nüzhet Ergun, Halk Şairleri, s. 5- 6.

toplamaya çalışan müellif, farklı kaynaklarda farklı isimler adına kaydedilmiş metinleri de çalışmalarına kaydetmiştir ki daha sonra yapılacak çalışmalarla metnin gerçek sahibi bulunabilsin.

4. 4. BEKTAŞÎLİK HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

S. Nüzhet, tarikat ehlinden olması dolayısıyla tasavvufun özünü ruhunda kavramış bir şeyh; tasavvuf neşesini içten duymuş bir mürittir. Fakat bu alanda da kolayı tercih etmemiş; içinden geldiği tarikatı değil, farklı bir yolu, Bektaşîliği araştırmış ve bu araştırmalar sonucunda hem Bektaşîlik hem de Bektaşî edebiyatı hakkında pek çok tespitte bulunabilmiştir.

Bektaşîlikle ilgili tetkiklerden önce, tasavvuf mesleğinin zuhur ve intişarı ile Anadolu'da şayi olan muhtelif Batınî akâidine ait ciddi malûmâta sahip olmak gerektiği üzerinde duran Ergun; bu fikirden hareketle, genel olarak "mezhebî zümre edebiyatları" diye tanımladığı "tarikat edebiyatları"nın ortaya çıkışı ile ilgili bazı tespitlerde bulunmaktadır. Buna göre, İslamiyet'in kabulünden sonra da eski ananelerin ve iptidaî dinlerin etkisinde kalan Oğuzlar, pek de müsamahakâr olmayan yeni dinin yasakları ve sıkı hükümleri karşısında, eski ananelerini sürdürebilmek için dinî bir şekle taraftar olma mecburiyetini duymuşlar; bu mecburiyet siyasi amaçlar taşıyan Batınî da'ilerin etkileriyle de birleşince, Anadolu'da yeni mezhebî taifeler, tarikatlar ortaya çıkmıştır.

"İşte Kızılbaş, Alevi, Ali- Allahî gibi namlar altında, Anadolu ve İran'ın bazı sahalarında yaşayan zümreler, bunların ahfadıdır. Bu "dinî teşkilat"ların âyin ve itikatları, muhtelif Batınî anâsırından, İran ve Anadolu'daki yerli itikatlardan, Hıristiyanlıktan, felsefe ve sofîlik fikirlerinden, eski Hint, Çin ve Türk dinî ananelerinden mürekkep bir halitadır." [7]

Bu halita içinde yer alan Bektaşîliğin, eski Şamanistlerden intikal eden akideler ve Hallac-ı Mansur, Muhyiddin-i Arabî ve Mevlânâ gibi ekâbirin

[7] S. Nüzhet Ergun, Pir Sultan Abdal, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1929, s.5.

düsturlarıyla şekillendiğini[8] belirten Sadettin Nüzhet; yanı sıra Musevîlik, İsevîlik, İslamiyet, İmamîlik, Şiîlik, tasavvuf, Batınîlik, Ali- Allahîlik, İbâhîlik, Hurufîlik, hulûl, ittihad, tenasüh[9] gibi pek çok akideden de parçalar da taşıdığını kaydetmektedir.

Ergun, çerçevesini genel hatlarıyla çizdiği Bektaşîliğin, ancak 19. yüzyılın ortalarında, diğer tarikatlarla karşılaştığını bildirmektedir ki bunun sebebi Bektaşîliğin ilgasıdır. Sultan II. Mahmut'un, Yeniçerilerle birlikte Bektaşîliği de ortadan kaldırması, tarikat mensuplarının diğer tarikatların içine dağılmasına sebep olur.[10] S. Nüzhet, eski zamanlara göre artan bu hulûllerin sonucu olarak Bektaşî akidelerinin diğer bazı tarikatlarda yayıldığını ve sonuçta, müritlerini namazdan, niyazdan affeden, şer'i tekliflerden kurtaran birtakım şeyhlerin ve muhtelif tarikat kisveleri altında birtakım Bektaşîlerin türediğini ifade etmektedir.

Bu şekilde, "göründüğü gibi olmamak, olduğu gibi görünmemek" esasını düstur edinen Bektaşîlerin hangi kisveye bürünürse bürünsün tek bir amaçları vardır. Bu amaç, tarikatı yaymaktır; "Feyz ancak Bektaşîliktedir, diğer tarikatlar bundan mahrumdur. İnsan Bektaşî olmadıkça ehlibeyt muhibbi olamaz. Bektaşîliğin iptidâsı, diğer tarikatların intihâsıdır."[11] gibi tabirlerle herkesi Bektaşîliğe çekmeye çalışan tarikat mensuplarının bu amaçla çeşitli yollar kullandıklarını belirten Ergun, bu yollardan en etkilisinin edebiyat olduğunu öne sürer.

Bektaşîlikte, edebiyatı "davet" aracı olarak kullanırken de yürütülen iki yöntem vardır ki bunlardan birincisi, "maruf şahsiyetleri daima kendi tarikatlarında tanıtmak ve bu suretle halkı bu zümreye ısındırmaktır."[12] Bu amaçla eserlerinde ehlibeyt muhabbetine rastladıkları her şairi, Bektaşî addeden tarikat mensupları, ikinci yol olarak "herhangi bir şaire Bektaşî

[8] S. Nüzhet Ergun, "Bektaşi Edebiyatı ve Hususiyetleri", Yeni Fikir, S.
[9] S. Nüzhet Ergun, Türk Musikisi Antolojisi C.2, Rıza Koşkun Matbaası, İstanbul, 1943, s.411.
[10] Türk Musikisi Antolojisi, C. 2, s. 409- 410.
[11] a.g.e., s. 411.
[12] a.g.e., s.

akidelerini terennüm eden bir şiir isnat ederek, o şairin Bektaşîliğini ilân ederler."[13]

Bütün bu sebeplerden dolayı, herhangi bir Bektaşî mecmûası tetkik edilirken çok dikkatli ve itiyatlı davranmak gerektiği üzerinde duran Sadettin Nüzhet, herhangi bir tarikatın edebiyatını incelerken, tarikatın her türlü itikadını bilmenin önemini de vurgulamaktadır.

Ona göre tarikat mensuplarının, tarikatı yayma hususunda başvurdukları bir diğer yol ise, "takiyye"dir. Bektaşîler, "hakiki itimadını saklamak" demek olan "takiyye" ile kendilerini müteşerri' tarikatların mensubu gibi göstererek, "diğerleri"ni de kendilerine çekmek istemişlerdir. [14] S. Nüzhet, tarikat ehlinin "teberrüken" bir başka tarikata intisabının doğal olduğunu, zira bu tarikat arasında manevi bir rabıta bulunduğunu bildirirken; herhangi bir tarikat mensubunun – ileriki zamanlarda İbahîlik şekline dönüşmüş olan- Bektaşiliğe intisabının ise mümkün olmadığını ifade etmektedir ki bu durumda bu kimsenin ehlisünnet tarikatlarıyla bir alâkası kalmamış olur.[15]

4.5. BEKTAŞÎ EDEBİYATI HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Daha önce de belirtildiği üzere, saz şairlerinin çoğunun Bektaşî olduğunu bildiren Ergun; bu edebiyatın tetkikinde tarikat esaslarının, eşkâl ve merasiminin, âyinlerinin de tetkik edilmesi ve tarikat ıstılahlarının iyi bilinmesi gerektiği görüşündedir.

Bu tarikat edebiyatını, " Bektaşî edebiyatı deyince göz önüne celî bir hatla yazılmış "Ali" levhası gelmelidir; Ali Hak'tır, Ali Muhammed'dir, Ali velhasıl her şeydir." şeklinde tarif eden S. Nüzhet, Bektaşî edebiyatının genel özellikleri ile ilgili olarak şu tespitlerde bulunur:

1- Bektaşî edebiyatı, muayyen bir zümrenin malı olmayıp Babaîler, Âhîler, Abdallar, Hurûfîler, Kızılbaşlar, Kalenderîler, Hayderîler, tarafından

---

13

14 S. Nüzhet Ergun, Türk Musikisi Antolojisi, C.

15 S. Nüzhet Ergun, a.g.e., s.409.

oluşturulmuş bir edebiyattır. Fakat bunlar, birbirlerine o kadar yakındırlar ki şiirleri tespit edilen herhangi bir şairin, bunlardan hangisine mensup olduğunu bilmek- yukarıda da belirtildiği gibi- ancak Bektaşîlik tarikatının hususiyetlerini ve tarikatta kullanılan ıstılahları çok iyi bilmekle mümkün olabilir.

Hatta bu tarikatlar o kadar iç içe geçmiştirler ki diğerleri, zamanla Bektaşîlik bünyesinde erimiş; 17. asırda, Türkiye'de İmamîlik akidelerini benimseyen bütün tarikatlar, Bektaşîlik ve Kızılbaşlık namı altında iki zümreye münhasır kalmıştır. Fakat her iki zümre de Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektaşî büyüklerine bağlanmışlardır. [16]

2- Yunus'un mukallidi olan, esaslı bir tahsil görmemiş ve dini mevzular üzerine uğraşmamış olan Bektaşî şairleri; dinî ya da tarihî hiçbir kaynağa dayanmayan, sırf kendi mahsulleri olan telakkilere sahiptirler ve eserlerini de bu doğrultuda yazmışlardır. [17]

3- Daha ziyade nutuklar ve nefeslerden oluşan Bektaşî şiirinde, "tevella" ve "teberra" esasına dayanan mersiyeler ile "tenasüh", "hulûl" ve "ittihad" şemmesine tesadüf edilen devriyelere de rastlanır. Fakat Bektaşî şiirindeki hulûl ve ittihad, remzî manada kullanılmıştır; zira vahdet-i vücuda kail olan zümre mensupları, bu teşbihâtı yalnızca Allah'ın nefsinde bütün eşyada zatıyla sâri olduğunu bildirmek üzere kullanmışlardır. Yine, Bektaşî şiirinde kullanılan "teslis" de aynı amaçla kullanılmıştır ki Bektaşîlere göre tesliste "vahdet" vardır.

4- Ruhunda zühd, ibadet, ubudiyet mefhumları taşımayan, aksine şeriata karşı istihza da gösteren Bektaşî şiirinde, şairlerin ef'alullaha itiraz etmekten, Hakk'a mesuliyet izafe etmekten de çekinmedikleri görülmektedir.

5- Bütün tarikat mensuplarının ilahilerinde, dine ve Hz. Peygambere karşı derin bir saygı ve hürmet bulunduğu halde, naat mahiyetinde bir tek Bektaşî nefesine bile rastlanmaz. Bektaşî şiirinin muhassalasını Ali teşkil etmektedir.

---

[16] S. Nüzhet Ergun, 17. Asırdan Beri Bektaşî- Kızılbaş- Alevî Şairleri ve Nefesleri, Maarif Kütüphanesi, İstanbul, 1945, s.7.
[17] S. Nüzhet Ergun, Türk Musikisi Antolojisi, s.410.

6- Akide bakımından bütün iptidâîliğine rağmen, Bektaşî şiirinin en önemli özelliği, Arap ya da Acem lisan ve edebiyatından uzak kalması, tamamen milli bir hususiyet taşımasıdır.

Genel olarak Bektaşî edebiyatının ve özellikle şiirinin özellikleriyle ilgili bu tespitlerin yanında; Bektaşî şiirinin konuları ve ıstılahlarını da sınıflandıran Ergun'a göre, ehlisünnet akaidine muhalif bu müfrit Şiîler, "Hz. Ali'nin meth ü senası", "aşk ve muhabbet", "esrar-ı muhabbet", "esrar-ı hurûf", "Bektaşîliğin müşkilatı", "âyin usulleri", "Hacı Bektâş-ı Velî, Fazlullah-ı Hurûfî, Abdal Musa, Kızıl Deli Sultan, Balım Sultan, Seyyid Gazi, Seyyid Abdülvahap Gazi gibi Bektâşî büyüklerinin menkıbeleri", "12 İmam'a ikrar", "dolu", "teberrayı tavsiye suretiyle Şiî isnâ- aşeriye esaslarını müdafaa" gibi sınırlı konular etrafında yazdıkları şiirlerinde, Yezid ve âl-i Yezid'i de lanetlerler.

S. Nüzhet'e göre, bütün Bektaşî şiirlerinde görülen ve sınırlı bir yekûna sahip olan konular gibi, ıstılahlar da sınırlıdır. Bektaşî şiirlerinde kullanılan ıstılahların 100'ü geçmediğini beildiren Ergun, bunları şu şekilde sıralamaktadır: "üçler", "yediler", "kırklar", "er küçüğü", "erenler remzi", "ism-i azam", "ikrar", "batın kılıcı", "bezirgân", "bism-i şah", "teslim taşı", "tîğ-bend", "teber", "has bahçe", "dört kapı", "dört erkân", "Şah- Merdan", "sahib-i zaman", "kırklar meclisi", "kudret kâtibi", "kazan", "kırk budak", "kırk kapı", "katır", "gürûh tacı", "gülbang", "miraç", "yedullah ayet".

Ergun'a göre Bektaşîleri diğer mutasavvıflardan ayıran özellikler ise "Bektaşîlerin daha nükteli sözler sarf etmeleri, daha serbest ve zarif düşünebilmeleri"; kullandıkları ıstılahlarda kelimenin remzî anlamını değil, gerçek anlamını kast etmeleridir. Nitekim şarabın, ehline haram olmadığını düşünen tarikat şairleri, "mey"den "mey"i kast ederler.[18]

Bektaşî şiirinin konuları, türleri, şekil özellikleri, ıstılahları hakkında, bu şekilde genel bir çerçeve çizen S. Nüzhet Ergun; menakıpnameler, tarihler ve velâyetnamelerin yanı sıra nefesleri de, Bektaşî edebiyatının en önemli kaynaklarından biri sayarak bu malzemenin, eserlerin coğrafi tevezzüü dikkate alınarak toplanması gerektiği üzerinde durmuştur.

[18] S. Nüzhet Ergun, "Bektaşî Edebiyatı ve Hususiyetleri", Yeni Fikir, S.

4.6. TÜRK MUSİKİSİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Türk musikisinin tamamen milli bir ruha sahip olduğunu, Türklerin bu alanda Araplar ya da Acemlerin etkisinde kalmayıp, tam tersine onları etkileyecek kadar mükemmel bir musiki yarattıklarını belirten S. Nüzhet Ergun; bu alanda gerek nazarî açıdan gerekse yaratma açısından, İslam ülkeleri içinde en üst seviyedeki musikinin Türklere ait olduğu görüşündedir.

Ona göre, Türkün tarihi kadar eski ve geniş bir musikisi vardır ve bu alanda yapılacak olan çalışmalarda, Türk muhitlerinin sanat hareketlerinin de tespiti araştırmalıdır. Türk musikisi tarihine ait bilgilerin pek cüz'i olduğunu belirten Ergun, bu alanda çalışacaklara tarihler, tezkireler, sefineler, mecmualar, tabakat ve edvâr kitaplarını kaynak olarak göstermektedir. [19]

S. Nüzhet Türk musikisi tarihiyle ilgili iki sınıflandırma yapmaktadır; bunlardan birincisi, genel olarak her milletin musikisinde olduğu gibi, "dinî"-"lâdinî" ayrımı. İkinci sınıflandırmada ise, "Türk musikisini diğer bir bakımdan da üç kısma ayırmak lazımdır" diyerek, bu kısımları şöyle sıralar: Halk musikisi, âşık musikisi, klasik musiki.

Yalnız teknik ve usul açısından yaptığı ve incelemede kolaylık sağlamasını düşündüğü bu sınıflandırmada, Ergun'un üzerinde dikkatle ve önemle durduğu bir nokta vardır ki bu sınıfların birbirinden ayrı ya da birbirine üstün görülmemesi. " Bilgi, sanat ve kabiliyetin imtizacından husule gelen bu mühim eserleri istihfaf ederek "Türk musikisi halk musikisidir, klasik musiki yabancı milletlerden alınmadır." tarzında tamamıyla bilgisizliğin ifadesi olan kanaatleri izhar edenlere sadece acımalıdır…..Sadece klasik musikiye ehemmiyet vererek halk ve âşık musikilerine karşı lakayt kalanların da yanlış bir yol tuttuklarını söylemek mecburiyetindeyiz." diyen ve bu üç sahada meydana getirilenlerin aynı kökten, aynı ruhtan- Türkün öz ruhundan- geldiğini belirten S. Nüzhet, Türk musikisi tarihi araştırmalarında bunların bir küll halinde ele alınması ve değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

[19] S. Nüzhet Ergun, "Türk Musikisi Tarihine Dair Notlar", Musiki Mecmuası, S. 463, s. 39.

4. 6.1. Halk Musikisi Hakkındaki Düşünceleri

Sadettin Nüzhet, "Ekseriyetle mahalli kalan ve klasik musikinin tesirine kapılmayıp tabiî nağmelerden mülhem olarak vücuda getirilen halk eserleri."[20] şeklinde tanımladığı halk musikisinin, iptidaî olmasına rağmen, tabiî güzelliği ihtiva ettiği için kıymetli olduğunu ve konunun folklorun tetkik alanına girdiğini ifade etmektedir.

Bestekârlarının meçhul olduğunu söylediği bu sahaya, çoban havaları, bir kısım oyun havaları ve bazı uzun havaları dâhil eden Ergun; birtakım dilencilerin ve goygoycuların sade nağmeli ezgilerini de yine aynı sahada değerlendirir.[21]

4.6.2. Âşık Musikisi Hakkındaki Düşünceleri

Sadettin Nüzhet Ergun âşık musikisine dâhil olan eserleri, "Saz şairlerinin vücuda getirdikleri besteler" diye tarif etmekte ve bu eserlerin, âşıklar tarafından vücuda getirildiği malumsa da, hangi eserin kimin tarafından bestelendiği bilinmediğinden, halk musikisinde olduğu gibi, bunların da bestekârlarının meçhul olduğunu kaydetmektedir. Zira Ozan, Kerem, Gevherî ve Karacaoğlan gibi birtakım beste isimlerinin mevcudiyetini, bu kanaatine delil olarak göstermektedir.

Ergun, bu meçhul âşıkların sarayda, hükümdarın huzurunda âşık fasılları yaptıklarını ve önemli bir kısmının, çöğür çalan ve kahramanlık besteleri vücuda getiren "ordu şairleri" olduğunu kaydetmektedir.

Başlarda, daha çok halk musikisi etkisinin ağır olarak görüldüğü bu sahanın, daha sonraları klasik musikinin etkisi altına girdiğini belirten Ergun, klasik şairlerin de kimi zaman saz şairlerinin eserlerine besteler yaptıklarını bildirmektedir.

---

[20] S. Nüzhet Ergun, "Türk Musikisine Dair Notlar", Musiki Mecmuası, S. 463, s.38- 39.
[21] a.g.y., Türk Musikisi Antolojisi, s.121.

Sadettin Nüzhet'in, koşmaları andıran Bektaşî nefeslerini bu sahaya rahatlıkla dâhil ederken; Bektaşî nefesleri ve Sünnî tarikata mensup saz şairlerinin "âşık musikisi" tavrında besteledikleri ilahiler konusunda tereddüt ettiği görülmektedir. Ona göre bu tür eserler, ya "âşık musikisi" kadrosuna dâhil edilmeli ya da "Bektaşî nefesleri" ve "âşık ilahileri" şeklinde ikiye ayrılmalıdır. [22]

4.6.3. Bektaşî Musikisi Hakkındaki Düşünceleri

Bektaşiliğin, yalnız akide bakımından değil, sanat bakımından da diğer tarikatlardan ayrıldığını belirten Sadettin Nüzhet; bunların başka bir edebiyatı, başka bir musikisi olduğunu bildirmektedir.

Ona göre, herhangi bir Bektaşî nefesinde, vecd aramak beyhude bir çabadır. Çünkü bunlar vecd bir yana, dine karşı istihza eden bir edaya sahiptirler. Bu özellikleriyle de içkili ve sazlı âlemlerin musikisi olarak tanımladığı Bektaşî musikisini, lâdinî musikiye, daha doğrusu âşık musikisine dâhil etmek gerektiğini düşünen Ergun; Anadolu ve Rumeli'nin bazı köylerinde, toplu halde bulunan Kızılbaşlar ve Alevilerin musikilerini de yine bu saha içinde değerlendirir.

Diğer tarikatlardan farklı olan bu tarikatın, hiçbir eserinin, 19. asrın sonlarına kadar, hiçbir musikişinas tarafından bestelenmediği üzerinde duran Ergun, bu durumdan şu iki sonuca varmaktadır: Bilahare Batınî bir mahiyet alan bu tarikat mensupları, en azından bu asra kadar diğer tarikatların içine sokulamamışlardır. İkincisi, başta Sünnî bir hükümetin bulunması, bu tarikat mensuplarının âyinlerini gizli yapmalarına, saklanmalarına sebep olmuştur.

İşte bu iki sonuç, Bektaşî bestekârlarına ulaşmayı zorlaştırmaktadır; nitekim S. Nüzhet kütüphanelerdeki ve hususi ellerdeki yüzlerce Bektaşî cöngünü taradığı halde, yine de herhangi bir Bektaşi bestekârına rastlayamadığını bildirmektedir.

---

[22] S. Nüzhet Ergun, Türk Musikisi Antolojisi, s.638.

Haklarındaki bu meçhuliyete rağmen, bu sahadaki eserlerin saz şairlerine ya da bunları taklit edenlere ait olduğunu belirten Ergun, 19. asırda, özellikle de asrın sonunda, klasik musikişinasların da bu tarza temayül ettiklerini; bunun sonucu olarak da İstanbul'daki Bektaşî tekkelerinde okunan nefeslerin şarkı tavrına yaklaştığını ifade etmektedir. Fakat bunun yanında, Anadolu ve Rumeli'deki köy ve kasabalarda yaşayan nefesler, mahalli nağmelerle sade ve samimi şekilde yaşamaya devam etmişlerdir.

Sadettin Nüzhet, Bektaşî musikisinin özelliklerinden bahsederken, özellikle sazın önemine de değinmektedir. Bu müzik aletinin Bektaşîlerce mukaddes sayıldığını belirten ve tarikat mensuplarının, gittikleri her yerde, ellerinde sazlarıyla "dolaştığı yerde iz bırakmak" yani tarikatını yaymak mecburiyetinde olduklarını bildirmektedir.

4.7. FOLKLOR HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Sadettin Nüzhet Ergun, Mehmet Ferit'le birlikte yayımladığı Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı'yla Türkiye'de ilk olan bir çalışmayı gerçekleştirirken, şüphesiz ki folklor malzemesi toplamanın kültüre yapacağı katkıların farkındaydı. Eserin başlangıç kısmında, müellifler folkloru şöyle tanımlamaktadır: "Bir kavmin, bir milletin halk kitleleri, aşağı tabakaları içine girildiği, karışıldığı zaman o kavmin, o milletin resmî bir şekilde görülen edebiyat, musiki, tarih, hukuk, ahlak ve adab….ilâhından başka, şiirlerine, sözlerine, sazlarına, menâkulâtına, âdâtına…ilâh tesadüf olunur ki bunların umumuna "halkiyat- folk-lore" namı verilir. [23]

Açıklamada folklor ve halkiyat terimlerini bir arada kullanan müelliflerin, açıklamanın devamında halkiyat terimini tercih ettikleri görülmektedir. Bir halkın halkiyatını toplamanın "atikiyât", "tarih" ve özellikle de "hars" açısından önemi vurgulandıktan sonra, bu ürünlerin; kavimlerin fikrî mahiyetini, içtimai seviyelerini göstermesi açısından, o kavim hakkında

[23] S. Nüzhet Ergun, Mehmet Ferit, Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı, Vilayet Matbaası, Konya, 1926, s.3.

verilecek hükümlerin istinatgâhı olacağı belirtilir. Ayrıca, toplanacak malzemenin kavimleri tanımak ve onların birbirleriyle olan münasebetini de görmek açısından önemli olduğu şu cümlelerle vurgulanmaktadır: “Muhtelif kavimlerin mizaç ve tabiatları an’ane ve adetleri, lisan ve tabiatları arasında mukayese icrasına ve bulunacak meşabehet ve ayniyetlere göre, bunlar arasındaki münasebet, irtibat ve karabetlerin istihracına bir vesika teşkil edecektir.”[24]

Folklor malzemesinin, bu ve bu gibi sebeplerle toplanması gerektiğini; Avrupa’da bu işin öneminin çok önceden anlaşılmasına rağmen, bizde ancak Meşrutiyet döneminde bu işe başlandığı hususları üzerinde duran Ergun, bu işin gazete ya da dergilerde halk şiirleri, halk hikâyeleri yayınlamaktan öte, daha kapsamlı ve ciddi bir şekilde yapılması gerektiği düşüncesindedir.

[24] S Nüzhet Ergun, Mehmet Ferit, a.g.e., s.4.

SADETTİN NÜZHET ERGUN HAKKINDA YAZILANLAR

Kitabiyat Tenkit ve Tahlilleri

Sadettin Nüzhet: Halk Şairleri İkinci Kitap (Karacaoğlan)
Konya Vilayet Matbaası, 1927, Büyük Hacimde, 141 sayfa, fiyatı 75 kuruş.

Konya Orta ve Erkek Muallim mektepleri edebiyat muallimi Sadettin Nüzhet Bey, eski saz şairlerimizin maruflarından "Karacaoğlan"a istinat edilen hemen 300 kadar güzel manzumeyi küçük bir mukaddime ve lügatçe ilavesiyle neşretti. Eserinin mukaddimesinde "Maksadımız nazariye serdetmek kanun çıkarmak değil, vesika toplamak ve bundan sonra çalışacaklara maddeler hazırlamaktır." diyerek, hedefini çok mütevazı bir şekilde fakat büyük bir samimiyetle tespit eden genç muallim, cidden takdire şayandır. Çünkü ilim yolunda yürümek isteyen gençleri çok defa şaşırtan muzır malumatfuruşluktan, umumi ve kıymetsiz hükümlerden, fikir ve malumat noksanını göstermekten başka bir işe yaramayan sahte ilim ve sanat alâyişlerinden uzak durmuş, hakiki ilim adamlarının başlıca şiarı olan tevazu ve samimilikten ayrılmamıştır. Evvelce yazılmış şeyleri tekrar etmekten yahut mahdut veya yanlış malumat üzerine hayali nazariyeler kurup umumi ve tabiatıyla çürük hükümler vermekten ise, bu suretle "madde toplamak" ilim nokta-i nazarından şüphesiz çok daha müfittir.

Naşir mukaddimede, "Karacaoğlan'ın hangi devre ait olduğu hakkında elde edebildiği muhtelif malumatı toplamış, ayrıca Ahmet Tevhid'in "Türk Yurdu"nda münteşir bir makalesiyle, sabık ilk tedrisat müfettişlerinden Rıza Bey'in, Konya'da "Babalık" gazetesinde "Karacaoğlan" hakkındaki makalelerinden istifade etmiştir.

"Kozan, Adana, Maraş, Niğde, Ermenek" gibi birçok Anadolu şehirlerinin benimsemek istedikleri bu şair hakkındaki halk ananeleri, mukaddimede daha vasi bir surette zikir ve tespit edilse, herhalde daha doğru olurdu. Bilhassa Ali Rıza Bey'in "Babalık"taki makalelerini bulmak, bugün hemen hemen imkânsız olduğu cihetle Karacaoğlan hakkındaki bu monografyada, o makalelerdeki malumat kâmilen toplanmalıydı.

Naşir, Karacaoğlan hakkında, yazılı membalarda malumat olmadığını ve ona dair ancak şifahi rivayetlerden veya kendi eserlerinden malumat çıkarılabileceğini söyledikten sonra, sadece Naimi-i Hamidî ile Sünbülzade Vehbi'nin birer parçasında, muzifane bir tarzda zikredilen "Kara oğlan" türküsünün belki de bizim Karacaoğlan türküsü addedilebileceği ihtimalini ileri sürüyor. Vaktiyle ben de böyle bir fikre sahip olmuştum. Hatta gerek Naimi-i Hamidî'nin gerek Sünbülzade Vehbi'nin "Kara oğlan türküsü" hakkındaki şayan-ı dikkat parçalarını iptida Milli Tetebbular mecmuasında münderiç "Âşık Tarzının Menşei ve Tekâmülü" unvanlı makalemde zikretmiş ve muahharen bazı derslerimde ve hususi muhaverelerde de bu "Kara oğlan"ın "Karacaoğlan" olması ihtimalini ileri sürmüştüm. Hâlbuki şimdi der-meyan edeceğim bazı mülahazalar, bu Kara oğlan türküsünün eski zannımızdan büsbütün başka bir şey olduğunu gösterecektir: Eskiden beri halk arasında ayıya karaoğlan adı verilir. Eski zamanlarda ayı oynatanların hususi bir sınıf teşkil ettiklerini ve bunların ayı oynatırken- son zamanlarda da olduğu gibi- birtakım türküler söylediklerini biliyoruz. Hatta Evliya Çelebi, meşhur esnaf alayı tavsifi sırasında, ayrıca bunlardan da bahseder: "Esnaf-ı ayıcıyân: bunlar pirsiz Kıptilerdir. Cümlesi Sultan Baltaşah mahallesinde sakindirler. Avcıbaşılara mensup olduklarından alay gelirler. Yetmiş kadar olup Karyağdı, Avare, Duracak, Bin bereket, Bazu oğlu, Civan oğlu, Sürü oğlu nam çingâneler, ayılarını çekerek ellerinde sopa ve daire ile ayılarına:

Kalk da gidi ya vasıl
Al bahşişi et fasıl
Seni dağdan tuttular
Ayı diye oynattılar
Bahçede dolap döner
Sen de dön de görsünler

gibi muhammil lafızlar söyleyerek alay köşkü dibinden abver ederler….(Evliya Çelebi Seyahatname'si, C.1, s.561.)

İşte, şair Nami-i Hamidî'nin nefretle bahsettiği "kara oğlan türküsü", galiba bu "ayıcı türküleri" olsa gerektir. Sadettin Nüzhet Bey'in Karacaoğlan'ı "Yavuz" ve "Kanuni" zamanlarına çıkarmak için bir delil makamında

kullanmak istediği, mesela “Halep’i Osmanlı aldı/ Dağı taşa katar bir gün” beyti, daha ziyade Celali isyanları hadiselerine, mesela Halep valisi Abaza Hasan Paşa’nın 1068’deki isyanıyla, ertesi sene istisâl ve katline (tafsilatı “Naima”da ve “Evliya Çelebi”de) bir işaret telakki olunabileceği gibi, “Nemse” kralına hitaben, “Ahmedt Paşa’nın yer götürmez askerle geldiği” hakkında söylenmiş olan manzumede, yine mesela “Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa’nın” bir seferi hakkında söylenmiş olabilir. Herhalde bu son iki manzume, daha ziyade, bizim “Karacaoğlan”ın Osmanlı ordusuna mensup olduğuna ve Hicri on birinci asrın ikinci nısfında yaşadığına birer delildir.[1]

---

[1] Halk arasında Karacaoğlan’a isnat edilen şiirleri ve menkıbeleri etraflı bir surette toplayan Ali Rıza Bey, bu eserin neşri münasebetiyle 25 Eylül 1927’de münteşir “515- 516” numaralı Tarsus gazetesinde mühim bir makale neşretmiştir. Bu makaledeki izahata göre, Rıza Bey “Karacaoğlan” hakkındaki ilk malumatı “Seydişehir”in Köprü dağları eteklerinde yaylada rastladığı “Aydın” aşiretine mensup, yetmiş beş yaşlarında “Oğuz Pehlivan” adlı bir ihtiyardan almış, sonra Ermenek’in “Yarcin” yaylasında, “Anamur”da “Zeyve” boğazında, Kavur dağında, “Tacirli, İlbeyli, Afşar” aşiretleri arasında toplamış ve şairin maskat-i re’si olan- Kozan’ın Feke kazasına tabi- Gökçeli karyesinde de birçok şeyler öğrenmiştir: Karacaoğlan’ın Gökçeli’de doğduğuna ve 1090 tarihlerinde vefat ettiğine ait türküler dinledim. Bu türküleri bana veren Ali Ağa diyordu ki: “Derebeyleri(Kozanoğulları) her nedense Karacaoğlan’a kızmışlar ve öldürmek istemişler. O, bu suikastı duyunca “Van”a kadar kaçmış ve bu türküleri orada söylemiştir” Bundan sonra yine Ali Ağa bana bu muhterem halk şairinin (1015)te tevellüt ve (1090)da vefat ettiğine ait olan vesikasını şu suretle okudu:

Bin on beşte beratçığım yazıldı
Seksen beşte bel kemiğim bozuldu
Bin doksanda mezarımın başında
Döner baykuş öter bülbül (?)

Bir mesele daha var: Karacaoğlan intihar etmiştir. Bu son türküyü söyledikten sonra, Tarsus civarında “Eshâb-ı Kehf” mağarasına girmiş ve bir daha çıkmamıştır. Bu rivayeti de “Han Mahmut” adlı hikâyede buluyoruz. Hikâye bir aşk macerasıdır: Vaktiyle, “Gündoğan Han” isminde bir hakanın “Han Mahmut” adındaki oğlu, “Kandihar” beyinin kızı ”Diyar Han”a taaşşuk ediyor, arkadaşı “Kanber”le beraber oraya gidiyor. Macerayı beye hissettiriyor. Bey, zaten hasmı olan “Gündoğan Han”ın oğlunu ve arkadaşını Fırat’a attırıyor- vaka, Menbec’de oluyor- bunu gören ve müteessir olan kız da hemen kendisini nehre atıyor. Bey ve maiyeti kızı kurtarmak için koşuyorlar, nihayet üçü birbirine sarılmış bir halde mağruken nehirden çıkarıyorlar. Lakin bunları birbirinden ayırmak kabil olmuyor. Bu sırada, beyazlara bürünmüş olduğu halde, “Karacaoğlan” gaipten zuhur ediyor ve “Ey zalimler, ey aşk düşmanları” diye şu türküyü söylüyor:

Kırklar mağarasından çekildim geldim
Bir dolu mey içtim imana daldım
Kadir Mevla’m ben de sana dayandım
Sökülsün meyyitler birbirlerinden

İşte vesikalarım bunlardan ibarettir.)

Ali Rıza Bey’in bu ifadatı, hâlâ halkın hatırasında kemal-i kuvvetle yaşayan “menkıbevi” Karacaoğlan’ı göstermek itibariyle pek mühimdir. Ancak bununla, sırf tarihi bir şahsiyet olan 11. asr-ı hicriye mensup Yeniçeri saz şairlerinden “Karacaoğlan”ı birbirinden ayırmak lazımdır. Mamafih bunun (1015- 1090) seneleri arasında yaşadığını gösteren-ve kendi tarafından değil, onun ağzından olmak üzere başka biri tarafından yazıldığı tabii bulunan- türkü sair tarihi vesikalarla tevafuk ettiği için, pekala tarihi bir mahiyette olarak kabul edilebilir. Bu tarihi şahsiyetin vefatından sonra, göçebe Türk aşiretlerinin zengin muhayyilesinde aldığı “menkıbevi mahiyet” ve ona isnat edilen hikâyeler ve şiirler, şüphesiz, onun tarihi şahsiyetinden çok daha mühim ve daha şayan-ı tetkiktir. Yalnız,

Onuncu asrın sonlarında yaşayan şairlerden “Fatihî” Efendi’nin manzum bir mektubundaki şu beyit, şayan-ı dikkattir: “Acep şu hay Karacaoğlan bengyâne yaveler dir mi* Geçer mi kendi akranı içinde yine ferzane”(Hususi kütüphanemizde, o asırlara ait bir mecmuada) “Evliya Çelebi”de “Kara oğlan” isminde bir hânendeden de ayrıca bahis vardır: “Hânende Kara Oğlan, âmed Yahya talamizinden, bî-bedel, usul-bend bir üstad idi. Bitlis Hanı Abdal Han’ın yanında hakir ile Acem’e andan elli altıda Erzurum’a gelerek defterdarzade Mehmed Paşa’nın yanında Hüseyin Baykara fasılları icra etti.” (Seyahatname, C. 1, s.633) Mamafih bu meşhur hânendenin bizim “Karacaoğlan” olmadığı kuvvetle söylenebilir. İşte, eski mecmualarda tesadüf edilen “Karacaoğlan”a ait eserlerin, en ziyade on birinci asır saz şairlerinin asarını muhtevi mecmualarda olması da yukarıki tahminimizi teyit edebilir.(Bunu daha ziyade teyit ve takviye etmek üzere, “Dr. J. H. Murtman”ın ahiren aşağıdaki cilt meyanında neşrettiği mühim makaleye bakınız: “Mükremin Halil Bey’in verdiği malumata göre, Paris’te Bibliyotek Nasyonel’de (Literaturdenkmaler aus Ungarns Turkenzeit, Berlin, 1927, s. 85.) (A. F. T. 126)

11. asra ait mühim bir fermanlar mecmuasının sonunda yine “Karacaoğlan” ve “Muslı”nın şiirleri vardır. Ali Rıza Bey’in “Babalık”taki makalelerinde, şifahi rivayetlere istinaden Karacaoğlan’ın 1090’da vefat etmiş olarak gösterilmesi de buna diğer bir delildir. Elde mevcut Karacaoğlan manzumeleri, üslup ve eda itibariyle de asla “Yavuz” devrine irca edilemez. İşte bu muhtelif delaile istinaden, Karacaoğlan’ın Hicri onuncu asrın başında değil, on birinci asır esnasında yaşadığını, oldukça kuvvetli olarak söyleyebiliriz.

Köprülüzade Mehmet Fuad

Türkiyat Mecmuası, C. 2, s. 502- 505.

---

müstakbel tetkikatta, bu iki meseleyi birbirinden ayırmak lazım geldiğini kemal-i ehemmiyetle tekrar edelim.

KONYA HALKİYAT VE HARSİYATI

Konya Erkek Muallim Mektebi muallimlerinden “Sadettin Nüzhet” ve “Mehmet Ferit” beyler, “Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı” namı altında mühim bir eser neşrettiler. (Büyük hacimde, 350 sahife, Konya Vilayet Matbaası, 1926)

Eserin birinci faslı alfabe tertibiyle Konya’da yetişen şairlerden bahseder.(s.5- 147). İkinci faslı “mani” hakkında küçük bir mukaddime ile 375 adet maniyi(s. 149- 177), üçüncü fasıl “ninni” hakkında ufak bir mukaddime ile 60 ninniyi(s. 179- 184), dördüncü fasıl “türkü” hakkında basit bir mukaddime ile muhtelif Konya türkülerini(s. 185- 207), beşinci fasıl “ağıt” hakkında basit bir mukaddime ile birtakım ağıtları(s. 209- 219), altıncı fasıl “bilmece” hakkında bir mukaddime ile 125 bilmeceyi ve bazı âşık muammalarını(s. 221- 233), yedinci fasıl “darb-ı meseller” hakkında bir mukaddime ile 2085 atalar sözünü ve Levni’nin meşhur darb-ı mesel destanını(s. 235- 298) havidir. Bundan sonra, “emsali fıkralar”(s. 299- 303), 279 “tabir”(s. 304- 309), 65 “tekerleme”(s. 310- 314), 69 “kinaye”(s. 315- 317), 85 “dilek” ve 112 “ilenç”(s. 319- 324), “Türk adları”(s. 325- 330), birinci “şairler” kısmına bazı ilaveler(s. 331- 344) ve en sonra da bir “lügatçe”(s. 345- 347) ve “hata- sevap cetveli” mevcuttur.

Birinci “Şairler” kısmının haiz-i ehemmiyet olduğu söylenemez. “Eflaki, Sadr-i Konevi, Sultan Veled, Mevlana” gibi maruf şahsiyetler hakkında yazılan parçalar, bunlar hakkında yapılan eski tetkikatın gayet basitleştirilmiş hülasalarından ibaret olup, mevcut malumata hiçbir şey ilave etmez. “Ezheri, Cemali, Figani” gibi eski şairlerle bazı Mevlevi şuara-yı kadimesi hakkındaki küçük parçalar da tezkirelerden- hatta daha fazla matbu tezkirelerden ve tarihlerden- çıkarılmış hülasalar olup hiçbir şey ifade etmez. Bu kısmın yegâne şayan-ı ehemmiyet olan yerleri, isimleri tezkirelerde geçmemiş birtakım yerli- ve ekserisi son zamanlara mensup- şairler hakkında mevcut malumattır. Müellifler, diğer lüzumsuz parçaları tayy ederek bunlar hakkında daha fazla malumat verseler, şüphesiz daha iyi olurdu. “Halkiyat” tetkiklerini ihtiva eden diğer kısımlar, şüphesiz, bu ilk kısımdan çok daha mühimdir.

Yalnız onların da mukaddimeleri, ekseriyetle çok sathi kalmış, bazen de-mesela “maniler” kısmının haşiyesinde olduğu gibi- lüzumsuz şeylerle doldurulmuştur. Görülüyor ki müellifler henüz etnografi tetkikatı usullerine layıkıyla vakıf değillerdir; eğer usullere daha iyi vakıf olarak layıkıyla tatbik edebilseydiler, eserleri elbet şimdikinden çok daha zengin ve mühim olurdu. Lakin buna rağmen, eser bu haliyle bile “halkiyat” tetkikatıyla uğraşanlar için oldukça mühim mevaddı ihtiva etmektedir. Neşredilen parçaların “fonetik transkripsiyonla” yani “telaffuz-ı a’zamı sıhhatle tespit eden bir imla usulü ile” yazılmaması şayan-ı esef olduğu gibi, “lügatçe” kısmında da bazı indî veya kliş izahlar mevcuttur.

Türkiyat Mecmuası, C. 2, Yıl 1928

SAZ ŞAİRLERİ

Sadettin Nüzhet Bey, “Halk Şairleri” namı altında neşre başladığı külliyatın birinci kitabını, küçük bir mukaddimeyi muhtevi olarak 96 sahifelik bir risale halinde çıkarmıştır. (Halk Şairleri Birinci Kitap, İstanbul, 1927, Fiyatı 35 kuruş. Karacaoğlan hakkındaki ikinci kitap için “Kitabiyat Tenkit ve Tahlilleri” kısmına bakınız.)

Genç ve gayur muallim, bu mukaddimede “hece vezniyle ve hece-i nazım şekilleriyle yazan” şairleri umumen “halk şairi” addetmekte ve külliyatı, onların heyet-i mecmuasını ihtiva edecek bir şekilde tertip ettiğini söylemektedir. Ona göre halk şairleri, dört zümreye ayrılabilir:

1- Hiçbir suretle divan edebiyatı tesiri altında kalmayan “ağıtçı” kadınlarla türkü yakan kadın ve erkekler. “Bunların ekser eserleri lâdini, garamîdir. Halkiyat ilminin daire-i tetkikatına girecek şairler bunlardır.”(s. 8)

2- Eserlerinde az çok divan edebiyatının tesiri göze çarpan şairler ki işte asıl “âşık” bunlardır. Bunlar ümmi oldukları halde şiir yazmak kudretini kazanmışlar ve tasavvuf edebiyatından da müessir olmuşlardır, bunların kısm-ı azamı “Bektaşiler”dir. Bu kısım şairler de tamamıyla divan edebiyatı tesirinde kalmışlardır. (s.9)

3- Az çok âlim oldukları halde, yine saz çalmak ve âşık tarzında şiir yazmaktan zevk alanlardır ki Anadolu'da büyük bir ekseriyet teşkil ederler; eserleri, divan edebiyatının fazla tesiri altındadır.(s. 10)

4- Aruz vezniyle pek kusursuz şeyler yazmaya muktedir olmakla beraber, milli vezne ve milli şekillere daha ziyade rağbet edenlerdir. Bunlar, ilim ve irfanlarıyla tanınmışlardır, saz çalmazlar, türkü ve mani gibi mahiyeti haiz eser yazmazlar, eserleri daha ziyade koşma veya semai tarzında olur.(s.11)

İşte müellif, eserini bu esaslara göre tertip ettiğini söylüyor.

Hemen her "tasnif"in mutlaka zayıf bir tarafı olur. Lakin bu kadarını "tasnifi", bir türlü ihata edemediğimi itiraf edeyim. Vaziyetleri pek sarih olan birinci ve dördüncü kısım, "halk" ve "tekye" şairleri birbirinden kolayca ayrılabilir. Lakin hele ikinci ve üçüncü sınıfların tefriki asla kabil değildir. Bence, böyle indî bir tasnif yerine, milli vezinle ve milli şekillerle yazan şairleri, mensup oldukları içtimai zümreye ve hitap ettikleri içtimai muhite ve edebi şahsiyetlerine göre ayırmak, şüphesiz daha doğrudur. Mukaddima, "Milli Tetebbular"daki makalemizde teşrih ettiğimiz veçhile bunlar arsında bile pek kuvvetli tedahüller mevcuttur. Herhalde mesele daha etraflı tetkik edilecek olursa, bu tasnifin müşkülatı ve esassızlığı daha iyi anlaşılır. Mesela "Nedim" gibi, "Ziya Paşa" gibi, hatta "Namık Kemal" gibi hece vezniyle birkaç türkü yazmış şairleri bu kadronun neresine sokabiliriz? "Âşık Ömer, Gevheri, Âşık Hasan" hangi sınıftandır? Hele, Azeri sahası gibi ,"klasik şairler"in milli vezne ve milli şekillere daima riayet ettikleri bir sahada nasıl bir tasnif yapılabilir? Burada layıkıyla teşrih kabil olmayan bu meseleyi, başka bir fırsatta etraflıca izah etmek isterim. İndî taksimattan ve acele neticelerden mütevahhiş olan Sadettin Nüzhet Bey'in bu tasnif meselesi hakkında bu kadar istical göstermemesini çok temenni ederim. Bu risalede bahsedilen kadın ve erkek on dokuz şairin kısm-ı azamı on dokuzuncu asır sonlarına mensuptur.

Türkiyat Mecmuası, C. 2, Yıl 1928.

MECBURİ BİRKAÇ SÖZ

"Baki'ye Dair" karaladığım şu risale- mütalaasından da anlaşılacağı üzere- şairin ruzname-i hayatı olarak yazılmamış, ahlakı ve sanatı hakkında eserlerinden şahit gösterilerek hüküm verilmek için kaleme alınmıştır.

Çalışkan muharrirlerimizden Bay Sadettin Nüzhet Ergun'un çıkarmakta olduğu "Türk Şairleri" unvanlı hacmi büyük, mevzuu geniş eserde, bizim risaleden de bahis olunuyor." Münhasıran tabedilmiş pek meşhur bazı eserlere müracaat suretiyle "Baki'ye Dair" adlı küçük bir kitap" diye tarif ve hataları tashih edilmek lütfunda bulunuluyor, sonra "Baki" maddesinin nihayetindeki bibliyografi kısmına o küçük kitabın da adı geçirilmek tenezzülü gösteriliyor.

Anlaşılıyor ya "Baki'ye Dair" risalesi, matbu ve meşhur kitaplardan malumat alınarak yazılmış, gayri matbu ve gayri meşhur, hususiyle "kütüphanemdeki bir mecmuadan" gibi mehazelere bakılmamış. Binaenaleyh "malumu ilam kabilinden" bir şey.

Yukarıda söyledim, "Baki'ye Dair" şairin ruzname-i hayatı değildir ki o hayatı günü gününe gösterebilmek için kütüphane kütüphane dolaşmak, sayfa sayfa kitap ve mecmua karıştırmak, onları satır satır iktibas etmek lazım gelsin. Ben, okuduklarımdan anlayabildiklerimi meydana koymak için o risaleyi yazdım.

"Türk Şairler" müellifi diyor ki: "Bay Tahir Olgun'un Baki'ye Dair adlı eserinde, onun(Baki'nin) Fatih semtindeki mahallelerden birinde dünyaya geldiğini söylemesi, hiçbir vesikaya müstenit değildir; nihayet bir tahminden ibarettir."

Evet, bir tahmindir. Fakat bazen öyle tahminler olur ki hakikate pek uygun düşer. "Bay Sadettin'in bu noktaya itiraz etmesi, risalede fazla kusur bulmak hevesinden ileri geldiğini tahmin ediyorum." demek gibi. Baki'nin babası, Fatih camiinin müezzini idi. Nöbetçi olduğu zamanlarda beş vakit camide bulunup ezan okumak ve kamet getirmek mecburiyeti vardı. Böyle bir adamın vazifesine yakın bir yerde oturması zaruridir. Çünkü mesela Samatya'da oturan bir kimsenin, gece yarısı oradan kalkıp Fatih'te sabah

ezanını okumak için yola çıkmak zahmetine katlanamayacağı tabiidir. Böyle bir meselede vesika olmak için mahalle nakil ilmühaberi aranılmaz ya!

Benim tahminime itiraz ile hiçbir vesikaya müstenit olmadığını söyleyen Bay Sadettin de kendi hükümlerinin pek çoğunu vesikadan ziyade tahmine isnat etmekte, ezcümle aynı eserin aynı maddesinde Baki'nin oğullarından bahsederken, küçük oğlu Abdürrahman için "Yalnız 1586- 995'te doğan ağabeyi Şeyh Mehmet'ten bir veya iki yaş küçük olduğunu kuvvetle tahmin edebiliriz." demektedir. Demek ki tahmini ben yaparsam kabahat, kendisi yaparsa mahz-ı isabet. Ya Abdürrahman, Şeyh Mehmet'ten beş altı sene sonra doğduysa?

Ben, Baki'nin babası adını bulamamıştım. Çünkü mehazım "Şakayık Zeyli" idi. Kitabın müellifi ve Baki'nin muasırı bulunan Nevizade Atayî, ona dair malumat vermiyor, Bay Sadettin'in "Mekke Tarihi'nin sonunda, Abdülbaki bin Mehmet diyerek, babasının adını söylüyor." keşfinde bulunması, bir muvaffakiyettir. Samimiyetle tebrik ederim. Ben, "Mevahib-i Ledünniyye"yi karıştırmış lakin kütüphanemde "el'ilâm fi ahvâl-i beledillahilharam" bulunmadığı için- Mekke Tarihi diye bahsedilen- o kitaba bakamamıştım.

Bay Sadettin'in "Müezzin Mehmet Efendi"yi meydana çıkardığı gibi ben de şairin Kanuni'ye verdiği bir kasidenin:

Bir yıl emrinle bina hidmetine nâzır olup

Gördük ol maslahat-ı hayrı bikaderil imkân

beytinden, şairin bir yıl bina eminliği ettiğine ve böylece bir hizmette bulunduğunun edebiyat tarihlerine geçmediğine işaret etmiştim.

Bay Sadettin bundan bahsederken, ilk defa benim bulup yazdığımı söylemiyor, kendisi aynı malumatı veriyor. "Bay Tahir Olgun "Baki'ye Dair" eserinde, bu bina meselesini ve bu kasidenin hünkâra sunulduğunu mevzubahis ettikten sonra…" diyerek başka itiraza gidiyor.

Ben, Şakayık Zeyli'ni dalgın bir zamanımda okumuş, Atayi'nin ifadesindeki ibhama kapılmış, Baki'yi kadılıkla Halep'e gönderilmiş gibi anlamıştım. Fakat meselenin garabeti dolayısıyla bunun kadılık değil, olsa olsa naiplik olacağını da söylemiştim. Bir de Atayi'nin müphem bir sözünden "Cenab-ı Mevlevi" dediği zatın, Ebussuud Efendi olacağına zahib olmuştum.

Sonra dikkatli okuyunca, yanılmış olduğumun farkına vardım ve hatamı tashih eyledim. Muhterem edebiyat müverrihi, bundan dolayı beni pek âlimane bir lisan ile tahtıe ediyor. Lakin kendi de Baki'nin Halep'ten dönüşünü anlatırken "Konya'ya uğradıkları esnada, orada kadı olan Ebussud Efendi'ye bir tavsiyename aldı." diyor. Hâlbuki Ebussudzade Mehmet Çelebi Konya kadısı değil, Şam kadısı idi. Vazifesi başına giderken, Konya'da Baki ile görüşmüş ve tavsiyename vermişti.

Keza Bay Sadettin, Yenikapı Mevlevihanesi'nin son şeyhi, merhum Abdülbaki'den bahsederken onun "Yenikapı Mevlevihanesi bânisi Kemal Ahmet Dede'nin yanına defnedildiğini" yazıyor. Benim yapmış olduğum iki hata gibi muhterem müverrih de iki zuhule düşüyor. Biri, Kemal Ahmet Dede, Yenikapı Mevlevihanesi'nin bânisi değil, ilk şeyhidir. Bâni, Yeniçeri kâtibi Mehmet Efendi'dir ki Yazıcı Bey diye meşhur idi. Mevlevihanenin binası tarihi bulunan:

Yenikapı'da yaptı Yazıcı Bey Mevlevihane

mısraında, tekkenin hem bânisi hem de bâninin şöhreti zikredilmiştir.

İkincisi, Kemal Ahmet Dede tekkenin semahanesi dâhilindeki türbede metfundur. Türbelere cenaze defni memnu olduğu için, Baki merhumun Kemal Ahmet Dede'nin yanına gömülemeyeceği tabii idi. Binaenaleyh orada değil, tekke haricindeki "muhip mezarlığı"na defnolundu. Bu hadise, daha dünkü bir vakadır ve hepimizin gözü önünde cereyan etmiştir. Benim yanıldığım cihet ise hemen dört asırlık bir meseledir. Hususiyle bunun dalgınlıktan ileri geldiğini, Atayî'nin ifadesini anlatmakta benim pek güçlük çekmeyeceğimi Bay Sadettin de tasdik eder.

Yine muhterem müverrih, "Bay Tahir Olgun, "Baki'ye Dair" eserinde "Hâdî"nin tarih mısraını kaydettikten sonra, yazık ki bu mısra mezarına yazılmamış diye aldanıyor. Hâlbuki yukarıdan beri naklettiğimiz vesaik gösteriyor ki Baki'nin ilk mezar taşı muahharen kaybolmuş ve ona yeniden bir mezar taşı konulmuştur ki bugün gördüğümüz, bu taştır." diyor ve "Evliya Çelebi"den bir ibare naklediyor. Çelebi'nin Seyahatname'sinde o ibareyi ben de görmüş fakat Hâdî'nin tarih kıtasındaki birinci mısraı, vezinsiz nakledildiği için almamış, Baki'nin mezar taşı saçma bir ifade ile karartılmış ve o taşa bir

keramet isnat edilmeye başlamış olduğunu söylemiştim. Maksadım, şimdiki taş demek olduğu zannederim ki meydandadır.

Yine Bay Sadettin, "Tahir Olgun, Baki'nin çoluğu çocuğu olup olmadığına dair bir kayıt görmedim diyor. Hâlbuki hiç olmazsa yine matbu bir eser olan Mehmet Sürya'nın Sicil-i Osmanî'sine müracaat edilseydi, onun iki oğlu olduğu öğrenilecekti." diyor.

Ben, "Baki'nin çoluğu çocuğu olmadığına dair bir kayıt görmedim." demiştim. Zürriyeti yoktur demiş olsaydım, aksini ispat etmiş olmak için bu techil ve talime lüzum görülürdü. Zaten mükerreren söylediğim veçhile, maksadım Baki'nin sicillini ve silsilenamesini yazmak değildi. Yoksa "matbu bir eser olan Mehmet Sürya'nın Sicil-i Osmanî'sini bende de vardı ve müracaat edebilirim.

Bay Sadettin, Kanuni'nin Baki'ye teveccühlerinden bahsederken, " Kanuni(973- 1565), bir gün ona "Keşf-i Keşşaf, Hidaye ve Ekmel kitaplarından nefis birer nüsha hediye eyledi." diyor ve "Keşf" ile "Keşşaf"ı birleştirip bir eser yapıyor. Hâlbuki hiç olmazsa yine matbu bir eser olan meşhur "Kelfü'zzünun"a müracaat buyrulsa idi, onların ayrı ayrı iki kitap olduğu anlaşılırdı.

Ben Baki'nin çoluğu çocuğu olmadığını bilmiyorum dedikten sonra, manevi zürriyeti olmak üzere birkaç kitabının yaşadığını yazmış, onlardan okuduğum iki tanesi hakkında oldukça malumat vermiştim. "Mevâhib-i ledünniyye"yi gayet sade bir lisanla tercüme etmiş, mukaddimesinde ise koyuca bir üslup kullanmıştır. Tabiatı sade yazmaya mail olmakla beraber, kendine "mustasah yazı yazamıyor" dedirtmemek için mukaddimede ıstılah-perdazlık etmiş olsa gerektir demiş ve mukaddimeden bir parça nakleylemiştim. Naklettiğim parça, Bay Sadettin'in de hoşuna gitmiş olmalı ki o da parçayı aynen kitabına geçirmiştir.

Küçük bir eserde, bir şairin bir kitabı hakkında şu kadar bir fikir veriş, onun oğullarını ve torununu yazıştan daha faydalı olur sanırım.

Bay Sadettin'in "Baki'ye Dair" risalesinde olan tenkitleri ve muharriri bulunan âcizi techilleri bunlardan ibaret. Ben, aczimi ve noksanımı her vesile ile söylemekten çekinmem. Çünkü bence layıksız olan bir hareket, cehlini

itiraf etmek değil, fazla âlim görünmek hevesine düşmek ve kendi muhtî iken başkasını tahtıe eylemektir.

"Kemal-i Mutlak"ın Allah'a mahsus olduğu, insanların vücuda getirdikleri şeylerde mutlaka noksan bulunduğu bedihiyattandır. Bay Sadettin, büyük eserinin tekemmülü için hakikaten çalıştığı halde, sayfalarında birçok nevâkıs bulunduğu, ezcümle bazı şairler hakkındaki yazıların, şuara tezkirelerinin verdikleri malumatın naklinden ibaret olduğu, ismi şuara tezkiresine geçtikten sonra yaşamış olanların âtisi meçhul kaldığı görülüyor. O büyük eserde böyle kusurlar mevcut iken, "Baki'ye Dair" risalesi gibi küçük bir kitapta ufak tefek eksiklik bulunması tabiidir. Çünkü o risaleyi yazan kalemin sahibi, evinde oturur, meşhur ve matbu kitapları okur, onlarda bulduğu malumatı kendi düşüncesiyle birleştirip ortaya kor. Kütüphaneleri dolaşmaya, yazma kitapları, hususi mecmuaları karıştırmaya vakti ve meşgalesi müsait değildir. Mamafih yazıları ara sıra hatalı olsa bile, ekseriya isabetli ve faydalı olur.

Bay Sadettin Nüzhet Ergun'a eserim hakkındaki tarizlerinden dolayı müteşekkirim. Çünkü bu sözlerin söylenilmesine ve bilvesile risaledeki bazı noksanların ikmal edilmesine sebep oldu. Bir de mündericatından pek azını okuduğu bir kitap için daha basılması bitmeden tenkit ve reklâm yaptı. Belki şu lütufkârlığı, Türk edebiyatı tarihini yazdığı sırada kendisine ettiğim yardımların şükran karşılığıdır.

Tahir Olgun, Baki'ye Dair, s. 90- 96.

SADETTİN NÜZHET İÇİN

Sadettin Nüzhet, benim çok yakın arkadaşımdı. Yaşça benden küçüktü. Onunla temasımız sadece ilim ve edebiyat sahasında olduğu için hayatının şahsi hususları hakkında derin bir bilgiye sahip değilim. Esasen bence asıl mühim olan içtimai meziyetleridir.

Tedris hayatındaki muvaffakiyetlerini hariçten duyardım. Bunda muvaffak olduğunu, ölümünden seneler sonra onun hatırasını taziz için toplanan talebelerinin hararetli sevgisinden anlıyorum. Tedris hayatında muvaffak olmamasına bir sebep yoktu. Çünkü mevzuuna tamamen hâkim bir hoca; o mevzuun icap ettiği ruh ve zevke sahip, hem de fazlasıyla sahip bir şair, mesleğini sevdiği için hemen daima neşeli ve sevimli bir insan… Edebiyat hocalığı şair ruhlu bir insanı hiçbir zaman yıpratmaz. Ancak belki ihanet, haset veya daha umumi manasıyla kader ona büyük bir darbe indirdi.

Sadettin Nüzhet, Türk edebiyatının her safhasını tetkik etmişti. Bilhassa çok geniş dinî ve felsefî kültür isteyen divan edebiyatında cidden büyük kudret sahibi idi. Daha küçüklüğünde Arapça, Farsça öğrenmişti. Ailesi tarikat terbiyesi içinde onu yetiştirmişti. Bu suretle tasavvufu öğrenmişti. Tarikat terbiyesi çok mühimdir. İnsanı birçok meziyetlerle süsler. Ona geniş ve müsamahakâr bir ruh verir. Onu maddi zevklerden mümkün olduğu kadar uzaklaştırır. İnsanlığa daha çok yaklaştırır. Sadettin Nüzhet aynı zamanda Sadi tarikatı şeyhi idi. O bütün bu meziyetlere sahip bir insandı.

Aziz dostlarım;

Bu sözlerimde herhangi şekilde mübalağaya kapıldığımı sanmayınız. Şu anda bana tevdi edilen vazifenin kudsiyetini müdrik olarak tamamen hakikati söylüyorum. Ona karşı sevgim çok, sevgim ne şekilde olursa olsun beni hakikat bildiğim şeyden ayıramaz sanıyorum.

Sadettin Nüzhet'le Ankara'da bir edebiyat kongresinde tanıştım ve ruh yakınlığı bizi birbirimize bağladı. Tanıştığımız gün yanında, Abdülbaki Gölpınarlı da vardı. Onlar benden epey sonra edebiyat fakültesine girmişlerdi. Bir müddet sonra üniversite inkılâbı oldu. Mükrimin Halil, Hilmi Ziya ve ben üniversiteye geçtik. Bizi, üniversitenin selefi olan mülga

Darülfünun istememişti. Bîtaraf bir ilim heyeti bizi üniversiteye aldı. Darülfünun'un bu vaziyetinden bir iki kelime ile bahsetmem, mevzu Sadettin Nüzhet'i de alakadar ettiği içindir. Sadettin Nüzhet ve Rıfkı Melul, bir üniversite müderrisinin kaprisi yüzünden, bir müddet edebiyat fakültesinden uzak kalmışlar ve diploma alamamışlardı. Bir ders yüzünden bu gadre uğramışlardı.

Bir gün, hiç unutmam, Sultanahmet'te Marmara'ya nâzır bir kahvede buluştuk. Bana dert yandılar. İkisini de iyi tanıyordum. Çok değerli idiler. İmtihan zamanı gelince, o müderrise bu imtihanı bana bırakmasını teklif ettim. Nasılsa kabul etti ve neticede ikisi de mezun oldu. İmtihandan çıktıktan sonra Küllük'e geldik. Orada, üçümüz bir resim çıkartmıştık.

Bugün üniversite camiası içindeyiz. Ben, elli üç sene süren hocalık hayatından emekli olmuş bir durumdayım. Senelerce iyi bir ilim hâdimi yetiştirmek için bütün rahat ve huzurumu kaybettim. Senelerce mücadele ettim, bu camia içinde. Fakat muvaffak olamadım. Her ne ise… Şimdi mevzuumuza dönelim: sadettin Nüzhet, tedris hayatından uzaklaştırılınca kendini telife verdi. Gece gündüz yorulmaksızın çalışıyor ve belki bu suretle kendini teselli ediyordu. Bazı divanları, yeni harfe çevirip neşretti. Edebiyat tarihi yazdı. Bugün, en itimada şayan onun eseridir. Fakat bilhassa birçok eski membalara müracaat ederek ve o membaları esaslı bir tenkide tabi tutarak vücuda getirdiği fakat itmamına muvaffak olamadığı "Türk Şairleri" adlı ansiklopedik eser, bir abide gibidir. Bu hususta ne kadar ihtimam ile ve ilmi metotlara sadık kalarak çalıştığına bizzat şahidim.[1] Ne yazık ki felek hakiki değerleri milletimize çok görüyor. Katiyen kaniim ki Sadettin Nüzhet'i genç yaşında aramızdan alan, yukarıda izahına çalıştığım kaderdi. Cenabı Hak böyle istedi.

Merhum, ölümünden sonra böyle sevgi ile anıldığı için hakikaten bahtiyardır. Talebelerini de, gösterdikleri kadirşinaslıktan dolayı tebrik ederim. Bu kubbede hoş bir sadâ bırakarak göçtü. Nur içinde yatsın.

---

[1] Eski tezkirelerden fişler çıkarıyor, bu fişleri karşılaştırarak her şair üzerinde esaslı çalışıyordu. Lüzumu kalmayan bazı atılmış fişleri, Üsküdar'daki evinin arkasındaki arsada bulan zabıta memurları, eski yazıyı okuyamadıkları için bunları siyasi birtakım yazılar sanmış, toplamışlar ve zavallı Sadettin Nüzhet'i karakola götürmüşler. Hakikat anlaşılıncaya kadar onu üzüntü içinde bırakmışlardı.

Ali Nihat Tarlan,
Öğretmen- Edebiyat Tarihçisi- Yazar ve Kütüphaneci Sadettin Nüzhet Ergun, s. 7-8.

SADETTİN NÜZHET ERGUN

Örnek tutulacak çalışmalarıyla kısa zamanda otuzdan fazla eser veren Sadettin Nüzhet Ergun, henüz kırk beş yaşında iken hayata gözlerini yumdu. Rahmetli, 1901 yılında Bursa'da doğmuştu. Kolağası Ali Bey'in oğlu idi. Üsküdar lisesinde ve Darülfünun Edebiyat Fakültesinde okuduktan sonra, Konya'da ve İstanbul'da öğretmenlik yaptı. İstanbul Arkeoloji müzesi kitaplığında çalıştı. Türk edebiyatı ve folkloruyla ilgili çalışmaları çok verimli oldu. Yayımladığı eserlerin başlıcaları şunlardır: Karacaoğlan, Gevheri, Pir Sultan Abdal, Kâtibî, Âşık, Kuloğlu, Gedâî, Âşık Ömer, Hengâmi, Mevlânâ, Şeyh Galip, Şeyhülislam Bahâyî, Sabuhî, Neşatî, Fehim, Rami Paşa, Sürurî, Namık Kemal, Cenap Şehabettin, Samih Rifat, Bektaşi Şairleri, Mezar Kitabeleri, Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri, Edebiyat Tarihi Özü…

Bu eserlerden, birçok Türk gençleri gibi, faydalanan Edremitli Mehmet Çakırtaş, rahmetli Sadettin Nüzhet Ergun'un acı ölümü dolayısıyla yanık bir ağıt yazmıştır. Bu ağıtı Ülkü sayfalarına alıyoruz:

AĞIT
Sadettin Nüzhet Ergun'un aziz ruhuna
Bülbüller ötmüyor gülistanında,
Seherde açılan güller ağlıyor,
Ahrette âşıklar var divanında,
Tabutun geçtiği yollar ağlıyor.

Bir ömrün sonudur musalla taşı,
Üstünde düş olur herkesin nâşı,
Hayat tatlı amma sonu gözyaşı,
Cismini taşıyan kollar ağlıyor.

Servilerde dert baykuşu ötüyor,
Mezarlardan mor akşamlar tütüyor,
Her birinde bahtlı bahtsız yatıyor,
Üstüne eğilen dallar ağlıyor.

Bir hazin türküdür akışan sular,
Mateminle kederlenmiş kuğular,
Acıların gözlerimi buğular,
Sazım da yaslanmış, teller ağlıyor.

Dağlarda eriyen sis gibi gittin,
Benliğin hayalmiş, his gibi gittin,
Derdinle çırpındık bizi erittin,
Kabrini okşayan yeller ağlıyor.

Bağrına basmıştır seni diyarın,
Rüya gibi geçti kırk beş baharın,
Ardından (ah!..) edip kaldı dostların,
Ömrünle nakşolan yıllar ağlıyor.

Ağlayan, sızlayan, dizine vuran,
Kim ölmüştür deyi sualler soran,
Mezarın kazanlar, duaya duran,
Tanrıya açılan eller ağlıyor.

Çakırtaş, hakikat düşe karıştı,
Gözünün kanları yaşa karıştı,
Gömüldü, toprağa toza karıştı,
Ona benim gibi kullar ağlıyor.

Mehmet Çakırtaş, Ülkü, S. 115, s. 8.

Halk Edebiyatının En Velut Muharririnin Son Basılan Eseri Münasebetiyle

SADETTİN NÜZHET ERGUN

Hayatı ve Eserleri

Yirmi yıldan beri edebi tenkitlerde bulunan değerli bilgin sayın üstat Sadettin Nüzhet Ergun'u Folklor Postası okuyucularına yakından tanıtmak istediğim için, hayat ve eserlerinden kısaca bahsedeceğim.

1901 yılında Bursa'da doğan Hüseyin Sadettin Nüzhet Ergun, Yemen'de vefat eden Kolağası Ali Bey'in oğludur. Annesi Sadiye Hanım, Yenişehir Fener Sadi dergâhı şeyhi Mehmed Vehbi efendinin kızıdır. Ana cihetinden bütün akrabası "Sadiye" tarikatına mensuptur. Sırasıyla, Üsküdar İttihat ve Terakki mektebinde, Üsküdar Sultanisinde okuyan ve İstanbul Darülfünun'u Edebiyat Fakültesi ile tahsilini ikmal eden genç Hüseyin Sadedin, edebiyatçı, şair ve aynı zamanda yedi yaşından itibaren de "şeyh"tir.

Dayısı, Üsküdar'da Sadiye tarikatından Hallaç Baba Dergâhı şeyhi Ahmet Ferit Efendi'nin vefatı üzerine Üsküdarlıların "Bab-ı Meşihat"e yazdıkları mazbata üzerine, dergâhın şeyhliği kendisine tevcih edildi ise de, yaşının küçük olması hasebiyle, dergâh bir müddet vekâletle idare olundu. Daha sonra "Daire-i Meşihat"te imtihan vererek, dergâhın son vekili Şeyh Ali Fakri Efendi'den taç ve hırka giyerek 1921'de, tam yirmi yaşında, tabir-i mahsus ile, "postnişin-i irşad" oldu.

Üstat, birkaç sene evvelki bir konuşmamızda eski günlerden bahsederken: " Usul ve teamül haricinde olarak, sakalsız bir şeyh idim; çünkü henüz sakalım çıkmamıştı." demişti. Müritlerini kendisinden üstün gördüğünü söyleyecek kadar mütevazı ve tam bir kemal sahibidir. Genç yaşında şeyh oluşuna, pek muhterem üstat İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Son Asır Türk Şairleri adlı eserinde, metin dışı olarak şöyle latife etmektedir: "Sadeddin, imtihancılara mutlaka bir şey göstermiştir ki şab iken şeyhliğe liyakati anlaşılmıştır. Şair olmak itibariyle bir nükte-i pür-letafet ve şeyh olmak cihetinden de büyük bir keramet göstermiş olacak."

Üsküdarlı Talat(merhum) da şeyhliğine şu tarihi söylemiştir:

Bugün seccade-i irşade geçti
Tarikat ehlinin bir serbülendi
Dedi tarihini derviş Talat
Cenab-ı şeyh Sadüddin Efendi
-1340-

Dergâhların kapatılması üzerine öğretmenlik mesleğine girdi. Konya Kız ve Erkek Öğretmen okullarıyla Konya Lisesi, Orta Öğretmen okulu, Kadıköy Erkek ve Erenköy Kız liseleri ile Konya Askeri ve Hususi (İnkılap liseleri)nde edebiyat okuttu. Daha sonra İstanbul Arkeoloji müzesi kütüphaneciliğinde bulundu. Bugün Beyazıt kitapsarayı direktörüdür.

Gençlik devresinde söylediği şiirlerin bir kısmını Milli Mecmua'da Şeyh Hüseyin Sadeddin imzasıyla neşretmiştir. Bunlardan bir tanesi:

Sofiyane
Gazel
Ne âdemden haberim var, ne vücudu bilirim,
Yalnız çehre-i maksuda sücudu bilirim.
Ben o meftun-ı nihanhane-i Sina'yım ki,
Tur-ı sinemde yanan nar-ı vedudu bilirim.
Beni canana nigâhımla sakın gamzetme,
Şer'i Ahmet'teki her kayd u hududu bilirim.
Şevk-i ruhsar ile pervane-i aşkım ki müdam
Şule-i Bârika endaz-ı şühudu bilirim.
En ilahi seyrim, seyr ü sülukum yoktur,[1]
Bana öğretme o evrad u dürudu bilirim.
1 Eylül 1339

Talebeliğinde şiirler neşreden Sadettin Nüzhet, edebi tetkik ve teliflerine öğretmenlikle beraber başlamıştır. İlk eserini, ilk memuriyeti olan Konya'da, Konya için vermiştir.(1926) Kitabın adı "Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı"dır.(Mehmet Ferit ile müşterektir.) Yirmi sene içinde yorucu

[1] Bu mısra Son Asır Türk Şairleri adlı eserde şöyle gösterilmiştir: Haydariyyüssiyerim seyr ü sülukum yoktur.

çalışmalar ve büyük emeklerle meydana getirdiği 30 eseriyle, hocası Sayın Ord. Profesör Mehmet Fuat Köprülü'nün yegâne üstat talebesidir, demekle mübalağa etmemiş olduğumu sanırım. Müellif, divan edebiyatına olduğu kadar, belki daha çok, Türk folkloruna da hizmet etmiştir: İşte Halk Şairleri, Gevheri, Pir Sultan Abdal, Âşık, Kâtibi, Kuloğlu, Âşık Ömer, sekiz kere basılan Karacaoğlan, Halk Edebiyatı Antolojisi ve nihayet Bektaşi Şairleri… Bütün bu eserler, onun hizmetlerinin canlı birer şahididir.

Bu yazıya vesile edindiğimiz "Bektaşi Şairleri"ne gelince: Maarif Kitaphanesinin büyük fedakârlıklarla ikinci ve yeni baskısını yayınladığı Bektaşi Şairleri'nin ilk tabı 1930'da, Milli Eğitim Bakanlığınca yapılmıştı. Muharrir, aynı konu üzerinde, durmadan çalışmış, on beş yıl içinde elde ettiği malumatın bir kısmını yeni baskıya koyabildiği gibi, eser yeniden vücuda getirilmiş denecek kadar tadil ve ilavelerle ortaya konmuştur. Şimdi aradaki fark ve ilaveleri kısaca gözden geçirelim: İlk baskı alfabe sırasına göre tanzim edilmiştir, yenisi ise asırlara bölünmüştür. Birincide 180 şaire ait manzume varsa da, XIV. yüzyıldan bugüne kadar yaşayan şairlerin ancak 91'inin hayatları hakkında etraflı malumat verilmekte, XVI. asır şairleri 7 adet olarak gösterilmekte, hâlbuki yeni baskıda yalnız XVI. asır şairleri 39 fazlasıyla 46'yı bulmaktadır. 17, 18 ve 19, yüzyıllar ise aynen konulmuş, 20. asır ile bugün yaşayanlar kısmı çıkarılmış. Bunun sebebini kitabın sonundaki nottan anlıyoruz ki 16. asrı takip eden devirler üzerinde de çalışılmış ve yüzlerce şair hakkında elde edilen yeni bilgilerin tasnifiyle (XVII. Asırdan Beri Bektaşi Şairleri ve Nefesleri) adıyla eserin ikinci cildi neşredilecektir.

Yayınlanacağı vaat edilen bu son cildi sabırsızlıkla beklerken, eserin hiçbir tavsiye ve reklâma ihtiyacı olmadığına, yalnız Sadettin Nüzhet Ergun'un Bektaşi Şairleri ve Nefesleri adlı kitabı çıktı, demenin yeterliğine kani bulunuyorum.

Üstadın uzun zamandan beri üzerinde çalıştığı ve dokuz senedir neşrine uğraştığı en büyük eseri Türk Şairleri hakkında birkaç satır yazmadan geçersem sözümü yarıda bırakmış olacağım.

1936 yılı şubatında, forma halinde neşrine başlanan Türk Şairleri, bütün Türk şairlerini ihtiva etmek üzere, alfabe sırasına göre hazırlanmıştır.

Bugüne kadar 97 forması yayınlanmış ve (F) harfinde (Faiz) maddesine gelmiştir. 94. forma ile tamamlanmış olan üçüncü cilt sonunda 1057 şairin hayat ve eserleri hakkında bilgi ediniyoruz.

Türk Şairleri'nin kıymet ve önemi birkaç cümlelik mukayese ile kolayca anlaşılabilir: bugün milli kütüphanemizde mevcut olan bu mahiyetteki eserlerden, mesela Sehi, Latifi, Rıza, Salim, Fatin… tezkirelerinin hepsi de muayyen bir devri ihtiva etmektedir. Bu vadide Sadettin Nüzhet'ten önce İbnülemin Mahmut Kemal İnal büyük emeklerle Son Asır Türk Şairleri'ni meydana getirmiş ise de, adından da anlaşılacağı veçhile, son asrı içine almaktadır.

Şu hale göre, bütün Türk şairlerini toplu bir şekilde bulmak mümkün değildir. İşte bu imkânı bize, tamamlandığı gün bilgi alanında büyük bir olay yaratacağına şüphemiz olmayan Türk Şairleri verecektir.

Bu sütunların müsaadesizliği yüzünden eserlerinin hepsi üzerinde duramadım. Tam bir listesini takdim ediyorum:

1- Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı(Mehmet Ferit'le müşterek): Konya Vilayet Matbaası, 1926, sahife: 347.

2- Halk Şairleri: Şirketi Mürettibiye Matbaası, 1926, sahife: 94.

3- Gevheri: Agâh Sabri neşriyatı, 1928, sahife: 90.

4- Pir Sultan Abdal(XVII. Asır Saz Şairlerinden): Türkiyat Enstitüsü neşriyatı, 1929, sahife: 96.

5- Bektaşi Şairleri: Milli Eğitim Bakanlığı neşriyatı, 1930, sahife:559.

6- İstanbul'da Medfun Meşahire Ait Mezar Kitabeleri(Birinci Kitap): Remzi Kitabevi, 1931.

7- Mevlana: Kanaat Kitabevi, 1932, sahife: 64.

8- Şeyh Galib: Kanaat Kitabevi, 1932, sahife: 64.

9- Neşati Hayatı ve Eserleri(XVII. Asır Divan Şairlerinden): Kanaat Kitabevi, 1932, sahife: 244.

10- Sabuhi Hayatı ve Şiirleri(XVII. Asır Divan Şairlerinden): Kanaat Kitabevi, 1932, sahife: 128.

11- Şeyhülislam Bahayi Hayatı ve Şiirleri(XVII. Asır Divan Şairlerinden): Kanaat Kitabevi, 1932, sahife: 128.

12- Fehim(XVII. Asır Divan Şairlerinden): Kanaat Kitabevi, 1933, sahife:224.

13- Rami Paşa Hayatı ve Eserleri(XVII. Asır Divan Şairlerinden): Kanaat Kitabevi, 1933, sahife: 160.

14- Âşık(XVII. Asır Saz Şairlerinden): Sühulet Kitabevi, 1934, sahife: 56.

15- Kâtibi(XVII. Asır Saz Şairlerinden): Sühulet Kitabevi, 1934, sahife: 124.

16- Kuloğlu(XVII. Asır Saz Şairlerinden): Sühulet Kitabevi, 1934, sahife: 64.

17- Beşiktaşlı Gedaî(XIX. Asır Saz Şairlerinden): Sühulet Kitabevi, 1934, sahife: 124.

18- Hengâmi(XIX. Asır Saz Şairlerinden): Sühulet Kitabevi, 1934, sahife: 64.

19- Silleli Süruri(XIX. Asır Saz Şairlerinden): Sühulet Kitabevi, 1934, sahife:56.

20- Namık Kemal Hayatı ve Şiirleri: Yeni Şark Kitabevi, 1934, sahife: 400.

21- Samih Rifat Hayatı ve Eserleri: Sühulet Kitabevi, 1934, sahife: 400.

22- Cenab Şehabeddin Hayatı ve Şiirleri: Yeni Şark Kitabevi, 1935, sahife. 300.

23- Baki Hayatı ve Eserleri: Sühulet Kitabevi, 1935, sahife: 520.

24- Âşık Ömer Hayatı ve Şiirleri: Sühulet Kitabevi, 1935, sahife: 640.

25- Edebiyat ve Edebiyat Tarihi Özü(Birinci Fasikül), 1936, sahife:52.

26- Türk Edebiyatı Tarihi ve Numuneleri: Kanaat Kitabevi(2. basılış: 1936), sahife: 712.

27- Şeyh Galip Hayatı ve Eserleri(Birinci Fasikül): 1936, sahife: 52.

28- Halk Edebiyatı Antolojisi(2 cilt): İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Neşriyatı No. 191, 1943.

29- Karacaoğlan Hayatı ve Şiirleri(sekizinci basılış), İkbal Kitabevi, 1944, sahife: 400.

30- Bektaşi Şairleri ve Nefesleri(Birinci Kitap): Maarif Kitaphanesi, 1944, sahife: 330.

31- Türk Şairleri(Bütün Türk şairlerini ihtiva edecek olan büyük ebatta şairler ansiklopedisidir. Bugüne kadar 97 forması çıkmıştır, halen 15 günde bir yayınlanmaktadır.)

Burhaneddin Özdil, Folklor Postası, C. 1, S. 10, s. 12- 14.

Edebiyat Tarihimizin Kaybı:

SADEDDİN NÜZHET ERGUN

Türk folkloruna ve edebiyatına büyük hizmetlerde bulunan, edebiyat tarihi üstatlarımızdan Sadettin Nüzhet Ergun, 25 Nisan 946 Cuma günü İstanbul'da Validebağı sanatoryumunda vefat etmiştir. Cenazesi, bir gün sonra, kendisini sevenler tarafından kaldırılarak Üsküdar'da Karacaahmet mezarlığına defnolunmuştur. Değerli üstat, uzun zamandan beri ince hastalığa müptela idi.

Hüseyin Sadedin N. Ergun, 1901'de Bursa'da doğmuştur. Babası Kolağası Ali Bey, Yemen'de görevi başında ölmüş bir askerdir. Annesi Sadiye Hanım, Yenişehir Fener Sadi dergâhı şeyhi Vehbi Efendi'nin kızıdır. Ergun, evvela Üsküdar İttihat Terakki okulunda, Üsküdar Sultanisi'nde okumuş, daha sonra da İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ni bitirmiştir. Dayısı Sadiye tarikatından Hallaçbaşı şeyhi Ahmet Ferit Efendi'nin vefatıyla 1921'de şeyh Ali Fakrî Efendi'den taç ve hırka giyerek "postnişin-i irşat" oldu. Dergâhlar kapatıldıktan sonra, öğretmen olarak sırasıyla, Konya kız ve erkek öğretmen okullarında, Konya lisesinde, Erenköy kız ve Kadıköy erkek liseleriyle askeri liselerde ve İnkılâp lisesinde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Daha sonra sıhhatinin müsaadesizliği üzerine öğretmenlikten ayrılmış, Arkeoloji müzesi kütüphaneciliğinde bulunmuştur. Öldüğü zaman Beyazıt Kitapsarayı müdürü bulunuyordu. [1]

[1] Daha geniş bilgi ve neşrettiği eserler için bakınız: Folklor Postası, C. 1, Sayı: 10, "Sadedin Nüzhet Ergun, Hayatı ve Eserleri". Yazan : Burhaneddin Özdil.

Üstat, ilk eserlerini öğretmenliğe başladıktan sonra vermeye başlamıştır. İlk eseri, Mehmet Ferit Uğur'la meydana getirdikleri, Türk folklor ve halk edebiyatının ilk meyvelerinden sayılması icap eden "Konya Vilayeti Halkiyat ve Harsiyatı" olmuştur. Bunu, "Halk Şairleri" takip etmiştir. Çalışma hayatına yorulmadan devam eden edebiyat tarihçimiz, 1926'dan 1936'ya kadar tam 27 eser neşretmiş, böylelikle divan ve halk edebiyatına olan derin vukufunu ispat etmiştir. 1936'dan beri forma forma neşre başladığı "Türk Şairleri" ansiklopedisi, şimdiye kadar hissedilen bir boşluğu doldurmak üzereydi. Öldüğü zaman, arkasında 35 ciltlik değerli bir telif eser külliyatı bırakmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın, üstadın eğer hazır bir vaziyette ise, yarıda kalan bu "Türk Şairleri" ansiklopedisini tamamlatması çok yerinde ve isabetli olacaktır.

Üstadın ufulüne acımayan muhakkak ki yoktur. Lakin bizi teselli eden cihet şudur ki Sadedin Nüzhet, bir insan kudretinin fevkinde çalışma ile ortaya koyduğu eserleri için daima en iyi telif hakkı alan bir Türk yazarı olmuştur.

Henüz hazırladığı ve neşretmek üzere olduğu eserleri vardı. "Bektaşi Şairleri ve Nefesleri"nin 330 sayfalık birinci cildinin ikinci tabı Maarif Kitabevi tarafından yapılmıştı. Yakında ikinci cildi neşredilecekti. Yine "Karacaoğlan"ın 9. baskısı, aynı kitabevi tarafından yeni ilavelerle basılmıştı. Bu 432 sayfalık eser hakkında bir yazı yazmak istiyordum. Eserden bir tane aldım. Halit Bayrı'ya aynen şunları söyledim: "Folklorcularımız çok çalışıyor, eserler meydana getiriyorlar. Fakat biz onların değerini bilmiyoruz. Öldükten sonra mersiyeler yazmak için kaleme sarılıyoruz. Bu defa buna sıra gelmeden, "Karacaoğlan"ın dokuzuncu baskısı hakkında bir yazı yazacak ve Sadeddin Nüzhet'e şifa dileyen bir mektupla birlikte göndereceğim."

Lakin işte, genç ve değerli edebiyat tarihçimiz arkasından da ancak bir mersiye yazmak nasip oldu.

İhsan Hınçer, Folklor Postası, C. 2, S. 16, s. 2.

“KARACAOĞLAN”IN YENİ İLAVELERLE IX. BASKISI
“SADEDDİN NÜZHET ERGUN”

Merhum Sadedin Nüzhet Ergun’un vefatından evvel neşredilen son eseri “Karacaoğlan”ın dokuzuncu tabı olmuştur. Üstadın hemen her eserinde olduğu gibi, bu eserde de titizliğin ve itinanın bütün hususiyetleri bir araya toplanmıştır. Karacaoğlan’ın dokuzuncu baskısında daha evvelki baskılarda bulunmayan 140 şiir daha yer almıştır. Eserin ilk 10 sayfası, şimdiye kadar Türkiye’de ve dünyanın her köşesinde Karacaoğlan’a ait yazılan yazılara, “Bibliyografya”ya tahsis edilmiştir. Bunu takip eden 19 sayfa “Karacaoğlan’ın Hayatı”na, 15 sayfa “Eserleri ve Edebi Şahsiyeti”ne ve 6 sayfası da “Şöhreti ve Tesirleri”ne ayrılmıştır.

Hemen hemen halk bilgisi ve edebiyatıyla uğraşan herkesin bildiği gibi, Karacaoğlan’ın nerede doğduğu, ne zaman yaşadığı ve öldüğü kati olarak bilinmiyorsa da, şimdiye kadar ele geçirilen belgelerden sarahaten anlaşıldığına göre, Karacaoğlan XVI. asırda ve Güneydoğu Anadolu’da doğmuş ve yaşamıştır. Bütün bu hususatı parça parça üstadın kaleminden ve iktibaslarından takip edelim:

“Ufak bir başlangıç ve bir lügatçe ilavesiyle Karacaoğlan’ın şiirlerini ise bundan on yedi yıl evvel ilk defa neşreden ben oldum. Bu eserimi bilahare Hayat mecmuasında (Hayat, No: 41, sahife: 282, 8 Eylül 1927), müteakiben aynı mevzuu tevsi ederek Türkiyat mecmuasında(Türkiyat mecmuası, cilt: 2, sahife: 502- 505) Prof. Fuat Köprülü üstadımız, Tarsus gazetesinde de (Tarsus gazetesi: 25 Eylül 1927, no: 615- 616) Ali Rıza Yalman tenkit ettiler. Prof. Fuat Köprülü, âşık edebiyatına ait yazdıkları muhtelif eserlerde de bu kıymetli şairden ayrıca bahsetmişlerdir.”

“Karacaoğlan’a dair neşredilen mühim vesikalardan biri de Bay Abdülkadir Erdoğan’ın (Halk Bilgisi Haberleri) mecmuasına yazdığı küçük bir makaledir.(sayı: 13, 1 Teşrinisani 1930).

Kitabım çıkmadan evvel, gerçi şairin bazı koşmaları “Güneş”te, “Milli Mecmua”da, “Nur”da ve Bay Besim Atalay’ın Maraş Tarihi ile Özbekoğullarından Bay Esad’ın Halk Şiirleri adlı küçük eserinde neşredilmişti. Bundan elli yıl kadar evvel de şaire ait bir hikâye ile beraber

onun “638” mısraını ilk defa Radlof neşretmiş bulunuyordu. Fakat bütün bunlar mahdut bir yekûn tutmakta idi.”

“ Başta Ali Rıza Yalgın olmak üzere birtakım şahsiyetler, Karacaoğlan’ın deyişlerinin falan köydeki filan ağadan veya filan köydeki falan şahıstan tespiti zaruri olduğu kanaatini izhar ediyorlar. Bu hareket tarzı, folklor vesikaları için hakikaten en doğru bir usuldür. Fakat XVII. asır ortalarında yaşadığı muhakkak olan bir saz şairinin eserini tam bir doğrulukla muayyen şahıslardan değil, eski mecmualardan arayıp bulmak zorundayız. Ve bugün, Karacaoğlan’ın en itimada değer manzumelerini eski mecmualarda tesadüf ettiklerimiz teşkil etmektedir.”

“Eserin bu dokuzuncu tabında ise, bilahare intişar eden bazı manzumelerle tesadüf ettiğim mahdut bir kısım şiirleri ve Eflatun Cem tarafından toplanılarak Maarif Kitaphanesi sahibi Bay Naci Kasım’a verilen koşma ve semaileri eserimin sonuna ilave ettim.”

“Karacaoğlan doğduğu yeri muhakkak ki şiirlerinde söylemiş olacaktır. Fakat birçok vilayetlerdeki halk, bu büyük saz şairini kendi muhitlerinde yetişmiş olarak göstermeyi şeref addettiklerinden bu manzumelerdeki memleket ismini değiştirmiş, ortada hiçbir veçhile kabul edilemeyecek tezatlar hâsıl olmuştur.” demekte ve ayrı ayrı şiirlerden alınmış şu dört mısraı vermektedir:

“Mamalı’da ben bir Rıdvan oğluyum…”

“Binbuğa’dır benim ilim…”

“Erzurum’dur benim ilim…”

“Yaylamız Bulgar dağıdır…”

Daha evvel de “Halk edebiyatının en kuvvetli mümessili olan Karacaoğlan’ın hayatı hakkında vereceğimiz malumat pek noksandır. Bununla beraber kütüphaneleri dolaşmak ve muhtelif eserleri karıştırmakla bu hususta faydalı bir vesika elde edeceğimizi de zannetmiyoruz. Karacaoğlan’ın kendi muhitinde yetişmiş olduğunu iddia eden Kozan, Adana, Maraş, Niğde, Ermenek gibi birçok Anadolu şehirleri vardır. Bay Ali Rıza Özkut’un tespit ettiğine göre şair, Bahçe kazasının Farsak karyesinde doğmuştur. Birçok kimselerin iddiasına göre, şair bu karyenin Sailoğlu

soyundandır. Sailoğulları hâlâ Bahçe'de tanınmış bir aile olarak yaşamaktadırlar. Bay Ahmet Tevhid'in ihtiyar kimselerden aldığı malumata göre, Karacaoğlan Kozan'a tabi Feke kazasının Gökçe köyündendir. Barak Türkmenleri, onu kendileri arasından yetişmiş sayarlar. Kilis'in Musabeyli nahiyesinde bulunan Çavuşlu Türkmenleri de onu kendilerinden addederler. Hatta o nahiyenin Zobular köyünde doğduğunu Ö. Özbaş tespit etmiştir." iktibaslarını yaptığı halde, üstat da kati bir yer tespit edememiştir.

Eğer okuyucularımıza eser hakkında tam bir kanaat vermeye çalışacak olursak, eseri tamamen sütunlara geçirmemiz icap edecektir.

"Karacaoğlan", 432 sayfadır. İçinde, şimdiye kadar neşredilmiş veya neşredilmemiş 475 koşma ve semai yer almıştır. Eser, kuşe kâğıdı üzerine basılmış ve Münif Fehim tarafından çizilmiş olan güzel bir resim ile müzeyyendir. Halk edebiyatı ile ilgili herkesin kütüphanesinde bulundurması icap eden bir değerdedir. Bütün bunlara rağmen, eserin fiyatı 250, ciltlisinin 300 kuruş ve tâbii Maarif kitabevidir.

"Karacaoğlan"dan işte bir koşma:

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Seni görmiyeli göresim geldi
Altun kemer sıkmış ince belini
Usul boylarını sarasım geldi

Küçücüksün güzel etme bu nazı
Ciğerime bastın ateşi közü
Başına sokmuşsun gülü nergisi
Yüzünü yüzüme süresim geldi

Aladır gözlerin siyahtır saçın
Aradım cihanı bulunmaz eşin
Yaylanın karından beyazdır döşün
Uzanıp üstüne ölesim geldi

Karacaoğlan der ki bilirim seni

Adadım yoluna kurban bu canı
Koynunda beslenen ayvayı narı
Çözüp düğmelerin deresim geldi

İhsan Hınçer, Folklor Postası, S. 17, s. 10- 11.

TÜRK ŞAİRLERİ

Çok çalışkan ve değerli arkadaşımız Sadettin Nüzhet, Türk edebiyatının muhtelif safha ve simaları hakkında şimdiye kadar epey eser neşrine muvaffak oldu. Bu suretle Türk edebiyatının yeni ve eski tarihine geniş mıkyasta hizmet ederek, yalnız edebiyat tarihiyle meşgul olanların değil, aynı zamanda bütün memleket münevverlerinin şükranını kazandı.

Son zamanlarda bu şükranı bir kat daha arttıran ve kendi hizmet ve muvaffakiyetlerine bir yenisini ilave eden bir hadise etrafında yine Sadettin Nüzhet'in adını görüyor ve seviniyoruz. Bu hadise, arkadaşımızın "Türk Şairleri" adıyla çıkarmaya başladığı, bugüne değin otuz sekiz cüzü ortaya konmuş olan büyük eserin intişara başlamasıdır.

Verilen izahata nazaran "Türk Şairleri", tarihi kaynaklarda isimleri geçen yeni ve eski bütün Türk şairlerinin hayatları ve eserleri hakkında malumatı ve numuneleri ihtiva edecek ve bu arada halk e saz şairleri de ehemmiyetle mevzubahis edilecektir. Şu halde Türk Şairleri, eski adıyla bir yeni tezkire fakat şimdiye kadar bilinen basılmış ve basılmamış tezkirelerin hepsinden üstün bir yeni tezkiredir.

Okuyucularımız pek iyi bilirler ki edebiyat, tarihin birçok safhalarını canlandıran, müşahhas bir hale getiren kuvvetli bir vesikadır. Edebiyat tarihi de medeniyetin tekâmülünde âmil olan hissî ve manevi unsurları ayrı ayrı göstermesi itibariyle, medeniyet tarihinin mühim bir faslını teşkil eder. Bunun için bir milletin medeniyet tarihini tetebbua girişenler, önce o milletin edebiyat tarihini incelemekle işe başlamak zaruretindedirler.

Şimdiye kadar Türk medeniyeti tarihinin bir parçası halinde incelenmediği için, Türk edebiyatı tarihini bugün baştan başa tetkik ve tanzim

etmeye muhtaç bulunuyoruz. Bu ihtiyacı duyarken, edebiyat tarihimizin inşası için temel hizmetini görecek vesikalar arasında "tezkire" namını taşıyan bazı eserlere de rastlıyoruz. Fakat bu eserler, yalnız tarih vesikası, tarih değil, hatta menakıpname vasıflarını bile göstermekten uzaktırlar. Sahifelerinde, bir devrin edebi simasından- hakikate uygun olmak şartıyla- küçük bir çizgi, belirsiz bir iz dahi bulunması kabil olmayan tezkirelerin biricik iyiliği, çerçeveleri içinde birkaç şairin adını saklamalarından ibarettir. Bununla beraber yazıldıkları zamanın telakkileri göz önünde bulundurulursa, onlardan başka türlü hizmet beklemek de fazla ve lüzumsuz olur.

Tezkireleri, Türk edebiyatı tarihinin birer vesikası halinde tetkike giriştiğimiz takdirde daima şüphe ile karşılamak, tam manasıyla ilmi bir telif oldukları zannına düşmemek, bunun aksine olarak sadece bir malumat mecmuası, perakende bazı bilgileri göğsünde toplayan bir dergi olarak kabul etmek icap eder. İçinde bulunan malzemenin gerek tertip tarzları gerek asıl bünyeleri, tezkirelere bundan başka ve bundan çok değer kazandıracak bir hüviyet göstermez. Yalnız bunlardan birkaçına, yazanların şahsi kudret ve seciyeleri dikkate değer bir hususiyet vermiş, diğerleri arasında nispi bir üstünlük temin eylemiştir. Latifi Tezkiresi'yle Âşık Çelebi'nin "Meşairü'ş-şuara"sı işte bu cümledendir. Memleketimizde, tezkireciliğin taklit ile başladığını bilmeyen yoktur. Cetlerimiz, İran'dan bir taraftan nazım örnekleri alırken, öbür taraftan da "edebiyat tarihi" ilmini almışlardır. İran'da tezkirecilik olmasaydı, bu meslek, ihtimal bizde de olmayacaktı. Tezkirelerimizin hemen hepsi, bu hususu açık kalplilikle söylemekten hiç çekinmemişlerdir.

Tezkireciliğimizin böyle taklit ile başlaması, bu yolda orijinal, nevi kendisiyle birlikte meydana gelen ve ilerleyen bir tezkireler silsilesi kazanmak bahtiyarlığından bizi uzak bırakmıştır. Eski tezkireler iyice incelenirse çabucak görülüp anlaşılır ki bunların hepsi taklit ile ortaya konmuş birer mahsul olmaktan kurtulamamışlardır.

Tezkireciler, eserlerini umumiyetle ya kısımlara ayırmışlar yahut bahsettikleri şairleri alfabe sırasına göre tasnif ederek tetkik eylemişlerdir. Tezkirelerini kısımlara ayıran müelliflerin bu tertipte uydukları kaide, bir esasa dayanmayan indi ve gelişigüzel olmaktan ileri gidemez. Tamamıyla hayali,

uydurma hatta manasız olan bu tertip tarzının yanında, alfabe sırasıyla tanzim olunmuş tezkireler, çok makul ve bir usule bağlı görünürler. Bununla beraber, ne olursa olsun, tezkirelerin herhangi birinde ciddi bir tasnif göze çarpmaz. Hepsi perakende, hepsi dağınık, adeta birbirleriyle alakalı olmadıkları halde tesadüfün birleştirdiği sahifeler gibidirler.

Tezkirelerin kimi muhtasar kimi mufassal bazıları da diğer birkaçının hülasasıdır. Fakat bunlara bakılacak olursa kısaltmak ve uzatmakla hülasa etmek birbirinden ayrı manada sayılamaz. Tezkirecilerimize göre, kısaltmak ve uzatmak aynı marifettir. Onların uzatmak dedikleri, bir şair hakkında meth ü senalı cümleler silsilesinin bitip tükenmemesi ve böylece bir "kelimeler sanatı meşheri" hazırlanmasıdır. Kısaltmak ise, kelime oyunundan vazgeçmemek üzere, methiyelerini mümkün olduğu kadar kısa kesmekten ibarettir.

İster uzun ister kısa olsun, tezkirelerden alınan malumat, kemiyet ve mahiyetçe birbirinden farksızdır. Bu farksızlık hiç şaşmaz yalnız ara sıra birinin bir seci veya terkibe feda ettiği hakikati, öbürü söylemek fırsatını bulur. İşte, tezkirelerimiz arasındaki nispeti bozan hadise sadece budur. Hülasa olarak tertip edilmiş tezkirelere gelince, bunları kopya saymamak için insanın çok sabırlı olması icap eder. Mesela "Beyanî Tezkiresi", Hasan Çelebi Tezkiresi'nin işe yaramaz bir şeklidir. "Kafile-i Şuara", her tezkireden nakledilen birkaç satırdan vücut bulmuştur. Tezkirelerin bu nevileri, tabiatıyla, edebiyat tarihimizin tetkikinde dayanılacak, faydalanılacak ciddi kaynaklardan değildirler.

Tezkirelerin dili, ancak parlak ve süslü bir edebi metne yakışır. Bu dil o kadar özentili, o kadar merak ile giyinmiş, süslenmiştir. Dillerine göre muhakeme edilirse, tezkireler bir edebiyat tecrübesi demek insafsızlık olmaz. Çünkü tezkirecilerin üslupçuluk hevesi son haddine varmış, mübalağa olacağından korkulmaksızın denilebilir ki bir hastalık halini almıştır. Bu sebepten dolayı, tezkirecilerin üslup uğrunda fikirlerinden pek çok fedakârlık yaptıklarına inanmamak imkânsızdır.

Tezkireler hakkında verdiğimiz bu umumi ve kısa izahat, ananeden yetişmiş eski tezkirecilerin bütün zaaflarını kâfi derecede ortaya koymuştur, sanırız.

Sadettin Nüzhet'in eseri, pek tabii olarak eski tezkirelerin noksan ve kusurlarından hiçbirini taşımadıktan başka, her cihetle onlardan üstün ve yalnız alfabe sırasıyla tertip edilmiş olduğu için eski tezkirelerin bazılarıyla müşterek bir vasfı haizdir. Fakat yalnız bu vasfı itibariyle "tezkire" adı verilebileceğini yazdığımız bu esere, muhteviyatının ihzar ve arz taraflarına bakarak, bir "edebiyat tarihi ansiklopedisi" demek de pekâlâ caiz ve hatta lazım ve daha muvafık olur.

"Türk Şairleri"nin şimdiye kadar intişar eden otuz sekiz cüzünde, adları (A) harfiyle başlayan şairlerin tetkiki henüz bitirilememiştir. Bunlardan dokuzuncu cüz Âşık Paşa'ya, yirminci cüz Bursalı Ahmet Paşa'ya, yirmi ikinci cüz Ahmet Rasim'e, yirmi dördüncü cüz de Ahmedi'ye tahsis olunmuş; daha doğrusu müellif, adlarını saydığımız şair ve muharrirlere edebiyat tarihimizdeki ehemmiyetlerine göre, eserinde yer ayırmaktan çekinmemiştir.

"Türk Şairleri"nin ilk cildini teşkil eden otuz cüzünde, kendilerinden bahis olunan şairler şunlardır: Abadi, Abî, Âbid, Âbid (Nakizade), Âbid (Kayserili), Abidin Baba, Aczi, Adem Dede, Adem, Adem Çelebi, Âdil Çelebi, Âdil, Âdile, Afitabî (Amasyalı), Afitabî (İstanbullu), Agâh (Semerkantlı), Agâh (İstanbullu), Agâh Paşa, Agâhî, Agâhî Dede, Agâhî (Rizeli), Agâhî (Mansur), Agâh (saz şairi), Ahî (Kapıcızade), Ahi oğlu, Ahu, Ahu Dede, Akif (Amasyalı), Akif (Belgratlı), Mehmet Akif, Akif (Lütfullah), Enderunlu Akif, Selanikli Akif, Antakyalı Akif, Şumnulu Akif, Vanlı Akif, Akif Paşa, Selanikli Akif, Trabzonlu Akif, Diyarıbekirli Akif, Akılî, Âlî (Beyzade), Âlî (İstanbullu), Âlî (Urlalı), Müverrih Âlî, Edirneli Âlî, Âlî (on yedinci asır şairlerinden), Bosnalı Âlî, Kırımlı Âlî, Şeyh Âlî, Âlim, Amidi, Âmir, Anî (Fatma), Tireli Anî, Üsküdarlı Anî, Zeyrekzade Anî, Aramî, Arif (Abdal), Arif (Abdülbaki), Arif Ali Molla, Bursalı Arif, Çapanoğlu Arif, Dıramalı Arif, Arif (Fethullah), Arif (Erzurumlu), Arif (Eskişehirli), Arif (Halveti), Arif Hikmet, Arif (İsazade), Arif (Kahyazade), Arif (Kapıcıbaşı), Arif (Kaşifzade), Kütahyalı Arif, Lefkoşalı Arif, Arif (Mehmet), Arif (Mevlevi), Mütercim Arif, Arif Nihat, Arif Paşa, Arif (Peçevi), Arif

(Reisülküttap), Arif (Süleyman), Tüfenkçibaşı Arif, Arif, Arife Bacı, Arifî, Arifî (Mehmet Çelebi), Arifî (Ahmet Paşa), Arifî (Hüseyin Çelebi), Arifî (İshakzade), Arifî (Kavalalı), Arifî (saz şairi), Sinoplu Arifî, Trabzonlu Arifî, Yenişehirli Arifî, Antakyalı Asaf, Asaf, Asaf (Damat Mahmut Celaleddin Paşa), Asaf (Diyaribekirli), Asaf (Mehmet Paşa), Asaf (İstanbullu), Asaf (saz şairi), Asaf (Süleyman), Asaf, Asaf Halet, Bosnalı Asafi, Asafi (Kuloğlu), Asari, Amasyalı Asım, Asım, Asım (Arifzade), Bağdadlı Asım, Bosnalı Asım, Bursalı Asım, Asım, Asım (Çelebizade), İstanbullu Asım, Asım (Küçük Filibelizade), Kütahyalı Asım, Lefkoşalı Asım, Asım (Zeyrekzade), Asımi (Bursalı), Asumani, Âşık Çelebi, Âşık Dede, Âşık oğlu, Âşık Paşa, Âşık (Riyazizade), Âşık (saz şairi), Aşki, Amasyalı Atıf, Atıf (Çavuşzade), Defterdar Atıf, İstanbullu Atıf, Atıf (Mehmet Emin), Rizeli Atıf, Atıf (Süleyman), Atıfi, Ayetullah, Azadi, Azeri (Bursalı), Azeri (Edirneli), Azer (İstanbullu), Azeri (Muallimzade), Azim (Bursalı), Azim (Şabanzade), Abaza Hasan, Abdal (Bektaşi), Abdal (Kara Şemsi), Abdal Musa, Abdal Oğlan, Abdal (saz şairi), Şeyh Abdal, Abdi (Himmetzade), Abdi (Abdullah), Abdi (Abdullah), Abdi (Reisülküttap), Abdi (Tavil), Abdi (Abdülvehab), Abdi (Abdurrahman Paşa) Abdi (Alaşehirlizade), Abdal (Altunizade), Abdi (Çeteci Abdullah Paşa), Abdi (Diyarıbekirli), İstanbullu Abdi, İstanbullu Abdi, Abdi (tezkireci), Abdi (kâtip), Abdi (Kınalızade), Abdi (Meşki'nin kardeşi), Abdi (müderris), Abdi (Niyazname sahibi), Abdi (Onbeşinci asır şairlerinden), Abdi (Serhoş), Abdi (Sarı Abdullah), Abdi (Saz şairi), Abdi (Musahipzade), Şarkî Karahisarlı Abdi, Abdullah Atıf, Abdullah (Kızılca Hayreddin), Doktor Abdullah Cevdet, Abdülaziz Mecdi, Abdülaziz (Ümmüveletzade), Abdülbaki Fevzi, Abdülbaki (Lalizade), Abdülgani Seni (Yurdman), Abdülgani Vardari, Abdülhak Molla, Abdülhak (Celveti), Abdülkader Belhi, Abdülkadir Erdoğan, Abdülvasi Çelebi, Abdülvehab (Ümmî), İstanbullu Abdürrahman, Abdürrahman (mutasavvıf), Abdülrahim (Kadiri), Karahisarlı Abdürrahim, Abdülrahim (On beşinci asır şairlerinden), Abdürrahim Tirsî, Abdüssamet (Himmetzade), Aczi (Ağa), İstanbullu Adli, Adli (Sünbüli), Adni (Mahmut Paşa), Adni (Mevlevi), Adni (Saz şairi), Afif Salih, Afif Feyzullah, İstanbullu Afif, Afvi Ağazade, Ahdi (Ali), Bağdadlı Ahdi, Edirneli Ahdi, Maraşlı Ahdi, Ahdi (Saz şairi), Ahi (On beşinci

asır şairlerinden), Ahid, Ahizade, Ahkâri, Ahmet Asım (mütercim), Ahmed (Bektaşi), Ahmet (bestekâr), Ahmet (Bey), Ahmet (Bursalı Pareparezade), Ahmet Canî, Ahmet Celalüddin Dede, Ahmet (Celveti Karamanizade), Ahmet (Dukakinzade), Ahmet Fakih, Ahmet Ferit, Ahmet (Geylanlı), Ahmet Hamdi (Mızrakçıoğlu), Ahmet Hamdi (Nazımülhikem), Ahmet Han I, Ahmet Han II, Ahmet Han III, Ahmet Veysi, Ahmet (İshak Hocası), İstanbullu Ahmet (Karaca Paşa), Ahmet (Hacı Baba), Ahmet (Kaytaszade), Ahmet Kemal, Ahmet (Koca, Konyalı saz şairi), Konyalı Ahmet, Mihaloğlu Ahmet, Âşık Ahmet, Ahmet Dede, Ahmet Nafız Paşa, Bursalı Ahmet Paşa, Ahmet Paşa (İskender Paşazade), Pırasa Ahmet Paşa, Müverrih Ahmet Refik, Ahmet Remzi, Ahmet Reşit, Ahmet Rasim, Ahmet (Saz şairi), Mestçizade Ahmet, Ahmet Talat Onay, Üsküdarlı Ahmet, Ahmet Vefa, Ahmet Yahya, Ahmet, Ahmedi (Germiyanlı), Işkodralı Ahmedi, Ahseni (Mümin Paşa), Ahteri, Ehteri (Saz şairi), Aka Gündüz, Akbıyık, Eyüplü Akli, İştipli Akli, Akli (Tablizade), Ak Şemseddin, Alâeddin, Sünbüli, Allahi, Âşık Ali, Âşık Ali, Çankırılı Âşık Ali, Ali Aver, Benli Ali, Ali (Bursalı saz şairi), Ali Canib Yöntem, Ali Çelebi (Kınalızade), Ali Çelebi (Seyit Nattazade), Ali Çelebi (Ümmüveletzade), Ali Çelebi (Vasi Alisi), Ali (Derdname sahibi), Derviş Ali, Edirneli Ali, Ali Ekrem (Namık Kemalzade), Ali Fakri, Ali İffet (Genç Arap), Ali Kâmi, Ali Mümtaz, Ali Nihad Tarlan, Ali oğlu, Ali Rıza Seyfi, Ali Ruhi, Ali Salahaddin, Ali Şadi, Ali (Şeyh).

Görülüyor ki “Türk Şairleri”nin birinci cildinde tetkik olunan simaların yekûnu üç yüz on ikiye varmaktadır. İkinci cildin neşrolunan kısmında da seksen şairin hal tercümeleri mevcuttur. Her biri başlı başına bir âlem olan bu şairlerin, gerek eserleri ve gerek hayatları hakkında malumat alınabilecek kaynaklar o kadar mebzul olmadıktan başka, ekseriyetle nerede oldukları bilinmeyen, bulunması ve bulunsa bile tetkik edilmesi güç olan eserlerdir. Bu itibarla Sadettin Nüzhet Ergun’un katlandığı külfeti, burada ne kadar anlatırsak anlatalım, yine hakkıyla tarif ve izah etmeye muktedir olacağımızı hiç zannetmiyoruz. Bununla beraber, arkadaşımız her müşkülü yenmiş, her yorgunluğa katlanmış, hiçbir fedakârlıktan çekinmeyerek ortay büyük bir eser koymak kastıyla çok geniş bir teşebbüse girişmiştir. Muvaffakiyetle ve

intizamla ilerleyen bu teşebbüsü mukayeseye medar olacak herhangi bir fikri hadiseye son zamanlarda rastlamak imkânsızdır. Vaktiyle Şemseddin Sami'nin "Kamusu'l-Alam"ı tertip için gösterdiği gayreti, ondan daha şümullü, daha esaslı, daha usulî ve ilmi bir tarzda gösteren Sadettin Nüzhet Ergun'un ifa etmekte olduğu hizmetin azameti, belki bugün birden bire pek anlaşılmaz. Fakat zaman geçtikçe, hususu ile yeni nesiller için değer biçilmez bir kaynak olması muhakkak bulunan "Türk Şairleri"nin, istikbalin ana kitapları arasında yer alacağını şimdiden kestirmekte yanlışlık ve mübalağa bulunabileceğine hiç ihtimal vermiyoruz. Azmin, himmetin, usul ile çalışmanın ne yüksek mahsuller verebileceğini ispat eden bu eserin, bu bakımdan gençlik için bir mesai örneği olduğunu ve dolayısıyla terbiyevi bir kıymet taşıdığını da burada söylemeden geçmek istemeyiz. Edebiyat tarihimizin inşasında temel hizmetini görecek olan "Türk Şairleri"nin tamamlandığı günün sade edebiyatçılar, tarihçiler için değil, bütün memleket münevverleri için bir sevinç günü olacağını söylemekte tereddüt etmiyoruz.

M. Halit Bayrı, Yeni Türk, C. 6, S. 64, s. 117- 121.

TÜRK ŞAİRLERİ

Edebiyat tarihi ile uğraşanlarımızın en verimlisi ve bugün Türkiye'nin en çalışkan fikir adamlarından bir olan Sadettin Nüzhet Ergun, bir kitap değil, bir kütüphane yazıyor; bir eser değil, bir abide meydana getiriyor. Bu kütüphanenin ve abidenin ehemmiyeti hakkında umumi bir fikir edinmek için intişar eden birinci cildi, hiç olmazsa birkaç saat karıştırmak lazımdır. Ona ne büyük emekler sarf edildiğini, kendi yorgunlunuzdan istidlal edeceksiniz. Fakat bu yorgunluk size birçok bilgiler ve hazlar da temin edecektir. Eserin başında, müellifin iki sayfalık bir mukaddimesi var ki kitabın maksat ve mahiyetini tabii ve iddiasız bir lisan ile anlatıyor ve hatıra gelebilecek muhtelif şekildeki tereddütlere ve itirazlara da cevap veriyor.

Alfabe sırasıyla tertip edilen “Türk Şairleri”, yedi sekiz asırlık edebiyatımızda, tanınmış tanınmamış bütün şairleri hatta nazım ile biraz uğraşmış olanları da ihtiva etmektedir. Basma, yazma bütün tezkirelerin, mecmuaların, biyografik eserlerimizin kaydettikleri malumatı orada toplanmış bulmakla kalmıyoruz, her birinin yorulmaz bir gayretle, hatıra gelmeyecek membalara müracaatla tamamlanmış, işlenmiş ve mukayese edilmiş olduklarını görüyoruz.

Eserde mesela altı asır önce yaşamış ve ancak birkaç beyti kalmış bir şairin şiirlerini, bazı defa el yazısıyla minyatürü ve onun yanında da edebi varlığı henüz beş altı yılı bulmayan bugünkü bir genç şairin hayatı, eseri ve resmi vardır. Kitap, bütün Türk şairleri için umumi bir mecelle, muazzam bir kütük olmaktan ibaret değildir; aynı zamanda Türk şiirinin en meşhur, en güzel ve en çeşitli örneklerini de bir arada bulunduruyor. Bu mahiyetten dolayı onu hem Türk şairlerinin biyografik bir ansiklopedisi hem her çeşit Türk nazmının muazzam bir antolojisi addetmek icap eder.

Birinci cilt, 468 sayfadan mürekkep ve sayfa kıtası Larouse ansiklopedisinin sayfaları genişliğine müsavidir. Bu cilt içinde 216 Türk şairinin tercüme-i haliyle başlıca eserleri var. Henüz “Ali” isimlerine gelinebilmiş olmasına göre, bu ölçü ile devam edecek olan bütün eserin, asgari 20 büyük cilt tutacağı, yani dört beş bin kişiden mürekkep bir şair ordusuyla on bin sayfalık Türk şiirini ihtiva edeceği tahmin edilebilir.

“Türk Şairleri” tamamlandığı zaman hiç şüphe yok ki Türkçenin en büyük kitabı olacak ve milletimizin manevi medeniyetindeki enginliğe şahit bir abide teşkil edecektir.

Bizzat şair olan müellif, divan edebiyatından bugünkü şekillere ve tekke çeşnisinden halk şiirlerine varıncaya kadar, şiirimizin her neviyle uğraşmış ve hepsinden ayrı ayrı zevk almış bir adamdır. Böyle olduğu için, eserin her tarafında hem işten anlayan ve zevk alan dikkatli ve bilgili bir muharririn himmeti, hem de şairlere ve eserlere karşı tamamıyla bîtaraf haluk ve mutedil bir müellife layık fikir iffeti hissediliyor.

Littré'nin Kamus'u gibi, ancak uzun yıllarda tamamlanacak olan "Türk Şairleri"nin aynı gayret ve fedakârlıkla ikmal için müellife Littré'ninki kadar uzun ömür ve çalışkanlığa layık huzur ve sıhhat dilerim.

Büyük emekleri hürmetle ve hayranlıkla karşılamak, ciddi ve çalışkan fikir adamlarına hem manevi itminan hem de maddi imkân hazırlamak, milli bir borçtur kanaatindeyim.

İ. Alâettin Gövsa, Yedigün Mecmuası, C. 10, S. 240, s. 9.

KARACAOĞLAN MÜELLİFİ KİMDİR?

-1-

Mühim bir edebi hadiseyle karşı karşıyayız: Karacaoğlan yazarı kim? Bugüne kadar edebiyat tarihimizin yanıldığı pek çok cihet olmuştur. Fakat bu yanılmanın, hepsinden müthiş olacağı zannediliyor. Ünlü halk şairimiz Karacaoğlan'ın şiirlerini senelerce toplamak ve yaymak için çalışan merhum Sadettin Nüzhet Ergun'un Karacaoğlan üzerindeki etüt ve tetkik yazılarıyla neşrettiği Karacaoğlan eserleri, bugün kendisinin olamayacağı ortaya çıkmış bulunuyor. Merhum hazıra konmuştur. Emeği, alın terini, göz nurunu döken başkasıdır fakat Sadettin Nüzhet, ondan istifadeyi bilmiştir.

Bu hakikat ilk defa Babalık gazetesinde Afif Evren ağabeyimiz tarafından bulunup çıkartılmıştır. Afif Evren, kasım ayı içinde "Karacaoğlan'a Dair" başlıklı dokuz yazı yazdı. Bu seri yazılardan anlaşıldığına göre, Babalık gazetesinin yirmi dokuz yıl evvelki nüshalarında Ali Rıza imzalı Karacaoğlan mevzulu bir seri tetkik yazısı çıkmıştır. Ali Rıza Bey, yazılarını Cebelibereket'ten gönderiyor ve diyor ki: "Bugün ben ne kadar bahtiyarım ki Karacaoğlan'ın muhitinde, gezip oynadığı yaylalarda bulunuyorum ve ne kadar bahtiyarım ki onun teneffüs ettiği turunç ve portakallı havaları massediyorum. Onun göç ettiği yaylalarda ve obalarda geziyorum. Yine onun sazını dayadığı çamlara yaslanıyorum ve işte orada hafidlerinin hazin sesli yanık türkülerini dinliyorum. "

Ali Rıza Bey, 1922'de (Çamdağı) yaylasında Ali Ağa isminde ihtiyar fakat dinç bir köylüyle konuşur. Ali Ağa, dedesinden dinlediklerini muharrire

anlatır. İhtiyarın ifadesine göre Karacaoğlan Cebelibereket'in merkezine bağlı (Yarpuz) nahiyesine gelir, orada saz çalar, türküler yakarmış.

Yirmi dokuz sene evvel Babalık nüshalarında neşredilen bu yazının sahibi Ali Rıza Bey kimdir? Afif Evren ağabeyimizle biz bu nokta üzerinde durduk fakat hangi Ali Rıza Bey olduğunu kestiremedik. Mithat Şakir Altan hocamıza göre Ali Rıza Bey, maarif kadrosunda bulunuyormuş. Zaman zaman da Adana'dan dönüşlerinde "Karacaoğlan adlı bir halk şairinindir" diyerek bazı şiirler okurmuş. Bununla beraber Ali Rıza Bey'in kim olduğu bugün meydana çıkmıştır.

Babalık'ın son neşriyatı karşısında Ali Rıza Bey'in Gebze'nin Tuzla köyünde bulunduğu anlaşılmıştır. Ali Rıza Yalgın'ın yakında Babalık'ta bu mevzuda bazı açıklamalar yapacağını ümit ediyoruz.

Babalık refikimizde son defa neşredilen 9 makalenin tetkikini ve Ali Rıza Beyle Sadettin Nüzhet merhumun münasebetini, ikinci bir yazıda anlatmaya çalışacağım.

Celaleddin Kişmir

Yeni Konya Gazetesi, 16 Ocak 1952

KARACAOĞLAN MÜELLİFİ KİM?

-2-

Karacaoğlan'a ait, Sadettin Nüzhet merhumun antoloji mahiyetindeki eseri, ilk defa hangi tarihte bastırdığını kati olarak öğrenmek mümkün olmadı. Bununla beraber, antolojinin 1934 ve 45 seneleri içinde dokuz defa basıldığını zannediyoruz. Buna göre Sadettin Nüzhet, Ali Rıza Bey'in Babalık'ta çıkan makalelerinden sonra Karacaoğlan'a ait eseri hazırlamaya başlamış ve neşretmiştir. Meselenin en enteresan tarafı da 1927 ve 1932 seneleri aralarında Sadettin Nüzhet Konya'da muallimlik etmiş lise ve muallim mektebinde edebiyat okutmuştur. Tabiî ki merhum, Ali Rıza Babalık'ta çıkan makalelerine muttali olmuştur.

Söylendiğine göre, Ali Rıza Bey, rahmetli Ferit Uğur'un da dikkatini çekmiş ve Sadettin Nüzhet'le birlikte olarak Karacaoğlan'a dair ilk bilgi ve şiirleri öğrenmişlerdir. Bütün bunlar gösteriyor ki Sadettin Nüzhet merhumun eseri, Ali Rıza Yalgın'ın Babalık'taki makalelerinden sonra neşredilmiştir.

Sadettin Nüzhet Ergun, Karacaoğlan'ı ilk defa ortaya atarken birkaç kuvvetli şiiri misal olarak göstermiştir. Halbuki bu şiirler, Ali Rıza Bey'in makalelerinde pek âlâ yer almıştı. (Nitmeli bu kara delikanlıyı) diye beğenmeyen geline Karacaoğlan'ın söylediği şu meşhur şiir:

Beni kara diye yerme
Mevla'm yaratmış hoş görme
Ela göze siyah sürme
Çekerler kara değil mi?

Yine Karacaoğlan'ın şu pek sevilmiş şiiri:

Güvercin duruşlu, keklik sekişli
Kıl, ördek boyunlu, ceylan bakışlı

Karacaoğlan'ın Cebeli Hınzır'dan ayrılırken söylediği:

Gel güzeli bolca ile gidelim

Parçası ile gelinle kıza âşık olduğunu bildiren şu şiiri:

Gelin dedim aktır yüzün
Hiç menendi yoktur kızın
Karacaoğlan ikinizin
Kapınızda, kula benzer

Antolojide kayıtlıdır. Karacaoğlan'ın gezdiği yerler, yaşadığı devir ve öldüğü tarih de Ali Rıza Bey'in makalelerinden alındığı anlaşılmaktadır. Çünkü merhum Sadettin Nüzhet, antolojisinde Ali Rıza Bey'le aynı fikirdedir. Şu kıtanın, Karacaoğlan'ın vefat tarihi olduğu anlaşılıyor. Ebcetle 1090 senesi bulunuyor:

Karacaoğlan bu yaşında
Kusur komayor işinde
Mezarının baş taşında
Döner baykuş öter bülbül

Karacaoğlan'ın Konya'ya uğradığına dair şiiri de Ali Rıza Yalgın bulmuştur:

Kayseri'de Karaman'da Konya'da
Acep şu güzelin var mı bir eşi

Sadettin Nüzhet'in Karacaoğlan eserinin ilk baskısı 1930'dan aşağı senelere ait değildir. Halbuki Ali Rıza Bey, makalelerini 1922'de, Karacaoğlan'ın yaşadığı yerlerde yazarak Babalık'a göndermiş ve neşrettirmiştir.

Biz şu kanaatteyiz ki Karacaoğlan'ı memlekete ilk tanıtan Ali Rıza Yalgın'dır. Emek de şeref de ona aittir. Edebiyat tarihlerimizin bu hakkı teslim edeceği günleri pek uzak olmasa gerek.

Celaleddin Kişmir
Yeni Konya Gazetesi, 17 Ocak 1952

AFİF EVREN'İN MEKTUBU

Edebiyatımızın yeni bir meselesi halinde ortaya çıkan Karacaoğlan'a dair alâka gittikçe büyümektedir. İhsan Hınçer kardeşimden aldığım mektuptan sonra, Afif Evren ağabeyimizden de bir açıklama geldi. Bilhassa bu mevzuda büyük bir titizlik gösterip öncülüğünü yapan kıymetli Afif Evren'in mektubunu, olduğu gibi neşrediyorum.

Bütün bu mektuplaşma ve münakaşalardan temennimiz şudur ki münekkitlerimiz ve edebiyat tarihçilerimiz istifade etmesini bilsinler ve hak hakikat kimde ve hangi tarafta ise teslim etsinler. Afif Evren'in açıklamasında, dikkate değen bazı noktalar var. Ali Rıza Yalgın'ın kendisine yazdığı mektuptan da bahsetmektedir. Ne olursa olsun, bütün bu yazışmalardan şu netice çıkmaktadır: Karacaoğlan'ı memlekete tanıtanların başında muhakkak ki Ali Rıza Yalgın vardır ve hizmeti, ölçülemeyecek derecede büyük olmuştur.

Ben artık fazla bir şey söylemeyeceğim. Sözü, Afif ağabeyimize bırakıyorum:

" Kardeşim Celal Kişmir,

Halk şairi Karacaoğlan'a dair yazdığınız üç yazıyı da okudum. Arkadaşımız İhsan Hınçer'in Ali Rıza Bey'i bana gıyaben tanıtan mektubu

elime değmemiştir. Hatta bana bir ay evvel gönderdiğini, son mektubunda bildirdiği, kendime ait bir yazı parçasını muhtevi mazruf bile aynı akıbete uğramış, üzüntümü mucip olmuştur. Bu, postanelerimizdeki dikkatsizliklerden ileri gelse gerek… Namımıza gelen gazeteler de kayboluyor.

Beni, Karacaoğlan yazarına gıyaben tanıttığına ve yazılarımı kendisine İhsan Hınçer kardeşimizin gösterdiğine, sayın Ali Rıza Yalgın'dan aldığım mektup üzerine muttali oldum. Eğer, kabahat buna rağmen yine bende kalıyorsa, hoş görülsün ve bağışlansın.

Nitekim Ali Rıza Bey, bana yazdığı, 4.1.952 tarihli mektubunda:

" İhsan Hınçer'e uğramıştım. Vaktiyle benim Babalık'ta neşrettiğim (Karacaoğlan) hakkındaki yazılarınızı gördüm. Çok ilgilendim. Afif Bey, bu yaptığınız hizmeti edebiyat tarihimiz unutmayacaktır. Var olunuz. Siz gibi arkadaşlarımız durdukça, halkiyatın ebediyen duracağına bir defa daha inandım." demektedir.

Benim bu edebi mevzu üzerinde durmaklığım, Ali Rıza Bey'i tanımak, aynı zamanda hizmetini belirtmek maksadına matuf idi. Gerek İhsan Hınçer ve gerekse siz gibi kıymetli ve kadirbilir arkadaşlarımızın da inzimam eden himmetleriyle (mesbuk ve mütekaddem bir hizmet-i edebiye)nin hakkı, teslim ve tebazür ettirilmiş oldu.

Çünkü, (Karacaoğlan'ın hayat ve eserleri) denilince ve bahis konusu olunca, daima rahmetli Sadettin Nüzhet Ergun hatırlanmakta, Ali Rıza Yalgın'ın geçmişteki hizmet ve himmeti gölgede kalmaktadır. Şuracıkta bir misal verilebilir: "Onu, en iyi tetkik eden Sadettin Nüzhet bey, alt Anadolu türküleri arasında bizzat görüşüp konuştuğu bazı ihtiyarların ifadesine atfen, şairin 200- 250 sene evvel yaşamış olacağını söylüyor."(Bakınız: Hayat Ansiklopedisi, sayfa 2579.)

Gördünüz mü hâsıl olan intiba ve kanaati? Hâlbuki Ali Rıza Bey, Karacaoğlan'ı bundan otuz sene evvel tetkik etmiş ve tetkiklerini de o zaman neşre muvaffak olmuştur.

Sözü uzattım, alâkanıza teşekkür eder, başarılarınızı dilerim aziz kardeşim. Afif Evren

Celaleddin Kişmir
Yeni Konya Gazetesi, 29 Ocak 1952

İKİ MEKTUP DAHA

Bu hafta içinde Karacaoğlan neşriyatına dair iki mektup daha aldım. Mektuplardan birisi Mersin Lisesi'nin değerli edebiyat muallimi Cahit Öztelli dostumdan, diğeri de Edip Ali Baki üstadımızdan. Cahit Öztelli de Karacaoğlan'a dair bir eser hazırlamış bulunmaktadır. Bu bakımdan kendisinin de bu mevzuyla alâkalanması ve hakikati bildirmesi faydalı olacağı kanaatindeyiz. Cahit Öztelli'den birkaç güne kadar herhalde bir karşılık geleceği, meseleyi aydınlatması bakımından yeni bazı bilgiler vereceği ümidindeyim.

Edip Ali Baki üstadımızın bilhassa Sadettin Nüzhet hakkında vermiş olduğu malumat, dikkati çekmektedir. Ayrıca Afyon Ziraat banka müdürünün de Sadettn Nüzhet merhumun Karacaoğlan kitabını tenkit eden bir etüt hazırladığı haber verilmektedir. Bilhassa Afif ağabeyimizle biz, Ali Rıza Bey'in Karacaoğlan mevzuunda hizmeti olmuştur, bu hakkın zayi olmamasını istiyoruz.

Edip Ali Bey'in mektubunu, münekkitlerimize ve edebiyatçılarımıza belki bir faydası dokunur diye, aşağıya neşrediyoruz:

" Azizim Celalettin Kişmir,

Karacaoğlan kitabı üzerine yazdığınız yazıları, alâka ve takdirle okudum. Bu hususta, benim de bildiklerimi yazmayı faydalı buldum. Bu mektubun kendi köşenizde neşrini rica eder, gözlerinizden öperim.

Sadettin Nüzhet Bey merhum, Karacaoğlan adlı eserini 927 yılında Konya Vilayet matbaasında tabettirmişti. Kendisi, Konya Erkek Muallim Mektebi'nde edebiyat hocası idi. Eser neşrine pek hevesli olan merhuma, talebeler büyük tatillerde, Karacaoğlan'a ait olanlar da dâhil, birçok halk

şiirleri toplayıp getirirlerdi. Bu meyanda, Anakara Maarif Emini İshak Refet Bey merhum da Karacaoğlan'a ait topladığı bir tomar şiiri göndermiş ve müşterek imza ile neşrini Sadettin Nüzhet'ten rica etmişti. Fakat merhum, bu gelen şiirlerden bir kısmının kendisinde zaten mevcut olduğunu ileri sürerek, bunların ancak birkaç tanesini kitabına aldığını söylemişti. Bu yüzden İshak Refet Bey'in gücendiğini de duymuştum. Kitabın önsözünde, o vakit Gazi Enstitüsü'nün (Konya Orta Muallim Mektebi) adıyla açıldığı Konya'da müdür Birecikli Ali Rıza Konya Maarif Emini Avni Bey'den de Karacaoğlan'a ait şiirler topladığını belirttiğine göre, Karacaoğlan'ın şiirlerini ilk defa toplayanlar arasında, İshak Refet Bey merhumla bu zatların da adları anılmak münasip olur.

Eski ilk tedrisat müfettişlerinden Ali Rıza Bey'in Babalık'ta, Karacaoğlan'a ait neşriyatından kitap sahibinin ayrıca istifade edeceğine göre, temennimiz veçhile Ali Rıza Bey''in bizzat izahatta bulunması beklenir.

Karacaoğlan'ın Konya'da ilk tabında, Sadettin Nüzhet Bey o kadar acele etmişti ki birkaç forma arasında aynı şiirin kitaba iki defa geçtiğini görerek, dikkatini çekmiştim.

Halen Afyon Ziraat Bankası müdürü Fahri Bilge üstadımız, S. Nüzhet Bey'in kitabını inceleyerek bazı tashihler, ilaveler ve haşiyelerle süslemiş, bize yeni bilgiler verecek halde olan bu yazılarının neşrini kendisinden bu sütunlarda rica ediyorum.

Merhum Sadettin Nüzhet, genç yaşında kendini ilme vermiş, temiz ruhlu bir insandı. Çabuk öleceğini adeta evvelden hissetmiş gibi "az zaman içre çok iş" meydana getirmek emel ve hırsını taşırdı. Konya'da, aynı yıllar içinde tabettirdiği Halk Şairleri de hatalarla doludur. Talebelerin getirdiği yalan yanlış malumatı layıkıyla kontrol etmeden, incelemeden kitabına geçirmişti.

Yine merhum, Ferit Bey üstadımızla müşterek çıkardığı Konya Halkiyat ve Harsiyatı adlı kitabının içine, arka saflardan birçok adamlar girdiği halde, Konyalı, hakikaten kuvvetli şair Antikacı Nurettin Rüştü ve Hamdizade Âlim ve Fazıl Abdulkadir Hoca unutuldukları için her ikisi de mezkur kitaba şiddetli ve tenkitlerle hücumlarda bulunmuşlardı.

O sıralarda tekkelerin kapanması üzerine, Besim Atalay tarafından, Türkün büyük evladı, büyükler büyüğü Hazreti Mevlana'ya (Bir Acem softası, dervişi) gibi tabir kullanarak Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yazı yazmıştı. Hazreti Mevlana'nın Türklüğünü ve büyüklüğünü tek başına cesaretle, celadetle üç dört makale içinde S. Nüzhet'İn müdafaa ettiğini şükran ve hürmetle daima yâd ederim.

Konya'da, kalfalığında yazdığı eserleri takiben, İstanbul'da birçok kıymetli eserler meydana getiren ve Türk Şairleri adlı muazzam abidesini ikmale muvaffak olamadan ufulüne milli irfanımız ve edebiyat tarihimiz adına derin acılar duymamak imkânsızdır. nur içinde yatsın.

Celalettin Kişmir

Yeni Konya Gazetesi, 3 Şubat 1952

BEKTAŞİ ŞAİRLERİ VE NEFESLERİ

Sadettin Nüzhet Ergun, Bektaşi Şairleri adlı kitabını 1944 yılında ikinci defa bastırdı. Kitabın ilk baskısı, 1930 yılında yapılmış ve o cildin içinde 90ı geçen Bektaşi şiirine ait malumat verilmiş ve şiirlerinden örnekler alınmıştı. Geçen sene yapılan yeni baskı "Bektaşi Şairleri ve Nefesleri" adını taşıyor. Evvelki basımında olmayan birçok yeni şairi de içine almak suretiyle yeni eser, ilkinin bir ikinci baskısı olmaktan kurtuluyor.

Sadettin Nüzhet Ergun, kitabının başlangıç kısmına eski kitabına Fuat Köprülü'nün yazdığı önsözü aldıktan sonra, bizi yeni ve hayırlı çalışmalarından haberdar ediyor: "Bu mühim ciheti ileride tabettirmek ümidinde bulunduğum Anadolu Tasavvuf Edebiyatı Tarihi adlı eserime bıraktım. Ve Anadolu'da yayılmış bulunan tarikat edebiyatları hakkında ayrı ayrı kitaplar çıkarmaya karar verdim. Bu seride çıkacak olan kitaplarım sırasıyla Bektaşiler, Mevleviler, Hurufiler, Zeyniler, Nakşibendiler, Kadiriler, Halvetiler, Bayramiler, Gülşeniler, Celvetiler, Rifailer ve Sadilere ait bulunacaktır.

Başlangıçtan sonra gelen kısmı, 16. asra kadar Bektaşi şairleri teşkil ediyor. Burada Yunus Emre, Sait Emre, Nedimi ve Temennayi gibi ilk kitabında bulunmayan yeni isimler var. Bunlardan Yunus Emre, herhalde o

vakit tanınmamış olduğu için eski kitaba alınmamış değildi. Olsa olsa Yunus'ta Bektaşi temayüllerinin bulunduğunun, 1930 yılından yani ilk kitap çıktıktan sonraki yıllarda açıklanmış olması, bunun sebebini teşkil edebilir. Yazar, kitabının ilk şairi olan Yunus Emre hakkında kısaca malumat verdikten sonra, sayfanın altına şu notu düşüyor: "Yunus Emre'nin şiirleri evvelce toplu olarak taş basması ile basılmıştı. Bu kere Maarif Kitaphanesi tarafından (Yunus Emre Divanı) adıyla yeniden basılmıştır. 100 kuruş fiyatla satılmaktadır."

Sadettin Nüzhet Ergun, gerek şairler üzerinde dururken gerek metinlerin izahından kaynaklar vermek ve sayfa altında nüsha farklarını işaretlemek ve izahlar yapmak suretiyle, kitabının popüler bir antoloji olmadığını okuyuculara anlatmış oluyor. Mesela s.20'de Abdal Musa'dan bahsederken Şakayık Tercümesi, Evliya Çelebi Seyahatname'si, Âşıkpaşazade Tarihi gibi isimlerle verdiği malumatın kaynaklarını tespit ediyor.

Antolojinin bu havasına alışan okuyucu eserde hemen her zaman, hele ilk kitapta bulunmayan malumatta, haklı olarak kaynak arıyor. Yukarıdaki notta verilen bilgi görülünce, insan ister istemez Yunus Emre'nin basılan diğer divanlarının neden adı sayılmamış diye soruyor. Burhan Toprak'ın 3 ciltlik Yunus Emre Divanı, Abdülbaki Gölpınarlı'nın Mukayeseli Yunus Emre Divanı da hiç olmazsa sayılmalıydı. Sonuncu eserin sahibinin gerek 1944'te çıkan Mukayeseli Yunus Emre Divanı'nın mükemmelliği gerek Yunus'un hayatı üzerinde vardığı neticeler herhalde böyle bir yerde zikredilmeye hak kazanacak kadar önemliydi. Belki de Yunus'un Bektaşi Şairleri adlı bir kitabın ilk sayfasına girmesini temin eden şey, bu çalışmalarla Yunus'un Bektaşi temayülleri üzerinde bir neticeye varılmış olmasıdır.

Aynı mesele, kitabın 126. sayfasında bulunan Pir Sultan Abdal okunurken daha açık bir şekilde beliriyor. Sadettin Nüzhet Ergun, 1930 yılında neşrettiği Bektaşi Şairleri adlı kitabında Pir Sultan'ı 17. yüzyıl şairleri arasına alır ve kitabın 337. sayfasında ondan "17. asırda yaşayan bu Kızılbaş şairi" diye bahseder. Kitabının son yapılan tabında ise, Pir Sultan Abdal'ı 16. yüzyıl şairleri arasına alır ve ondan bahsederken şu bilgiyi verir: "Onun

Kanuni devrinde yaşadığını kuvvetle söyleyebiliriz. 930- 948 (İ.S. 1524-1576) yılları arasında İran'da hükümdarlık eden Şah Tahmasp'a kalben merbut olan bu şair, Alevi Kızılbaş zümresinin ileri gelen şahsiyetlerindendi. Ve hayatında münhasıran bir akidenin müterennimi olarak kalmamış siyasi hareketlere de iştirak etmiştir.

Şah'ın Anadolu'ya yürümesini ve yeryüzünü kırmızı taçlıların bürümesi zamanının geldiğini anlatmak isteyen Pir Sultan

İstanbul şehrinde o sahip devlet

Tac-ı devlet ile salınmalıdır

diyerek Tahmasp'ın eski Osmanlı başkentini zapt etmesini istemektedir." İki kitap arasındaki bu malumat değişikliğine sebep şüphesiz 1930'dan bu yana Pir Sultan için yapılan tetkiklerin eski malumatı düzeltmesidir. O tarihten bu yana Pir Sultan'ın incelenmesine ayrılan tek kitap, Pertav Naili Boratav ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın müştereken çıkardıkları "Pir Sultan Abdal" adlı eserdir ve Sadettin Nüzhet Ergun yukarıdaki malumatı, hatta Tahmasp'ın İstanbul'u zapt etmesini Pir Sultan'ın alkışladığını gösteren beyitle beraber, ancak bu eserden almış olabilir. Biraz aşağıda, gerçi bu eserden şöylece söz açıyor, fakat nedense kendinin verdiği malumatın bu kitaptan alındığını söylemeye lüzum görmüyor: "Daha sonra Pertev Naili Boratav, Sivas'ta mahalli tetkikler yaparak Pir Sultan hakkında epeyce menkıbe topladı. Bunlardan bir kısmını önce mecmualarda neşretti. Müteakiben Baki Gölpınarlı ile birlikte Pir Sultan adlı bir kitap çıkardı. Bu eserde, bu şairin 167 manzumesi mündemiçtir. Benim neşrettiğim nefesler de bu esere aynen alınmıştır."

Sadettin Nüzhet Ergun'un bir menkıbe ve şiir diye şöyle dokunup geçtiği bu kitap, yukarıda verdiği ve okuyanın kendi malumatı sandığı bilgiyi içine alan kitaptır. Sonra yazar, "Benim neşrettiğim nefesler de bu kitaba aynen alınmıştır." demekle yanılıyor. Kendisinin 1929 yılında neşrettiği Pir Sultan Abdal adlı kitaptaki nefeslerin çoğu bu kitaba alınmamıştır. Alınmayanların sayısı, kendi neşrettiği nefeslerin yarısını geçecek kadar da çoktur. Bunları tespit etmek boş bir emek olmasa gerek.

Aşağıya nakarat mısralarını aldığımız ve Sadettin Nüzhet'in kitabındaki şiir numaralarını gösterdiğimiz nefesler, yazarın zannının aksine olarak, Pertev Naili Boratav ve Baki Gölpınarlı tarafından çıkarılan kitaba hiç alınmamıştır.

5 Huzur-u mürşide erdim bu gece
7 Benden emanettir değme gönüle
8 Zahirde batında sen imdat eyle
10 Bu fena mülküne bastım kademe
12 Dedim şahım gafletlerden uyanmaz
13 Şu gönlümün gamı bitmez dahi ne
14 Kendisi görünmez pinhandır elif
15 Din iman bulmasın diyelim Allah
17 İptida bünyadın kuran kim idi
19 Eli bir gerçeğe yetmez vallahi
20 Bir dem divanına dursam ya Ali
21 Sana medet yoluna Mürvet ya Ali
23 Hünkâr Hacı Bektaş Veli
24 Bu mülkün sahibi Ali değil mi
30 Yine tazelendi yürek yaresi
33 Var git arap var git bende nen kaldı
36 Güzel şahım yarlığamış anları
41 Gönlümü yüksekten indiremedim
42 Kudret kâtibinin elinde idim
43 Öksüzem yetimem amana geldim
44 Bunda Kul Yusuf'u görmeye geldim
49 Dertli olan gelsin dermanı buldum
50 Pirim Hacı Bektaş Veli'yi gördüm
51 Böyle aldık nasihatı uludan
52 Ali muradımız vire sabahtan
53 Dönen dönsün ben dönmezem pirimden
54 Âşık mezaliye benzer gözlerin
56 Gönlünde kin kibir eylemeyesin

58 Sen ne için inilersin
59 Kalsın benim davam divana kalsın
63 Yine farz içinde farzdır muhasip
64 Ali'ye terceman gelen elmalar
65 Her sabah her sabah yalvarın kullar
66 Danışık dağlardan aşar mı aşar
68 Ağır çifte döner harmanım mı var
69 on sekiz bin âlemin nuru dediler
70 Elimden bir kaza çıktı erenler
72 Aman mürvet günahkârım erenler
73 Arzulayıp size geldim erenler
74 Anı bilen bu cihanı fark eder
76 Hak deyip tuttuğum el bana yeter
82 Yok meydanı değil var meydanıdır
86 Bir tuzağa tutulursun epsem ol
87 Kudret bahçesinin gülü nerd'olur
88 Meğer şahı sevmiş dese yoludur
89 Elbette seni ağlatan güldürür
90 Sofi bir ikrara durmalı imiş
91 Seher vakti on iki imam sen yetiş
92 Anlar da irişir hura ne minnet
93 Büyüdü sineme ne dağlar oldu
94 Gönül kalk gidelim Hüseyn'e doğru
96 Lalü gevherdir yapısı
97 Ali Adem geldi onu gördün mü
98 Geldi dost kokusu ol güle düştü
101 Öz bağımda biten gül neme yetmez

Eserin 30 sayfa tutan ve 16. asra kadar Bektaşi şairlerini içine alan ilk kısmını 16. asır Bektaşi edebiyatı örnekleri takip ediyor. İlk kitapta 16. yüzyılda adı geçen Bektaşi şairlerinin sayısı 7 iken yeni kitapta bu sayı 46ya çıkıyor. Böylece yazar bize bilmediğimiz bir hayli yeni Bektaşi şairini tanıtıyor

ve eserlerinden örnekler veriyor. Daha sonra aynı kronolojik sıra takip edilerek 17, 18, 19. yüzyıllarda yaşayan Bektaşi şairlerini tanıyoruz. Bu kısımlar da ilk kitapta bulunmayan ve yazarın yeni çalışmalarıyla ortaya çıkan Bektaşi simalarını içine alıyor. Bu suretle yalnız Sadettin Nüzhet Ergun'un faydalı çalışmalarıyla tanıdığımız Bektaşi şairlerinin sayısı, gene onun çalışmalarıyla önemli bir surette kabarıyor.

Sadettin Nüzhet'in ilk neşrettiği Bektaşi Şairleri'nde 33 sayfa tutan bir şiir endeksi vardı ki yeni basımda onu bulamıyoruz. Aranan şiirin bulunması bakımından böyle bir endeksin önemini yazar da çok iyi bilir. Onun için mesela, Pir Sultan Abdal gibi Bektaşi Şairleri'nin ilk tabı gibi eserlerinde böyle endekslere yer verilmiştir. Belki de aceleye gelmesi yüzünden, yeni kitap bu yönden noksan kalmıştır. Ben, bu yüzden iki kitaptaki metinleri karşılaştırmak imkânını bulamadım.

Yazar yeni kitabının başlangıç kısmında eserinin bir eksiğini daha kabul ederek şöylece, onu telafi edeceğini vaat ediyor: "Evvelce neşrolunan Bektaşi Şairleri'nde bir "lügatçe" mevcuttu. Bu kısmı da muhtelif tarikatların antolojileri vücuda geldikten sonra, müstakil bir cilt halinde intişar sahasına koymayı uygun buldum.

Dileyelim de bu vakit çabuk gerçekleşsin. Çünkü nedense, başta M. F. Köprülü olduğu halde bazı değerli ilim adamlarımız vaat ettikleri lügatçeleri yayın alanına çıkarmakta pek yavaş davranıyorlar.

Sadettin Nüzhet Ergun'un eski ve yeni kitabındaki metinler bize Bektaşi'nin felsefesini en iyi anlatan örnekler vermek bakımından büyük bir değer taşıyor. Biz, onlarda Bektaşi'nin dünya görüşünü ve bağlı olduğu, nefret ettiği esasları gösteren pek bol ve güzel örnekler bulabiliyoruz. Bunun için Bektaşi Şairleri yalnız bir tarikat mensuplarını bize tanıtmakla kalmıyor; onları içine alan inanış sisteminin en iyi tanıtıcısı olmak değerini de taşıyor.

İlhan Başgöz

Folklor Yazıları, s.326- 330.

SADETTİN NÜZHET'İN ÖLÜMÜ

Sadettin Nüzhet, evvela iyi bir insandı; iyi insanda bulunan meziyetleri, bütün dostlarını kendisine bağlamıştı. Feragatin bir timsali idi. Olgun bir kafa, hassas bir kalp sahibi idi. Bu hasletleridir ki ona ve bize eşsiz eserler kazandırmıştır. Türk Şairleri adlı eseri, belki bir gün tamamlanacaktır. Fakat gene belki onu Sadettin Nüzhet gibi tamamlayacak bir olgun kalem sahibi çıkamayacaktır.

İleride, memleketimizde birçok tasnifçiler çıkacaktır. Bunlar, birtakım vesikalara muhtaçtır. Bu malzemeyi Sadettin hazırlıyor, kitaplar devirerek vesikalar buluyor, kütüphanelerden çıkmıyordu.

Onun Karacaoğlan, Halk Şairleri ve benzerleri gibi eserleri, cidden esaslı araştırma ve emek mahsulü kitaplardır.

Sadettin Nüzhet, bir taraftan edebiyatla uğraşırken, bir taraftan da biyografi alanında, musiki üstatlarını da ilave ediyordu. Musikimizin unutulmaz simalarını, onun kalemiyle toplu bir halde tanıdık. O, böyle bir eser hazırlayıncaya kadar musiki bilginlerimizin biyografilerini şurada burada aramak zorunda kalıyorduk. Ne yazık ki bu eserini de tamamlayamadan gözlerini yumdu.

Nüzhet benim otuz küsur yıllık dostumdu. Bilgisinden çok faydalandım. Mezar Kitabeleri adlı eserini hazırlarken, günlerce Karacaahmet mezarlığının adem abadında dolaştık. Onun yılmak bilmeyen sanat enerjisine, sanat aşkına hayran olmuştum.

Onun, henüz toprağa konmamış naşı karşısında gözyaşlarımız dinmemişken, ruhunu hoşnut edeceğine imanım olduğu için en büyük bir ıstırabına temas etmekten kendimi alamayacağım. O, en büyük acısını kitaplarını bastıramamaktan buluyor ve üzülüyordu. Her yazdığını vaktinde bastırabilseydi, belki kitapları hatta belki de ömrü yarıda kalmayacaktı.

Türk kültür dünyası, onun ölümüyle büyük bir bilgin kaybetmiştir.

Münir Süleyman Çapanoğlu

Vakit, 26 Nisan 1946, s. 4,6.

SADETTİN NÜZHET'İN ARKASINDAN

Ölenlerimize karşı borcumuzu yalnız gözyaşıyla ödemek âdetindeyiz. Gerçi acımak insanlık duygularının en asillerindendir. Fakat gözyaşı çabuk kurur. Zaman, en derin yarayı bile yumuşak sargılar altında saklayıp uyuşturur. Merhamet de o yaşlarla birlikte uçar gider. Öyle ki dün acıdığımıza bugün artık verecek borcumuz kalmadığına inanırız.

Mesela evveli gün Sadettin Nüzhet gömüldü. Arkasında altı yavru bırakan bu çalışkan ve faydalı adam, kurtulamayacağını anladığı dakikadan beri kim bilir ne ruh ve vicdan işkenceleri çekti. Çünkü o, kendi çevresini, burada yaşayan telâkkileri, saman ateşi sevgileri ve ondan daha süreksiz vefaları pek iyi biliyordu.

Biliyordu ki gözlerini yumunca, yuvasının üstündeki çatı dağılacak ve yavruları perişan olacak.

Sadettin Nüzhet bir fikir adamıydı. Fikir çalışmalarına ise bizde ağustos böceğinin yaygarasından daha çok değer verilmez. Bu aziz adam, eğer eserleri uğrunda harcadığı emeği tutup maddi dünyanın el üstünde taşıdığı şeylere verse idi, şimdi onun da hanları apartmanları olurdu. Fakat eser, nihayet işte bir kâğıt yığınından ibarettir. Karın doyurmaz.

Aşağılık insanlar böyle düşünseler bile, "fikir"in, sanatın kıymetini bilenlerin el ele vermeleri gerekmez mi? Onlar niçin birleşip bu türlü beyin ve zekâ kurbanlarının kara bahtlarına meydan okumuyorlar?

Birilerinin, ilk akla gelen şey, Milli Eğitim Bakanlığına başvurmak, Sadettin'in yetimleri için yardım istemek olacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı gerçi memlekette irfanı temsil eder. Ama onun da dört yanı kanunla yasa ile nizamnamelerle bağlıdır. Böyle kurbanlara ya yardım edebilir ya edemez.

Ben istiyorum ki memleketin aydınları arasında bir irfan sigortası kurulsun. İstiyorum ki yurda faydalı eser vermiş olanlar, bu topraklar üstünde vicdan rahatıyla gözlerini yumsunlar ve iç ferahlığıyla bu toprakların altında yatsınlar.

Hakkı Süha Gezgin Vakit, 1946

SONUÇ

İlme adanmış kısacık bir ömrün, neredeyse her yılına bir kitap… Sadettin Nüzhet, kısa süren bu hayattan öç alırcasına, yalnız yaşadığı zamana değil, yıllar sonrasına da adını yazdırabilmek için verdiği her eserinde, kimi zaman hiç bilinmeyen bir noktaya ışık tutarak yolu aydınlatmış, kimi zaman da bilinen mevzuları, esaslı tetkiklerle derinlemesine incelemiştir.

Bugün için Bektaşi edebiyatı ve Türk şairleri ile ilgili hemen hemen her araştırmaya kaynak gösterilen eserleri, bundan sonra yapılacak yeni çalışmalarda da yol gösterici olacak, dolayısıyla ilim duvarına koyduğu bütün tuğlalar, duvarın yükselişinde sağlam zeminler teşkil edecektir.

Sadettin Nüzhet Ergun'un halk edebiyatı çalışmaları esas alınarak hazırlanan bu çalışmada, özelde Türk halk edebiyatı ile ilgili yapılanlar ele alınırken; genel olarak S. Nüzhet'i hayatı ve eserleriyle araştırmacılara sunmak hedeflenmiştir.

Çalışmamızın sonunda Sadettin Nüzhet Ergun'un kişiliği ile ilgili özellikle ön plana çıkan birkaç özellik vardır: Bıkmadan usanmadan çalışan, azimli ve meraklı bir araştırmacı; elde ettiği her bilgiyi paylaşmaya çalışan bir ilim adamı. Bu anlamda, aceleye getirdiği eserlerde pek çok yanlışla suçlansa da, ona göre asıl önemli olan elde edilen her bilginin sunulması ve daha sonra yapılacak tetkiklerin bu bilgiler üzerine yapılmasıdır. Yani o, eksiklerinin gösterilmesinden, yanlışlarının yüzüne vurulmasından hiçbir zaman korkmadan, ilim adına bir şeyler yapmaya çalışmış; bugün görüldüğü üzere de, başarılı olmuştur.

Eserlerinden bazıları harf inkılâbı öncesinde basılmış olan Ergun'un, bahsedilen çalışmalarının yeni harflerle kütüphanelere kazandırılması, herhalde Türk edebiyatı için önemli bir hizmet olacaktır. Ayrıca, yarım kalmış pek çok eseri bulunduğu göz önüne alınırsa, bunların tamamlanması yoluna da gitmek gerekir.

Biz bu çalışmada, elbette, elimize geçenler kadar, elimize geçenler doğrultusunda söz söyleyebildik. Ergun'un bütün çalışmalarını ya da hakkında yazılmış bütün makaleleri topladık dersek, yanılmış oluruz. Çünkü

göremediğimiz pek çok dergi, gazete, kitap vb. kaynakta, onun ve eserlerinin adı geçmiş; kendisi ya da yaptıklarıyla ilgili iyi kötü bir şeyler yazılmış olabilir. Yapmış olduğu birçok çalışma ile başı çektiği düşünülürse, ardından gelenlerin onu takdir veya tenkit etmeleri tabiîdir.

Ayrıca bu çalışmada, Ergun'un üç eseri (Vecdî, Güftî ve Mustafa Mucip), kütüphanelerde bulunmadığından, elde edilememiştir ki bunların da tespiti, ileride hazırlanacak bir "Sadettin Nüzhet Ergun Bibliyografyası"nın tam ve eksiksiz olmasını sağlayacaktır.

Son söz olarak şunu söyleyebiliriz ki Sadettin Nüzhet Ergun, araştırmacı bir ruhun timsali olarak tarih sayfalarındaki yerini alırken, eserleri de araştırmacılara faydalı olmaya devam edecektir. Yılmaz Öztuna, onu, "Köprülü'den sonra Türk edebiyatı tarihinin en büyük ismi" şeklinde yorumlasa da, bu iddiayı en iyi zaman değerlendirecektir. Bizse, Sadettin Nüzhet'i, hocası Fuat Köprülü'nün en sadık öğrencisi ve hocasının açtığı yolların en iyi takipçisi şeklinde değerlendiriyoruz. Ruhu şad olsun.

KAYNAKÇA

BEKTAŞ, Ekrem, "Ergun, Sadettin Nüzhet", **İslam Ansiklopedisi,** Cilt 11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 299- 301.

DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat,** 17. bs., Ankara, Aydın Kitabevi, 2000.

GÖKMEN, Muzaffer; "Sadettin Nüzhet Ergun (1901- 1946)", **Türk Kültürü,** S. 164, Yıl XIV, s. 499- 502, 510- 512.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, BORATAV, Pertev Naili; **Pir Sultan Abdal,** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1943.

GÖVSA, İbrahim Alaaddin; **Meşhur Adamlar Ansiklopedisi,** Cilt 4, Haz. Sedat Simavi, İstanbul, 1933-1936, s. 1395.

IŞIK, İhsan; **Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi,** Cilt 3, Ankara, Elvan Yayınları, 2006, s. 1253- 1254.

IŞIN, Ekrem; "Sadiler", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** Cilt 6,

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal; **Son Asır Türk Şairleri,** Cilt 4, Haz. İbrahim Baştuğ, Ankara, AKM Başkanlığı Yayınları, 1998.

İPEKKAN, Levent; "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Halkbilim Alanında Çalışma Yapan Kuruluşlar", **Halkbilim,** Cilt 5, S. 44- 46, Ekim- Aralık 1978, s.20- 41.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat; "Âşık Gevheri'ye Ait İki Yeni Vesika", **Yeni Mecmua,** S. 86.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat; "Gevheri", **Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası,** C. VII, S. 1, s. 38- 80.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat; "Bir Kızılbaş Şairi", **Hayat,** C. 3, S. 64, s. 223- 234.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Saz Şairleri I- V**, 3. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2004.

NECATİGİL, Behçet; **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü,** 9. bs., İstanbul, Varlık Yayınevi, 1977.

ÖZKIRIMLI, Atilla; **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi,** Cilt 2, s. 451- 452.

ÖZTUNA, Yılmaz; **Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi,** Cilt 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990, s. 260- 262.

SAKAOĞLU, Saim; **Karacaoğlan,** Ankara, Akçağ Yayınevi, 2004.

SEFERCİOĞLU, Nejat; **Karacaoğlan Bibliyografyası**, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1981.

ŞEHSUVAROĞLU, Bedi N., GÖKMAN, Muzaffer; **Öğretmen- Edebiyat Tarihçisi- Yazar ve Kütüphaneci Sadettin Nüzhet Ergun,** İstanbul, Şehir Kütüphanesi Kurma ve Yaşatma Derneği Yayınları, 1976.

ŞEHSUVAROĞLU, Bedi N.; "Sadettin Nüzhet Ergun", **Bilgi Mecmuası,** Cilt XIII, S. 145, s.12- 13, 16.

TAN, Nail; **Cumhuriyet Dönemi Kültür Çalışmalarının Dünü, Bugünü, Yarını,** İstanbul, BRC Basım, 2003.

TAN, Nail; **Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler,** 6. bs., İstanbul, Kitap Matbaacılık, 2003.

TUNCOR, Ferit Ragıp; "Sadettin Nüzhet Ergun", **Size Dergisi,** S. 194, Aralık 1989, s.6-7.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, Cilt 4, Anadolu Yayınları, s.2004- 2005.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir; **Cumhuriyet Döneminde Folklor Hareketlerine Toplu Bir Bakış,** Ankara, Milli Folklor Enstitüsü Yayınları, 1973.

YAZAR, Mehmet Behçet; **Edebiyatçılar Âlemi,** Yay. Haz. Mustafa Everdi, Ankara, 21. YY. Yayınları, 1999.

YAZAR, Mehmet Behçet; **Edebiyatçılarımız ve Türk Edebiyatı,** İstanbul, Kanaat Kitabevi, 1938.

YILDIRIM, Dursun; **Türk Bitiği,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1998.

ÖZET

AKGÜN, G. Nilgün, Sadettin Nüzhet Ergun'un Halk Edebiyatı Araştırmaları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Bu çalışma, Sadettin Nüzhet Ergun'un hayatı ve eserlerini tanıtmak amacıyla hazırlanmıştır. Fakat Türk edebiyatının her sahasında eserler vermiş olan Ergun'un, özellikle halk edebiyatı çalışmaları seçilerek, çalışma sınırlandırılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında, ansiklopedi ve antolojilerden yaralanarak, Sadettin Nüzhet'in hayatı ile ilgili bilgiler tespit edilmiş; buradan hareketle, kitapları ve makaleleri elde edilmiştir. Halk edebiyatına dair eski yazı makaleler Latin harflerine çevrilerek, çalışmaya dâhil edilmiştir. Ayrıca, elde edilen kitap ve makalelerin bibliyografyası hazırlanmıştır. Sonuç olarak söylenebilir ki Türk edebiyatı tarihinde önemli bir yere sahip olan Sadettin Nüzhet Ergun, özellikle halk edebiyatı alanındaki çalışmalarıyla ilklere imza atmıştır. Hazırladığı âşık monografileri ve topladığı Bektaşi şiirleriyle, bu alanda yapılacak yeni çalışmalara öncülük etmiştir.

Anahtar Sözcükler

1. Türk halk edebiyatı
2. Âşık monografileri
3. Bektaşi şiirleri
4. İlk çalışmalar
5. Öncü

ABSTRACT

AKGÜN, G. Nilgün, Folk Literature Researchies of Sadettin Nüzhet Ergun, Master, Ankara, 2008.

This thesis was prepared to present life and works of Sadettin Nüzhet Ergun. But the thesis was especially limited with Ergun's Türkish folk literatüre works because of Sadettin Nüzhet worked at every field of Türkish literatüre. At the first stage of thesis, knowledges that about S. Nüzhet's life were collected from encyclopedias and antologies and than, his books and articles were got. in this way. Articles which pertain to folk literatüre and written in Arabian alphabet, were translated in Latin alphabet and they were inserted in to the thesis. Also, bibliography of his books and articles was prepared. We can say at result that Sadettin Nüzhet Ergun who have an important place in Türkish literatüre history, did first works, especially in his folk literatüre works. So he was innivator of new works which will be do at this field with was prepared minstrel monographies and was collected Bektashi poems.

Key Words

1. Türkish folk literatüre
2. Minstrel monographies
3. Bektashi poems
4. First Works
5. İnnivator